

SZENT ISTVÁN
EGYETEM

GAZDASÁG- ÉS TÁRSADALOMTUDOMÁNYI KAR,
GÖDÖLLŐ

Studia Mundi - Economica

Vol 3. No. 1.

2016

Studia Mundi - Economica

Vol. 3. No. 1.

IMPRESSZUM

Szerkesztőbizottság elnöke:

Szűcs István

Főszerkesztő:

Káposzta József

Szerkesztőbizottság tagjai:

Bandlerova, Anna – Slovak University of Agriculture in Nitra, Slovakia
Baranyai, Zsolt – Szent István Egyetem
Bielik, Peter – Slovak University of Agriculture in Nitra, Slovakia
Csehné Papp, Imola – Szent István Egyetem
Curt, Paula - Babeş-Bolyai University Cluj-Napoca, Romania
Ivolga, Anna – Stavropol State Agrarian University, Russia
Kodenko, Jekatyerina – Szent István Egyetem
Kollár, Péter – Szent István Egyetem
Maciejczak, Mariusz – Warsaw University of Life Sciences
Nagyné Molnár, Melinda – Szent István Egyetem
Stratan, Alexandru – National Institute for Economic Research, Moldova
Szabó, Zoltán – Szent István Egyetem
Szigetváriné Járasi, Éva Zsuzsanna – Szent István Egyetem
Szlávicz Ágnes - University of Novi Sad, Serbia
Törőné Dunay, Anna – Szent István Egyetem
Trzcielinski, Stefan - Poznan University of Technology
Zmija, Janusz – University of Agriculture in Krakow

Szerkesztő:

Nagy Henrietta

Technikai szerkesztő:

Áldorfai György

Szakmai lektorok (3. évf. 1. sz):

Csehné Papp Imola
Farkas Attila
F. Orosz Sára
Garamvölgyi Judit
Kiss Ádám Gergő
Kollár Csaba
Pitlik László
Rudnák Ildikó
Tóth Tamás
Varga Erika
Veresné Valentinyi Klára
Péli László
Kassai Zsuzsanna,
Nagyné Molnár Melinda
Kozma Timea
Lehota József

Szerkesztőség címe:

2100 Gödöllő, Páter Károly u. 1.

E-mail: studia.mundi@gtk.szie.hu, Honlap: <http://studia.mundi.gtk.szie.hu>

Kiadó:

Szent István Egyetemi Kiadó Nonprofit Kft.

2100 Gödöllő, Páter Károly u. 1.

HU ISSN 2415-9395

2015.

Tartalomjegyzék / Table of contents

EXPECTATIONS OF THE WORKING ENVIROMENT – ENCOUNTER CIVILIZATION ON THE OCEAN LINER BALOGH ANDREA ⁽¹⁾ , JUHÁSZNÉ KLÉR ANDREA PHD ⁽²⁾ , RUDNÁK ILDIKÓ PHD ⁽³⁾ 3	
A JÖVŐ GENERÁCIÓ PROBLÉMAKEZELÉSI ÉS JÖVŐORIENTÁCIÓS DILEMMÁI EGY HÁTRÁNYOS HELYZETŰ TÉRSÉGBEN PROBLEM MANAGEMENT AND FUTURE ORIENTATION DILEMMAS OF THE NEXT GENERATION IN A DISADVANTAGED REGION BOGÁRDI TÜNDE	15
FÓKUSZBAN AZ ALKALMAZOTTAK FOCUSING ON EMPLOYEES CSAPÓNÉ RISKÓ TÜNDE PHD	26
RESULTS ASSESSMENT OF SUSTAINABLE RURAL DEVELOPMENT IMPLEMENTATION. CASE OF THE STAVROPOL REGION ANNA TOVKALENKO ⁽¹⁾ , ANNA IVOLGA PHD ⁽²⁾	40
REGIONÁLIS ÖSSZEFÜGGÉSEK A VIDÉKGAZDASÁG FEJLESZTÉSÉBEN REGIONAL CORRELATIONS IN THE DEVELOPMENT OF RURAL ECONOMY KÁPOSZTA JÓZSEF	52
NEMZETI KÖZGYŰJTEMÉNYI HONLAPOK NYELVI TÁMOGATÁSÁNAK ELEMZÉSE MULTICULTURAL ANALYSIS OF WEBSITES OF THE EUROPEAN NATIONAL PUBLIC COLLECTIONS LOSONCZI GYÖRGY	62
RISK MANAGEMENT IN THE SYSTEM OF INTERNAL QUALITY ASSURANCE OF HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS MARIUSZ MACIEJCZAK, PH.D.....	84
LOCAL DEVELOPMENT INITIATIVES IN THE SPATIAL ECONOMY HENRIETTA NAGY, PHD	95
MULTICULTURALISM AS A SOCIO-CULTURAL COMPONENT OF THE SUSTAINABLE DEVELOPMENT IN NIGERIA KEHINDE OLAGUNJU ⁽¹⁾ , DAVIT ALAVERDYAN ⁽²⁾	108
A MULTIKULTURALITÁS MATEMATIKÁJA, AVAGY A „SZÓMÁGIÁTÓL” A ROBOT-SZAKÉRTŐKIG MATHEMATICS OF MULTICULTURALISM, OR FROM MAGIC OF WORDS TOWARDS ROBOT-EXPERTS PITLIK LÁSZLÓ PHD.....	118
A ZÖLD- ÉS MEGÚJULÓ ENERGIA KIHASZNÁLÁSÁNAK LEHETŐSÉGEI AZ ONLINE TÉRBE PRIMER KUTATÁS SEGÍTSÉGÉVEL THE GREEN- AND RENEWABLE ENERGY EXPLOITATION POSSIBILITIES ON THE ON-LINE SPACE BY THE HELP OF PRIMARY RESEARCH SZEBERÉNYI ANDRÁS	131
AZ INTERREG PÁLYÁZATOK, MINT ÁTVEZETŐ HIDAK A 2020 UTÁNI IDŐSZAKRA? INTERREG GRANTS AS BRIDGES TO THE PERIOD AFTER 2020? SZILÁGYI ANNA	144

HÁROM TELEPÜLÉS MARKETINGTEVÉKENYSÉGÉNEK VIZSGÁLATA EXAMINATION OF THREE SETTLEMENTS' MARKETING ACTIVITIES URBÁNNÉ TREUTZ ÁGNES	157
THE REASSESSMENT OF PERSONAL COMPETENCIES IN HUMAN RESOURCES MANAGEMENT AND IN BUSINESS-ORIENTED HIGHER EDUCATION ERIKA VARGA PHD ⁽¹⁾ , HELGA BODA ⁽²⁾ , KINGA ILONA BÁRDOS ⁽³⁾	167

EXPECTATIONS OF THE WORKING ENVIROMENT – ENCOUNTER CIVILIZATION ON THE OCEAN LINER

Balogh Andrea⁽¹⁾, Juhászné Klér Andrea PhD⁽²⁾,
Rudnák Ildikó PhD⁽³⁾

⁽¹⁾student, ⁽²⁾master teacher, ⁽³⁾associate professor

Gazdaság-és Társadalomtudományi Kar, Szent István Egyetem

Email: baloghadri13@gmail.com, kler.andrea@gtk.szie.hu, rudnak.ildiko@gtk.szie.hu

Abstract

The world of ocean liners is full of secrets for many people, but, of course, it is a very special working environment by all means. During our examination we have undertaken to map the expectations and motivations of the employees coming from several continents together with some similarities and differences. Based on our results the similarities lying in the background of motivation can enhance cooperation and more intense encounters to a great extent even in spite of the intensive mental and physical burdens.

Key words: cohabitation, working environment, connecting cultures, mental load, motivation

JEL code: J28

LCC code: HD5701-6000.9

Introduction

The world of cruise-ships is a rather peculiar, however, this is an attractive job opportunities for many people these days. The favourable financial options (which are provided herein for the workers) are mostly known among young people who are well informed in a labour market perspective. At the same time the work environment, which significantly differs from the usual, can be a serious challenge for them. Hard work, long workhours, tight living space, very little private sector are very limited opportunities for relaxation, as well as care for personal relationships with people in the home. The people of different nationalities are from different cultures, so they have different experience, value systems, traditions and religions too. In order to work effectively it is necessary to create a well-oiled team. Many of them have been living this lifestyle for long years in spite of that they have already had a financial security. Therefore it can be assumed that there may be other sources of commitment to a specific job as the financial benefits.

Theoretical background

Analysis of the factors determining the commitment of the organization has already been one of focuses in researches of organizational psychology for a long time. (O'Reilly – Chatman, 1986; Meyer – Allen, 1991; Wasti, 2005) The content of the commitment, the formation of this facilitative factors and consequences of commitment are tested very extensively. (Mathieu – Zajac, 1990; Meyer – Stanley – Herscovitch – Topolnytsky, 2002). A number of earlier studies also found correlation between the degree of commitment towards the organization and the magnitude of the efforts that go beyond job requirements on (Cohen, 2007; Hogg & Terry, 2001; Wasti, 2003). As well as to insist on the organization. (Silverthorne, 2004).

Examining the quit jobs of employees in Hungary it turned out that - understandably - the results show a strong correlation between leaving the profession time and professional esteem, and the attrition of time and finances satisfaction rate. (Cseh Papp - Hajós, 2014)

Results of Greenberg and Baron (2003) show clearly, that the quality of organizational commitment is one of the most important indicator in employee's behaviour in the future. Thus, in this light, it can be made a highly accurate estimates the employee's working attitudes and performance of work. McKinnon et al (2003) the people-oriented, and fair to the workers considered it important driving behaviour, while according to Hult (2005) the quality integration into the workplace and individual satisfaction toward relations between staff are decisive in the formation of engagement.

Forgas (1994) examining the correlation between the commitment and team cohesion concluded that besides the relationship of these factors the personal engagement influences the performance of the group too. Following Aronson and Mills (1981) results, however, we conclude that the commitment constitute an important element of mental effort, which is part of the group's members. Forgas (1994) describes this context that we feel more commitment and respect especially for those groups for which we have serious sacrifice, and where it was difficult to get into. Based on these relationships, therefore, manifesting greater cohesion within the crew, and simultaneously a suspected deeper organizational engagement even can be a natural consequence of serious challenges at work.

In the last two decades significant number of international research is based on the model of Meyer and Allen (1991): there are three markedly separate psychological condition in the background of the commitment. The first, which was named an emotional commitment, is based on the personal identity of the organization's goals, values system. It is important for the individual to carry out value-creating work that is worth rewarding. (Mowday et al., 1979)The following, the so-called source of continuity commitment which is occurring in connection with leaving the organization costs. However, the extent of the expected costs withhold the employee to quit. These costs may be both financial and social nature, so chances of alternative labour market opportunities as well as the role of social relations is balance in this aspect are weight in this aspect. The third is called the normative commitment of domestic scientific literature - is built around the person will remain permanently in the body bond because of their sense of duty while the person is unable to identify with regard to all the relevant characteristics of workplace. It is important to note, however, that the three components do not describe the various types of engagement but the engagement organizational components i.e. they are displayed simultaneously in the working attitudes. By the determination of hierarchical relationship between the three components it can be seen the psychological motives which form the background of loyalty to the organization and what form they can contribute to success and performance of the person in the long run.

During the nine comprehensive research and summarizing the responses of more than 2,700 people Dunham Grube and Castaneda (1994) examined that "participatory management" and feedback on the workhow they affect affective, normative and continuous type of employee engagement. According to the survey the adequate feedback on performanceand involving employees in the decision-making process are much more powerful in influencing emotional engagement than the other two components commitment, certainly a positive context.

Our study - taking into account the results of previous researches- is based on the assumption that beyond the material possibilities there are other sources of motivation and working

conditions – despite an increased load – which attract the employee regardless of which continent they are coming to the ship.

Objectives were to answer the following questions:

- How do the employees evaluate their own working environment?
- How are they committed to the firm?
- How do evaluate the employees from various countries the experiences of the coexistence and collaboration?
- Are there any characteristic differences in their work-related attitudes?

Materials and Methods

It was chosen a questionnaire developed for this group of workers specifically, and a standardized measurement tool used successfully in an international environment. Both of them were sent in English to the test persons - given the fact that this language is the most commonly used "working language" in the working environment. Our own questionnaire contained both open and closed questions. During the analysis of the quantitative data was performed using the SPSS 22 statistical software. Univariate and multivariate analyses were used both in the processing of results. Data collection took place between August 2014 and February 2015 in online fillable forms due to varying geographical location of respondents.

The first part – 54 questions of questionnaire – examined the respondents' personal characteristics and experiences in seven major topics:

1. Demographic, socio-cultural (gender, education, age, place of residence) + Questions on the framework for work (working hours, vacation time and contract)
2. The material characteristics of the work environment (health, comfort, equipment ...)
3. Experiences of payment and benefits
4. Perception of the organization and the collegial relationships (rules, international environment)
5. Experience toward the direct manager (management style, expectations ...)
6. Assessment of their own development opportunities
7. Stress and job satisfaction

In the second part of the questionnaire package there was a questionnaire by Allen and Mayer (1991) about the organizational commitment. The respondents had to declare the strength and nature of their loyalty-related attitude to the organization with a Likert scale in the 18-item line issue.

Results

The test sample: 101 employees of oceanic and river cruise ships. They worked either geographically distant from each other, moreover their workplaces were in constant motion. All of them were the employees of the same company at the time of data collection. The respondents were 71 men and 30 women, which scale is usually typical among those who work for this type of cruise ships. They are aged between 21 and 60, and – as you can see in the next diagram - almost 60% of them belong to both sexes and ages 30 to 40 years. So, it means that they have already had at least 5-10 years of work experience, but cannot be classified among older workers.

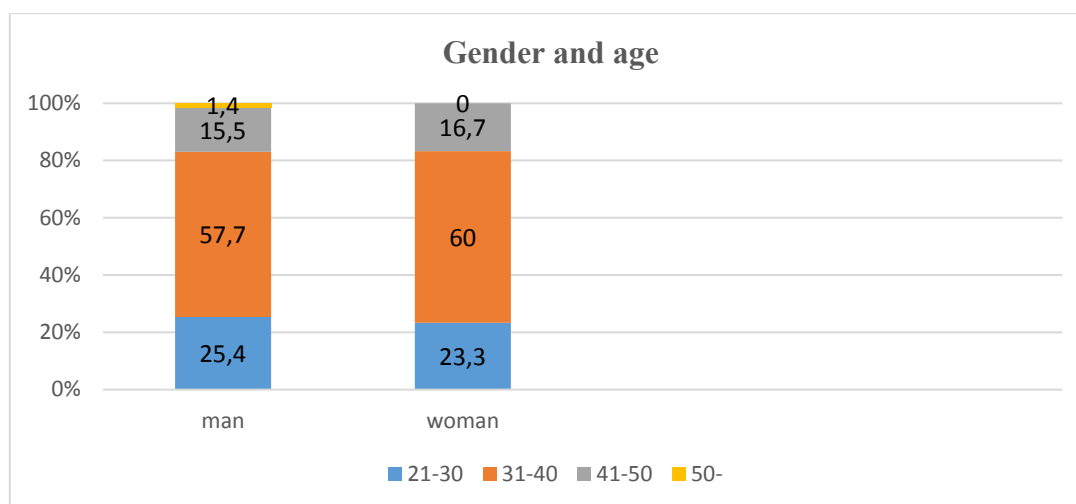

Figure 1: Age distribution of workers

The questionnaires were filled out mostly residents of the Asian continent (56.7%), the second largest group was from Europe (18.8%), and the other were South Americans (12.87%) North Americans (5.89%) and Africans (2.87%). The majority of responses were received from 25 countries belongs to Asian countries, their share represents more than half of the sample.

More than 90% of them have been working on board continuously for 6-7 months, and nearly the same number said they spend an average of 1-2 months at home between two employment contracts - will ship flying again, and continue to work. Also, 90% of respondents said they worked an average of 9-11 hours per day, only two of them worked longer hours, and fewer hours were said just by 7 people. 97 wrote that there is no free day for the duration of the employment contract, working days following each other, regardless of whether they is just a weekend or holidays in the period. 73 people, nearly three-quarters of them have still worked for only one shipping company so far - so, the majority of them is loyal to a given organization.

The sentence "The three reasons why I wanted to work on the ship" was completed quite similarly by most of them: money (94 people), travel (83 people), meeting new people (29 persons), adventure (20 persons), studying languages(14), seeing the world (12 persons), new experiences (10 persons), career (5 people) and their synonyms.

The sentence "Three of my best skills that are needed for this work" was completed: most of them (28-28 people) mentioned a positive attitude / mindset and the perseverance and hard work capability. This was followed by personal characteristics – expected human resource characteristics – such as friendliness (26 persons), patience (15 persons), power (14 persons), smart (14 people), open-minded (9 people) and flexible (8 people). Knowledge of English is absolutely important matter, and 13 could communicate in several foreign languages.

Questions about the organization and colleagues

In significant proportion of the theoretical models analysing the motivations of employees there is a consideration, according to which the workplace is also used to meet social demands. So, work motivation, satisfaction, and a longer-term commitment towards the organization are strongly influenced by the extent of the realization.

"To what extent are proud of the employer as a brand name?" More than 90% of respondents identified "proud" or "very proud" answers. This clearly shows that belonging to the organization, the employees' position has gained prestige value, and represents an important value for them.

"Are you satisfied with the company's standards and rules?" Beside the permanent employees load and despite the strict regulations required by the hierarchical organizational culture more than 90% of them replied that they are "satisfied" or "mostly satisfied". It means they can usually identify with the organization's rules and standards, which - presumably - is also an important element of their commitment toward to the organization.

Similarly, they are very satisfied with their social relationships at work. "Do you get along with your co-workers?" Nearly 95% of them replied that yes, or with most of their colleagues do. Given the fact that the citizens from more than 20 countries often work within a team, on board a ship locked together even months, so it can be called the high level of a multi-cultural co-operation. The strong cooperative skills, which otherwise generally characterized, are also proved by the answers monitoring their work conflicts. Only 9 people nominated specifically for a member of their staff, 43 people had conflict with the quests, and 18 people had problem both of groups. However, the frequency of the conflicts with guests can be also considered as phenomenon which strengths the team cohesion. Those situations where staff members alike resent one of the guests can help them to find a common denominator, and can increase the "comradeship" feelings formation, especially given that one of the cornerstones of the corporate culture of "guest is always right" slogan.

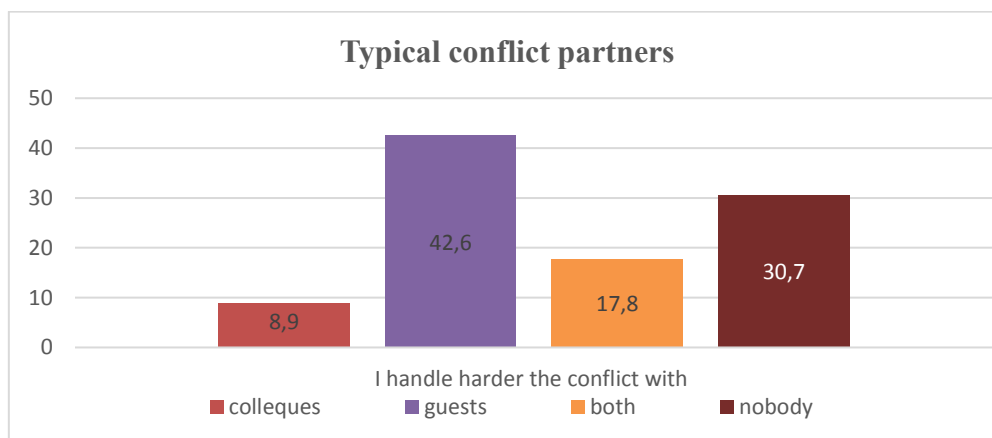

Figure 2: Typical conflict partners during the work

We also analysed the experience of co-workers' cohabitation by gender. "Do you get along with your co-workers?" More than 60% women and 45% of men answered a clear "yes", however 30% of women, nearly 50% of men said that they get along well with most of their colleagues.

So, the majority of staff working on ships can work (and live) together pretty easily, the differences do not cause problems, the teamwork is strong. Based on our results, it is also assumed that the adaptation to multicultural environments is less serious test of strength for the ladies. Presumably it is also important background factor that language barriers do not interfere with the co-operation. More than 50% did not experience language difficulties for workers from other countries, while 45% said they did it but in case only a few colleagues. Thus, we can draw the conclusion that despite the fact that English language is not the mother tongue of the majority of workers, moreover their accents, expressiveness and grammatical skills are also not

perfect, they do not consider it is difficult phenomenon in the communication. Presumably they are accepting and tolerant of the language differences.

This cultural openness is reinforced by the answers of the next question. "Do you spend your free time with people from other countries?" Nearly 30% stated that they do, 60%, that "sometimes," and only two people wrote that it is not. The openness and acceptance towards others can be seen in relation to the freely chosen pastime. It is considered a positive result even if this habit formation obviously affects a limited number of people from the same country, although, hundreds of people are employed in the ocean liner.

The following diagram illustrates the differences between the inhabitants of the continents. It is clearly visible, that people from the Asian continent choose their own nation as free time partner, however, Europeans are the most open toward other nation's workers. If we consider the distribution of respondents among the various continents - it can be stated that accordingly, not only the number of compatriots on board is the only mediator factor in that, who spends his free time with whom, even if it will undoubtedly affect it as well.

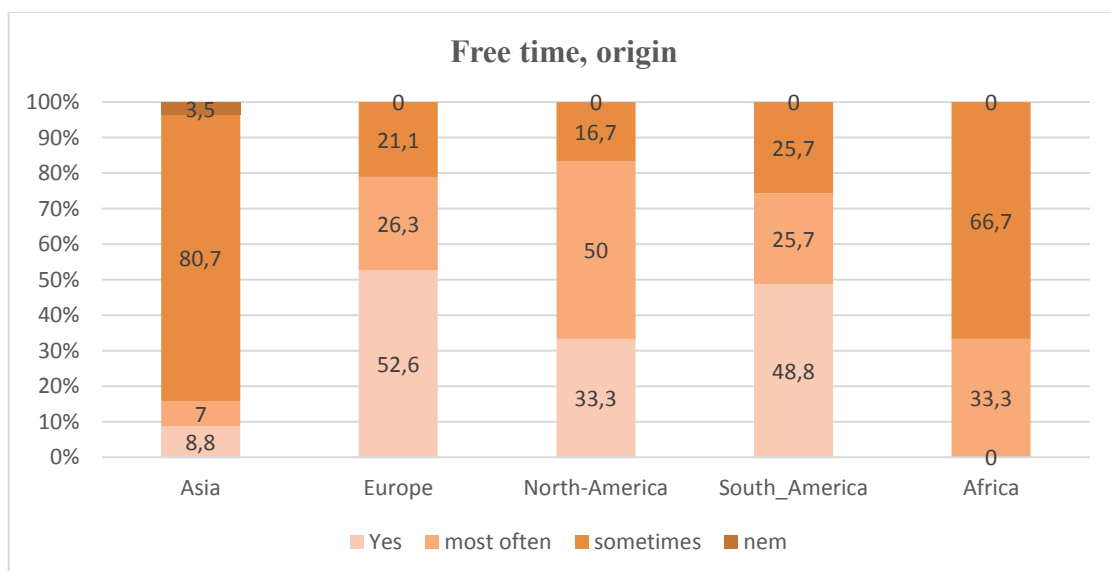

Figure 3: Frequency of choice free time partners from other countries

The work on multicultural environment is enjoyed by significant proportion of workers on its own terms. "Do you enjoy working in an international environment?" More than 95% answered "yes" or "most often", so they really enjoy spending their everyday life in work environment like this.

The leadership of the direct boss and top managers is an emphasized role in the vast majority of labour organizations, because the employees work under their authorities. In order to examine this topic we made specific questions to explore the experience of management. As shown in the graph, 67.3% of them - a significant proportion - evaluate "excellent" or "good" their direct boss' management style, and below 6% is the proportion of those who are specifically dissatisfied. The performance appraisal is giving by direct boss, so 87.1% opined "objective and fair", or "most often", and only 3% said a categorical 'no' to this question.

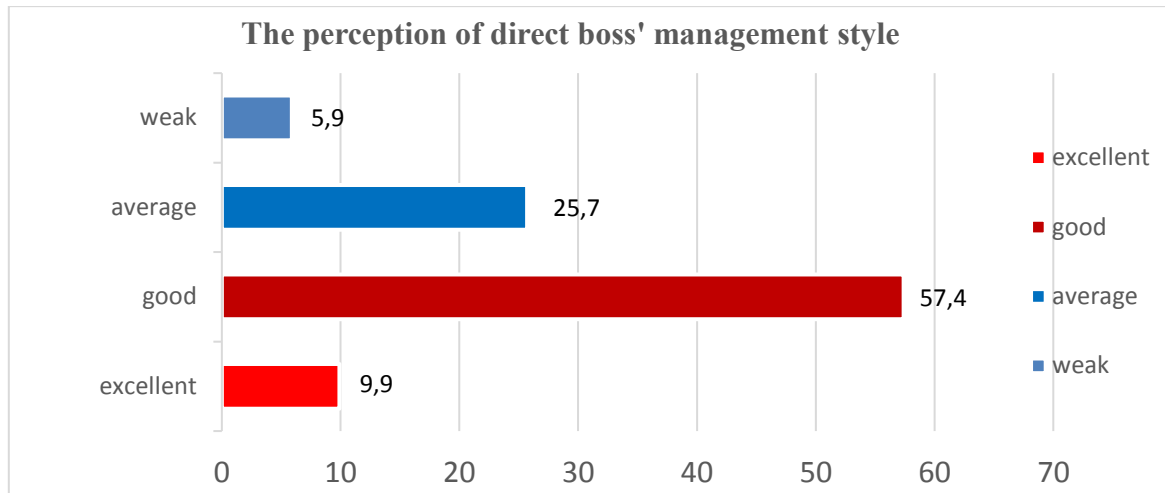

Figure 4: The direct boss' management style

Data were collected on, whether

- they have received adequate preparation when they joined team working on the boat,
- whether they received a concrete help to integrate into the organization,
- their proposals are accepted and to what extent in their everyday work, and
- how typical is that their leaders support their professional development?

The results, shown in the following graph cumulatively:

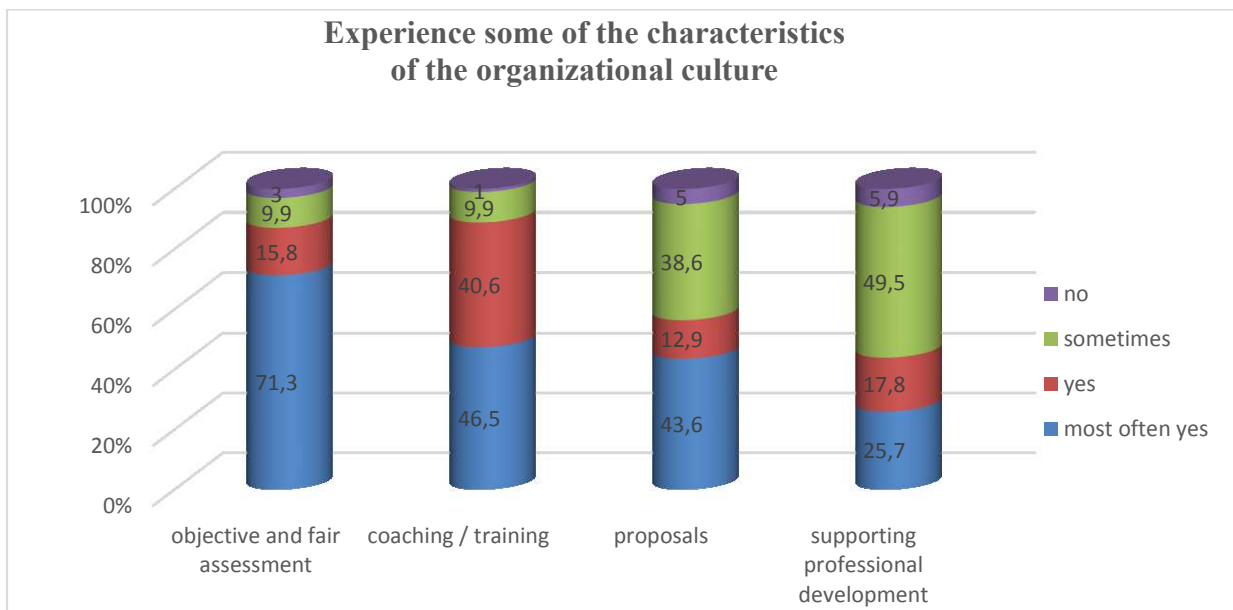

Figure 5: Some characteristics of the organizational culture

It is essential information that according to more than 85% of respondents the assessments that were given by their managers are mostly objective. This data is particularly important, because work-related feedback can act as natural incentives. Particularly in such organizational culture, which is mainly task-oriented, and where the employees have been working hard, not regretting personal resources for months on the board.

It may be determined according to the data in the second column of the chart that the organizational integration of employees, the cognition of work tasks, organizational rules and expectations are not only theoretical significance.

In addition to the last-mentioned two factors, however, there are very "talkative" data on the organizational culture and the nature of driving behaviour that only 5-6% of the proportion of respondents who believe that their proposals related to their work and professional development for managers do not value.

Analysis of the peculiarities of the material environment

Given the characteristics of the workplace, experienced workers also contribute to the material environment of comfort, satisfaction, engagement and the organization for so judging this special issue groups were set up. Analysis of the peculiarities of the material environment Given the characteristics of the workplace, experienced workers also contribute to the material environment of comfort, satisfaction, engagement and the organization for so judging this special issue groups were set up. As the characteristics of the material environment experienced in the workplace also contribute to employee's comfort feeling and satisfaction, as well as engagement for the organization, therefore we have compiled a special group of questions for judgement of them.

98 persons think, that their employer creates safe or very safe environment for them to work, three of us feel about it, it is not very safe, but no one has replied that it is not at all safe. 93 people claimed to have a healthy work environment, or is very healthy, 6 people that are not very healthy, and only one person qualified so that is not at all healthy. With regard to the comfort experienced in the workplace the reviews were very positive: 91 persons said that they work in a comfortable or very comfortable conditions on the boat, 10 people that are not very comfortable, but no one did indicate that it is not at all comfortable. 18 people said to be satisfied, 69 people that are mostly satisfied, 11 people are more or less satisfied and 3 people are dissatisfied with housing and care. Despite the fact that employees' lodging places are fairly scarce, they have to share the cabin with another worker (born in other countries), the majority of respondents are more satisfied with these conditions.

As the above figures show a very positive evaluation, we must not forget that the assessment of the work environment can significantly affect the environment, whence they came. Who left behind poor housing conditions, when they embarked, obviously, that person will be more accepting. And this factor is not examined in our study.

Summarizing the responses to the questions above, we can conclude that all issues at an almost 90% were satisfied with what they experience tangible environment of the ship. Based on our data we can conclude that the crew has a high degree of adaptability because they are able to accepting, tolerant judgment on the environmental conditions besides significantly different conditions which are very far from an „average” work environment or living space.

Features of the bonding to the organization

When asked "If you could go back in time, would you choose the ship again?", more than 85% said yes clearly, and nearly 10% are unsure, and only less than 5% said they would not. We asked in connection with the examination of identification with organizational objectives, "How are you motivated to help your group to reach goals". Mostly motivated or motivated 86 persons

on the basis of the answers, 14 people are more - less motivated, and only one respondent said not be motivated. 73 persons agreed to the statement "I feel that the company's problems are my problems" and 71 agreed to "Company means a lot to me personally" to some degree. "Are you pleased to work in the mornings?" The picture is an even more favourable, 95 people answered that question that, yes, or mostly so. Respondents have been working 9-11 hours a day without a day of rest for 6-7 months, so the result is quite remarkable. Examining the characteristics of the work, however, we can also conclude that work tasks require sticking to their duty not only because of the work schedule. When asked "To what extent do you feel the challenge to carry out work tasks?", and 22 people said to be "very challenging" work, 22 of them feel "most often", 34 indicated, that sometimes a little bit, so 2/3 of the respondents assessed, to sticking to their duty requires a serious concentration. Furthermore, it is interesting when asked "How often do you feel stressful a typical week?", nearly half of the respondents (53 people) said "sometimes", 33 said "often", 10 of them said very often, and just 4 people wrote this is not typical at all, while one person did not answer.

Comparing the distribution of the extent of work-related stress responses with characteristics of employee satisfaction and engage with the organization, we can establish that the "psychological contract" concluded by employees is satisfactory and beneficial. While they are aware of the increased stress and load, believe that they compensate (and here we think not only in material benefits) is appropriate for them in the long run.

Table 1: Components of commitment

	Min.	Max.	Average	Deviation
Affective commitment	1	7	4,84	1,2
Continuance commitment	2	7	4,48	0,75
Normative commitment	1	7	4,34	1,35

We thought it is worth to compare whether there is statistically significant difference between workers from the Asian continent and the others with respect to typical time of work and the nature of the commitment. However, contrary to expectations, the Chi-square statistical tests did not show any relationship between these dimensions.

While - as is also shown in the next graph - had some noticeable differences in perception of the nature of binding to the organisation and spent time in the organisation as an employee. The magnitude of the differences did not reach anywhere in the extent to which the method of mathematical statistics validate this hypothesis.

As a result, therefore, we can claim, that opinion of the of staff working on ships basically did not show differences as regards employee engagement and a number of aspects related to work environment considering the continents.

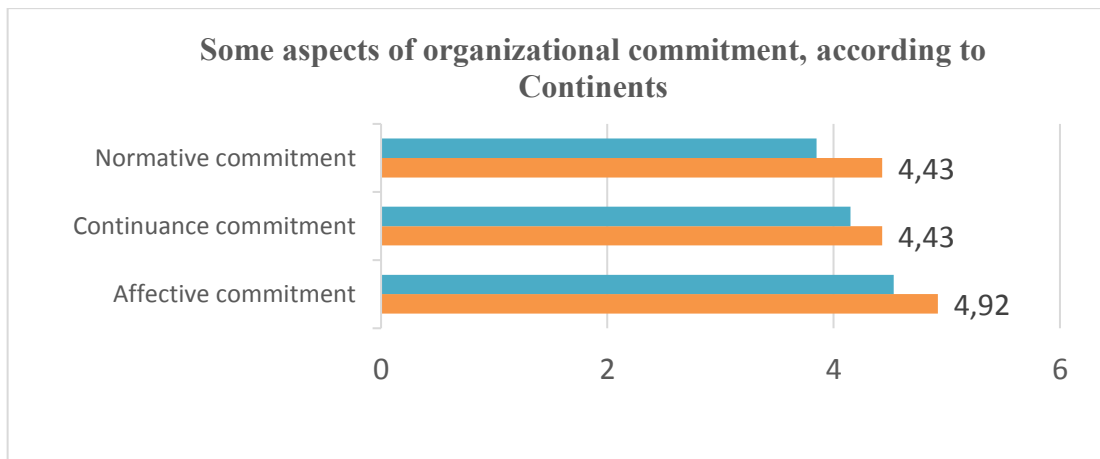

Figure 6: Organizational commitment, according to aspects of the continents

The number of years spent on the boat – which can be read in the following diagram – typically only 20-30% remains below the range of 5 years.

Considering the employees' contracts and the time spending on the board (on average six months), we can claim that large majority of the respondents had more than 10 times contracted however, at least every third Asians and Americans had also spent more than 10 years on ships in service.

The employees' work schedule does not allow free days beside 10-12 hour working day in the life of the contract. Furthermore, the possibility of personal space is very limited, they spend all their days in a closed world. Being under these repeating conditions is a clear demonstration of employee engagement.

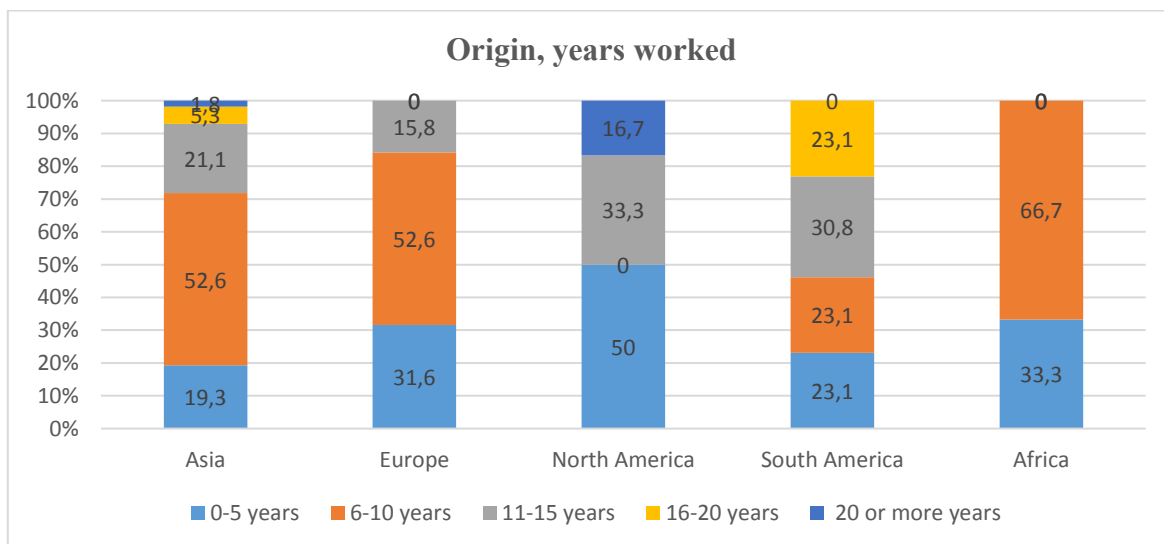

Figure 7: Number of years worked by the respondents on the ship for years, according to continents

Conclusions

Overall, we can establish: although employees come from a wide variety of countries, working in various positions with different education, they have different cultures, a substantial majority of them is satisfied, motivated, engaged, there is a fairly big harmony in evaluating of several factors. The respect for one another is a prerequisite in such organization which is with strict rules to be followed, locked up live and work, otherwise the cooperation is not realized and if a wide variety of cultural patterns are in conflict. According to our findings, in addition to the international differences and the increased workload a cohesive team formed because the common goals, common interests require teamwork and helping each other.

Compared to the previously conducted research in organizational commitment, we can conclude that in this study, we can confirm Dunham, Grube and Castaneda (1994) and McKinnon et al (2003) results, according to which leadership attitude towards employees, fair feedback on performance correlate with the nature of organizational commitment of employees. Similarly, it is proven test results of Hult (2005), who found links between the quality and integration of employees into the workplace a dominant organizational commitment.

While the results of examinations show a clear positive image of the cruise ships experienced working environment, in spite of a serious challenging work, which requires a lot of very personal and inter-cultural adaptation and most lasting 6-7 months' confinement together, we do not forget the limitations of this study, either. Filling in the questionnaire is primarily a personal network of connections using the Internet over and done on a voluntary basis, it may well be that workers who are experienced in working conditions on board ships are much less satisfied with their work and the stress experienced in coping much less effective, even heavily under-represented in the sample, having already did not want to fill out the questionnaires. Similarly distort the real differences between the various cultures arriving attitudes that some continents the number of respondents was relatively low, so it was not possible to create additional sub-groups in connection with a measured dimension, while the respective cultural backgrounds, we could already gather little information. Despite these limitations, we believe that tests not only provides a unique opportunity for a glimpse into a unique work environment, about which few people have any specific experience but draws attention to the fact that even with an appropriately supportive work environment, multiculturalism and the "confinement" due to the challenges it can provide a sufficient counterweight against the increased work-related stress.

References

1. Aronson and Mills (1959) The effect of severity of initiation on liking for a group, *Journal of Abnormal and Social Psychology*, 59, 177-181
2. Cohen, A. (2007): An examination of the relationship between commitments and culture among five cultural groups of Israeli teachers, *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 38(1), 34-49
3. Cseh Papp I., Hajós L (2014): Education and working life in Hungary, *Acta Technica Corviniensis – Bulletin of Engineering*, 2 , pp 105-110
4. Dunham, R. B., Grube, J. A., Castañeda, Maria B. (1994): Organizational commitment: The utility of an integrative definition. *Journal of Applied Psychology*, Vol79(3), Jun 1994, 370-380.

5. Greenberg, J., Baron, R. A. (2003): *Behavior in Organizations: Understanding and managing the human side of work* (8th ed). Upper Saddle River: Pearson Education, Inc
6. Forgas, J. (1994): Csoportkohézió és vonatkoztatási csoportok, in: *A társas érintkezés pszichológiája*, Gondolat
7. Hogg, M. A., Terry, D. J. (2001): *Social identity process in organizational contexts*. Michigan: Sheridan Books
8. Hult, C. (2005): Organizational commitment and person-environment fit in six western countries, *Organization Studies*, 26(2), 249-270
9. Mathieu, J. E., Zajac, D. M. (1990). A Review and Meta-Analysis of the Antecedents, Correlates, and Consequences of Organizational Commitment. *Psychological Bulletin*, 108, 171-194. Meyer, J. P., & Allen, N. J. (1991). A three-component conceptualization of organizational commitment. *Human Resource Management Review*, 1. (1.), 61-89.
10. McKinnon, J. L., Harrison, G. L., Chow, C. W., Wu, A. (2003): Organizational culture: Association with commitment, job satisfaction, propensity to remain, and information sharing in Taiwan, *International Journal of Business Studies*, 11(1), 25-44. 142
11. Meyer, J., Stanley, D., Herscovitch, L., és Topolnytsky, L. (2002): Affective, continuance and normative commitment to the organization: A meta-analysis of antecedents, correlates and consequences. *Journal of Vocational Behavior*, 61. 20–52
12. Mowday, R.T., Steers, R.M., Porter, L.W. (1979): The Measurement of Organizational Commitment, *Journal of Vocational Behavior*, 14, 223-247
13. O'Reilly, C. és Chatman, J. (1986): Organizational commitment and psychological attachment. *Journal of Applied Psychology*, 71. 361–378.
14. Silverthorne, C. (2004): The impact of organizational culture and person-organization fit on organizational commitment and job satisfaction in Taiwan. *Leadership and Organization Development Journal*, 25. 7. sz. 592–599
15. Wasti, S. A. (2003): Organizational commitment, turnover intentions and the influence of cultural values, *Journal of Occupational and Organizational Psychology*, 76(3), 303-321
16. Wasti, S. (2005). Commitment profiles: Combinations of organizational commitment forms and job outcomes. *Journal of Vocational Behavior*, 67, 290-308.

**A JÖVŐ GENERÁCIÓ PROBLÉMAKEZELÉSI ÉS JÖVŐORIENTÁCIÓS
DILEMMÁI EGY HÁTRÁNYOS HELYZETŰ TÉRSÉGBEN**
PROBLEM MANAGEMENT AND FUTURE ORIENTATION DILEMMAS OF THE
NEXT GENERATION IN A DISADVANTAGED REGION

Bogárdi Tünde

PhD hallgató

Enyedi György Regionális Tudományok Doktori Iskola, Szent István Egyetem

E-mail: bogardi.tunde@gtk.szie.hu

Összefoglalás

Tanulmányomban az általam 2015 tavaszán Átány, Kömlő és Tiszanána (három dél-hevesi hátrányos helyzetű település) iskoláiban végzett problémapercepció-kutatás eredményeit ismertetem. Kutatásomban a kérdés számomra az volt, hogy vajon a hátrányos helyzetű, pályaválasztás előtt álló fiatalok (a 7-8. osztályos tanulók) miként látják a saját jövőjüket, milyen tanulságokat lehet megfogalmazni az ő és az intézmény, intézményfenntartó szereplők véleményei alapján.

Abstract

In my study I shall present the results of a problem-perception related research, which I conducted at the schools of Átány, Kömlő and Tiszanána (three disadvantaged villages in South-Heves County) in spring 2015. The research intended to spread some light on how disadvantaged teenagers (seven and eight graders) see their future before making career decisions, and what conclusions could be made based on their, the institution's, and the institution maintenance officials' opinions.

Kulcsszavak: hátrányos helyzetű térségek, (spontán) szegregáció, cigányság, problémaérzékelés, jövőkép

JEL kód: I24

LCC kód: HM826

Bevezetés

A hátrányos helyzetű térségekben a társadalmi és gazdasági problémák egymást erősítik. Ma már tudjuk, hogy a megélhetési problémákkal nemcsak az előregedő társadalom, hanem az olyan fiatal korstruktúrájú helyi közösség is kedvezőtlen párosítást képez, melyben az új generáció aluliskolázott. Egyértelmű tehát, hogy az oktatás területén egyre sürgetőbb tennivalók mutatkoznak az ilyen problémákkal küszködő vidéki perifériákon. És miközben az integráció-szegregáció kérdéskörben komoly társadalmi diskurzus zajlik, a problémakezelés még mindig ellentmondásos. Ami globálisan kívánatos, az lokálisan sajnos sokszor nem működik. Úgy vélem, érdemes áttekinteni a hazai iskolarendszerben zajló (spontán) szegregálódási folyamatokat. Szükséges rámutatni, hogy a kérdés jóval túlmutat az oktatási-nevelési feladatellátás hatékonyságán. Létkérdés, hogy a felnövő fiatalok jövőképe a (spontán) szegregálódott iskolákban is élhető, távlatos képet fessen.

Anyag és módszertan

A kérdőíves felméréssel arra kerestem a választ, hogy a leszakadó, gettósodó dél-hevesi térségben található Átány, Kömlő és Tiszanána települések 7-8. osztályos, többségében hátrányos helyzetű tanulói milyen jövőképpel rendelkeznek. Vizsgáltam, hogy milyen vágyaik, terveik vannak a továbbtanulás-munkavállalás, valamint a családalapítás-gyermekvállalás terén, és felmértem körükben a településük és az ország elhagyásának szándékát is.

A felmérést 2015 tavaszán végeztem. Technikailag a kérdőívezés úgy zajlott, hogy a dél-hevesi térségben, azon belül is Átány, Kömlő és Tiszanána településeken az általános iskolák 7-8. osztályos tanulóinak körében teljeskörű lekérdezést végeztem, azaz csak a betegség vagy egyéb okok miatt a kérdőívezés napján hiányzó tanulók nem töltötték ki a kérdőívet. A lekérdezett kérdőívek száma 110, amely mintát leszűkítettem a vizsgált három faluban élő és tanuló fiatalokra, így összesen 106 kérdőív maradt. Az átányi Hanyi-menti Általános Iskolából 17, a kömlői Sütő András Általános Iskola és Alapfokú Művészeti Iskola Gárdonyi Géza Tagiskolájából 48, a tiszánánai Sütő András Általános Iskola és Alapfokú Művészeti Iskolából pedig 25 kérdőív érkezett. Emellett a szintén átányi Eötvös József Református Oktatási Központ Átányi Általános Iskola és Alapfokú Művészeti Iskolából, amely a térség „elitiskolájának” is tekinthető, 16 kitöltött kérdőívet kaptam, ennek adatait azonban csak a tanulmány végén megfogalmazott következtetéseknél használom fel.

Emellett interjúkat is készítettem 2013 decembere és 2015 márciusa között. Interjúalanyaim voltak a települések polgármesterei, valamint a kérdőívezés helyszínéül szolgáló intézmények vezetői:

- Gönczi Mihály polgármester, Énekes Istvánné, az Eötvös József Református Oktatási Központ Átányi Általános Iskola és Alapfokú Művészeti Iskola igazgatója és Kormos Ferenc, a Hanyi-menti Közoktatási Intézmény Általános Iskola főigazgatója (Átány)
- Turó Tamás polgármester és Bata Róbertné, a Sütő András Általános Iskola és Alapfokú Művészeti Iskola Gárdonyi Géza Tagiskola igazgatója (Kömlő)
- Dr. Tóth József polgármester, valamint M. Szűcs István és Orbán Károly, a Sütő András Általános Iskola és Alapfokú Művészeti Iskola igazgatója és igazgatóhelyettese (Tiszanána)

Eredmények

Először a kérdőíves vizsgálat során megkérdezett tanulók családi hátterét mutatom be, majd a továbbtanulási-munkavállalási és a családalapítási-gyermekvállalási terveiket ismertetem. Kitérek a migrációs szándék felmérésének eredményeire is. Ezt követően kísérletet teszek a minél pontosabb helyzetkép érdekében az általam készített prominenciainterjúk alapján a hátrányos helyzetű térségek (spontán) szegregált iskoláit sújtó összetett problémahalmaz és egyes megoldási lehetőségek felvázolására.

A kérdőíves felmérés mintájának bemutatása

Fontosnak tartom a megkérdezettek és családjuk néhány általánosabb vonását is megragadni a tényleges kutatási eredmények ismertetése előtt, hiszen így válik láthatóvá az a családi közeg, amelyben válaszadóim szocializálódnak.

A megkérdezettek közt összesen 50 fiú és 39 lány volt. Egy tanuló nem válaszolt erre a kérdésre. Nyolc általánossal vagy az alatti iskolai végzettséggel rendelkező válaszadók szüleinek

többsége (anyák esetében 71,1%; apák esetében 61,1%). Alig több mint 20% volt a középfokú iskolai végzettségű anyák aránya, az apáknál pedig ez az arány 30%. Diplomás szülőről egyik válaszadó sem számolt be. Az is beszédes, hogy viszonylag magasnak tekinthető a hiányzó adatok aránya. Hét tanuló nem tudta megnevezni az anyát, nyolc pedig az apa iskolai végzettségét. A válaszadók szüleinek foglalkozási aktivitása a 2011. évi népszámlálási adatokhoz viszonyítottan kedvezőbb képet mutat, azonban ennek oka a közfoglalkoztatás. Foglalkoztatott anyáról a válaszadók alig több mint 40%-a, foglalkoztatott apáról kevesebb mint 60%-a számolt be. Mindössze a tanulók harmada (31 fő) számolt be arról, hogy mindkét szülője foglalkoztatott. Az anyák esetében 20% feletti a GYES-en/GYED-en lévők, illetve a munkanélküliek aránya is. A megkérdezett tanulók közül minden tizedik nem tudta megnevezni az anyát foglalkozási aktivitását, valamint minden negyedik az apát. Utóbbiban valószínűleg a válaszadók rendezetlen családi körülményei is közrejátszhatnak. 45% alatti volt azok aránya a mintában, akiknek a szülei házasságban élnek, minden harmadik tanuló arról számolt be, hogy szülei élettársi kapcsolatban élnek, a válaszadók közel ötödének pedig elváltak a szülei. A tanulók kétharmada átlagosnak minősítette családját anyagi helyzetét, negyedik ennél jobbnak vagy sokkal jobbnak tartotta, és 7,8% mondta azt, hogy rosszabb az átlagosnál. Olyan válasz nem érkezett, ahol az átlagosnál sokkal rosszabbul ítélték volna meg. (Az iskolaigazgatókkal készített interjúk alapján ezen eredmény oka valószínűleg e körülmény szubjektív érzékelése, vagyis, hogy a tanulók közvetlen környezetében átlagosnak tekintett is elmarad az országosan átlagosnak minősülőtől.) Az egy háztartásban élők átlaga 6,1 fő, leggyakrabban az öt- és négyfős háztartások a jellemzőek, azonban 10 válaszadó tíz vagy afölötti számot írt. (Mindössze egy tanuló számolt be arról, hogy édesanyjával kettesben élnek.)

Nem rendelkezem pontos adatokkal arról, hogy a válaszadók között milyen a cigány származású tanulók aránya, hiszen erre vonatkozó kérdést a kérdőív nem tartalmazott/nem tartalmazhatott. Azonban abból kiindulva, hogy a térségben egyre magasabb lélekszámmal és egyre fiatalodó korstruktúrával van jelen a cigány népesség, meglehetősen magas arányra következtetünk. A kutatásba bevont általános iskolák – az átányi református iskola kivételével – (spontán) szegregált iskoláknak tekinthetők, ahol a cigány tanulók aránya 85-100% közötti. A kivételt képező református iskolában pedig a diákok 30%-a cigány származású.

Továbbtanulási-munkavállalási jövőtervek

Vizsgáltam, hogy a válaszadók a nyolcadik osztály befejezése után milyen tervekkel rendelkeznek. A megkérdezett tanulók 44,4%-a szeretne szakmát szerezni, 42,2%-a szakmát és érettségit is szeretne, és 8,9% azok aránya, akik az érettségi után felsőoktatásbeli tanulmányokat is szívesen folytatnának. (Hárman az „egyéb” válaszlehetőséget jelölték meg, de nem fejtették ki, egy tanuló pedig nem válaszolt a kérdésre.) A szülei – korábban ismertetett – iskolai végzettségéhez hasonlóan megállapítható, hogy a mostani 7-8. osztályosok körében a szülők generációja által megszerzett iskolai végzettségénél magasabb végzettség megszerzése a cél. Kérdés, hogy mindez miként fog megvalósulni. Sajnos az iskolaigazgatók a velük készített interjúk során meglehetősen magas lemorzsolódási arányról számoltak be.

Érdekes a fenti válaszokat részletesebben is megvizsgálni. Szignifikáns különbség mutatkozik az egyes iskolák válaszadói közt a nyolcadik osztály befejezését illető jövőterveket illetően ($p < 0,5$). (1. ábra)

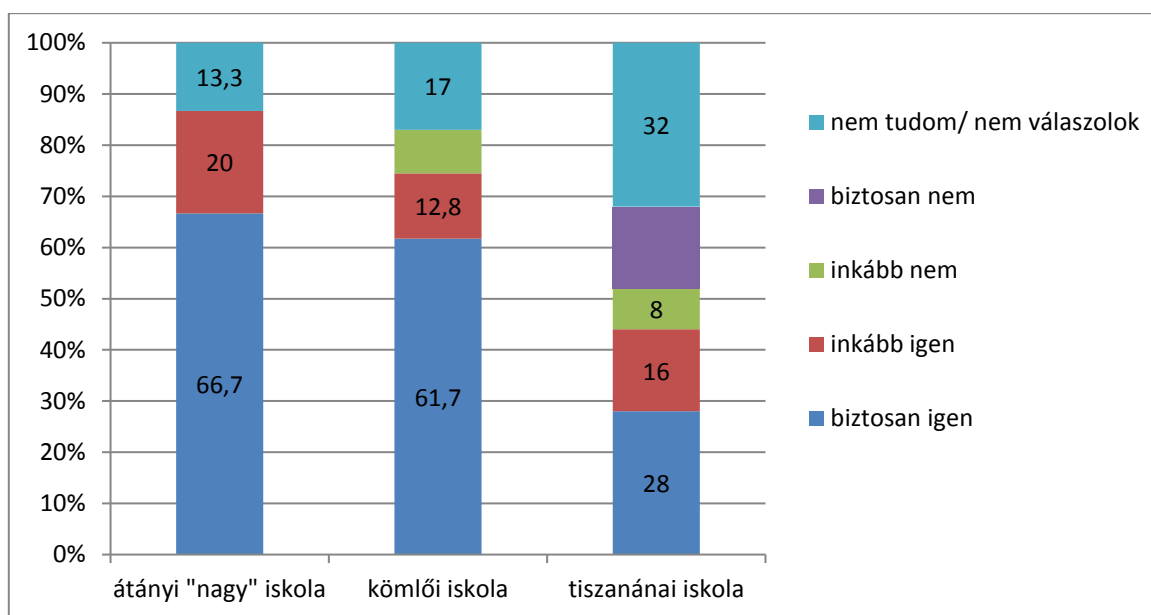
önmagában a jelenlegi általános közoktatási rendszer keretei között nem lehet megoldást találni.

Családalapítási-gyermekvállalási jövőtervek

Abból kiindulva, hogy a családtervezés a demográfiai folyamatok szempontjából kulcsfontosságú kérdés, és mert a gyermekvállalás legideálisabb kerete a házasságban szerveződő család, a kutatás során vizsgáltam, hogy a válaszadók szeretnék-e házasságban élni (akár a közeli, akár a távoli jövőben). Kifejezetten fontosnak tűnik e kérdés, ha figyelembe vesszük, hogy válaszadóim jelentős hányada rendezetlen családi körülményekkel rendelkezik.

A kutatásba bevont 7-8. osztályosok több mint 65%-a házasságban képzei el a jövőjét: a „biztosan igen”-nel válaszolók aránya 51,1%, az „inkább igen”-nel válaszolók aránya pedig 14,4%. Minden 10. válaszadó mondta, hogy „inkább nem” vagy „biztosan nem” szeretne házasságban élni. Minden negyedik megkérdezett nem tudott válaszolni e kérdésre, amely életkorukból adódóan egyáltalán nem meglepő.

Érdeemes differenciálni e kutatási eredményeket is. Összefüggést vizsgálva a válaszadók iskolájával, illetve évfolyamával megállapítható, hogy mindkettő esetében szignifikáns különbség mutatkozik ($p < 0,05$). (4. ábra)

4. ábra: Házasságkötési szándék a közeli vagy távoli jövőben

Forrás: a kérdőíves felmérés alapján saját szerkesztés

Az átányi és kömlői iskolák megkérdezett tanulói körében 60% felett volt azok aránya, akik mindenképp szeretnék házasságban élni, míg Tiszanánán nem érte el a 30%-ot az így vélekedők aránya. Az viszont, hogy a tanulók évfolyamával is összefüggés mutatkozik ($p < 0,05$), nem meglepő: a 8. osztályos válaszadók esetében magasabb a házasodni vágyók aránya, míg a „nem tudom/nem válaszolok” harmada a 7. évfolyamon tapasztaltnak. (Érdekes módon míg a 7. osztályos válaszadók közül senki nem mondta, hogy „biztosan nem” vagy „inkább nem” szeretne házasságban élni, a 8. osztályosok körében 18%-os arányban vannak jelen az így vélekedők.)

A szülők családi állapota azonban nem eredményez statisztikailag kimutatható különbséget a tanulók válaszaiban: mind a házasságban, mind az élettársi kapcsolatban élő szülők, mind pedig az elvált szülők gyermekei körében 50-60% között volt a biztosan házasodni vágyók aránya.

A vágyott gyermekszám esetében a három iskola esetében 2,45-ös átlagértékkel találkozunk, a válaszadó tanulók 12%-a egy, 55%-a kettő, 19%-a három, közel 8%-a négy vagy annál több gyermeket szeretne. (Hat megkérdezett pedig nem válaszolt a kérdésre.) Szignifikáns különbség ($p < 0,05$) van a válaszadó fiúk és lányok között arra a kérdésre adott válaszban, hogy összesen hány gyermeket szeretnének. Meglepő módon a fiúk esetében 2,85 az átlag, míg a lányok esetében 1,95. Szükségesnek tartom iskolánkénti bontásban is vizsgálni a kívánt gyermekszámot: mindkét átányi iskolában 2,25; Tiszanánán 2,29; Kömlőn 2,61 az átlagérték.

Összességében biztató eredmény, hogy a megkérdezett tanulók többsége –rendezetlen családi körülményei ellenére vagy talán éppen amiatt –vágyik arra, hogy házasságban éljen. Az általuk vágyott, tervezett gyermekszám bár magasabb, mint az országos mintán készült felméréseken mért, mégis jóval elmarad a szüleik által ténylegesen vállalt gyermekszámtól. Tehát válaszadóink – jelenlegi terveik alapján – úgy tűnik, nem kívánják követni a szüleik generációjának mintáját. Ez mindenképpen kívánatos, hisz ha ez meg is valósulna, megállítható lenne a nyomor újratermelődése. Felmerülhet azonban a kérdés: hogyan fog változni majd a gyermekvállalási szándékuk, mennyi lesz az általuk vállalt gyermekek száma, ha az elkövetkező években (kamaszkor, fiatal felnőttkor), szembesülnek beszűkült lehetőségeikkel a továbbtanulás, munkavállalás terén?

Migrációs szándék vizsgálat

A 7-8. osztályos válaszadók közül minden harmadik mondta azt, hogy szeretne a jelenlegi településén élni felnőttkorában is. Közel 67% volt azok aránya, akik szeretnének elköltözni. Amennyiben azonban e kérdést Magyarországra vonatkoztatva tesszük fel, megfordul a válaszadók aránya. 70% feletti arányt képviseltek azok, akik felnőtt korukban is Magyarországon szeretnének élni, és „csak” minden ötödik megkérdezett hagyná el az országot.

Nem mutatkozik szignifikáns összefüggés aközött, hogy mely településen élnek a válaszadók, illetve miként vélekednek a településük elhagyásáról. Ennek ellenére indokoltnak tartom lakóhelyi bontásban is feltüntetni a válaszokat: a Tiszanánán élő általános iskolás válaszadók 44%-a, az Átányon élők 35,5%-a és a Kömlőn élők 23,9%-a szeretne felnőtt korában is a jelenlegi településén élni. (Számos társadalmi-gazdasági mutató szerint a három község közül Kömlő van a legrosszabb helyzetben.) Kevésbé jelentős eltérésekkel, de a település elhagyásának vágyával összhangban van az országból történő elköltözés is: a tiszánánaiak 87,5%-a, a kömlőiek 71,7%-a és az átányiak 73,3%-a vélekedett úgy, hogy nem szeretne elköltözni az országból felnőttkorában.

A válaszok tükrében a térségben és/vagy az országban maradni vágyókat elsősorban a családi, rokoni, baráti kötelékek és a hazaszeretet, a szülőfaluhoz és/vagy Magyarországhoz való kötődés motiválja, míg az elvagyódást, az elvándorlás szándékát leginkább a munkalehetőségek hiányával magyarázták a 7-8. osztály válaszadók. Emellett a szegénységet és a rossz közbiztonságot említették többen.

Azon általános iskolai tanulók körében, akik nem szeretnének felnőtt korukban is a mostani településükön élni, vizsgáltam, hová költöznének el. A legmagasabb említésszámmal a

megyeszékhely, Eger (24 említés) és a főváros, Budapest jelent meg (19 említés), amelyeket a járásközpont, Heves követ három említéssel. Összesen hét említést kapott a külföld (csak „külföld” válaszként, illetve Németország és Kanada megnevezésével). Akik nem szeretnék felnőtt korukban Magyarországon élni, leggyakrabban német nyelvterületeket említettek (Németország 9, Ausztria 2 említés). Három válaszadó „külföld”-öt írt, és egy-egy említést kapott Nagy-Britannia (Londont írt a válaszadó), Hollandia és Kanada is.

A dél-hevesi belső periférián hátrányos helyzetű falvaiban élő és tanuló válaszadók jelentős többsége, közel 70%-a tehát szeretne elköltözni felnőttkorára a falujából. Ez mindenképp jelzés értékű, bár ténylegesen elköltözni valószínűleg jóval kevesebben fognak.

Oktatási-nevelési kihívások a (spontán) szegregált iskolákban

E problémakör megértéséhez először is szükségesnek tartom a kutatásba bevont három település, Átány-Kömlő-Tiszanána példáján vizsgálni a szegregálódási folyamatokat. A cigány népesség településen belüli aránya Átányon és Tiszanánán 30-40%, Kömlőn pedig 70%. A fiatal korosztályokban ennél is magasabb. Ahogyan e folyamatra Győri-Nagy (2003, 5) rávilágít: „az előregedő magyar törzslakosság mellett a helyi cigány kisebbség növekedett generációs többséggé a szülőképes nemzedékek zömében.” Vagyis előbb-utóbb a demográfiai folyamatok alapján egyértelmű, hogy e falvak iskoláiban többségbe kerülnek a cigány tanulók. Az egyik interjúalanyom, aki jelenleg egy lényegében 100%-ban cigányiskola igazgatója, beszámolt arról, hogy „azt tapasztaljuk, hogy ha a 30%-ot eléri a cigány tanulók száma, a magyarok elkezdnek menekülni és megfordul az arány”. Azaz az érzékenységi küszöb elérésével hihetetlen gyorsasággal rendeződött át az iskolák összetétele a vizsgált térségben. Különösen úgy, hogy Átányon 2004-ben létrehoztak egy egyházi iskolát, alternatívát teremtve a „meneküléshez”. Más szempontból az is igaz, hogy az egyházi iskola jelenléte meg tudta nyugtatni azokat a szülőket, akik úgy vélték, hogy még a család is elköltözik a településről, ha a gyerek számára nem lesz biztosítható a megfelelő oktatási feltétel. A kívülálló szemével az egyházi iskola létrehozása egyfajta menekülési útvonal létrehozásának is tekinthető. Az elmondások szerint a szülők mindenképp elvitték volna gyermekeiket, ha kell, akkor lakóhelyet is váltottak volna a problémák miatt. Az ő véleményük szerint épp ez volt, ami szolgálta, hogy értékteremtő családok ne hagyják el a települést. A létrejött református iskolába természetesen nem csak magyar gyermekek járhatnak. A többi iskola szempontjából azonban problémát jelent, hogy – mind a magyar, mind a cigány származású – jobb képességű diákokat szüleik az átányi református iskolába íratják. Ebből következően a vizsgált települések iskoláiban egy olyan kontraszelektált tanulói közösség jön létre, ahol még koncentráltabban jelennek meg a problémák.

Nélkülözhetetlen annak összegzése, hogy e (spontán) szegregált iskolákat milyen szerteágazó problémahalmaz jellemzi az általam készített interjúk alapján. Ezek ismertetésekor nem törekszem teljességre, de kísérletet teszek arra, hogy minél sokrétűbben ábrázoljam az elhangzottakat.

Ezen iskolák tanulóinak jelentős hányada küzd szocializációs hiányosságokkal. Esetükben a család nem tudott megfelelő háttérrel biztosítani, így a gyermekek már gyakorlatilag behozhatatlan hátrányokkal kerülnek az általános iskolába. Az egyik interjúalanyom szerint elsős tanulóik általában az óvodai középső csoportnak (4-5 éves korosztály) megfelelő szinten vannak, sőt olykor onnan kell indítani az iskolai nevelést, hogy hová kell menni, ha wc-re akar menni. („Simán előfordul, hogy visszajönnek szünet után, és ha az udvaron wc-re kell menni,

akkor – nem ez az általános, de – van egy-kettő, aki simán letolja a nadrágját és belebújik a bokorba.”)

Szinte értelemszerű, hogy ezek az iskolák az országos kompetenciaméréseken rosszul teljesítenek, alulmaradnak még a kistelepülések általános iskoláinak országos szintjén is, bár „rengeteget fejlődnek ezek a gyerekek, de nyilván önmagukhoz”. A felmérés pedig nem ezt, hanem egy országos szintet hivatott mérni, a tanulók szociokulturális háttérét felmérni szándékozó családi háttérindex pedig csak akkor tud megjeleni az eredmények értékelésénél, ha azt a tanulók szülei otthon kitöltik (és jól értelmezik a kérdéseket). Megtörtént eseteket hozott fel példának egyik interjúalanyom, aki elmondta, a tanuló szülei bejelölték, hogy 100 könyvük van otthon, mert nagyjából ennyi lehet gyermekeik iskolai tankönyveinek száma. Egy másik tanuló pedig arról számolt be, hogy családjával rendszeresen szokott kirándulni/nyaralni járni, a „hová” kérdésre viszont az volt a válasz, hogy a Penny-be (szupermarket).

A tanulmányi teljesítménnyel, a kompetenciamérések eredményeivel összefüggésben indokolt kitérni a vizsgált iskolák továbbtanulási statisztikáira. Visszautalva a kérdőíves felmérésre, látható, hogy majdnem minden tizedik tanuló diplomázna, és 40% felett volt azok aránya, akik érettségit és szakmát szeretnének. Ezt a képet árnyalják az iskolaigazgatókkal készített interjúk. Volt, aki arról számolt be, hogy gimnáziumba évek óta nem kerül tőlük tanuló, az utóbbi időben már az Arany János Tehetséggondozó Program keretein belül sem. A nyolcadik osztály elvégzése után a középiskolák szakiskolai részében tanulnának tovább diákjaik, de 30-40%-uk vagy be sem iratkozik, vagy az első hónapokban lemorzsolódik. Egy másik interjúalanyom az átlagos végzős évfolyam létszámára vetítette ki mindezt. Idézve az elhangzottakat: „Ha 30 gyerek kikerül, akkor abból azért úgy kell számolni, hogy 12-nél több nem végzi el a középiskolát. Családot alapítanak, látom már őket közmunkázni, nagyon hamar születik gyerekük.” Ennek okát nem abban látja, hogy nem megfelelő felkészítéssel mentek, hanem hogy a szülő sem figyel oda. Voltak például, akiknek a családja nem vette meg/ nem tudta megvenni a diákbérletet a távolsági buszra. A következmények pedig egyértelműek: „a középiskolában nem vacakolnak: megvan az 50 hiányzása, igazolatlanja, betöltötte a tanköteles kort, kész, megszüntetik a tanulói jogviszonyt”. A konklúzió tehát: „úgy könyvelik el ezeket az iskolákat, hogy a munkanélküliek tömegét képezzük”.

Az iskolákban az interjúalanyaim beszámolóit szerint más módon is megjelennek a devianciák. A dohányzás például tipikus ügy az általános iskolákban, és előfordul az is hogy a diákok elhozzák otthonról a szülei gyógyszereit és azt szedik be. A hivatalaikban megkeresett interjúalanyaim kevésbé vagy egyáltalán nem számoltak be ugyanakkor alkohol- és drogfogyasztásról. Mindemellett azonban terepkutatási tapasztalataim alapján kijelenthető, hogy e falvak fiataljainak körében egyre inkább terjed a kábítószer-fogyasztás. A viszonylag olcsón – gyakran még az alkohalnál is olcsóbban – beszerezhető, bizonytalan származású, összetételű dizájner drogok rendkívül divatosak a szegény társadalmi csoportok fiataljai körében.

Az iskolaigazgatók többsége felhívta a figyelmet a szakemberhiányra. Volt, aki hosszan sorolta: szükség lenne saját logopédusra, saját gyógypedagógusra, nagyon szeretnének egy iskolapszichológust, és a differenciált oktatás megvalósításához pedagógiai asszisztensekre is szükség lenne. Szaktanári ellátottságuk jó, de az intézményvezetőt idézve: „ezeknek a gyerekeknek nem biztos, hogy a szaktanárookra van a legnagyobb szükségük”. A másik iskolában a tanári kar is hiányos, megtudtam, hogy az elmúlt évek kötelező feladatainak növeléséhez (pl. mindennapi testnevelés, erkölcsstan órák, az egész napos kötelező iskolai

tartózkodás) nem rendeltek plusz humánerőforrást. Ugyanazzal az oktatói létszámmal kénytelenek mindezt ellátni, mint korábban.

Ezen iskolákban általában formálisan van gyermekvédelmi felelős, ahogy interjúalanyom mondta, „van, mert lennie kell”, azonban ő is szintén heti 32 órában tanít. Az iskola tehát túlterhelt és eszköztelen. A pedagógusok pedig a tanárképzés során e problémahalmaz kezelésére nem kapnak felkészítést. A szociális ellátórendszer ugyancsak nem tudja kellő mértékben segíteni az iskolákat. Ahogyan Farkas (2012,269) fogalmaz: a „szociális konfliktusok konkrét megjelenési formáival a lokális ellátórendszerek konfrontálódnak”. Ez az ellátórendszer azonban szakember-hiánnyal küzd. „Nem egyszerű ebbe a térségbe már tanárt hozni” – mondta az egyik interjúalanyom, de a dél-hevesi humán ellátórendszert vizsgáló kutatásom során hasonló tapasztalatokról számoltak be interjúalanyaim (Bogárdi, 2014). Jól példázza mindezt, hogy Kömlőn az iskolai kutatásom idején (2015 tavaszán) csak helyettesítéssel tudták megoldani a gyermekjóléti szolgáltatást, így a faluban heti egy napot töltött családgondozó. Érdemi tevékenységet végezni ennyi idő alatt lehetetlen, sőt ez még a „tűzoltásra” sem elegendő.

Az interjúkból egyértelműen látható, hogy összetett a problémahalmaz. Csak összehangoltan lehetne kezelni. De az interjúalanyaim elmondása szerint is hiányzik a megoldásokból a rendszerszemlélet. Vannak állami, önkormányzati, egyházi, valamint civil intézmények/szervezetek, amelyek lényegében ad hoc módon – az aktuális megnyert pályázatok alapján – igyekeznek eredményeket elérni. A segítő szándék természetesen dicséretes, de kevés.

Az az intézményrendszer pedig, amely hivatott lenne kezelni mindazon problémákat, amelyek már túlmutatnak a segítségnyújtás kérdéskörén, jelenleg nem működik megfelelően: „a hatóságok részint tehetetlenek, részint nincsenek is a helyzet magaslatán”. – hangzott el az egyik iskolaigazgatótól.

Következtetések

Az átányi, kömlői és tiszánánai (spontán) szegregálóknak tekinthető általános iskolák 7-8. osztályos tanulóinak körében végzett kérdőíves felmérésem alapján pozitívnak tekintendő, hogy a megkérdezett tanulók körében a szülők generációja által megszerzett iskolai végzettségénél magasabb végzettség megszerzése fogalmazódott meg. Az interjúalanyok elmondása alapján azonban ezek a tervek a tapasztalatok szerint csak ritkán valósulnak meg. Az első fontos következtetésem, hogy nem teljesen igaz az a sokszor fölemlgetett gondolat, hogy a hátrányos helyzetű térségek fiataljainak nincs jövőképük. Tapasztalataim szerint nem jövőképük nincs, hanem olyan háttér, ösztönző- és egyéb eszközrendszer nincs, aminek révén a tervek valóra válthatókká lennének...

Az általam végzett felmérés alapján úgy tűnik, hogy a hátrányos helyzetű települések állami általános iskoláiban eluralkodóban van a deviancia a tanulók körében, ami elűzi ezekből az iskolákból mindazokat, akik ambíciókkal rendelkeznek. A jelenség szegregált cigány-iskolák kialakulásához vezet. Itt fontos azonban kiemelni, hogy a szegregáció kialakulásának okai között nem mondható, hogy az etnikai szempontok dominálnának, A deviancia eluralkodásától való félelem váltja ki a menekülési reflexet. Ezt bizonyítják az általam vizsgált térségben tapasztaltak is, miszerint a 2004-ben megnyílt átányi református iskola által beiskolázott gyermekek nem csupán Átányról, hanem a környező településekről, és nem is csupán a többségi társadalomhoz tartozó környezetből valók. A szegregált iskolák létrejöttében úgy vélem tehát,

rosszul értelmezett a probléma akkor, amikor kizárólag a cigány-magyar együttélési problémák szintjén akarják mindezt kezelni.

A felmérésem alapján riasztónak tűnik a migrációs szándék. Akkor is, ha reálisan erre a legtöbb megkérdezettnek vélhetően nem lesz majd módja. Ebből a tényből az a következtetés vonható le, hogy a most még gyermekkorú új generáció későbbi foglalkoztatási problémája térben koncentráltan fog megjelenni, ami – tekintve a hátrányos helyzetű társadalmi csoportok nagy arányát – még tovább feszülő gazdasági, társadalmi konfliktusokat sejtet.

Ugyancsak fontos kiemelni, hogy a hátrányos helyzetű térségek társadalmi problémáinak, ilyenformán a jövő generáció kérdéseinek jelentős része is sok esetben etnikai színezetű problémaként jelenik meg. Az általam vizsgált dél-hevesi térségben pedig ez egyértelműen igaz. A helyi társadalom jövőkérdését alapvetően befolyásolja a cigány kisebbség létszámának alakulása. Mivel igen nehezen mérhető pontosan a cigányság lélekszáma, ezért általában becslésekre hagyatkozunk. Fontosnak tartom kiemelni Forgács István (id. Tompos 2015) romaügyi szakértő számítását, akinek véleménye szerint az össznépeességben belül 8-9% a cigányság aránya, de a 10 év alatti korosztályban ennek duplája, az öt év alattiak körében pedig ez az arány 20% feletti. Kirajzolódik tehát a folyamat, amely során a „roma népeesség dinamikus létszámbővülése csökkenő országos népeességben valósul meg” (Tóth-Hablicsek, 2009, 36). Ezzel összefüggésben érdemes odafigyelni arra is, amit Papp Z. Attila (id. Tompos, 2015) kisebbségkutató közöl, miszerint ma közel 300 iskolában haladja meg a cigány tanulók aránya az 50%-ot. Ezen eredmény az országos kompetenciamérés során kapott becslült adatokon alapul. Jelenleg e kutatás szerint Nógrád (34,3%) és Borsod-Abaúj-Zemplén (32,8%) megyékben a legmagasabb a cigány származású tanulók aránya, majd ezeket Szabolcs-Szatmár-Bereg (28,7%), Heves (22,5%), Somogy (22,1%) és Jász-Nagykun-Szolnok (20,4%) megyék követik.

Mindebből egyértelműen következik, hogy a foglalkoztatás-, oktatás- és kisebbségpolitikai kérdések bizonyos problémák orvoslásában együtt értelmezendők és kezelendők. Az egymástól függetlenül végzett reformok bennük legfőbb részeredmények eléréséhez elégségesek, a végső megoldás kialakítását nem szolgálják.

Irodalomjegyzék

1. Bogárdi T. (2014): Az átányi humán ellátórendszer – szociális, egészségügyi és oktatási helyzetkép. Acta Regionis Rurum 8. kötet. 98-109. p. ISSN 1789-5588
2. Farkas P. (2012): A szeretet civilizációjáért. Társadalompolitika – szociálpolitika – családpolitika és a keresztény társadalometika. L'Harmattan Kiadó, 524. p., 268-272. p., ISBN 978-963-236-591-6
3. Győri-Nagy S. (2003): Jövőkép(esség)ek. 287. p., Kölcsey Intézet, ISBN 963 210 241 X
4. Tompos Á. (2015): Becsülhető a roma tanulók aránya a magyar iskolákban. <http://mno.hu/belfold/becsulhető-a-roma-tanulok-aranya-a-magyar-iskolakban-1280755> (letöltés dátuma: 2015. május 3.)
5. Tóth P. P. – Hablicsek L. (2009): Népesedési helyzetünk. Demográfiai kihívások és az azokra adható szükséges és lehetséges válaszok a 21. század első felében. <http://www.noha.kinos.hu/html/010/010002.pdf> (letöltés dátuma: 2015. április 26.)

**FÓKUSZBAN AZ ALKALMAZOTTAK
FOCUSING ON EMPLOYEES****Csapóné Riskó Tünde PhD**

adjunktus

Gazdaságtudományi Kar, Debreceni Egyetem

E-mail: risko.tunde@econ.unideb.hu**Összefoglalás**

Napjainkban igen gyakran hallhatunk a vállalatok társadalmi felelősségvállalásáról (CSR), vállalatok felelős vagy éppen felelőtlen üzleti magatartásáról. Mi is valójában a CSR, milyen tevékenységeket takar, PR vagy marketing eszköz, vagy éppen menedzsment szemlélet, és mi állhat egy-egy vállalat esetében a hangzatos CSR tevékenységek háttérében? A CSR vizsgálható vállalaton belül és kívül, valamint holisztikus megközelítésben. A tanulmány a vállalaton belüli dimenzióra fókuszál, vizsgálva a CSR alkalmazottakra irányuló gyakorlati megvalósulását.

Abstract

Corporate Social Responsibility (CSR), responsible, ethical or unethical business practices of companies are rather common issues nowadays. What is CSR? What sort of activities are covered by this phenomenon? Is it a PR or marketing tool or management approach? What are the potential motivators of CSR? The internal and external dimensions of CSR can be studied, as well as its practical implementation. The study focuses primarily on the internal dimension, investigating the practical implementation of CSR programmes aiming at employees.

Kulcsszavak: CSR, vállalati felelősség, belső érintettek, alkalmazottak**JEL kód:** L21**LCC kód:** HB238-251; HD5701-6000.9**Bevezetés**

A társadalmi felelősségvállalás kevésbé tudatos formában már évszázadokkal ezelőtt megjelent. Elég csak arra gondolni, hogy hány uralkodó karolt fel képzőművészeket, akik komoly hatással voltak az utókorra is. Érdekes etimológia maga a mecénás szó kialakulása is: Gaius Cilnius Maecenas római politikus, irodalmár volt. Saját tevékenysége kevésbé elismert, ugyanakkor a legismertebb római költőket karolta fel: Vergilius és Horatius is neki köszönhette pályája megalapozását. (KISS, 2009)

Hazánkban is komoly hagyományai vannak az adományozásnak, a felelősségvállalásnak. A hagyományos magyar arisztokrata családok is élen jártak ezen tevékenységekben: a Széchenyi családnak köszönhetjük többek között a Nemzeti Múzeumot, a Magyar Tudományos Akadémiát és a Lánchidat. Szintén jelentős szerepet játszott a Festetics család is, akik főként az oktatást pártolták (KISS, 2009). Szintén komoly társadalmi felelősségvállalásról tett tanúbizottságot a XIX. században a diósgyőri kohászati üzem, mely a kor viszonyaihoz képest kimagaslóan felelősen viselkedett: külön városrészt építettek a vállalat dolgozóinak, akik számos további kedvezményben részesültek és az ellátási, életminőségi lehetőségeik is

megaladták a kor átlagát. De számos további vállalnál, így a MÁVAG-nál, a Salgótarjáni Öblös-Üveggyárban és a csepeli Weiss Manfréd gyártelepen is működtettek olyan szervezeteket, amelyek a munkavállalók kulturált időtöltését biztosították. (KUTI, 2010)

A CSR már egyre több vállalati szakember által ismert betűszóvá vált, s a vállalatok társadalmi felelősségvállalásáról folyó párbeszéd, vita, jó gyakorlatok megosztása és díjazása folyamatosan napirenden van. Egyes időszakokban akár hetente került sor egy-egy CSR rendezvényre. Ez egyrészt jó hír, hiszen a téma napirenden van, ami potenciálisan gyakorlatokat és intézkedéseket eredményez majd, másrészt rossz hír, mert már évek óta sok a rendezvény, de a tettek száma elmarad ezekhez képest. Ráadásul a CSR félreértelmezéséből és szűkítéséből adódóan sokak számára kiüresedett, „álságos CSR” jut már eszébe a betűszóról. A GSZT CSR-Munkacsoport 2010-es munkaanyagában összességében megállapítja, hogy „CSR-projekt” túltengésben szenved a vállalati szektor. Egyre több vállalat látja és érzi, hogy nem maradhat ki a trendből és valamit tennie kell e címke alatt. Általában ezért egy-egy projektet indítanak el, elsősorban az adományozással, támogatással és közösségi szerepvállalással kapcsolatosan. Ám ezek sokszor nem stratégiai szintűek, nem kötődnek az üzleti stratégiához, többnyire ad hoc, eseti intézkedések. Ez a legtöbb érintett számára káros – nem lebecsülve az üzleti szféra adományozási és támogatási tevékenységének társadalmi hasznait – hiszen a legfontosabb vállalati intézkedések elmaradnak, a környezeti, társadalmi problémák tovább erősödnek, a CSR-ből pedig egyre többen kiábrándulnak. Kevés vállalat foglalkozik a fenntartható és felelős működés intézményesítésével, menedzsmentjével, sőt vannak vállalatoknak szolgáltató, véleményformáló civil szervezetek, amelyek nem is értenek egyet a mérési és menedzsment rendszerek jelentőségével (II).

A CSR kialakulása

TÓTH (2007) szerint a vállalati felelősség kifejezés és a vállalati társadalmi felelősség eredete nem tisztázott. Egyesek egy nagy biztosítót hoznak fel példaként, amelynek már a 70-es években volt Vállalati Felelősség Osztálya, mások nagy amerikai céges botrányoktól, sőt egyenesen a Watergate üggyől eredeztetik a mozgalmat.

BARTUS (2008) szerint a vállalatok társadalmi felelősségvállalásának iedája az Egyesült Államokból indult el valamikor a XX. század első felében.

A mai értelemben vett vállalati társadalmi felelősségvállalás elnevezés angol tükörfordítás eredménye, az eredeti angol elnevezés: Corporate Social Responsibility, melynek kezdőbetűiből alakult ki a CSR elnevezés, melyet a magyar szaknyelv is átvett.

KUN (2004) szerint a CSR-jelenség kezelése tulajdonképpen egy gyökeres szemléletváltást, paradigmaváltást igényel. Annak a fölismerését feltételezi, hogy egy vállalat több, mint pusztán a tökemegtérülést és profitmaximalizálást hajszoló, pusztán a nyers gazdasági racionalitás elvén működő mesterséges képződmény. Szükséges belátni, hogy egy vállalat egyben emberi társulás is, amely jól körülírható társadalmi és természeti környezetben működik. Ennek a hozzáállásnak az elfogadása egyértelművé teszi, hogy a vállalati szférának is aktív és pozitív kicsengésű szerepet kell játszania a társadalmi folyamatokban, és tekintettel kell lenniük tevékenységeik környezeti és szociális kihatásaira.

A társadalmi felelősségvállalásnak számos definíciója létezik. A fogalmak elsősorban angolszász nyelvterületekről származnak, nem véletlenül: az Amerikai Egyesült Államok, mint a kezdeményezés őshazája a szakirodalmat is alapvetően meghatározta. Nem csak a CSR

definíciók, a mögöttes tartalmak különbözőek, hanem az elnevezések, melyek valamilyen formában a vállalati felelősséget takarják, vagy arra utalnak is igen eltérőek. EPSTEIN-REEVES (2011) nem tartja jó jelnek, hogy a szakma nem ért egyet abban, hogy hogyan is hívja „magát”. Találkozhatunk olyan elnevezésekkel, mint „Corporate Responsibility (CR)”, „Sustainability”, „Corporate Social Responsibility (CSR)”, „Sustainable Development”, „Corporate Accountability”, „Creating Shared Value (CSV)”, „Citizenship” és csak egyszerűen „Social Responsibility”. Ezek az elnevezések, fogalmak gyakran szinonimaként használatosak, és használatuk nem mindig konzekvens. Leginkább az tarja össze ezeket a fogalmakat, hogy nincs egyértelmű, a szakma által elfogadott, határozott definíció mögöttük.

A CSR fogalmának definiálására számos különböző megoldás létezik, Dahlsrud 2008-ban 37 definíciót talált a fogalomra (BARTUS, 2008).

SZTANEVA (2013) a KÖVET Egyesület CSR szakértőjét, Györi Zsuzsannát kérdezte meg a CSR, CSV, Valóban Felelős Vállalat fogalmáról. Mit takarnak véleménye szerint az egyes fogalmak? A CSR meghatározására legalább huszonöt különböző definíciót tudna mondani. Jelenleg a leginkább elfogadott az Európai Unió (EU) 2011-es állásfoglalása, miszerint a CSR a vállalatoknak a társadalomra gyakorolt hatásaiért vállalt felelőssége, a felelősség tehát nem önkéntesen választható, amennyiben a vállalat működése hat a társadalomra, akkor felelősséggel tartozik azért. A CSV (Creating Shared Value) fogalommal Michael Porternek és szerzőtársának köszönhetően először 2011-ben találkozhattunk. Tulajdonképpen a 2008-as válság bebizonyította, hogy a gazdaság, ahogy addig létezett, ebben a formában nem működhet tovább, és egy új gazdasági modellre van szükség. A CSV egyfajta közös értékteremtés, ahol a vállalatnak sokkal szorosabban kell együttműködnie az érintettekkel. Még nem tisztázott, hogy ez a CSR új ruhában, vagy egy egészen új gondolat van születőben, ami nem szól másról, mint hogy hogyan találhatunk új piacokat. A Valóban Felelős Vállalat (VFV) Tóth Gergelynek, a KÖVET főtítkárnak az elmélete. Napjainkban sok mindenre ráfoghatjuk, hogy CSR tevékenységet takar, szerinte azonban kell egy sokkal megfoghatóbb és szigorúbb meghatározás arra, hogy mitől is lesz valóban felelős egy vállalat. Érdekesség, hogy nagyon sok hazai cég – amely nem is gondolná magáról –, a VFV-definíció alapján felelősen működik.

Visszakanyarodva a CSR számtalan, ma is élő definíciójára, ez valójában nem hátrány, nem a témával foglalkozók megzavarását célozza (Na most akkor mi is az a CSR??), hanem egyértelműen a terület interdiszciplináris voltát bizonyítja. Erre utal GYULAVÁRY (2011) is, példaként felhozva azt, hogy csak a Corvinus Egyetemen Gazdálkodási Karán található nyolc intézetből ötnél foglalkoznak a területtel oktatás és/vagy kutatás szintjén. Attól függően, hogy ki, milyen összefüggésrendszerben és milyen céllal vizsgálja, illetve tárgyalja a fogalmat, más és más megközelítéseket alkalmaz, ezáltal különböző értelmezést ad neki. Ő is utal arra, hogy a szakirodalomban így egységes definíció sem igazán található, ugyanakkor ezek az eltérések természetesen és érthetőek. Minden szakmának és tudományterületnek meg kell találnia a saját útját, hogy a folyamatosan felszínre törő új szemléleteket, gyakorlatokat, elméleteket, és ezekhez kapcsolódó koncepciókat miként építi be a már meglévő fogalmi rendszerébe.

Maga a CSR fogalom megszületését az 1929-es gazdasági világválságnak köszönhetjük: A. A. Berle és C. G. Means, a világhírű Harvard Egyetem professzorai használták először. A fogalom tudományos kiindulási alapját Bowen munkája adta meg „Az üzletember társadalmi felelőssége” című könyvének 1953-as megjelenésével (CSIGÉNY, 2008; TÓTH, 2007). Fontos kiemelni, hogy ekkor még az üzletember felelősségét emeli ki Bowen, nem pedig a vállalatét: „az üzletember kötelezettsége folytatni az irányelveket, a helyes döntések és cselekvési irányok követésével, amelyek a társadalmi értékek és célok szempontjából is kívánatosak”. Ez a

megközelítés eredeztethető onnan, hogy korábban is inkább a tehetősebb magánszemélyek végeztek ilyen jellegű tevékenységet és a vállalatok, ha be is integrálták ezt a mindennapi működésükbe, azt a tevékenységet nem nevezhetjük tudatos tevékenységnek.

A vállalatok felértékelő szerepét jól reprezentálja a következő, 1980-as évekből származó megállapítás: „a vállalatok olyan fontos szerepet játszanak a társadalomban, mint korábban az egyházak, a nemesség, vagy a főurak. Sokkal inkább meghatározzák a társadalom pénzügyi és gazdasági folyamatait és a monetáris hatalmat, mint a világ kormányai” (FRENCH, 1984).

Az Üzleti Világtanács a Fenntartható Fejlődésért (2000) a következő definíciót fogalmazta meg: „a vállalatok társadalmi felelősségvállalása a vállalat folyamatos elkötelezettsége az etikus viselkedésre és a gazdasági fejlődéshez való hozzájárulásra, miközben a munkavállalói és családjuk, valamint a helyi közösségek és a tágabb társadalom életminőségét javítja.”

Az Európai Bizottság 2000-es definíciója szerint a vállalati társadalmi felelősség fogalom jelentése, hogy a vállalatok önkéntesen társadalmi és környezeti szempontokat érvényesítenek üzleti tevékenységükben és az érintettekkel fenntartott kapcsolataikban. A Tanács kifejti, hogy vállalati társadalmi felelősség kulcsszerepet játszhat a fenntartható fejlődésben, miközben javítja Európa innovációs potenciálját és versenyképességét. Az EU irányelvek szerint a felelős vállalatok a minimális jogi előírásokon túlmutató vállalásokat tesznek a fenntarthatóság érdekében, az érintett partnerekkel együttműködve (I2).

A CSR önkéntes elköteleződés a közjó fejlesztése mellett: az üzleti gyakorlaton keresztül, a cég erőforrásainak bevonásával úgy, hogy a cég a szociális, a környezeti és az üzleti szempontokat egymástól elválaszthatatlannak tekinti (LIGETI, 2007 in BARTUS, 2008). Az angolszász CSR-koncepció a fentiekén túl azt is hangsúlyozza, hogy a társadalmilag hasznos tevékenységnek a profit egy részének feláldozásával kell járnia (REINHARDT et al, 2008 is BARTUS, 2008).

A társadalmi felelősségvállalással KOTLER - LEE (2007) is foglalkozott. Meglátásuk szerint a CSR nem a PR eszköze és nem is versenyképességet javító tényező, hanem mindezeknek olyan kombinációja, amely bármelyik vállalat hosszú távú sikerét képes meghatározni.

Ahogy az a korábbiakban a Győri Zsuzsannával folytatott interjúból is láthattuk, napjainkban a CSR átalakulóban van, sok vállalat, amikor felelős üzleti gyakorlatáról beszél, akkor nem CSR tevékenységről beszél, hanem közös értékteremtésről (CSV). Pár gondolat erejéig még érdemes elidőznünk ennél a fogalomnál Mi is a CSV és mi nem az?

„...nem társadalmi felelősségvállalás, nem jótékonykodás, nem is fenntarthatóság, hanem egy új út a gazdasági sikerekhez.”

„...olyan vállalati politikák és működési gyakorlatok összességének tekinthető, amelyek növelik cég versenyképességét, miközben ... javítják azoknak a közösségeknek a gazdasági és társadalmi létfeltételeit, amelyekben a vállalat működik.”

„...nem arról szól, hogy ‚megosztjuk‘ a vállalat által már megtermelt értéket – tehát ez nem egy újraelosztás központú megközelítés. Ezzel szemben arról van szó, hogy növeljük a gazdasági és társadalmi értékek összességét.” (KÖVET, 2014)

LAKATOS (2013) szerint a CSV annak leírása, hogy megszűnnek az egyirányú jócselekedetek, a vállalatok nem önhatalmúlag döntenek el, hogy kit és miben támogatnak. A társadalom, a civil szervezetek kezdenek felnőni a feladathoz, partnerekké válnak a vállalatok számára, amely

partnerek az együttgondolkodásban, és a közös értékteremtésben is segítenek. Ma egy sikeres CSR-kampány alapja az, hogy a vállalat megkeresi a helyi szinten jelenlévő érintetteket és megkérdezi: Mit vártok tőlem? Miben segíthetek? Ők pedig cserébe közösséget alkotnak a vállalattal, és együtt valósítanak meg olyan értékes projekteket, amelyek választ nyújthatnak a helyi problémákra, és összességében országos szinten is jelentősek lehetnek. A lehetőségek sora pedig végtelen a természeti környezet megóvásától a helyi kórház támogatásán át az útépitésig, vagy akár a közösség programjaiban történő aktív részvételig. LAKATOS (2013) hivatkozik a Gartner Inc. Maverick kutatására, miszerint egy újfajta kapitalizmus van születőben, amelyet közösségi kapitalizmusnak hívnak. A kutatás szerint a vállalatok fokozatosan eltávolodnak a hierarchikus modellektől és demokratikusabbá válik a döntéshozatal, egészen odáig, hogy a közösségi médián keresztül az érintett csoportok is részt vesznek a döntésekben. A közösségi kapitalisták hatékonyan használják majd az internetes és mobil technológiákat, hogy interaktív kapcsolatba kerüljenek az emberekkel, és velük együtt döntenek például CSR-programokról. Az 1. táblázat szemlélteti a CSR és a CSV tartalmi összehasonlítását.

1. Táblázat: A CSR és a CSV tartalmi összehasonlítása

	CSR	CSV
Érték	Jót tenni	A költségekhez viszonyított gazdasági és társadalmi haszon
Kulcsszavak	Vállalati polgárság, filantrópia, fenntarthatóság	Közös vállalati és közösségi értékteremtés
Ösztönző	Önkéntesen vagy külső nyomásra	A verseny szerves része
Profitmaximalizáláshoz való viszony	A profitmaximalizálástól elkülönül	A profitmaximalizálás szerves része
Alapja	A külső jelentéstétel és személyes preferenciák	A vállalat lényegéből következik
Költségvetés vs. hatás	A hatást a vállalati lábnyom és a CSR költségvetés határozza meg	Az egész vállalat költségvetését átrendezi
Példa	Fair trade	A beszerzés átalakítása a minőség és a hozam növelése érdekében

Forrás: KÖVET, 2014

A felelős magatartás haszonélvezői elsősorban maga a közösség egésze, fogalmaz ANGYAL (2008). Közvetlen előnyökhöz juthatnak a vállalat működésében érintett egyes csoportok, mint munkavállalók, fogyasztók, tulajdonosok és a helyi közösségek is. A felelős magatartás lényege, értelme azonban nem valamely csoport érdekeinek szolgálata vagy előnyének biztosítása. A vállalati felelősség vállalás aktív részvétel a társadalom problémáinak megoldásában oly módon, hogy az ne váljék az érintett szervezet számára olyan teherképpé, amely működési zavarokat okoz. A cégek elsősorban saját működési körükhöz kapcsolódóan, de attól akár eltérő terepeken is gyakorolhatják felelős viselkedésüket. A gazdaság és a társadalom egymást kiegészítő fejlődése lehet a bizonyítéka annak, hogy a felelős vállalati magatartás hozama több mint az üzleti eredményesség.

Munkavállalók a vállalati CSR programok középpontjában

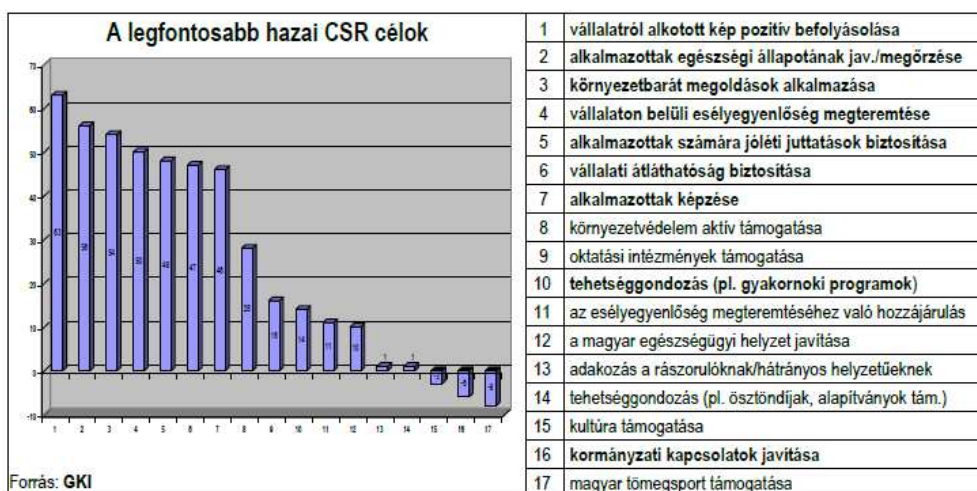
A Versenyben a világgal 2007-2009 című kutatás műhelytanulmányában ANGYAL (2008) megállapításokat tesz a társadalmilag felelős vállalati magatartásról Magyarországon működő cégeket illetően. A megállapítások közül csak hármat ragadnék ki, melyek szervesen kapcsolódnak jelen tanulmányhoz is: (1) „A felelős magatartás fogalma, elvárásai a jelentősebb

vállalatok vezetői előtt ismertek, a cégvezetők tudják, mit jelent ez és elvileg többnyire el is fogadják az ezzel járó kötelezettségeket. Vannak azonban gazdasági vezetők – észlelésünk szerint kisebbségben - akik vitatják a felelős magatartás gazdasági szervezetekben érvényesülő szükségességét. Vannak olyan vezetők és tulajdonosok is – észlelésünk szerint ugyancsak kisebbségben – akik nincsenek tisztában a társadalmi hatások iránti felelősségükkel. (2) Elsősorban a nagyvállalatok és a nemzetközi befolyás alatt álló cégek szisztematikusan, átgondoltan kialakítottak felelősségi stratégiákat, politikákat. Üzleti gyakorlatukban több területen is igyekeznek érvényesíteni társadalmi felelősségüket. (3) A felelős vállalati magatartás elsősorban a környezettudatos irányítás és **az emberi erőforrás menedzsment területén a legelterjedtebb**”.

Az EU Zöld Könyve alapján három dimenzióban vizsgálhatjuk a CSR-t: vállalaton belül, vállalaton kívül és gyakorlatias, holisztikus aspektusban. Jelen tanulmányban csak a **vállalaton belüli dimenzió** kerül kiemelésre, mely az alábbi területeket foglalja magába:

- humán erőforrás menedzsment (képzett munkaerő, élethosszig tartó tanulás, munkacsalád-pihenés arányának megfelelő kiegyensúlyozottsága, női egyenjogúság tükröződése a karrierlehetőségekben, fizetésben),
- munkahelyi egészség és biztonság (a jogi megalapozottságon túl megfelelő szabályozási rendszer kialakítása a kapcsolódó paraméterek mérésére, ellenőrizhetőségére, szabályozhatóságára),
- a változásokhoz történő alkalmazkodás, illetve az átalakulások, átszervezések, leépítések, krízishelyzetek menedzselése (a leglényegesebb e tekintetben, hogy a stratégia kidolgozása, megvalósítása során ilyen esetben a lehető legfelelősebben járjanak el),
- a környezeti kihatások kezelése, természetes erőforrások preferálása, környezetvédelem (SZIGETI, 2012).

A hazai vállalatok elsősorban a belső CSR célokat preferálják, derül ki a GKI Gazdaságkutató Zrt. 2008. végi felméréséből, mivel ezek közvetlen és nagyobb hatással vannak a cég teljesítményére, hosszabb távú eredményességére, mint a vállalaton kívülre irányuló kezdeményezések. Az első három legfontosabb CSR cél a vállalat imázsának javítása, az **alkalmazottak egészségmegőrzése és javítása**, valamint a környezetbarát megoldások alkalmazása (ez utóbbi az esetek többségében egyben előírás, vagy költségmegtakarítással járó hatékonyságjavítás is)

1. ábra: A legfontosabb hazai CSR célok

Forrás: I3

A szponzoráció még mindig a legfőbb CSR eszköz Magyarországon, holott több felmérés szerint a szponzoráció domináns szerepe nem felel meg a társadalmi elvárásoknak, a lakosság több mint fele nem ismeri a vállalati támogatói tevékenységeket (AmCham, 2006, Magyar Adományozói Fórum, 2009 in GYŐRI, 2011). A megkérdezettek véleménye szerint a **vállalat legfontosabb társadalmi felelőssége az alkalmazottakról való gondoskodás, igényeik és jogaik tiszteletben tartása**. A második legfontosabb a környezet védelme. A szponzoráció csupán a harmadik helyen áll. **Mindemellett a CSR magában foglalja a biztonságos és kellemes munkakörnyezet biztosítását, az emberi jogok tiszteletben tartását**, a non-profit szervezetekkel való partnerséget és a felelős marketinget, de ezek a dolgok általában nem találhatók meg a magyar vállalatok CSR politikájában. Minthogy az emberek nagy része az alkalmazottakat tartja a legfontosabb érintetteknek, a bevonásukat célzó programok hasznosak lehetnek. Az alkalmazottak döntő erőforrások, különösen a kis- és közepes vállalatok esetében, így egyre több cég szervez önkéntes munkát munkavállalóinak. Ez viszonylag új CSR eszköz Magyarországon, még a multinacionális vállalatok is óvatosan vezették be – talán mert a “kommunista szombat” emléke túl élesen él még a társadalomban, főleg az idősebb generációban. A fiatalabb alkalmazottakkal könnyebb volt megértetni az önkéntes munka és az egyéb közösségi tevékenységek hasznosságát. A felelősségvállalással kapcsolatos programok így ma már elterjedtek, egy 2011-es kutatásban megkérdezettek kétharmadánál található ilyen (Braun and Partners, 2011 in GYŐRI, 2011).

Anyag és módszertan

A vállalat és - a tanulmány címéhez igazodva - alkalmazottakra fókuszáló CSR tevékenységeinek bemutatása a vállalat által rendelkezésemre bocsájtott sajtóanyagok elemzésének, feldolgozásának az eredménye. Köszönettel tartozom a vállalatnál (NI Hungary Kft.) kapott segítségért, a megszámlálhatatlanul sok sajtóanyagért, amiből nem volt kis munka a tanulmány behatárolt terjedelmi korlátai között képet adni a vállalatról, jelen esetben „csak mint” felelős munkáltatóról.

Eredmények

A vizsgált vállalat, a National Instruments (NI) és az NI Hungary Kft. bemutatása

A National Instruments Corporation (NI) 1976-ban alapította három mérnök. Az alapítók nemcsak egy újabb profitmaximalizálásra törekvő vállalkozást akartak létrehozni, hanem egy olyan céget, amelyben alapértékként kezelik az őszinteséget és tiszteletet. Közel negyven év tapasztalatából állíthatjuk, hogy sikerrel jártak: mára az NI a mérés és irányításautomatizálás területén vezető vállalatcsoporttá nőtt több mint 7.100 munkatárssal világszerte, miközben szervezetként hű maradt az alapítók által kitűzött küldetéshez, jövőképhez és alapértékekhez. Az NI eleinte csak hardvertermékeket gyártott, amelyek a mérnökök és tudósok mindennapi munkáját voltak hivatottak segíteni azáltal, hogy megkönnyítették számukra az egyre összetettebb technológiai rendszerek kezelését. Az igazi áttörés 1986-ban következett: az addigi hardvertermékeket és a mérnökök munkáját is forradalmasító LabVIEW szoftver ekkor került a piacra. Az új szoftvertermék megteremtette a grafikus rendszertervezés lehetőségét és ezzel lényegesen könnyebbé, gyorsabbá és hatékonyabbá tette a programozást minden felhasználási területen.

A vállalat sikerének többek között ez is az egyik sarokköve: a mérőeszközökhöz olyan szoftvert biztosít, amelynek működése gyorsan elsajátítható és amely sokrétűen használható. Az NI termékei nem hétköznapi értelemben vett fogyasztási cikkek, viszont képesek radikálisan

felgyorsítani a mindennapokban használt eszközök és gépek fejlesztését és tesztelését, így a National Instruments közvetve szerepet játszott a közelmúlt számos jelentős technológiai áttörésében. Csak néhány kiragadott példa: a vállalat nemzetközi ügyfélkörébe tartozik a Subaru, amely első hibrid modelljének fejlesztését és tesztelését gyorsította fel radikálisan az NI technológiájával, vagy a CERN, ahol szintén napi szinten használják az NI termékeit a Nagy Hadronütköztetőben (LHC), a világ legnagyobb részecskegyorsítójában. A 2008-as nyári olimpiai játékoknak otthont adó pekingi Madárfészek stadion stabilitását is NI eszközökkel monitorozzák.

A vállalatcsoport első tengerentúli gyártóbázisát hazánkban, Debrecenben hozta létre 2001-ben. Ebben a döntésben közrejátszott a kedvező befektetési környezet és a magasan képzett munkaerő, melynek utánpótlását a helyi egyetem folyamatosan biztosítja. Az első irodaépület, az alapanyag- és készáruraktár, valamint a gyártócsarnok alapkövét 2001 tavaszán rakták le, az első termék 2001. október végén gördült le a gyártószalagról. Ezt követően a cég és a munkavállalói létszám is folyamatosan bővült: 2007-ben új irodaépület került kialakításra, valamint a készáruraktár bővítésével globális disztribúciós központtá vált a cívisvárosi leányvállalat: ennek köszönhetően a termékek közvetlenül innen jutnak el a megrendelőkhöz világszerte. 2008-ban a munkavállalói létszám meghaladta az 1.000 főt, és az ekkor begyűrűző gazdasági válságot is csoportos létszámleépítés nélkül sikerült kezelnie az NI Hungary Kft.-nek. 2009-re indokolttá vált az irodai területek további bővítése.

A 2009-es esztendő más szempontból is fordulópontot jelentett: újabb gyártóbázis került kialakításra a malajziai Penang városában. A penangi operáció beindításához a debreceni munkatársak jelentős szakmai támogatást nyújtottak, hiszen az új gyártóközpont nem jelentett konkurenciát a vállalatcsoporton belül: a debreceni gyár továbbra is maximális kapacitáson működik.

Ma a National Instruments sikeres multinacionális vállalatként három gyártóbázissal és közel ötven értékesítési irodával világszerte jelen van. A munkatársak létszáma meghaladja a 7.000-et, mintegy 15%-uk dolgozik Magyarországon: Debrecen mellett Budapesten működik az NI kelet-európai értékesítési és marketing központja, amely tizenhárom országban támogatja a mérnökök és tudósok munkáját. Az NI Hungary Kft. 2013-as nettó árbevétele a Figyelő legfrissebb TOP200 listájának adatai szerint megközelíti a 130 milliárd forintot, amellyel a legnagyobb hazai árbevételű vállalatok rangsorának 63. helyét foglalja el. A vállalat munkatársai 13 területen hoznak létre nagy hozzáadott értéket, regionális és globális kiszolgáló funkciókkal is támogatva a vállalatcsoport működését.

2014. szeptember 9-én került átadásra a harmadik irodaépület Debrecenben a Science Park projekt keretében, amely az infrastrukturális bővülés mellett informatikai fejlesztést és kutatás-fejlesztési célú eszközbeszerzést is magában foglalt. A Science Park projekt további jelentősége, hogy egy Nyitott Laboratórium kialakítására is lehetőséget biztosított, amely a National Instruments Hungary Innovációs Program keretében várja a hardverfejlesztési ötlettel rendelkező kis- és középvállalkozásokat, kutatókat. Az ötletgazdák számára az NI térítésmentesen hozzáférést biztosít integrált szoftver és hardver platformjához, amely a grafikus rendszertervezési megközelítés révén radikálisan felgyorsítja a termékek fejlesztését, tesztelését és piacra jutását. A National Instruments Hungary Innovációs Program ráadásul az eszközök használatához kapcsolódó oktatást, az NI termékek beépítése esetén OEM árakat és számos további előnyt is biztosít, lebontva ezáltal a hazai hardverfejlesztést célzó innováció előtt tornyosuló gátakat.

A vállalat számos területen törekszik külső érintettjeinek bevonására: „Open Manufacturing” gyakorlata révén például nemcsak a vevők és a többi leányvállalattól érkező NI-os munkatársak, hanem diákcsoportok, helyi lakosok és más érdeklődők is betekintést nyerhetnek a high-tech cég működésébe interaktív cégbemutató és gyárlátogatás keretében.

Az NI Hungary Kft. társadalmi felelősségvállalást célzó programjai

A National Instruments vállalatcsoport egyike a legfigyelemreméltóbb küldetéssel rendelkező vállalatoknak: olyan rugalmas technológiai megoldásokat biztosít tudósok és mérnökök számára, amelyek fokozzák a termelékenységet és felgyorsítják az innovációt. Az NI integrált és a felhasználó által definiálható hardver és szoftver platformja, valamint a grafikus rendszertervezés kínálja az előnyök segítségével a vállalat ügyfelei számos iparágban – az autógyártástól a fogyasztói elektronikán át a gyógyászatig és a részecskefizikáig – igyekeznek élhetőbbé tenni világunkat. Társadalmi felelősségvállalás szempontjából ez azért jelentős, mert az NI ezáltal megfelel a fent említett Valóban Felelős Vállalat koncepció Tóth Gergely által felállított, igen szigorú öt kritériuma közül a TÓTH (2007) által is legfontosabbnak megjelölt „felelős termék” feltételnek. Míg az NI 1976-os indulása idején a CSR gyerekcipőben járt és sok nagy cégnél egyszerű adományozásban merült ki, addig a mára multinacionális nagyvállalattá nőtt garázsvállalkozás alapítói eleve olyan főtevékenységet választottak – a tudományos felfedezések és az innováció támogatását – amely megkérdőjelezhetetlenül hozzájárul a társadalmi fejlődéshez globális problémáink és a nagy mérnöki kihívások megoldásának elősegítésével. A mérés- és irányításautomatizálás terén vezető NI technológiák mérnökök és tudósok ezreinek munkáját könnyítik meg nap mint nap, akik többek között a fenntarthatóság, a jobb életminőség és a globális biztonság területén igyekeznek az NI-jal partnerségben közös értéket teremteni a társadalom számára.

A fentiekben vázolt CSR-koncepciók evolúciójának megfelelően ma az NI is közös értékteremtésként értelmezi társadalmi felelősségét. Olyan kölcsönösen előnyös együttműködések kialakítását igyekszik előmozdítani a működését lehetővé tevő helyi, nemzeti és nemzetközi közösségekkel, amelyek egyszerre szolgálják a fejlődést az ipar és a társadalom területén, valamint a vállalatcsoport hosszú távú érdekeit, melyeket az alapértékeken nyugvó százéves tervben rögzítettek. Az NI négy területen törekszik erre a közös értékteremtésre:

- 1) a mérnökök és tudósok munkájának támogatásával és az innováció felgyorsításával (lásd fent);
- 2) a következő mérnökgenerációk és a jövő újítóinak inspirálása és támogatása révén;
- 3) növekedést elősegítő szervezeti kultúrája és a legjobb munkavállalók számára biztosított karrierlehetőségek által; valamint
- 4) saját ökológiai lábnyomának csökkentésével, a környezet- és egészségtudatosság promóciója révén.

Az NI Hungary Kft. társadalmi felelősségvállalást megvalósító önálló programjai és bekapcsolódása más kezdeményezésekbe (2. táblázat) szintén ebben a keretben nyernek értelmet.

2. Táblázat: Közös értékteremtés az NI Hungary Kft -nél

Közös értékteremtés területe	Az NI Hungary Kft. saját programjai (példák)	Az NI Hungary Kft. által támogatott kezdeményezések (példák)
<i>Mérnökök és tudósok támogatása</i>	az NI főtevékenysége; National Instruments Hungary Innovációs Program és Nyitott Laboratórium az NI Science Parkban	
<i>A jövő újítóinak támogatása</i>	NI Mentor Program, NI myDAQ pályázat, Fizikatanári myDAQ pályázat, VISUAL Thinking LabVIEW programozási verseny, Nyelvi Nagykövet program	Lányok Napja, FIRST Lego League robotprogramozási versenysorozat fordulóinak megrendezése, Formula Student Hungary támogatása, Agóra Tudományos Élményközpont támogatása, Romaster, együttműködések köz- és felsőoktatási intézményekkel
<i>Növekedést elősegítő szervezeti kultúra a legjobb munkavállalók számára</i>	NI OVI és NI BŐLCSI programok, „Légy Te is önkéntes!” kampány, NI Mentor Program, Lányok Napja	
<i>Környezet- és egészségtudatosság</i>	Kerékpáros közlekedést elősegítő fejlesztések és programok (pl. biciklitároló a Baltazár Dezső téren)	A debreceni női kézilabdacsapat szponzorációja, National Instruments U12 Nemzetközi Jégkorong Torna, „Te Szedd” kampány promóciója

Forrás: NI Hungary Kft, 2015

2015 márciusában a „**Legelkötelezettebb visszafogadó munkahely**”-nek járó díjat vehette át a National Instruments (NI) debreceni leányvállalatának képviselőjében a vevőszolgálati központ vezetője Budapesten, a JÓ-LÉT Közhasznú Alapítvány díjkiosztóján. A kapcsolódó szakmai rendezvényen kiemelték, hogy a vállalat csak úgy képes megtartani legfontosabb hosszú távú versenyelőnyét, vagyis a legjobb munkatársakat, ha számukra a gyermekvállalás kapcsán is minden lehetséges segítséget megad a munka és a magánélet összehangolása érdekében. A gyermeket vállaló nőket számos munkajogi védelem is megilleti hazánkban, mégis a legjobb munkáltatók nem állnak meg a törvényi megfelelés minimumánál, hanem aktívan támogatják a kisgyermekes anyukák visszatérését a munka világába. Az ő teljesítményüket ismeri el évente a JÓ-LÉT Közhasznú Alapítvány a legtöbb ajánlás alapján odaítélt „Legnépszerűbb visszafogadó munkahely”, valamint a „Legelkötelezettebb visszafogadó munkahely” díjakkal. Ez utóbbit olyan szervezetek kaphatják, ahonnan méretükből vagy tevékenységükből adódóan viszonylag kevesebb visszatért anyuka tud pályázni – ám az ő írásaikból egyértelműen kiderül, hogy a munkáltató mindent megtett a megfelelő feltételek és lehetőségek biztosítása érdekében. Ebben a kategóriában értékelték példamutatónak az NI Hungary Kft. 2014-es visszafogadó gyakorlatát összesen 35 vizsgált munkáltató közül. A rendezvényen kiemelték azt is, hogy a visszafogadás folyamata bizonyos értelemben már a várandósság bejelentésekor elkezdődik: a kismamáknak egyáltalán nem

mindegy, hogy a közvetlen felettesük ilyenkor rezignáltan fogadja a hírt, vagy pedig őszintén gratulál és biztosítja őket a majdani visszatérés lehetőségéről. A vállalatot képviselő felsővezető arra is felhívta a figyelmet, hogy az inaktív időszak alatt is élő kapcsolatot tartanak fenn a kismamákkal, akik megkapják a belső hírlevelet, hivatalosak a vállalat és saját csoportjuk rendezvényeire, ráadásul a munkaviszonyuk időtartama alatt született első gyermekük egyéves koráig továbbra is megkapják a cafeteria juttatásokat (NI Hungary Kft, 2015).

Az „**NI Ovi**” és **NI Bölcsi**” programok is azokat a munkatársakat támogatják, akiknek a gyermekvállalás miatt több segítségre és rugalmasságra van szükségük magánéletük és munkájuk megszervezésében. A vállalat 2011-ben először felmérte a kollégák igényeit, majd intenzív közreműködésükkel kialakította a kisgyermekek elhelyezésének optimális feltételeit biztosító „**NI Ovi**” programot. Ennek keretében évente jelentős anyagi támogatást bocsát a munkahelyhez közeli Tóócskerti Óvoda rendelkezésére, amiből megújulhatnak az intézmény külső és belső terei, a gyermekek játékaik. Az „**NI Ovi**” program kezdeti sikerei szolgáltatták az ösztönzést egy hasonló együttműködés kialakításához a DMJV Egyesített Bölcsődei Intézményével 2013-ban. Az „**NI Bölcsi**” program nem egyetlen bölcsőde, hanem mind a 12 tagintézmény támogatására irányul, így az NI-os szülők a számukra legmegfelelőbb intézményben helyezhetik el a gyermekeiket. A munkahelyhez való közelsége miatt eddig az Angyalföld téri bölcsi bizonyult a legnépszerűbbnek. 2014-ben összesen 30 kisgyermek és szüleik élvezhették a program előnyeit (NI Hungary Kft, 2015).

Az NI Hungary Kft. emellett más tevékenységek révén is törekszik folyamatos, élő kapcsolatok ápolására a helyiközintézményekkel: a „**Légy Te is önkéntes!**” kampány keretében 2014-ben 134 NI-os munkavállaló összesen 734 órában újította fel bölcsődék, óvodák, iskolák és játszótérek, szociális otthonok részeit. Többek között a nagyerdei Ötholdas Pagony és az Ősz utcai, valamint a Honvéd utcai bölcsi is megszépült a kezük munkája nyomán. A Tóócskerti Óvodába járó gyermekek pedig nemcsak az NI mikulás ünnepségén vettek részt tavaly, de 2015-ben meglátogathatják a high-tech cég gyártóközpontját is. A dolgozók önkéntes tevékenységeihez az anyagköltséggel járult hozzá a vállalat, és eszközeinek újrahasznosításával más esetekben is támogatta a nehéz körülmények között élőket. A DMJV Pallagi úti Idősek Házában így került sor 2014 februárjában két korszerű vizesblokk kialakítására a mozgásukban korlátozott lakók számára.

Dióhéjban az NI Hungary Kft.-ről, mint családbarát munkahelyről

Az NI Hungary Kft. növekedést serkentő vállalati kultúrájának fontos elemei a családbarát kezdeményezések, amelyekkel 2014-ben támogatást és **Családbarát Munkahely címet is nyert** az Emberi Erőforrások Minisztériumának pályázatán:

- ✓ Nyári táborok 50%-os támogatással a munkatársak gyermekeinek (2014-ben több mint 100 gyermek vette igénybe) és díjmentes robotprogramozó tábor (2014-ben 28 résztvevővel).
- ✓ Családoknak szóló rendezvények (Családi Nap, Mikulás Ünnepség, családi programok az Elismerés Hetén).
- ✓ Irodai területen rugalmas munkaidő, ami megkönnyíti a családi élet szervezését.
- ✓ Olyan béren kívüli juttatások (pl. születési támogatás, iskolakezdési utalvány) és szolgáltatói kedvezmények, melyek előnyeit az egész család élvezheti.
- ✓ Kismamák folyamatos tájékoztatása és visszailleszkedésük elősegítése (NI Hungary Kft, 2015).

Noha kívül esik a szoros értelemben vett CSR körén, az alkalmazottak elismerését, megbecsülését tükrözi az NI Hungary Kft. által „**Az év Cafeteria rendszere**” pályázaton elért

helyezés is. 2014. november 27-én a Cafeteria TREND magazin által szervezett „Cafeteria Panoráma 2015” elnevezésű konferencián többek között „Az év Cafeteria rendszere” pályázat lezárásaként közel ötven cég béren kívüli juttatásainak rendszerét rangsorolták. Az értékelés szempontjai a munkavállalói és munkáltatói érdekek összeegyeztetése, a költséghatékonyság, az optimális adminisztráció és a törvényi megfelelés voltak. Az első helyezett NI Hungary Kft.-nél kiemelt figyelmet fordítanak a munkatársak növekedését és sikerét elősegítő szervezeti kultúrára. Ennek részét képezi a kompenzációk rendszere, melyet a vállalat más folyamataihoz hasonlóan folyamatosan fejlesztenek. 2014 legjobb cafeteria rendszere ennek a munkavállalói fókuszra és folytonos jobbra törekvésnek az eredménye (NI Hungary Kft, 2015).

Az NI Hungary Kft. fontos küldetésének tartja a műszaki és természettudományos területeken alulreprezentált nők támogatását is. A vállalatnál a munkatársak 34%-a és a menedzsment 31%-a nő, így tapasztalatból ismerik a nemek szerint kiegyenlített összetételű csoportok működéséből származó előnyöket. Ugyanakkor világszerte tapasztalható jelenség, hogy a lassan változó társadalmi normák miatt aránytalanul kevés pályaválasztás előtt álló fiatal lány választja a mérnöki és tudományos életpályákat. Ezt a tendenciát felismerve csatlakozott a vállalat 2013-ban először a Lányok Napja elnevezésű globális kezdeményezéshez. Az ENSZ mellett működő Nemzetközi Távközlési Egyesület (International Telecommunication Union, ITU) 2010-ben indított, **Lányok Napja (Girls in ICT Day)** elnevezésű nemzetközi pályaaorientációs kezdeményezésének célja, hogy az önkéntesen csatlakozó vállalatok, oktatási és kutatóintézetek segítségével új megvilágításba helyezze a lányok számára az infokommunikációs és technológiai ágazatokat. A pályaaorientációs nyílt napon 2014-ig 140 országban több mint 110.000 lány és fiatal nő vett részt nagyvállalatok és egyetemek, kutatóintézetek rendezvényein, és [az ITU hivatalos honlapja](#) szerint a 2015-ös programok is nagy érdeklődést keltettek világszerte. 2015 április 23-án Debrecen és környéke középiskolás lányai meggyőződhetnek róla, hogy őket is várja a mérés- és irányításautomatizálás terén vezető high-tech cég, a National Instruments (NI) legnagyobb gyártóközpontja és más részlegei. Az NI Hungary Kft.-nél gyárlátogatással fűszerezett vetélkedővel, interaktív programozási feladatokkal és női vezetőkkel, szakemberekkel folytatott karrierbeszélgetésekkel igyekeztek felkelteni a résztvevők érdeklődését a műszaki és infokommunikációs pályák iránt. A programot virtuális séta zárta a világ legnagyobb részecskefizikai laboratóriumában, melynek során az ipari karrierlehetőségek megismerése után a tudományos életpályát is népszerűsítették a CERN női munkatársai (NI Hungary Kft, 2015).

A fenti áttekintésben – vizsgálatom fókuszának megfelelően – az NI Hungary Kft. sokrétű társadalmi felelősségvállalást célzó programjai közül azokat ismertettem részletesebben, amelyek kiemelten a munkatársak közös értékteremtésbe történő bevonására, vagy elégedettségük fokozására irányulnak. Fontos azonban megjegyezni, hogy a National Instruments vállalatcsoport egy kiegyensúlyozott érintetti modell alapján képi meg hosszú távú stratégiáját, amelyben lehetőleg igyekszik azonos súllyal figyelembe venni az alábbi négy érintett csoport érdekeit:

Természetesen a többi érintetti csoport érdekeit szolgáló törekvések számbavétele messze túlmutat jelen vizsgálat keretein. Annyi azonban az ismertett programokról is megállapítható, hogy közülük azok a legsikeresebbek, amelyek egyszerre teremtenek értéket több csoport, illetve külső és belső érintettek számára is. (Az „NI Ovi” és „NI Bölcsi” programok előnyeit például a munkatársak gyerekei mellett a helyi közösség következő generációja is élvezzi, a „Légy Te is önkéntes!” kampány pedig egyszerre orvosol helyi problémákat és elégíti ki a munkatársak segíteni vágyását. A CSR-nak ez a komplex megközelítése túlmutat az egyszerű jótékonykodáson és hosszú távon a társadalmi változások egyik legaktívabb ágensévé teheti a vállalatokat.

Következtetések

A CSR értelmezése igen változatos. Az, hogy mely tevékenységek tekinthetők CSR tevékenységnek, igen sokféleképpen kerül értelmezésre. Létezik CSR tevékenység Magyarországon is, bár még gyermekcipőben jár. Különböző vállalati gyakorlatokkal találkozhatunk, beleértve az egyes CSR programokat, azok célcsoportjait, szervezettségét, a programok belső és külső kommunikációját, valamint a CSR programok mögött álló indítékokat. Egyre több és több CSR témájú képzés, kutatás, rendezvény, konferencia, díj létezik, melyek mind segítik a CSR ismertebbé válását. A díjak kapcsán külön ki kell emelni, azt, hogy a díjazott vállalatok, díjazott vállalati CSR programok jó példaként (best practice) szolgálnak a hazai vállalatok számára. A National Instruments és az NI Hungary Kft. CSR programjai egyértelműen a közös értékteremtésről tanúskodnak. Az NI munkatársait tekinti legfontosabb hosszú távú versenyelőnyének, ezért egy olyan növekedést serkentő szervezeti kultúrával igyekszik megnyerni és megtartani a legtehetségesebb munkavállalókat, amely vonzó karrierlehetőségeket biztosít, miközben támogatja az adakozást és az önkénteskedést is. A vállalat bemutatott programjai egyértelműen példaértékűek más vállalatok számára. Az elnyert díjak is bizonyítják a programok társadalmi elismertségét.

Irodalomjegyzék

1. Angyal Á. (2008): A vállalatok társadalmi felelőssége. Versenyben a világgal 2007-2009 kutatás. http://unipub.lib.uni-corvinus.hu/186/1/51_Angyal_%C3%81d%C3%A1m_CRS.pdf, pp. 53-54 (letöltés ideje: 2015. április 11.)
2. Bartus G. (2008): Szükségünk van-e jóléti vállalatokra? Kommentár. 2008/5. Közjó és kapitalizmus. pp. 26-40
3. Sigéné Nagypál N. (2008): A vállalatok társadalmi felelősségvállalása és kapcsolódása a fenntarthatósághoz – http://www.omikk.bme.hu/collections/phd/Gazdasag_es_Tarsadalomtudomanyi_Kar/2009/Csigene_Nagypal_Noemi/ertekezes.pdf (letöltés ideje: 2015. április 11.)
4. Epstein-Reeves, J. (2011): So You Call This CSR? Or One of Its Many Other Names? <http://www.forbes.com/sites/csr/2011/07/28/so-you-call-this-csr-or-one-of-its-many-other-names/> (letöltés ideje: 2015. április 4.)
5. French, P. (1984): Collective and Corporate Responsibility, New York, Columbia University Press
6. Győri Zs. (2011): A társadalmi felelősségvállalás helyzete Magyarországon 2011. Műhelytanulmány. <http://fenntarthatovallalat.net/sites/default/files/documents/gyoricsr.pdf> pp. 65-66. (letöltés ideje: 2015. április 15.)

7. Gyulaváry T. (2011): A CSR helye a marketing elméletben. In: Felelős marketing – A Magyar Marketing Szövetség Marketing Oktatók Klubja 17. Országos konferenciájának előadásai, Pécs, 2011. augusztus 29-30. (Responsible Marketing Conference Proceedings). Pécsi Tudományegyetem, Közgazdaságtudományi Kar, Pécs, pp. 350-360. ISBN 9789636423919
8. Kiss A. (2009): A társadalmi felelősségvállalás elmélete és gyakorlata, konkrét hazai példákon bemutatva http://elib.kkf.hu/edip/D_14814.pdf (letöltés ideje: 2015. április 4.)
9. Kotler, P.- Lee, N. (2007): Vállalatok társadalmi felelősségvállalása, HVG Kiadó, Budapest
10. KÖVET (2014): Téli CSR – képzéssorozat tananyagai
11. Kun A. (2004): A vállalati szociális elkötelezettség tematizálásának alapvonalai az Európai Unióban. <http://jesz.ajk.elte.hu/kun17.html> (letöltés ideje: 2015. március 10.)
12. Kuti É. (2010): Az önzés iskolája? Vállalati mecenatúra – CSR környezetben, Nonprofit Kutatócsoport, Budapest
13. Lakatos Zs. (2013): Csináld rendesen! <http://computerworld.hu/computerworld/cinald-rendesen.html> (letöltés ideje: 2015. április 11.)
14. NI Hungary Kft. (2015): Az NI Hungary Kft által biztosított sajtóanyagok
15. Szigeti C. (2012): Vállalati méret és felelősség. Fenntarthatósági füzetek 7. pp. 3-4 http://kornyezetineveles.hulladekboltermek.hu/files/civ_szerv_okt/Szigeti_Cec%C3%ADlia_V%C3%A1llalati%20m%C3%A9ret%20%C3%A9s%20felel%C5%91ss%C3%A9g.pdf(letöltés ideje: 2015. április 8.)
16. Sztaneva B. (2013): Civil és vállalat egymásra talál. <http://www.prherald.hu/2013/06/amikor-civil-es-vallalat-egymasra-talal/#.VUY44Pntmko> (letöltés ideje: 2015. április 4.)
17. Tóth G. (2007): A valóban felelős vállalat. A fenntartható fejlődésről, a vállalatok társadalmi felelősségének (CSR) eszközeiről és a mélyebb stratégiai megközelítésről. Környezettudatos Vállalatirányítási Egyesület, Budapest
18. Üzleti Tanács a Fenntartható Fejlődésért (2000): Corporate Social Responsibility: Making Good Business Sense - http://research.dnv.com/csr/PW_Tools/PWD/1/00/L/1-00-L-2001-01-0/lib2001/WBCSD_Making_Good_Business_Sense.pdf (letöltés ideje: 2015. április 2.)
19. https://csrajanlas.files.wordpress.com/2010/08/gszt_egyeb_szektorok_alternate_2010_1felev.pdf (letöltés ideje: 2015. április 16.)
20. http://www.fehervarert.hu/user/browser/File/UNDP_CSR_strat_javaslat_vegso.pdf(letöltés ideje: 2015. április 15.)
21. http://www.gki.hu/sites/default/files/users/Szenczy%20D%C3%A1niel/A_vallalatok_nagyobbik_fele_kolt_a_tarsadalmi_felelossegvallasra.pdf (letöltés ideje: 2015. április 12.)

RESULTS ASSESSMENT OF SUSTAINABLE RURAL DEVELOPMENT IMPLEMENTATION. CASE OF THE STAVROPOL REGION

Anna Tovkalenko⁽¹⁾, Anna Ivolga PhD⁽²⁾

student, manager of the International Relations Office(1), associate professor(2)
Faculty of Hospitality and Tourism, Stavropol State Agrarian University
E-mail: tovkalenko.anna@gmail.com, annya_iv@mail.ru

Abstract

Sustainable rural development is regarded as one of the main priorities of modern social and economic development on international, national and regional levels. The article presents the research of social and economic spheres within the implementation of Federal Target Programmes of sustainable rural development, based on the example of the Stavropol Region. The major results of the current research are authors' interpretation of regional sustainable development, overview of the state policy in the field of social and economic rural development and assessment of the results achieved.

Keywords: sustainable rural development, state programme, regional economy, rural areas, agricultural products.

JEL classification: R130

LCC code: HD72-88

Introduction

Nowadays the problems of economic independence, security and sustainable development of the regions are the determinative ones for Russia regarding to economic growth, GDP increase and maintenance of steady state.

The concept of "sustainable development" has entrenched oneself into economy of advanced nations. It is caused by the agenda for environment and development adopted at the first UN Conference on Environment and Development (UNCED) in 1992 in Rio de Janeiro. This Rio Declaration defined the main three components of sustainable development, namely economical efficiency, social equality and ecological sustainability. However, for the purpose of insightful analysis it is reasonable to study economic competitiveness as one more component.

The term "sustainability" is used with variety of scientific definitions. In philosophy and physics, sustainability is considered as a motion state characteristic of material substance. In mechanics, this concept means the ability of mechanical systems to offset external impact while motion.

From the systematic standpoint of economic research approach, the notion "sustainability" is defined as a property of the system used for characteristic of the whole system rather than some of its parts. At the same time, all of these parts may have different resilient levels (high, medium and low).

According to the points of view of some Russian economists such as Professor V. Bautin, V. Kozlov, N. Andreeva etc., the fundamental difference between the sustainable development and traditional business practice is the integral approach to the industrial management. This approach implies triple bottom line that consists of following components: nature-society-economics. Schematically it is represented in the Figure 1.

Under the component “nature”, the mentioned authors consider such terms like ecology, pure environment, biodiversity, natural resources preservation, reducibility. In the framework of concerned approach, the component “economics” includes stability, effectiveness, and production development. As for the component “society”, it involves poverty reduction, rise in the standard of living, right to take part in the process of decision-making, traditions and culture. In our opinion, the offered approach completely reproduces the model of sustainable development.

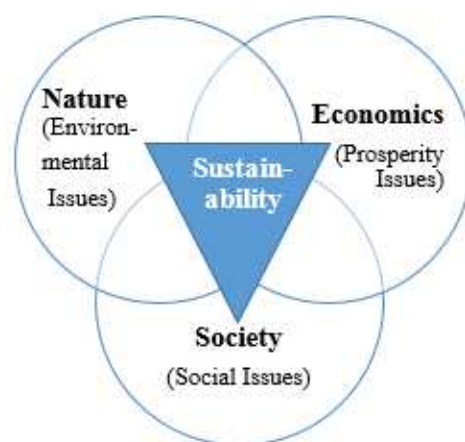

Figure 1 - Triple bottom line of sustainable development

Source: authors' development according to Cavagnaro E., Curiel G., 2012.

The region is the most important element of national economy. It is a complex multilevel structure that is characterised by complexity, integrity and managing ability. It also has its own structure, functions, history, culture, living conditions, internal dynamics, lines of developments of local enterprises, authorities etc. In this case, the main goal of the government is to support its regions and to promote sustainable development at first at the local level. Line of action of that kind makes possible to realise the strategy of sustainable development at the national level.

Among the regions of Russia, rural areas have always been the places of great importance. The major reason is that countryside represents great natural, demographic, cultural and economic potential. Nevertheless, the development of rural territories is under irregular way. The current situation of rural economy is characterised by such features as innovation and information gap; lag between living conditions in cities and countryside; outflow of population from rural areas.

According to the data of population census in 2013, migration outflow has increased by 8 per cent in a year, while two thirds of the total number of rural settlements has less than 200 inhabitants.

During the period from 2000 till 2014 the employment in the main agricultural sectors reduced from 49 to 23 per cent. The wages in agriculture in 2015 were only 58% of the national average wage in all industries. Pursuant to survey the half of young people are intended to leave rural

areas. If the current tendency holds true the proceeding decline of rural economy will be guaranteed (Ministry for Economic Development, 2015).

The way out could be based on gradual transition to the stage of stability and sustainability (Figure 2). In fact, the Government of the Russian Federation adopted on the federal level the Strategy for sustainable development of rural areas. The problem is that each region need real and effective mechanisms of its realisation, which is especially important taking into consideration the high level of discerning of Russian countryside.

To define the most appropriate measures to ensure sustainability of the rural regions in terms of economic, production and ecological factors it is necessary to examine the categories of sustainable development in agriculture.

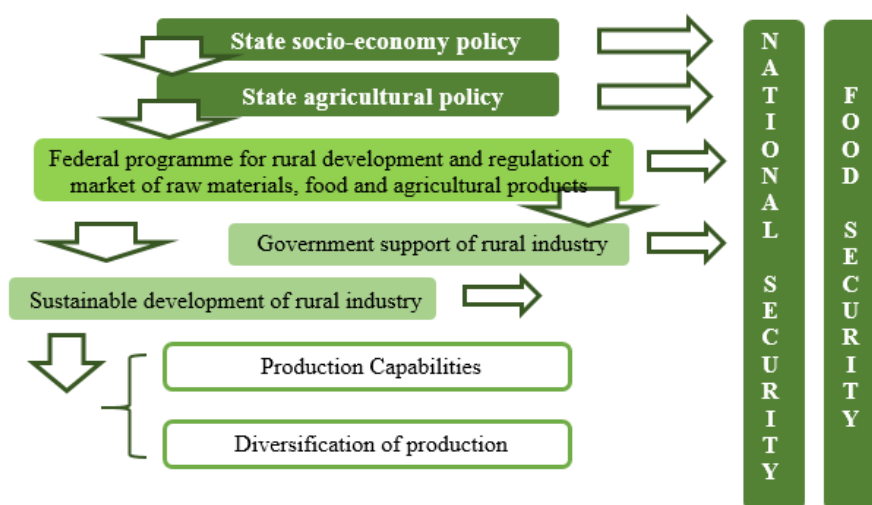

Figure 2 - Gradual Transition Strategy to the Sustainable Rural Development

Source: authors' development according to Hodos D., 2013

In consideration of the peculiarities of the agricultural sector, there is a need to distinguish the main categories of its sustainable development. Hodos D. has differentiated following types of sustainable development. They are industrial, economical, financial, ecological etc. The offered classification is not completely acceptable for rural economy. Such indicators as profit level, economic efficiency, financial rating, breakeven point and many others are unquestionably important. However, in terms of agricultural activities the complex of implementing rates differs. The Figure 3 illustrates them.

The fundamental peculiarity of the rural economy sustainability shows itself in the strong natural conditions dependence. It effects mainly on the organizational sustainability, which is basic requirement to any sector of the national economy.

There are several approaches aimed to provide sustainable rural development, based on variation of agricultural production output. (Ivolga A., Erokhin V., 2012) According to them, there is a number of deterrents in rural sector, among which are the following factors:

- -reduce of productive capacity and soil conditions;
- -price distortions of the agrisector;
- lack of experienced specialists of the sphere;
- financial indebtedness of agricultural products producers at high level;
- poor innovation development.

Sustainable rural development should not be confused with effectiveness of production. The feature of productive efficiency is based on transaction to its diversification, while to develop sustainably for rural sector means to integrate firmly the whole complex of elements of economic system.

In this case, the concept “sustainable rural development”, in our opinion, should be defined as an ability of all rural economy sectors to follow the ratio of effective production in the sphere, to expand production and to form food security at the national level, as well as at the local one.

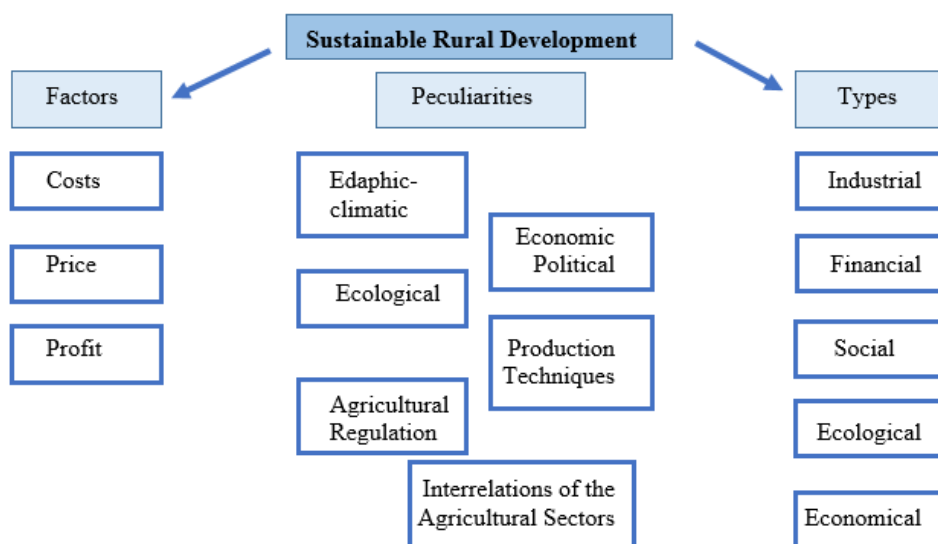

Figure 3 – The System of Sustainable Rural Development

Source: Hodos D., 2013

Materials and methods

Based on government programmes aimed at rural development, statistical data and reports of Federal Service of State Statistics, Ministry for Economic Development and Ministry for Agriculture. We analyzed the modern conditions in rural areas, determined the problem issues and assessed the efficiency of implemented state policy. All the results are presented in forms of tables, diagrams and schemes. For its preparation there were utilized abstract, logical, comparative methods, as well as system approach to systematisation and stocktaking of sustainable development aspects.

Stavropol Region: Main indicators

The objective of this paper is to estimate the current state of rural sustainable development, and to find the ways of its optimisation, using the case of Stavropol Region. It is located in the south of Russia, at the foothills of the North-Caucasus. As the Ministry of Economic Development states, the area of the region amounts 66.2 thousand km². The main sphere of specialisation is agricultural sector, that has a leading position in number of employed and in Gross Regional Product formation. The biggest part of agricultural production rendered by crop production (Figure 4). According to the statistics, given by the Ministry for Agriculture of Stavropol Region, the recent years were quite positive for the territory development (Table 1).

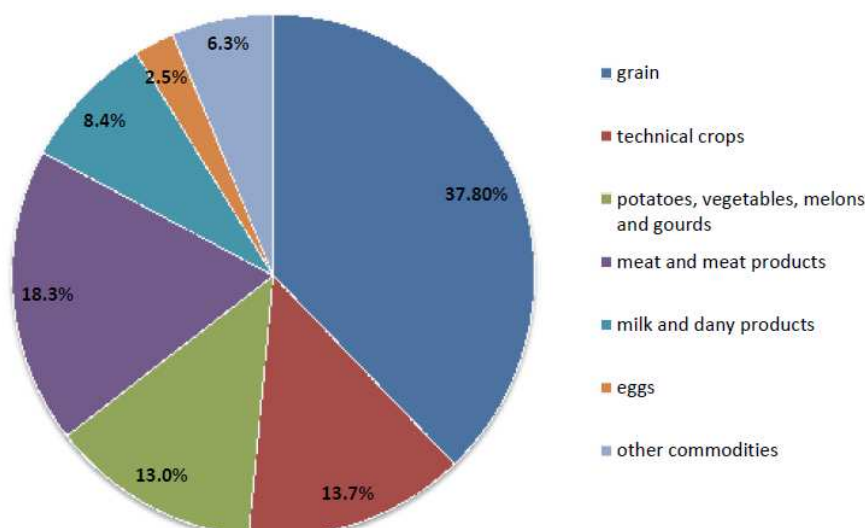

Figure 4 – The structure of agricultural production in the Stavropol Region in 2013

Source: Ivolga A., Erokhin V., 2014

According to the database of territory agency of the Federal State Statistics Service in Stavropol Region, total output of agricultural products in 2014 amounts 145 976,9 million rouble, which is 22% more than its level in 2012 and equal to 44% of the average output of the North-Caucasus district. Productivity figures of the agricultural industry in the region have also upward trend, 35% increase for crop production and 7% increase for animal production. Nearly 93% of farms is working with profit. Moreover, there is 22% increase for profit value among agricultural producers (Table 1).

Table 1 – Analysis of main indicators of economic development of the Stavropol Region in 2012-2014

	2012	2013	2014	Growth ratio, %
Balanced financial result of farms (profit/minus loss), million rubles	8919,0	7607,0	10863,0	121,8
Gross agricultural output, million rubles	101214,1	122274,1	145976,9	144,2
Employed population, thousand people	1309,2	1285,5	1299,0	99,2
Employment level, %	61,6	60,5	61,5	99,8
Average per capita income of rural people, rubles	13992,0	15903,0	19087,0	136,4
GRP, thousand rubles	52187,6	45001,3	57628,9	110,4
Gross collection of grain crops, thousand tons	4957,5	7117,9	8741,2	176,3
Output of grain crops per hectare	22,6	30,5	37,3	165,0
Farm stock	374,2	383,6	400,8	107,1

Source: authors' development according to the Federal Service of State Statistics of Stavropol Region, 2015

Examining the demographic potential of the Stavropol Region it should be noted that its state is sufficient for rural sustainable development of the area. Among other regions of the district

the Stavropol Region ranks third for population, which is provided by a positive migration balance since 1999. Stavropol Region is one of the least urbanized areas, its rural population ratio amounts 46%, while the country's average ratio is 20%. The rate of employment of the Stavropol Region is slightly ranging, while the average income of rural people is consistently growing (above 30% in comparison with 2012) (Table 1).

Though regional economics is a relatively isolated system, economic factors of the national level play no less significant role in the sustainable development of the area. In this case, the region is affected by such factors like the state of interregional relations, fluctuations in prices of both regional and foreign exchange markets, state economic policy, etc. One more virtue of the Stavropol Region is its location. The territory lies at the crossings of transport routes from Central Russia to Transcaucasia, from Donbass to the Urals-Volga region, from the Eastern regions to the ports of the Black sea. This state present necessary preconditions for sustainable development of the economic complex of the region, including trade growing and economic ties strengthening. Domestic transport communication network, being an integral part of local infrastructure, has also an impact on the maturity level of the region. The region possesses of railways 1.47 thousand kilometers and roads 26.7 thousand kilometers long. It falls 22 km and 400 km correspondingly per thousand square kilometers of the territory, where 210 km have hard surface. All the district centers and most of the farms are connected with good roads that are suitable for transportation of industrial and agricultural products.

The most profound impact on the development of the Stavropol Region is observed from the land resources and climate. It is located in the south of Russia, at the foothills of the North-Caucasus. The area of the region can be divided into 4 groups from the agricultural production point of view (Figure 5). They are:

- semidesertic steppe territories with light-brown soils;
- dry steppe with dark-brown and brown soils;
- arid temperate steppe with chernozemic soils;
- wetland temperate steppe with leached chernozem and forest soils.

From the standpoint of economic complex resourcing and agricultural industries resourcing among other things, such land structure is quite favourable. Thus, 46% of the total area can be occupied with crop cultures, 36% of it can be used for crop cultivation on condition of its supplemental irrigation. As for remaining 18% of land, its usage in plant production is too risky while for livestock farming such soils are still favourable as pastures (Federal Service of State Statistics).

In this case, for sustainable rural development of the region under current climate conditions it is necessary to implement following measures:

- land-use systems adopted to the area characteristics;
- agronomical amelioration;
- set of measures aimed to prevent or resist the process of desertification.

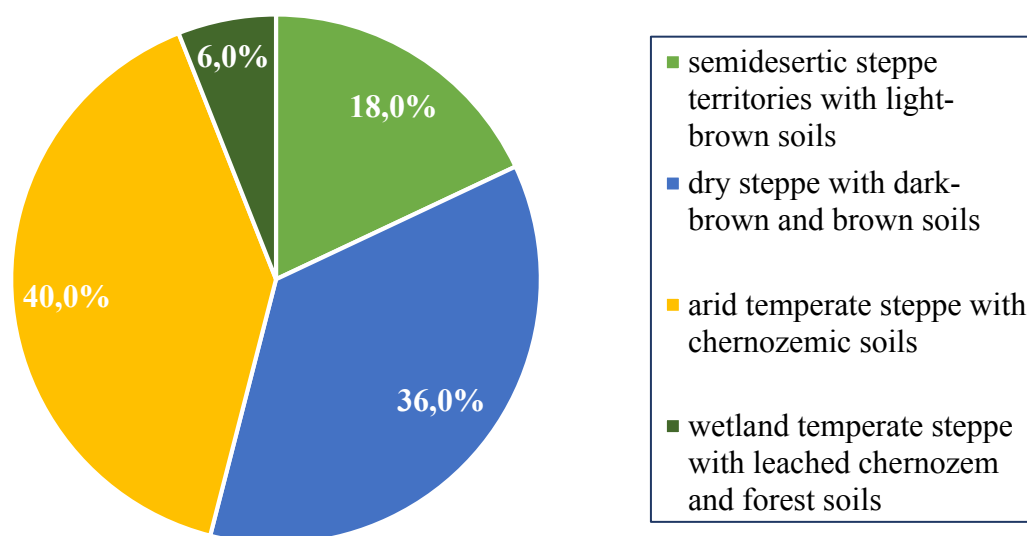

Figure 5 - Land Structure of the Stavropol Region

Source: authors' development according to the Ministry for Agriculture of Stavropol Region and Federal Service of State Statistics of Stavropol Region, 2015

Overall, the region has developed quite a differentiated system of land use, which corresponds to natural and ecological regional characteristics and reflects the overall status of agriculture for domestic economy. However, cases of misuse of land still occur. Thus, erosive processes affected about 1.6 million hectares, or 30% of the total area of agricultural land. Croplands that amount more than 2 million hectares belong to the category of erosion-hazardous. There is still the problem of land pollution with industrial and city waste. There is a real threat of the desertification extension in the region, caused mainly by anthropogenic factors. All these fact indicate on the significance for Stavropol region the ecological component of economic complex, as well as a factor of sustainable rural development.

Currently, to dispose of energy resources and objects of extractive industries is one more thing of great importance for the socio-economic wellbeing of the territory and sustainable development of its economy. As for Stavropol Region, in its area there are deposits of oil (66 million tons) and natural gas (43 billion cubic meters), prepared for exploitation. The region also possesses the largest reserves of salt, mineral waters, raw materials for manufacture of building materials. All of these factors represent the preconditions for sustainable development of industrial region, the development of raw-material branches for the oil and gas extraction.

As studies show, the Stavropol Region have developed an advanced water-economic complex. It includes main and distributing canals, covering approximately 1400 km, 14 large reservoirs, 524 hydraulic facilities, thereby provide the area with more than 2 500 million cubic meters of water, that covers its natural deficit. About 5% of the potential groundwater resources of the Russian Federation falls the Stavropol Region share. The total salt content in these waters exceeds 10-80 g/L, which determined the formation and development of Caucasus Mineral Waters region, the recreational complex of global significance. Taking into account unique physicochemical compound of mineral waters and its large resources in the area of Stavropol Region, it is necessary to expand the branch of balneotherapeutic health resorts for the aim of

favourable conditions creating for sustainable development of the region (Federal Service of State Statistics).

The Strategy for sustainable development of rural areas

In order to strengthen the preconditions for sustainable development of rural areas and to eliminate barriers and defects of the current statement of economy, the Government of the Russian Federation accepted the Federal Target Programme “Sustainable Rural Development in for the period until 2020”. In accordance to its purposes and instructions, each region adopted this strategy to the peculiarities of the area. The Stavropol Region is not an exception. The goals which set before the Stavropol Region, according to the Strategy for rural areas development (approved by the Ministry of Agriculture) are following:

- soil conservation and its enrichment;
- satisfaction of needs of rural people in high-quality products, sufficient for self-reliance;
- effectiveness increase of agricultural complex operation;
- arranging the crop production-to-cattle breeding ratio as 70:30
- increase of exports of agricultural products, raw agricultural materials and foodstuff, if and when the domestic markets are saturated;
- development of industries of agricultural products processing, including carrying out the new technologies;
- development of material and technical basis of the domestic infrastructure;
- development of import-substitution industries, including vegetable and fruits production;
- minimize the cost of logistics and support the competitiveness of production, considering at the same time the rational location and specialization of agricultural and food industries by zones and regions of the country (Ministry for Agriculture, 2015).

During the realisation of the goals above the region faced to a number of difficulties, among of which are following:

- non-sufficient sustainability of the main agricultural products output;
- gross wear of machinery and equipment;
- high production costs;
- non-sufficient control and support from the authority;
- underdeveloped food industry;
- overhead artificial reservoirs;
- decline of reclaimed areas (Ministry for Agriculture, 2015).

In order to complete assigned tasks, there were made a number of arrangements. Within the framework of improvement of soil quality, 10 million rubles were appropriated for the melioration of soil and 5 million roubles for its sensing. In 2012 fertilizers at a rate of 183.5 tons per hectare were introduced, which is 3% more than the same rate in the previous year and 18% more than its target level.

According to the Strategy of Agricultural Industry Development of Stavropol Region, development of industry to the level, sufficient for self-reliance of goods, supposes two patterns. The first one deals with modernisation of agriculture. For that case, it was purchased 1718 units of agricultural equipment. This pattern also includes investment attracting. Thus, its volume in 2014 amounted 14.4 billion rubles, which increased the previous year rate by 16%. This money made possible to realize 11 large investment projects for reconstruction of animal farms, systems for irrigation and melioration, for construction of greenhouses, departments for

agricultural products processing and poultry plants. It also served for job creation (in amount of 600 new workplaces).

The second pattern presupposes receipt of federal funds. In the year of 2012 it was gained 5.3 billion rubles from the federal budget, which is 21,3% higher funds, allocated in 2011. The sum was distributed between crop production and animal breeding in proportion 40:60. Among the scopes of its application was sheep breeding development, livestock breeding support, recovery of insurance expenditure and plant cultivation intensification.

It is observed a positive tendency in agricultural industry restructuring. By the year of 2012, the crop production-to-cattle breeding ratio has been changed from the 69:31 proportion to 64:36. It is provided with 5.5% increase of production output of cattle-breeding and poultry farms and 7.8% increase of milk and egg output. For the further modification there were offered strategic sets of arrangements, accepted at the local level. They are represented by such target programmes as “Development of beef cattle breeding in the Stavropol Region”, “Development of dairy cattle breeding and milk production expand in the Stavropol Region” and “Development of family farm for cattle breeding in the Stavropol Region”.

The implemented investment projects made possible to expand fruit production by 30%, while the vegetable total output has 13.4% reduce that is equal to 440.4 tons of vegetable products in 2014. However, this level of fruit and vegetable production is sufficient according to the medical standards of consumption (126.0 kg per person) and even 25% higher than its rate. As for vegetables grew under cover, the situation is rather different. Through new projects the protected horticulture facilities increased by 40% in comparison with 2013, which allowed expanding output of vegetables under glass by 38%. That also leads to 80% excess of standards of consumption. As a result, the produced amount of fruits and vegetables is sufficient not only for self-reliance, but also for further selling.

The state of livestock production is not so high potential as in plant production, but it is still positive. Cattle stock and pig population did not suffered big changes (3-4% only), while poultry stock had 9.7% increase, which is equal to 16595.8 thousand birds. Production output of the branch (meat, milk, eggs) had 1-3% increase (Federal Service of State Statistics).

Established priority in industries of agricultural products processing resulted in retooling and modernization of food producing units. The spheres of the greatest interest were pasta producing, milk products producing and mineral waters filling. In the meantime, the number of projects were implemented for development of poultry processing, slaughtering and corn processing. The total projects costs amounted approximately 1 billion rubles.

The milk production suffered a great change for the aim of import substitution. This changes mainly represented by product expansion, which presupposed promotion of such new products like lactose-reduced and lactose-free milk, milk with high concentration of protein and calcium, milk with high concentration of melatonin (owing to nigh milking operation), new cultured milk foods (Greek yogurt, yogurt+ L.Casei) and new kinds of cheese (Russian Mozzarella, Russian Philadelphia, Cheddar).

In the whole, the branch of food processing has a positive dynamics of development, what is illustrated in Figure 6. By the year of 2013 the index of food production increased by 19.3%. The ratio of food production output in 2014 was 71.2 billion rubles, which is 18.8% higher its level in 2013. Current production level of meet and meet products, sugar, oil and bread products

13.7%, 35%, 25% and 2.5 times accordingly exceeds the recommended volume of consumption.

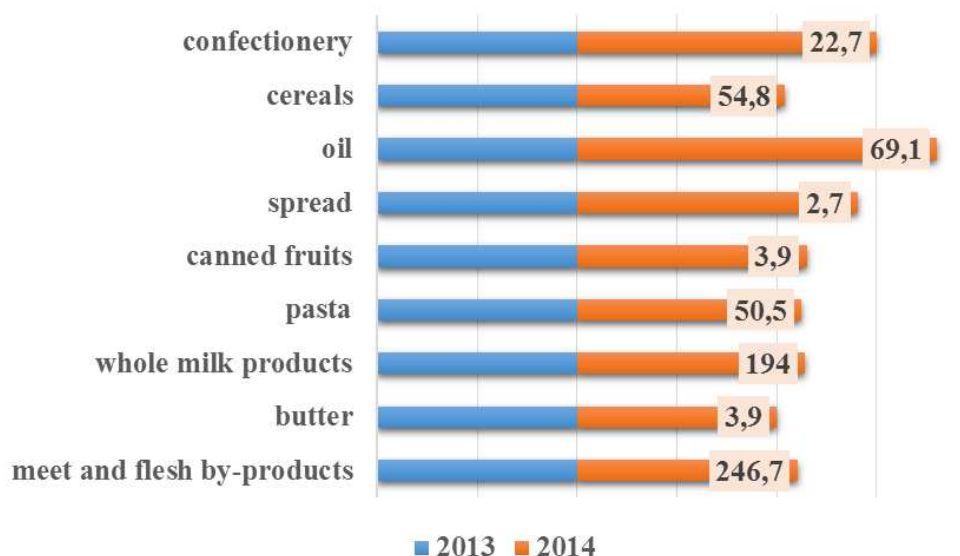

Figure 6 –Dynamics of food processing in Stavropol Region in 2013-2014, thousand tons

Source: authors' development according to the Federal Service of State Statistics of Stavropol Region and the Ministry for Agriculture of the Stavropol Region, 2015

Domestic agricultural fairs are holding to saturate the consumer market of Stavropol Region with quality products from local producers at reasonable prices. There are 217 grounds for its carrying. 549 fairs took place in the region in 2014 under the slogan "Buy food from Stavropol producers!". Such arrangements are helping to solve the problem of providing the population with food products at prices which are 10-20% lower than sell-out ones.

Conclusion

Summarizing the results of implementation of the strategy for sustainable rural development in Stavropol Region, it should be noted that the executive authorities of the area mostly achieved the planned indicators for assessing the achievement of the strategic objective in terms of economics (Figure 7). Synthetic analysis of market specialization and the state of the existing industrial and social infrastructure as well as the branches supplementing a territorial complex, led to the conclusion that the region has being created a large agro-industrial recreational complex developing market infrastructure.

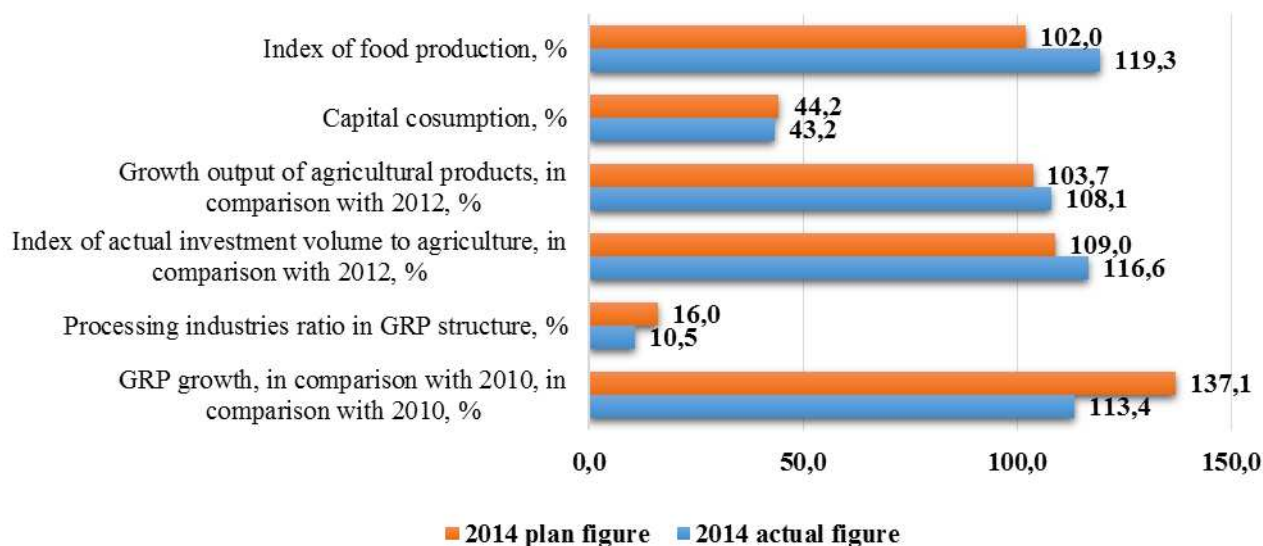

Figure 7 – Main efficiency indicators of implementing of the Agricultural Industry Development Strategy in the Stavropol Region

Source: authors' development according to the Federal Service of State Statistics of Stavropol Region and the Ministry for Agriculture of the Stavropol Region, 2015

However, despite the general positive dynamics there is a range of negative processes, related to the rural development in the Stavropol Region, which could not be solved by the year of 2025:

- worsening environmental situation and ineffective environmental management partially through the intensification of land-use;
- declining population in rural areas;
- imbalance in structure of regional economics (prevalence of agriculture);
- growing wealth disparity of population.

In order to solve following problems, it is necessary to work out more detailed ways for people, rural settlements, regions in frame of the current strategy.

References

1. Cavagnaro E., Curiel G. (2012): The Three Levels of Sustainability. Greenleaf Publishing Limited, 310 p. ISBN 978-1-907643-50-7.
2. Dovgotko N., Medvedeva L. (2014): Sustainable Ecological and Economic Growth of Regions of the Russian Federation: Investment Component. Moscow, Regional Economy, issue 1, pp. 31-39.
3. Erokhin, V., Heijman W. Ivolga, A. (2014). Sustainable Rural Development in Russia through Diversification: the Case of The Stavropol Region. Visegrad Journal on Bioeconomy and Sustainable Development (VSBSD), Vol. 3, issue 1 pp. 20-25.
4. FEDERAL SERVICE OF STATE STATISTICS of Stavropol Region. 2015. Stavropol Region in Figures: Statistical Book. Stavropol, Russian Federation. 221 p. ISBN 978-5-9905578-8-8.
5. GOVERNMENT of the Russian Federation. 2008. Federal Target Programme "Sustainable Rural Development in for the Period until 2020". Decree of the Government of the Russian Federation No. 1662-r from 17.11.2008, Moscow, Russian Federation.

6. GOVERNMENT of Stavropol Region. 2011. Strategy of Social and Economic Development of Stavropol Region until 2025. Decree of the Government of Stavropol Region No. 147-rp from 20.04.2011, Stavropol, Russian Federation.
7. Hodos D. (2013): Sustainable Rural Development as Basis of Regional Economy Growth. Moscow, Russian Enterprise, issue 21, pp. 22-32.
8. Ivolga A., Erokhin V. (2011). Rural development and agrarian reform: Russian experience during the transition period. Proceedings, International Conference Rural Development Policies from the EU Enlargement Perspective, Ecka, Republic of Serbia, 2011. p. 137–144.
9. Ivolga, A., Erokhin, V., (2012): How to Ensure Sustainable Development of Agribusiness in the Conditions of Trade Integration: Russian Approach. International Journal of Sustainable Economies Management (IJSEM), Vol. 1, issue 2, pp. 12-23.
10. Ivolga, A., Erokhin, V., Ivolga, I. (2013): Development Tendencies of Global Market for Agricultural Products. Stavropol, AGRUS, 124 p. ISBN 978-5-9596-0904-7.
11. Ivolga A. G., Molchanenko S. A. Increase of employment and income of rural population as a factor of sustainable development of regional recreational sector / Sustainable agriculture and rural development in terms of the Republic of Serbia strategic goals realization within the Danube region. International Scientific Conference. Belgrade, 2014. p. 18-33.
12. Lescheva M., Ivolga A., Labenko O. (2014) Special Methodological Aspects of Economic Analysis for Rural Territories Development. Contemporary Economic Problems, issue 9, pp. 432-439.
13. MINISTRY FOR ECONOMIC DEVELOPMENT of Stavropol Region. 2015. Progress report of realization of Strategy of Social and Economic Development of Stavropol Region until 2025 on the results of 2014 year. Decree of the Government of Stavropol Region No. 229-rp from 26.06.2013, Stavropol, Russian Federation.
14. MINISTRY FOR AGRICULTURE of Stavropol Region. Strategy of Agricultural Industry Development of Stavropol Region for the Period until 2020. Decree of the Government of Stavropol Region No. 456-rp from 19.10.2012, Stavropol, Russian Federation.
15. MINISTRY FOR AGRICULTURE of Stavropol Region. Annual report of realization of the Strategy of Agricultural Industry Development of Stavropol Region on the results of 2014 year. Decree of the Government of Stavropol Region No. 536-p from 28.01.2015, Stavropol, Russian Federation.
16. Merzlov A. (2012): Sustainable Rural Development: Approaches for Regional and Local Programmes Elaboration. Series of training manuals “RUDECO Vocational Training in Rural Development and Ecology”. Moscow, 72 p.
17. Molchanenko S. (2013): Ensurance of Sustainable Rural Development in Terms of Increasing Employment. Available at: <http://vak2.ed.gov.ru/catalogue/details/152792> (addressed on December 21, 2015).
18. Shabanova P., Ivolga I. (2015): Agricultural Policy of the Russian Federation. Proceedings, International Conference Modern Problems of National Development, Russian Federation, 2015, pp. 29-37. ISBN 978-5-9906853-7-6
19. Under editorship of Trukhachev V. (2014): Land Economies of the Stavropol Region: Problems and Development Prospects. Stavropol, AGRUS, 580 p., ISBN 978-5-9596-0976-4.

REGIONÁLIS ÖSSZEFÜGGÉSEK A VIDÉKGAZDASÁG FEJLESZTÉSÉBEN
REGIONAL CORRELATIONS IN THE DEVELOPMENT OF RURAL ECONOMY**Káposzta József**

egyetemi docens

Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar, Szent István Egyetem

E-mail: kaposzta.jozsef@gtk.szie.hu**Összefoglalás**

A 90-es években a rendszerváltással, elsősorban a földtulajdon szerkezetének módosulásával és a piacgazdaság kialakulásával, a külső gazdasági-piaci kapcsolatok átrendeződésével a vidékgazdaság termelési szerkezete jelentős átalakuláson ment keresztül. Ennek során növekedtek a fejlett és a leszakadt területek közötti színvonalbeli különbségek. Nyilvánvalóan változásban van az e folyamatokat befolyásolni kívánó vidék- és területfejlesztési politika is. Ahhoz, hogy a változásokat megérthessük és fejlődési irányba elmozdíthassuk számos területi összefüggés megértésére van szükség. Összességében a területi differenciák és kialakult specializációk együttesen determinálják a hazai vidékgazdasági telephelyek kiválasztásának főbb összefüggéseit. Ezen tényezők összessége fejezi ki a mai magyar vidék valóságos térbeli rendszerét, amelynek háttérében egyszerre jelentkeznek a vállalati és nemzetgazdasági érdekek, a kisebb és a nagyobb egység érdekei szerint mért hatékonyság fokozásának lehetősége, összességében a vidéki élet minőségének javítása.

Abstract

In the 90s, the production structure in the rural economy underwent significant restructuring due to the change of regime, the changes in the land ownership, in the market economy as well as the transformed external economic and market relations. Based on such processes, the disparities between developed and areas lagging behind further increased. Obviously, the rural- and spatial development policies, influencing such changes, are also under changes. In order to understand such restructurings and to achieve development, we must understand several spatial correlations. Overall, spatial differences and specializations both determine the major correlations of location selection in the Hungarian rural areas. All these factors together reflect the real spatial structure of today's Hungarian rural areas, including the corporate and national economic interests, the potential improvement in efficiency considering small and large size units, as well as the increase in the quality of rural life.

Kulcsszavak: regionális gazdaság, vidékgazdaság, telephelyválasztás**JEL besorolás:** R10, R11**LCC:** HD72-88**Bevezetés**

A rendszerváltozás már az 1990-es évek elején a szocialista gazdaság szétesését, iparvállalatok, mezőgazdasági szervezetek, bányák tömeges csődbe jutását, bezárását hozta magával. Azonnal megjelent mindenütt - az ország északkeleti részén aggasztó mértékben - a munkanélküliség. A területi politika - kialakulatlan koncepcióval, intézményrendszerrel és igen korlátozott pénzeszközökkel - tűzoltó akciókkal igyekezett a munkanélküliség helyi problémáin enyhíteni

(BARTA-BERNEK-NAGY, 2003). Gyökeresen megváltoztak a tulajdonviszonyok, a piaci folyamatok és a globalizáció azóta is markánsan áthatja pozitív és negatív hatásaival a hazai nemzetgazdaságot. E jelentős változások rányomták bélyegüket a területi folyamatokra is. A piacgazdaság más területi adottságokat helyezett előtérbe, mint az államszocializmus annak idején. Az ország különböző területei, települései - az új piacoktól eltérő távolságuk, a szocializmusból örökölt humántőke-állományuk, ipari kultúrájuk és infrastrukturális felszereltségük révén - különböző versenyhelyzetekbe kerültek. Ettől kezdve a gazdaság területi differenciálódása folyamatosan mélyült (RITTER, 2008). A hazai élelmiszeripar privatizációján keresztül leépülése, a nehézipar szinte teljes megszűnése, a mezőgazdasági termelés integrációinak átértékelődése révén a munkanélküliség jelentősen növekedett és az átalakulás időszakában megközelítette a 800.000 regisztráltat is. Mindezek együttesen jelentősen hozzájárultak, hogy az iparból és a mezőgazdasági nagyüzemekből kikerülő munkaerő megélhetési vállalkozásokban kereste a megoldást, amelyek jelentős része a mezőgazdaság irányába terelte a munkavállalókat. Mindezek hatására tovább mélyült a gazdaság területi különbségei (ENYEDI, 2004). Ezen tényezők összessége azt is mutatja, hogy a területfejlesztési politika már az „új kor” induláskor sem találta meg a megoldást a területi differenciálódás megállítására, a felzárkózásról nem is beszélve. Pedig a kezdetekhez képest nagy változást regisztrálhatunk e téren is: a célzott strukturális átalakítást sürgető támogatási rendszer kialakítása mellett, a területi fejlesztés átfogó koncepcióját, céljait törvényben is rögzítették (1996/XXI törvény). *Ennek ellenére fennmaradt a fejlesztési dilemma: az ország gazdasági növekedésének, vagy a területi kiegyenlítődségnek, azaz a hatékonyságnak, vagy a szolidaritásnak kell-e prioritást adni?*

A gazdasági rendszer átalakulása következtében tömeges telephelyválasztás indult meg országsszerte, melynek hatására megsokszorozódott a vállalkozások száma (MOLNÁR, 2004). A 90-es évek elejére kialakult helyzetben több tízezer vállalat keresett magának telephelyet. A vállalatok telephelyválasztásában a legfőbb vonzerőt a fejlett infrastruktúra (elsősorban az elérhetőséget biztosítva), a képzett és olcsó munkaerő, valamint a nyugat-európai és a nagyvárosi (elsősorban a budapesti) piacok közelsége mellett a kedvező adópolitika jelentette. A rohammenetben elvégzett privatizáció jelentős mennyiségű külföldi működő tőkét vonzott az országba. A termelő-beruházásokban ekkorra már egyre jelentősebb részarányt (50-70%-ot) tett ki a külföldi működő tőke, melynek húzószerepe a hazai gazdaságban ma is megkérdőjelezhetetlen. A külföldi működő tőke szerkezetében a kezdeti években az ipar dominált (ide értve az élelmiszeripart is), majd egyre inkább a tercier szektor (a távközlés, a kereskedelem, az ingatlanpiaci ügyletek) került előtérbe. Az utóbbi 15 évben az ipari beruházások újra növekedésnek indultak, melynek jelentősége jól mérhető a GDP ágazati részarányában is. A külföldi tőkének több gazdaságfejlesztési hatása is volt. Új munkahelyeket létesített, fejlett technológiát hozott az országba, de eléggé jellemzően az összeszerelő, egyszerűbb tevékenységeket telepítette többnyire magyar vállalataihoz. A külföldi tőke területi elhelyezkedésére az erős területi koncentráció jellemző (GODA-TÓTH, 2013). A budapesti agglomerációba került a beáramlott külföldi tőke kb. kétharmada, további 20%-a a közép- és nyugat-dunántúli régióba. Mindezekből jól látható, hogy a külföldi működőtőke telephelyválasztása révén jelentős mértékben járult hozzá a gazdaság új térszerkezetének kialakulásához, a térbeni differenciálódás további mélyüléséhez. A fogyasztói piac és a nyugati integráció felgyorsította a szolgáltatások fejlődését, bővülését. Mint számos európai országban, így Magyarországon is megfigyelhetjük az ipar, de még inkább a mezőgazdaság jelentős gazdasági térvészését. Ez a folyamat elsősorban a városi, különösen a nagyvárosi fejlődésnek kedvezett. Az átmeneti időszak új vállalatainak tömeges telephelyválasztása, a külföldi működőtőke területileg koncentrált elhelyezkedése, valamint a tercierizálódás folyamata már

az 1990-es évek közepére kialakította és elősegítette a dinamikus és a lemaradó térségek éles elkülönülését, ezzel a folyamatos területi polarizációt.

A mezőgazdaság - mint a vidékgazdaság meghatározó tényezőjének - területi specializálódása

Az ipari specializációval egyidőben elindult a mezőgazdaság szerkezetének lassú változása is Magyarországon. A szerkezeti átalakulás a történelmi hagyományok miatt, az előzőekben vázolt humán erőforrásbeli, termelési, ökológiai összefüggések miatt sokkal lassabb ütemben folyt és folyik most is. A mezőgazdaság vállalati-üzemi és területi szakosodását elsősorban a privatizáció és a kárpótlás indította meg. A rendszerváltás következtében a társadalmi megosztás, az árutermelés fejlődése új iparágak kialakulását eredményezte, s ez a mezőgazdaságban is változást, új specializálódó övezeteket hozott létre. Természetesen a mezőgazdaságban ezen folyamat kisebb léptékben valósult meg, mint az iparban, vagy a szolgáltatási szektorban. A mezőgazdasági specializáció sajátosságánál fogva eltér az ipar fejlődésétől, amely teljesen önálló ágakra szakadt. A piaci átalakulás következtében a mezőgazdaság csupán specializálja magát hol az egyik, hol a másik piaci termék termelésére, míg a többi ága alkalmazkodik ehhez a főtermékhez. Várhatóan ezen folyamat is jelentős fejlődésen fog átmenni a vizsgált fejlesztési irány megvalósításának hatására. A piac, a piaci verseny oly módon szabályozza a termelés elhelyezkedését, hogy a termelők a területegységen a legkisebb ráfordítással a legnagyobb hozamot, profitot éri el. Ez a területi specializáció szempontjából azt jelenti, hogy a termelést úgy kell megszervezni, hogy az a termelés természeti és társadalmi feltételeinek a legjobban megfeleljen, tehát legnagyobb hatékonysággal a maximális profitot biztosítsa. Ez a tendencia legjobban a tengerentúli mezőgazdaságban, mindenek előtt az Egyesült Államok mezőgazdaságában teljesebben ki, ahol élesen kirajzolódnak a mezőgazdasági körzetek, az ún. belték határai: állattenyésztő (kukoricaövezet), gabonatermelő (búzaövezet), gyapottermelő, tejtermelő (legeltető-állattenyésztő) övezet. Ezekben a körzetekben egy-egy vagy néhány termék termelése a jellemző, és ez érvényes az egyes körzetek üzemére is. Az Európai Unió országaiban más a helyzet, miután itt a tőkés árutermelő nagygazdaságok mellett léteznek ma is kisebb-nagyobb családi gazdaságok. A tulajdonformák és méreteik szerint lényegesen eltérő az üzemek termelési iránya és a specializáció foka, ami végeredményben az amerikaiétól eltérő, változatosabb, sokoldalúbb termelési szerkezetben jut kifejezésre. A termelés elhelyezkedésének gyakorlatában a specializálódás elve állandóan ütközik a sokoldalúság elvével. Ez az ellentét egyaránt jelentkezik üzemi és területi vonatkozásban, ami a hatótényezők sokoldalúságából származik: ezek egyidejűleg hatnak a termelés azonosságára, szakosodására és különbözőségére, sokoldalúságára. Tendenciáját tekintve a termelési költség csökkentésére a színvonal emelésére irányuló törekvések azonban a termelés specializációját mozdítják elő. A munka szezonális jellegének a termelés időjárástól függő hullámzásának csökkentése, valamint a piaci hatások kivédése viszont a termelés sokrétűségét segítik elő. A mezőgazdaság általános fejlődése azt tükrözi, hogy a sokoldalú termelés irányába ható erők időben fokozatosan háttérbe szorúlnak az egyes vidékek specializálódását elősegítő hatásokkal szemben. Mégis azt kell mondanunk - egyes hazai tapasztalatok alapján - hogy a szakosodás a fő üzemág megválasztása, a melléküzemágak arányának a meghatározása során különös figyelmet kell fordítani a termelési tényezőkre: föld, munkaerő, eszközállomány nagysága mellett az infrastruktúra és a logisztika kérdéseire is, mert ezek összehangolt helyes aránya lényegesen befolyásolja a termelés eredményességét, ami a specializáció alapvető célja. A magasabb technikai színvonal alkalmazása, a specializáció fokozása és a melléküzemágak társítása a kérdés komplexitását fejezi ki: az adott térség viszonyai szerint kell megtalálni a helyes megoldást. Ezt egy német agrárszakember, O. Rosenkranz a következőképpen válaszolja meg:

"olyan egyoldalúan gazdálkodni, amennyire csak lehetséges, és csak olyan sokoldalúan, amennyire szükséges". A termelés szakosodása olyan országokban, mint amilyen hazánk is, ahol a kapitalizálódás, az ártermelés csak történelmileg megkésve bontakozott ki, s ahol a tulajdonviszonyok változásai (földosztás, privatizáció, földkérpótlás, stb.) - úgy tűnik - hosszú távra eltérítik mezőgazdaságunkat a fejlett országok specializációs mintáitól, a szakosodás lassú és igen bonyolult folyamat lesz mind üzemi, mind területi vonatkozásban. A mezőgazdasági termelés körzetenkénti specializációja hazánkban történelmileg különböző fokot ért el. Ez azt jelenti, hogy bizonyos körzetekben a specializáció színvonala magasabb fokú, néhány termék előállítását a jellemző, míg más körzetekben a termelés sokoldalú, és egyáltalán nem, vagy alig emelkedik ki valamelyik termelési ág a többi közül. Mezőgazdaságunkban jelenleg körzetenként 20-25%-os specializáltságot tapasztalhatunk. Ez azt jelenti, hogy a profilt adó ágazat egynegyedét adja az össztermelésnek. Ez elmarad a nyolcvanas évekre elért 33%-os specializációtól és megegyezik az 1956-57-es évek szakosodásával. Magasabb fokú, a nyugat-európaihoz hasonló, legalább 50%-os specializáltság legfeljebb mikrokörzetekben, egy-egy város vagy község határában fordul elő. A specializáció foka nemcsak a terület nagyságától, hanem a szakosodás irányától is függ. Általában a speciális kultúrákat, kifejezetten kertészetre szakosodott körzetekben találunk, ahol ennek mértéke elérheti a 40-50%-os specializáltsági fokot is. A területi egységek, a körzetek hozzávetőlegesen a korábbi közigazgatási egységek, a járások területének felelnek meg. Magyarország - amint a világ sok más országa is - jelentős gazdasági, társadalmi és környezeti gondokkal, embert próbáló kihívásokkal találja magát szemben. A jelenlegi gazdasági szerkezet, ennek térbeli vetülete, a termelés területi specializációja, egyfelől jelentős gazdasági veszteségek forrása, másfelől a környezeti problémák egyik előidézője. Napjainkra teljesen nyilvánvalóvá vált, hogy mind a világgazdasági marginalizáció elkerüléséhez, mind a környezeti problémák megoldásához létkérdés a mezőgazdaság modernizációja, a termelés ésszerű térbeli specializációjának ösztönzése, támogatása. A különböző nemzetközi intézkedések legmarkánsabb hatása várhatóan az lesz, hogy az egyes országok (így hazánk is) termelési szerkezete elmozdul az ökológiai adottságokhoz leginkább igazodó struktúra felé, hiszen a versenyképességet elsősorban az fogja meghatározni, hogy az ökológiai adottságok jobb kihasználása eredményeképpen csökkennek-e a hazai előállítási költségek.

Mindezen összefüggések jól mutatják, hogy a hazai mezőgazdaság fejlesztésére, jövőbeli stratégiai irányának konkretizálására megérett az idő. Felmerül a kérdés: a mezőgazdasági területek termelésből való kivonása és környezetvédelmi célokra való átalakítása, vagy a termelés irányának, piaci lehetőségeinek bővítése legyen-e a jövő célja? Mindkét irány mellett lehet érvelni, de a legfőbb cél, melyszerint a vidéki élet minőségének javítása, munkahelyteremtés prioritást élvez, így az új gazdasági ágak fenntartható fejlődés melletti bevezetése megoldás lehet a hazai agrárium számos problémájára. Ennek megfelelően a területfejlesztési- és egyben a vidékfejlesztési politika (melynek szerves részét alkotja az agrárpolitika) legfőbb célja, hogy kihasználva az ország kedvező természeti adottságait, a belföldi és nemzetközi piacokon versenyképes mezőgazdaság jöjjön létre, amely képes jó minőségű alapanyagokkal ellátni a feldolgozóipart, tisztességes és kiszámítható jövedelmet biztosít a gazdálkodóknak és fokozódó mértékben figyelembe veszi a környezetvédelem és az egészséges táplálkozás követelményeit. Az is fontos cél, hogy az agrárgazdaság szereplői más ágazatokkal azonos esélyhez jussanak a jövedelemszerzésben. A mezőgazdaság döntően magántulajdonra épül és vegyes üzemszerű, amely képes az európai munkamegosztásban beilleszkedni. Ebben helyet kapnak a családi gazdaságok, a nagyméretű privát tulajdonú gazdaságok, a gazdasági társaságok és a magántulajdonra épülő, átalakult, a termelés mellett egyre több más funkciót is betöltő szövetkezetek. Ezek vizsgálata jól illeszkedik a

telephelyválasztások főbb közgazdasági összefüggésrendszerébe. Mindezeket figyelembe véve a magyar vidék területfejlesztési célkitűzéseit az alábbiakban lehet összefoglalni:

1. szükséges a vidék gazdasági potenciáljának, népességmentartó- és versenyképességének növelése, a környezet- és életminőség javítása, az infrastrukturális állapot fejlesztése
2. szükséges a nemzetgazdasághoz tartozó szektorok (primer, szekunder és terciér) tevékenységeinek diverzifikálása, a jövedelemszerzés és a foglalkoztatási helyzet bővítése
3. szükséges a meglévő természet, illetve a környezet állapotának védelme, a meglévő értékek, kulturális örökségek megóvása, hagyományok erősítése, idegenforgalmi adottságainak fejlesztése
4. szükséges a humán erőforrások fejlesztése, a helyi közösségi kezdeményezések és szociális, családsegítő, illetve egészségvédelmi programok támogatása.

Mindezeket vizsgálva Magyarországon az alábbi általános területfejlesztési stratégiai célok fogalmazódnak meg:

1. a termelési körülményeknek megfelelő gazdálkodási struktúra kialakításának elősegítése, a versenyképesség javítása, a gazdaságos minőségi termelés feltételeinek megteremtése
2. az agrár-környezetvédelem előtérbe helyezése, az agrárgazdaság fenntartható fejlődésének megteremtése, a természetes környezet megőrzése, alternatív földhasználati módok bevezetése
3. az emberi erőforrás fejlesztésén keresztül az ipari- és agrár-innováció segítése, a jövedelmi viszonyok általános javítása, a mezőgazdaság és vállalkozói szektor tökeellátottságának erősítése.

A telephelyválasztás főbb összefüggései a vidékgazdaságban

A telephelyválasztás a stratégiai jelentőségű döntések egyik legtipikusabb formája, hiszen az így nyert lokalizált előnyök, illetve az esetlegesen keletkező hátrányok hosszú időn át befolyásolhatják a vállalkozás gazdasági eredményeit. Ezzel magyarázható az, hogy a telepítési döntések gazdasági, műszaki és politikai megalapozottsága a történelem folyamatában mindig is nagy jelentőséggel bírt és napjainkban egyre nagyobb a jelentősége. A világgazdasági folyamatok, a globalizáció, a piacok átrendeződése következtében a telephelyválasztás elméleteiben egyre több tényező kap szerepet (LENGYEL, 2000). Kezdetben a nyersanyag- és energiaellátás iránti mennyiségi igényekben ki is merült a telephelyválasztásban szerepet játszó tényezőknek a sora (Thünen, Weber, Predöhl, Palander), melyeket később dinamikus elemek egészítettek ki. Ezen elméletekben már szerepet kapnak a keresletet-kínálatot és az árakat befolyásoló fontosabb összefüggések és megjelenik a gazdasági tér összefüggéseinek vizsgálata mellett az optimalizálás elmélete is (Lösch, Hotelling, Isard, Greenhut). Azonban napjainkban már sokkal differenciáltabbak és árnyaltabbak az igények akár a munkaerővel, akár az infrastrukturális ellátórendszerekkel szemben, így a kialakult modellek jelentős reformokon mentek át (Stöhr, Malecki, Scott). Ezt magyarázza a mérhető és számszerűsíthető gazdasági tényezők körének fokozatos bővülése mellett megjelenő, nem mérhető, nem számszerűsíthető sajátosságok vizsgálata is. Ezek összessége együttesen adja az ökológiai, az ökonómiai és a humán erőforrások telephelyválasztási metodikában betöltött nélkülözhetetlen szerepét és alakítja napjaink komplex lokalizált előnyökre törekvő telephelyválasztási modelljeit (DICKEN-LLOYD, 1990). A telephelyelméletek történeti fejlődését áttekintve látható azaz ív, ahogyan az egyes szakaszokban megérték a felismerések, beépültek a közgazdaságtudomány eredményei, hasznosultak az új innovációk, még ha időnként megkésve is. Az 1970-es évek

közepétől egyre általánosabb körben fogalmazódnak meg a meglévő elméletekkel szembeni kritikák, amelyek főbb elemei (FRIEDMANN-FOREST, 1988, HEALY-ILBERY 1990):

- a neoklasszikus elméletek a racionális „gazdasági ember” fogalmából indulnak ki, aki tisztában van a telepítés összes tényezőjével stb., és képes a költségét minimalizáló vagy a profitot maximalizáló döntést hozni, de a tér differenciáló hatását nem vizsgálták
- a nem-gazdasági motivációkat, a nem mérhető tényezőket és gazdasági externáliákat a telepítési döntéseknél jórészt figyelmen kívül hagyják, holott döntőek lehetnek, mivel a humán erőforrás képzettsége, a területen folyó gazdálkodás tapasztalati (ökológiai) tőkéjének gazdaságbefolyásoló hatása is telepítési tényezőként fontosak
- statikus alapállásúak, azaz csak a rövid távon érvényes aktuális feltételekből (költségekből, árakból) indulnak ki, a telepítési döntések viszont általában hosszú távon hatnak, nem vizsgálják a terület fejlesztési stratégiáinak várható hatásait
- ezek a modellek sem a történelmi-politikai változásokat, sem a nagy nemzetközi cégek globalizálódásának befolyását, sem a világpiacon verseny hatásait nem képesek megmagyarázni, a tökéletes versenyen alapuló piacgazdaság feltevése csak elméleti jelentőségű.

Mindezekből jól látható, hogy a tér fogalma nemcsak a távolsággal hozható kapcsolatba, hanem a korábbi elképzelésekhez képest árnyaltabban kell foglalkozni vele. A gazdasági (költség-) tér mellett szükséges megkülönböztetnünk időteret, kognitív teret, társadalmi teret és ökológiai teret is. Azaz a telephelyelméletek gyakorlati hasznosíthatóságában a térfogalom továbbgondolására van szükség (CHAPMAN-WALKER, 1991). A telephelyelméletekben alapvető, hogy a piaci résztvevők racionális döntéseket hozzanak. A vizsgálatok viszont arra utalnak, hogy az ember bár megpróbál racionálisan dönteni, de erre sok esetben nem képes. Mit foglalhat magába a racionális döntés fogalma? A racionális döntés azt jelenti, hogy a döntéshozó rendelkezik egy sor kritériummal, elvárással, amikkel az összes lehetséges döntési lehetőséget összehasonlítja, mérlegeli a következményeket, és kiválasztja az optimális megoldást (LENGYEL, 1994). Mindezek jól mutatják, hogy napjaink gazdaságfejlesztésében sikerre csak olyan telephelyválasztási modellek vihetők, amelyek igyekeznek a gazdasági tényezők mellett a környezeti és az emberi tényezők optimális feltételeit is szem előtt tartani és beépíteni a vizsgálati rendszerbe.

Természetesen a tér összességét és hatását kimerítő módon figyelembe venni nincs lehetőség, hiszen egyes tényezők (pl. ökológiai tényezők) változására, alakulásának befolyásolására nincs, vagy csak korlátozott formában van lehetőségünk. Így a telepítési döntéseknél a korlátozott racionalitás kialakítására kell törekednünk, ami azt jelenti, hogy a vállalkozás megvizsgálja a számítható és befolyásolható körülmények mellett az egyéb, a telepítendő vállalkozásra ható tényezőket és azok közül azokat tartja benn a vizsgálat rendszerébe, amelyek jelentősen befolyásolhatják a gazdasági tevékenység sikerét (NAGY, 2003). Jól érzékelhető, hogy napjaink telephely-választási modelljei már messze összetettebbek és szerteágazóbbak, mint a történelmi elődei, mivel a gazdasági életben megjelent új innovációk, a technológiai forradalom folyamatosan átrendezi nemcsak a gazdaság, hanem az élet minden területét. Ezeket a változásokat a hagyományos közgazdasági elméletek nem képesek feldolgozni, a paradigmaváltás időszakát éljük, ami kihat a gazdaság térbeli működésére, így a telephelyválasztásokra is. A gazdaság tér is folyamatosan átrendeződik, a nemzetközi piac kiszélesedik, új szempontok kerülnek előtérbe (LENGYEL-RECHNITZER, 2004). Napjainkban ezeknek az alapvető változásoknak felismerhető jegyeit, fontosabb jellemzőit lehet csak bemutatni és számba venni és együttes alkalmazásukkal törekedni az optimális

gazdasági tér kiválasztására. A nemzetközi szakirodalomban egyre inkább elfogadott, hogy a telephelyválasztás tényezőit két csoportra lehet bontani (KARHUSZ, 2003):

- makroszintű okok
- mikroszintű okok.

A telephelyválasztás *makroszintű okai* arra a kérdésre adnak választ, hogy a vállalkozások milyen tényezőket vesznek figyelembe egy-egy ország, egy-egy régió, esetleg egy-egy kistérség kiválasztásakor. Napjainkban ezen tényezők megítélésében a szakirodalom már nagy egyetértést mutat. A telephelyválasztás *mikroszintű okai* elsősorban azt vizsgálják, hogy milyen tényezők játszanak szerepet a vállalkozás stratégiai tervezésében, amikor egy konkrét telephely kiválasztásában hoznak döntést. Ellentétben a makroszintű okokkal, a szakirodalom ebben a kérdésben jelentős eltéréseket mutat. Ez nagymértékben köszönhető annak, hogy a vállalkozások ezen döntéseiben jóval nagyobb szerepet kaphat a szubjektivitás. Az ilyen típusú okok háttérében elsősorban az áll, hogy a vállalkozás olyan tudás- és tapasztalati tőkével rendelkezik a versenytársakhoz képest, amely jelentős előnyt biztosíthat a számára. A tudás- és tapasztalati tőke szerepe különösen azokban az ágazatokban fontos, ahol magas a K+F mértéke, az innováció szükségessége, valamint a termékdifferenciáció. Jól látható, hogy napjainkban a telephelyválasztási modellek kialakításakor figyelembe vett makro- és mikro szintű okok sokkal árnyaltabbak mint a történelmi elődök modelljei. Ezt többek között annak is köszönhetik, hogy a telephelyválasztásában fontos szerephez jutnak az úgynevezett *kemény* (könnyen számszerűsíthető közgazdasági mutatók) és *puha* (életminőséget befolyásoló mutatók) telepítési tényezők is.

A természeti tényezők

A természeti tényezők mint külső, környezeti adottságok jelennek meg a gazdaság résztvevői számára. Mindegyik gazdasági tevékenység a tér egy adott pontján folyik, a konkrét éghajlati és domborzati tényezőktől, mint a tevékenység fizikai környezetétől nem lehet eltekinteni, még ha több esetben mérsékelhető is ez a kapcsolat. Másrészt mindegyik termék és felhasznált eszköz a természeti környezetből származó valamilyen szintű feldolgozás során készül, az inputok csak részben helyettesíthetők más anyagú termékekkel (legkönnyebben az energiahordozók konvertálhatók), viszont nem mindegy, hogy az egyes nyersanyagokból mennyi és hol áll rendelkezésre. Azaz a természeti környezet fontos szempont a gazdasági tevékenység helyének kiválasztásakor (LENGYEL-RECHNITZER, 2004). Napjainkban a gazdasági tevékenységek többségénél a kedvezőtlen természeti hatások jó részét semlegesíteni lehet, azonban a gyakorlatban a profit maximalizálását szem előtt tartva csak a minimális költségű megoldások terjedtek el tömegesen.

Ennek megfelelően a mezőgazdaság termelési tényezőit vizsgálva és megszűrve meghatározható azon mutatók összessége, melyek jelentős befolyással kerülhetnek a vizsgálatba. Itt elsősorban olyan tényezőket érdemes kiemelni, amelyek változtatására csupán korlátozott lehetőség adódik, így ezek alpból a legfontosabb telepítési tényezők közé kell, hogy kerüljenek. Mindezek mellett megfogalmazható, hogy a természeti környezet és a gazdasági tevékenységek között dinamikus kapcsolat van. A gazdasági és a technológiai feltételek rövid távú változása kihat az igénybe vett természeti erőforrások körére és fizikai helyére is, de a tartós hatás általában hosszabb időszakban következik be, így az állami (és a helyi) gazdaságpolitika befolyása napjainkban felértékelődik.

A gazdasági tényezők

A gazdasági tényezők közül legfőbb prioritása a tőkének van. Megkülönböztetjük a tőke két formáját:

1. a fizikai (reál-) tőkét
2. pénztőkét.

A *fizikai tőkére* (gyárak, épületek, járművek, raktárkészletek, stb.) általában az jellemző, hogy a tőkejavak többsége helyhez kötött és jelentős területi különbségek vannak (LENGYEL, 1994). Ezek a javak fokozatosan elhasználódnak és veszítenek értékükből (használtan csak veszteséggel adhatók el), viszont javíthatók és újjakkal pótolhatók. A fizikai tőke tulajdonviszonya alapján vagy a termelő saját tulajdonában van, vagy bérleti díjat kell fizetni használatáért. A tőke másik megjelenési formája a *pénztőke* (készpénz, értékpapírok: kötvény, részvény stb.). Egy országon, egy gazdasági térségen belül mobil. A pénztőke általában pénzügyintézeteken és értéktőzsdéken keresztül jut el a felhasználóhoz. A pénzügyintézetek (kereskedelmi bankok takarékpénztárak, befektetési alapok, stb.) többsége kiterjedt térbeli hálózattal rendelkezik, ez a hálózat gyűjti a forrásokat (betéteket) és helyezi ki hitelek formájában, avagy, adja tovább a bankközi pénzpiacokon. Fejlett piacgazdaságokban az új eljárások bevezetésére vállalkozó kisebb cégek tőkeigényét az ún. kockázati tőke elégíti ki, közép és hosszú lejáratú hitelekkel (avagy alaptőke emeléssel) a kezdeti időszak viszonylag nagyobb kiadásait finanszírozzák. Ezek a csúcstechnológiával dolgozó „high-tech” cégek általában speciális térségekben helyezkednek el. Továbbá növekedett a központi és a helyi kormányzatok szerepe az externáliák (infrastruktúra, környezetvédelem, stb.), és a területi egyenlőtlenségek kiéleződése miatt elmaradott térségek gazdasági fejlesztésében is.

Az emberi tényezők

A termelési tényezők közül a munkaerő inkább helyhez kötött, kevésbé számszerűsíthető és cserélhető le, mint pl. a tőke és a technológia. A gazdasági tevékenységhez szükséges létszámú és szakképzettségű munkaerő felvételét, illetve megtartását számos gazdaságon kívüli tényező is befolyásolja. Egy nemzetgazdaságon belül a főbb gazdasági ágakban foglalkoztatottak, számának és arányának változása a gazdasági növekedéssel hozható kapcsolatba (NAGYNÉ, 2013). Egy másik tendencia is megfigyelhető ami a demográfiai változásokkal van kapcsolatban: a munkaképes korú lakosság aránya fokozatosan csökken a népességben belül, egyrészt az iskolázottsági szint növekedése miatt kitolódik a munkába állás ideje, másrészt jelentősen megnő a nyugdíjasok és az eltartottak rétege (az életkor növekedésével együtt). Továbbá a rész munkaidősök (akiknek nagyobb része női munkaerő) aránya is növekszik. A nemek közötti munkamegosztásnál vannak kizárónak nevezhető szempontok és vannak tradicionális szokások. A képzettségnél korábban valamilyen speciális szakmai irány volt a döntő. Manapság az emberi erőforrásba történő befektetésnek három dimenziója van:

- az általános műveltség a lényeg (egy érettségizett könnyebben átképezhető)
- a felsőfokú szakismeret felértékelődött
- az egyén egészségi állapota (és munkabírása) is előtérbe került.

A munkaerő térbeli mobilitása általában korlátozott, elsősorban a fiatal (és szakképzetlen) férfi munkaerő költözik munkát keresve (agrártérségekből nagyvárosokba). A lakó- és munkahely szétválásával megnőtt a napi ingázás szerepe is, főleg alvó- és bolygóvárosokból az üzleti és az ipari negyedekbe. Továbbá alapvetőek a lakáshoz jutás feltételei. Magyarországon a munkaerő területi mobilitását az ingatlanpiac kezdetlegessége és a magánbérlemények hiánya, a túlértékelt lakások és az utazási költségek nagysága egyaránt korlátozzák (NEMES NAGY,

2003). A közeljövő gazdasági növekedése, a jövedelmező és versenyképes termékeket gyártó gazdasági tevékenységek megtelepedése a régiókban attól függ, hogy milyenek az innovációkat kibocsátó és továbbító (ilyen térség csak kevés van), illetve az innovációkat befogadó és felvevő képességeik (BOGÁRDI-NAGYNÉ, 2014). A régiók közötti térbeli gazdasági versenyben ez utóbbiak a fontosak, azaz a saját feltételeikhez alkalmazkodó korszerű gazdasági szerkezet kialakítása és az állandó technológiai megújulás követése (RECHNITZER, 1998). Mindezek alapján kijelenthető, hogy a telepítési döntéseknél mindig alapvető a befogadó társadalmi környezet, a szokások és a hagyományok elemzése. Az eltérő életmód, a kulturális és a vallási háttér, a családi hagyományok egy országon belül is jelentős területi és települési különbségeket okozhatnak. A telephelyválasztást az adott ország településszerkezete is meghatározza, egyrészt a lakosság térbeli eloszlása és sűrűsödése (mint munkaerő és fogyasztó), másrészt a szolgáltatási funkciók köre és színvonala (ENYEDI, 2000).

Összefoglalás

Hazánk számára az Európai Unióhoz való csatlakozás egyik fő vonzerejét az jelentette, hogy csatlakozhat egy nálánál lényegesen fejlettebb olyan régióhoz, amely alapszerződésében rögzítetteknek megfelelően segítséget nyújt a régiói közötti fejlődési egyenlőtlenségek mérséklésére és a hátrányos helyzetű régiói lemaradásának csökkentésére. Az Európai Unióban azonban az elmúlt negyed évszázadban a gyors gazdasági fejlődés a környezet bizonyos mértékű károsodásával járt együtt, egyes területeken globális problémákat öltve. Ezen globális problémák kiteljesedése elérte Magyarországot is, hiszen a rendszerváltás, annak gazdasági, társadalmi átalakulása olyan folyamatokat indított el, melyek kedvezőtlen gazdasági hatását a mai napig érzi az ország. Itt leginkább a területi különbségek kiteljesedésére, az agrárszektor átalakulására, a hazai élelmiszeripar háttérbe szorulására kell gondolnunk. Magyarország természeti értékeiben való gazdagsága és azok viszonylagos épsége azonban hazánk nemzetközileg is elismert erőforrás-tartaléka. Magyarország (illetve egyes régiói és kistérségei) számára tehát alapvető kérdés, hogy létezik-e olyan fejlődési út az EU tagállamaihoz való felzárkózás felé, amelynek során viszonylagos gazdasági lemaradását értékes környezeti adottságai, természeti erőforrásai, valamint kulturális és társadalmi gyökerei megőrzése mellett képes-e leküzdeni. Magyarország fejlett országokhoz történő felzárkózásának tehát egyik meghatározó kihívása, hogyan lehet a megfelelő élet- és a környezetminőséget, a vidék gazdaságát meghatározó agráriumot olyan stratégiai állapotba hozni, ami a gazdasági fejlődés irányával összeegyeztethető. Ezen kihívás megoldásához fontosak az emberi, gazdasági és társadalmi tényezők pontos és alapos ismerete, hiszen ezen tényezők kombinációja adhatja meg egy adott terület vidékgazdaságának fejlesztési perspektíváit.

Felhasznált irodalom

1. BARTA GYÖRGYI–BERNEK ÁGNES–NAGY GÁBOR (2003): A külföldi működőtőke-befektetések jelenlegi tendenciái és területi elmozdulásának esélyei Magyarországon. – *Tér és Társadalom*, 2003/4. pp. 173–190.
2. BOGÁRDI TÜNDE-NAGYNÉ MOLNÁR MELINDA (2014): The barriers to economic development through the example of a Hungarian internal periphery. *VESTNIK APK STAVROPOLYA/AGRICULTURAL BULLETIN OF STAVROPOL REGION* 1:(1) pp. 52-55.
3. CHAPMAN, K.-WALKER, D. F. (1991): *Industrial Location: Principles and Policies*. Blackwell, Oxford.
4. DICKEN, P.-LLOYD, P. E. (1990): *Location in Space. Theoretical Perspectives in Economic Geography*, Harper Colins, London.

5. ENYEDI GYÖRGY (2004): Processes of Regional Development in Hungary. In: Enyedi György - Tózsá István (eds.): The Region. Akadémiai, Budapest. 21-35
6. ENYEDI GYÖRGY (2000): Globalizáció és a magyar területi fejlődés. Tér és Társadalom, 2000.
7. FRIEDMANN, J.-FOREST, Y. (1988): The politics of place: toward a political of territorial planning. Boston.
8. GODA PÁL-TÓTH TAMÁS (2013): Pókháló- entrópia, mint új rendszervizsgálati megközelítés a területi elemzésekben TERÜLETI STATISZTIKA 53:(2) pp. 169-189.
9. HEALY, M. J.-ILBERY, B. W. (1990): Location and change. Perspectives an Economic Geography. Oxford University Press, Oxford.
10. KARHUSZ PÉTER (2003): A telephelyválasztás elméleti keretrendszere.
11. LENGYEL IMRE (2000): A regionális versenyképességről. Közgazdasági Szemle, 12. sz. pp. 962-987.
12. LENGYEL IMRE (1994): A telephelyválasztás. In Rechnitzer J. (szerk): Fejezetek a regionális gazdaságtan tanulmányozásához. MTA RKK, Győr-Pécs. Pp.35-68.
13. LENGYEL I.-RECHNITZER J. (2004): Regionális gazdaságtan. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs.
14. MOLNÁR LÁSZLÓ (2004): A befektetések ágazati és regionális szerkezete és hatása az ágazatok és régiók versenyképességére. GKI Gazdaságkutató Rt.
15. NAGY HENRIETTA (2003): Problems and questions in the Hungarian regional policy. MendelNet 2002/3, Brno, ISBN 80-7302-045-9, ISBN 80-7302-046-7 p. 213-219
16. NAGYNÉ MOLNÁR MELINDA (2013): Factors of success in case of local society. DETUROPE: CENTRAL EUROPEAN JOURNAL OF TOURISM AND REGIONAL DEVELOPMENT 5:(3) pp. 63-70.
17. NEMES NAGY JÓZSEF (2003): A fekvés és az iskolázottság hatása a területi egyenlőtlenségekre Magyarországon. Pp. 133–144. Munkaerő-piaci tükör (szerk.: Fazekas K.): MTA Közgazdaságtudományi Kutatóközpont. – Budapest, Pp. 144–159.
18. RECHNITZER JÁNOS (1998): Területi stratégiák. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs.
19. RITTER KRISZTIÁN (2008): Agrár-munkanélküliség és a területi egyenlőtlenségek. BULLETIN OF THE UNIVERSITY OF AGRICULTURAL SCIENCES (GÖDÖLLŐ) 2: pp. 639-652.

**NEMZETI KÖZGYŰJTEMÉNYI HONLAPOK NYELVI TÁMOGATÁSÁNAK
ELEMZÉSE**
MULTICULTURAL ANALYSIS OF WEBSITES OF THE EUROPEAN NATIONAL
PUBLIC COLLECTIONS

Losonczy György

PhD hallgató

Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar, Szent István Egyetem

E-mail: info@CW-Index.com

Összefoglalás

Az Európai Unió egy igazi „multi nyelvű” intézmény, amely támogatja az „egy közösség több eltérő kultúra/nyelv” eszméjét, vagyis a multikulturalizmust. Tanulmányomban megvizsgálom, hogy a hivatalos nyelven kívül milyen nyelveket támogatnak a közgyűteményi intézmények honlapjai? Van-e összefüggés az adott ország etnikai, idegenforgalmi adataival a honlapokon használt nyelveknek. Vagyis kísérletet teszek a multikulturalizmus nyelvi és közgyűteményi aspektusának tranzakciós adatokból való aggregált levezetésére országonként annak érdekében, hogy a multikulturalizmus kifejezés objektív tartalommal legyen megtölthető.

Abstract

The European Union is a truly multilingual institution that fosters the ideal of a single Community with a diversity of cultures and languages, as a prescriptive term: multiculturalism. This paper will examine, which languages are supported by the websites of the national public collection institutions in the EU, is there a correlation between a country's ethnic, tourist data and institutions of the European Union's official languages. In other words, I attempt to derive aggregate transaction data by country to define multiculturalism term of linguistic aspects of public collections.

Kulcsszavak: multikulturalitás, közgyűteményi honlapok, hasonlóságelemzés, multilingualizmus

Keywords: multiculturalism, websites of public collections, similarity analyses, multilingualism

JEL besorolás: Z10, M31

LCC kód: ZA3038-5190

Bevezetés

„A nemzeti kultúra legfontosabb őrzőhelyei a közgyűtemények, a közgyűteményekben felhalmozott tudás a nemzeti identitástudat és a modern ismeretek legfontosabb alapja, ezen intézmények az információk jelentős gyűjtő-, feldolgozó-, tároló-, termelő- és elosztóhelyei” (Nemzetgazdasági Minisztérium, 2012, 162pp). A kulturális intézmények, ezáltal a közgyűteményi intézmények is a kultúráközvetítés intézményrendszerének részei, a „művelődésnek és a szellemi élet”-nek (eduline.hu, 2005, 1pp) művelődési feladatát látják el, jellemző az alapvető célok azonossága.

A „közgyűtemények könyvtár, múzeum, levéltár” (eduline.hu, 2005, 8pp), „az információk legszélesebb körű hozzáférést biztosító intézményei” (Bereczky et al. 2004) az országokban. Ez

oknál fogva minden kommunikációs felületen (pl. honlap) elérhetővé kellene tenni az információt minél szélesebb elérését és nem csak az adott ország hivatalos nyelvén, hanem etnikai, Európai Unió nyelveken is. Vagyis érdemes lehet feltárni, vajon egyenszilárdság uralkodik-e az egyes EU-tagországok közgyűjteményi nyelvhasználata kapcsán? (vö. „Eredmények” fejezet)

Az Európai Unió egy igazi „multi nyelvű” (multilingual) intézmény, ideálja az „egy közösség több eltérő kultúra/nyelv” (European Commission, 2006) elvnek, vagyis a multikulturalizmusnak. Az Európai Unió Bizottság kommunikációjában 2005 novemberében jelent meg először a „soknyelvűség” (multilingualism) kifejezés, amelyet a 2008-as stratégiában a „A New Framework Strategy for Multilingualism” adaptáltak, melynek három célja közül az egyik az, hogy EU polgárok saját nyelvükön érhék el az Európai Uniót érintő információkat, törvényhozással és eljárásokkal kapcsolatos dokumentumokat (European Commission, 2006). Vajon tetten érhetők-e olyan jelenségek, melyek KO-feltételsértésként értelmezhetők? (vö. 8 és 9. ábra)

Európai Unió országok nemzeti közgyűjteményi intézmények honlapjainak nyelvezete általában megfelel az adott ország hivatalos nyelvének (nyelveinek). A közgyűjteményi honlapok multilingualizmusát az idegenforgalom, vagyis a turizmus is befolyásolhatja. A turizmust tekinthetjük úgy, mint szociális, kulturális és gazdasági jelenség, amely a személyek megszokott életviteli helyről való elmozdulással kapcsolódik össze. (OECD, 2014) Vajon van-e összefüggés a turizmus és a kultúr-missziók között? (vö. „Eredmények” fejezet)

Tanulmányomban megvizsgálom tehát, hogy a hivatalos nyelve(ke)n kívül hol, milyen nyelveket támogatnak, van-e összefüggés a használt nyelvek száma és az adott ország etnikai, idegenforgalmi adatai között, illetve az Európai Unió-s intézményekben hivatalos nyelvek közül melyeket használják az adott EU-s ország nemzeti közgyűjteményi intézmény honlapjai?

Az elemzés elsődleges célja egy tranzakciós szintű adatvagyona visszavezetett multikulturalitás index létrehozása, vagyis a fogalom adott szempontrendszer szerinti objektív megalkotása. Vélelmezem (vö. hipotézis), hogy az egyes országok nyelvhasználati szokásai a közgyűjtemények kapcsán nem egyenszilárdak, ill. akár KO-feltételsértések is egyszerűen tetten érhetők...

Anyag és módszertan

Adatvagyon kialakítása

Az EU28 nemzeti közgyűjtemények intézményeiesetén a minta a nemzeti múzeumokból, nemzeti könyvtárakból és nemzeti levéltárakból „áll össze”. Több esetben (pl. Ciprus Museum) nem volt kitüntetett nemzeti intézmény az adott országban, vagy ennek ellenkezője is előfordult, amikor is több nemzeti intézmény (pl. több nemzeti múzeum – vö. Spanyolország, Portugália) található. Ilyen esetekben az adott országban jól ismert (jellemzően fővárosi) közgyűjteményi intézmény került a vizsgálat körébe. Részletes intézményi felsorolás a Mellékletben (1. számú táblázat) található meg.

Az adatvagyon („anyag”) több terület adataiból tevődik össze:

- a közgyűjteményi intézmények weboldalának célirányos vizsgálatából és méréséből,
- az adott ország nyelvhasználati és etnikai adataiból,
- az adott ország turisztikai statisztikáiból.

A közgyűjteményi intézmények oldalának vizsgálata egyszerűen valósult meg: a felkeresett honlapon vizuális értelmezés¹ keretében megszámlálásra került, hány nyelven érhető el az intézményről általános információ weboldalként vagy letölthető dokumentumként. Összesen 74 db (3*28 db) intézmény oldalát vizsgáltam meg, amelyeken 48 nyelv került azonosításra. A vizsgálat eredményei Excel táblázatba kerültek rögzítésre, a táblázat 260 rekordból áll. A honlap vizsgálat lépései:

1. A meghatározott intézmény honlap címjének (URL) keresése a világhálón, majd odanavigálása.
2. Az intézmény főoldalán az idegen nyelvre utaló szöveges linkek/menük, nemzeti zászló ikonok/grafikák keresése, majd ráklikkelése, hogy valóban olyan információs oldal vagy letölthető dokumentum (továbbiakban információs média) található meg a link „alatt”, amely idegennyelven szolgáltat információt az adott intézményről.
3. Az idegen nyelv meghatározása, mivel nem magyarul vagy angolul utaltak a nyelvre, hanem rövidítéssel vagy saját nyelven és nyelvikarakterekkel (pl.: English, Deutsch, Español, Français, Italiano, Русский, 中文, 日本語, 한국어). Ázsiai és arab nyelvek esetén, jól használható volt a linkek URL-ben használt nyelvekre utaló rövidítések pl. cn (kínai), jp (japán), ar (arab). Több esetben a Google Translator automatikus nyelv felismerése segített (pl. gudzsarati, urdu).
4. Az idegennyelvű információs média kiértékelése (pl. működő oldal, valós információt tartalmaz a megjelölt nyelven), majd a média kategorizálása követte (pl. honlap, tüköroldal, PDF).
5. A vizsgált értékek és megjegyzések Excel táblázatba kerültek rögzítésre.
6. További idegen nyelv keresése a főoldalon (ugrás 2. pontra); abban az esetben, ha már nem található több idegen nyelv, akkor új intézmény honlapjának vizsgálatára került sor (ugrás 1. pontra), míg mind a 74 db intézmény honlapjai ki nem lettek értékelve.

Az ország nyelvi statisztikáit kezdetben a CIA „The World Factbook” adatai alapján állítottam elő (CIA, 2013), de mivel egyes országok adatai hiányosak voltak illetve időben (adat rögzítési év) is jelentősen eltértek egymástól, végül a tanulmányomban az Eurobarometer eredményeit (European Commission, 2006) használtam fel.

Az Alesina és társai etnikai és nyelvi fragmentáció eredményeit bemutató Wikipedia táblázat (Wikipedia, 2015/a) adatai lettek felhasználva az etnikai, multikulturális összehasonlításban.

Az országok turisztikai adatait az osztrák turisztikai marketing információsrendszerből a TourMIS regisztrációhoz kötött adatbázisából és az OECD online adatbázisából kerültek kialakításra. Mind az Eurostat, OECD vagy a TourMIS esetén az EU28-ra vonatkozó éves adatok hiányosak vagy más aspektusból gyűjtik az adatokat az adott országok statisztikai intézményei. Az OECD esetén nem minden EU28 tagország található meg a rendszerben. Ezen okok miatt az említett TourMIS (2015) és OECD (2012) adatai alapján került kialakításra 2012 évre vonatkozó adatsorok (Melléklet 14. ábra).

A közgyűjteményi honlapok és az ország multilingualizmus mértéke (több nyelv használata), az etnikai összetettségének mértéke (etnikai arány magasabb, ezáltal vegyesebb) és a turisztikai statisztika (több külföldi látogatása) adatokból számított arányszám (külföldi turisták száma / ország népessége) mértéke alapján jellemezhető, hogy az EU28 országai és közgyűjteményi

¹ Ahhoz, hogy egy állandó EU-monitoring rendszer szerves része lehessen egy-egy ilyen vizsgálat, az adatvagyon automatikus begyűjtése, de legalább rendszeres (éves) bekérése elkerülhetetlen lenne...

intézményi honlapjai egymáshoz képest mennyire több nyelvűek és ezáltal milyen mértékben multikulturálisak.

Módszertani alapok

Az adatvagyon vizsgálata több szinten zajlott:

- A KO-feltételsértés gyanúját a megfelelő riportok alapján HA/AKKOR értelmező függvényekkel lehet levezetni.
- A multikulturalitás indexének kialakítása olyan módszertant vár el, mely képes megvizsgálni, vajon minden egyes objektum tartható-e azonos értékűnek?
 - Ennek az igények a lefedését a naiv megoldások közül pl. a szóban forgó objektumok attribútum-sorszámainak átlaga (vö. iskola jegyátlag) fedi le.
 - Emellett az anti-diszkriminatív modellek építésére képes hasonlóságelemzés alkalmazása tűnik magától értetődőnek.
- Az egyes tényezőcsoportok közötti összefüggéseket (termelési függvényeket)
 - hasonlóságelemzések és/vagy
 - regressziós számítások teszik lehetővé...

Az adatvagyon a fent említett szintek figyelembevételével kerültek megvizsgálásra. Az összegyűjtött adatokat az attribútumok értékeinek átlag rangsora alapján és a COCO hasonlóságelemzéssel (Pitlik, 1993) kerültek kiértékelésre, amely a vizsgált országok „tulajdonságait”, adatait egymáshoz viszonyítva értékeli ki. A COCO módszer a független változók (attribútumok, X_n) és a függő változó (célfüggvény, Y) közötti kapcsolatot keresi a lineáris programozás használatával (Bánkuti - Pitlik, 2010).

Az adatgyűjtés eredményeként tehát előállt három darab objektum-attribútum-mátrix (továbbiakban OAM), ahol az objektumok (EU-tagországok) száma 28, az attribútumok száma a kérdésektől függően változott.

Az említett három mátrix attribútumai kerülnek most bemutatásra:

OAM1: Az EU28 országai milyen mértékű multikulturalitással rendelkeznek? (1. és 2. ábra)
Attribútumok (továbbiakban: A):

1. *Közgyűjteményi honlapok nyelveinek átlaga (A1):* Nemzeti múzeumok, levéltárak és könyvtárak honlapjain használt nyelvek (pl. hivatalos és más idegennyelvek) számainak átlaga az adott országban. Minél több nyelvet használ egy ország közgyűjteményi intézményrendszere, annál inkább tekinthető multikulturálisnak (kitettségűnek) az objektum.
2. *Közgyűjteményi honlapok EU-ban nem hivatalos nyelveinek átlaga (A2):* Nemzeti múzeumok, levéltárak és könyvtárak honlapjain használt nem hivatalos EU nyelvek (pl. hivatalos és más idegennyelvek) számainak átlaga az adott országban. Minél több nyelvet használ egy ország közgyűjteményi intézménye a nem hivatalos EU nyelveken kívül, annál inkább tekinthető multikulturálisnak (kitettségűnek) az objektum.
3. *Közgyűjteményi honlapok EU-ban hivatalos nyelveinek átlaga (A3):* Nemzeti múzeumok, levéltárak és könyvtárak honlapjain használt hivatalos EU nyelvek (pl. hivatalos és más idegennyelvek) számainak átlaga az adott országban. Minél több nyelvet használ egy ország közgyűjteményi intézményrendszere a hivatalos EU nyelvek közül, annál inkább tekinthető multikulturálisnak (kitettségűnek) az objektum.
4. *Közgyűjteményi honlapokon megtalálható hivatalos ország nyelveinek átlaga (A4):* Nemzeti múzeumok, levéltárak és könyvtárak honlapjain használt hivatalos

nemzeti nyelvek számainak átlaga az adott országban. Minél több nyelvet használ egy ország közgyűteményi intézményrendszere a hivatalos nemzeti nyelvek közül, annál inkább tekinthető multikulturálisnak (kitettségűnek) az objektum.

5. *Hivatalos nyelvek száma az országban (A5):* Az adott országban a hivatalos nyelvek száma összesen. Minél több hivatalos nyelvet használ egy ország, annál inkább tekinthető multikulturálisnak (kitettségűnek) az objektum.

Az EU28 országainak milyen mértékű multikulturalitással rendelkeznek?					
Objektum	A1	A2	A3	A4	A5
Ország	Közgyűteményi honlapok nyelveinek átlaga (db)	Közgyűteményi honlapok EU-ban nem hivatalos nyelveinek átlaga (db)	Közgyűteményi honlapok EU-ban hivatalos nyelveinek átlaga (db)	Közgyűteményi honlapokon megtalálható hivatalos ország nyelveinek	Hivatalos nyelvek száma az országban (db)
Ausztria	2,00	0,00	2,00	1,00	1
Belgium	2,67	0,00	2,67	2,33	3
Bulgária	2,00	0,00	2,00	1,00	1
Ciprus	2,00	1,00	1,00	2,00	2
Csehország	2,00	0,00	2,00	1,00	1
Dánia	2,00	0,00	2,00	1,00	1
Egyesült Királyság	11,00	6,67	4,33	1,00	1
Észtország	2,00	0,00	2,00	1,00	1
Finnország	3,67	0,33	3,33	2,00	2
Franciaország	7,00	3,33	3,67	1,00	1
Görögország	1,67	0,00	1,67	1,00	1
Hollandia	4,67	1,00	3,67	1,00	1
Horvátország	2,00	0,00	2,00	1,00	1
Írország	2,00	0,00	2,00	2,00	2
Lengyelország	2,00	0,00	2,00	1,00	1
Lettország	2,67	0,67	2,00	1,00	1
Litvánia	2,33	0,33	2,00	1,00	1
Luxemburg	2,00	0,00	2,00	1,67	3
Magyarország	3,67	0,00	3,67	1,00	1
Málta	1,67	0,00	1,67	1,67	2
Németország	2,00	0,00	2,00	1,00	1
Olaszország	1,67	0,00	1,67	1,00	1
Portugália	1,67	0,00	1,67	1,00	2
Románia	2,00	0,00	2,00	1,00	1
Spanyolország	8,33	4,67	3,67	1,00	1
Svédország	6,33	2,33	4,00	1,00	1
Szlovákia	1,67	0,00	1,67	1,00	1
Szlovénia	2,00	0,00	2,00	1,00	1
Átlag	3,10	0,73	2,37	1,20	1,32
Átlag eltérés	1,64	1,05	0,72	0,32	0,48
Iránya	0	0	0	0	0

* A7, A8, A9 objektum 0 és 1 között vesz fel értéket. Minél magasabb ez az érték, annál inkább tekinthető multikulturálisnak (kitettségűnek) az objektum.

1. ábra: Az OAM1 - mátrix nyers értékei (A1-A5)

Forrás: Saját adatok, fragmentációs adatok (Wikipedia 2015/a) és saját szerkesztés

6. *Hivatalos nyelvek %-os aránya az országban (A6):* A beszélt hivatalos nyelvek százalékos kitettsége az adott országban. Minél kisebb a százalékos érték, annál inkább tekinthető multikulturálisnak (kitettségűnek) az objektum.

7. *Etnikai fragmentáció (A7)*: Az etnikai fragmentáció az Alesina és társai által létrehozott index (Wikipedia (2015/a), amely 0 és 1 között vesz fel értéket. Minél magasabb ez az érték, annál inkább tekinthető multikulturálisnak (kitettségűnek) az objektum.
8. *Nyelvi fragmentáció (A8)*: A nyelvi fragmentáció az Alesina és társai által létrehozott index (Wikipedia (2015/a), amely 0 és 1 között vesz fel értéket. Minél magasabb ez az érték, annál inkább tekinthető multikulturálisnak (kitettségűnek) az objektum.
9. *Vallási fragmentáció (A9)*: A vallási fragmentáció az Alesina és társai által létrehozott index (Wikipedia (2015/a), amely 0 és 1 között vesz fel értéket. Minél magasabb ez az érték, annál inkább tekinthető multikulturálisnak (kitettségűnek) az objektum.
10. *Külföldi / hazai népesség aránya (A10)*: Ez az attribútum megmutatja, hogy a hazai népességhez képest milyen arányú turizmus látogatja. Minél magasabb az egy hazai főre eső turisták száma, annál inkább tekinthető multikulturálisnak (kitettségűnek) az objektum.

Az EU28 országainak milyen mértékű multikulturalitással rendelkeznek?					
Objektum	A6	A7	A8	A9	A10
Ország	Hivatalos nyelvek %-os aránya az országban (%)	Etnikai fragmentáció *	Nyelvi fragmentáció*	Vallási fragmentáció*	Külföldi / hazai népesség aránya (%)
Ausztria	96%	0,1068	0,1522	0,4146	224%
Belgium	94%	0,5554	0,5409	0,2127	56%
Bulgária	90%	0,4021	0,3031	0,5965	90%
Ciprus	98%	0,0939	0,3962	0,3962	304%
Csehország	98%	0,3222	0,3233	0,6591	90%
Dánia	90%	0,0819	0,1049	0,2333	59%
Egyesült Királyság	92%	0,1211	0,0532	0,6944	46%
Észtország	82%	0,5062	0,4944	0,4985	207%
Finnország	99%	0,1315	0,1412	0,2531	78%
Franciaország	93%	0,1032	0,1221	0,4029	126%
Görögország	99%	0,1576	0,03	0,153	140%
Hollandia	96%	0,1054	0,5143	0,7222	70%
Horvátország	98%	0,369	0,0763	0,4447	243%
Írország	105%	0,1206	0,0312	0,155	131%
Lengyelország	98%	0,1183	0,0468	0,1712	39%
Lettország	88%	0,5867	0,5795	0,5556	71%
Litvánia	73%	0,3223	0,3219	0,4141	64%
Luxemburg	87%	0,5302	0,644	0,0911	169%
Magyarország	100%	0,1522	0,0297	0,5244	150%
Málta	99%	0,0414	0,0907	0,1223	343%
Németország	90%	0,1682	0,1642	0,6571	38%
Olaszország	95%	0,1145	0,1147	0,3027	78%
Portugália	100%	0,0468	0,0198	0,1438	73%
Románia	95%	0,3069	0,1723	0,2373	8%
Spanyolország	104%	0,4165	0,4132	0,4514	124%
Svédország	95%	0,06	0,1968	0,2342	114%
Szlovákia	88%	0,2539	0,2551	0,5655	28%
Szlovénia	95%	0,2216	0,2201	0,2868	105%
Átlag	0,94	0,23	0,23	0,38	1,17
Átlag eltérés	0,05	0,14	0,16	0,17	0,63
Iránya	1	0	0	0	0

* A7, A8, A9 objektum 0 és 1 között vesz fel értéket. Minél magasabb ez az érték, annál inkább tekinthető multikulturálisnak (kitettségűnek) az objektum.

2. ábra: Az OAM1 - mátrix nyers értékei (A6-A10)

Forrás: Saját adatok, fragmentációs adatok (Wikipedia 2015/a) és saját szerkesztés

OAM2: Van-e közgyűjteményi honlapok nyelvei száma és az adott ország idegenforgalmaközött kapcsolat? (3. ábra)

Attribútumok (továbbiakban: A):

1. *Közgyűjteményi honlapok nyelveinek átlaga (A1)*: Nemzeti múzeumok, levéltárak és könyvtárak honlapjain használt nyelvek (pl. hivatalos és más idegennyelvek) számainak átlaga az adott országban. Minél több nyelvet használ egy ország közgyűjteményi intézményrendszere, annál több potenciális turistát (külföldi érdeklődőt) képes megszólítani, jobban támogatva a külföldi turisták tájékoztatását, növelve az ország idegenforgalmi vonzerejét.
2. *Közgyűjteményi honlapok EU-ban nem hivatalos nyelveinek átlaga (A2)*: Nemzeti múzeumok, levéltárak és könyvtárak honlapjain használt nem hivatalos EU nyelvek (pl. hivatalos és más idegennyelvek) számainak átlaga az adott országban. Minél több nyelvet használ egy ország közgyűjteményi intézményrendszere a hivatalos EU nyelveken kívül, annál több potenciális turistát (külföldi érdeklődőt) képes megszólítani, jobban támogatva a külföldi turisták tájékoztatását, növelve az ország idegenforgalmi vonzerejét.
3. *Közgyűjteményi honlapok EU-ban hivatalos nyelveinek átlaga (A3)*: Nemzeti múzeumok, levéltárak és könyvtárak honlapjain használt hivatalos EU nyelvek (pl. hivatalos és más idegennyelvek) számainak átlaga az adott országban. Minél több hivatalos EU nyelvet használ egy ország közgyűjteményi intézményrendszere, annál több potenciális turistát (külföldi érdeklődőt) képes megszólítani, jobban támogatva a külföldi turisták tájékoztatását, növelve az ország idegenforgalmi vonzerejét.
4. *Külföldi / hazai népesség aránya ($Y = A10$)*: Ez az attribútum megmutatja, hogy a hazai népességhez képest milyen arányú a turizmus. Minél magasabb az egy hazai főre eső turisták száma, annál nagyobb külföldi „behatás (kultúra) éri az adott nemzetet és így növelve az ország idegenforgalmi vonzerejét, vendégszeretetét.

Van-e közgyűjteményi honlapok nyelvei száma és az adott ország idegenforgalma között kapcsolat?				
Objektum	A1	A2	A3	Y = A10
Ország	Közgyűjteményi honlapok nyelveinek átlaga (db)	Közgyűjteményi honlapok EU-ban nem hivatalos nyelveinek átlaga (db)	Közgyűjteményi honlapok EU-ban hivatalos nyelveinek átlaga (db)	Külföldi / hazai népesség aránya (%)
Ausztria	2,00	0,00	2,00	224%
Belgium	2,67	0,00	2,67	56%
Bulgária	2,00	0,00	2,00	90%
Ciprus	2,00	1,00	1,00	304%
Csehország	2,00	0,00	2,00	90%
Dánia	2,00	0,00	2,00	59%
Egyesült Királyság	11,00	6,67	4,33	46%
Észtország	2,00	0,00	2,00	207%
Finnország	3,67	0,33	3,33	78%
Franciaország	7,00	3,33	3,67	126%
Görögország	1,67	0,00	1,67	140%
Hollandia	4,67	1,00	3,67	70%
Horvátország	2,00	0,00	2,00	243%
Írország	2,00	0,00	2,00	131%
Lengyelország	2,00	0,00	2,00	39%
Lettország	2,67	0,67	2,00	71%
Litvánia	2,33	0,33	2,00	64%
Luxemburg	2,00	0,00	2,00	169%
Magyarország	3,67	0,00	3,67	150%
Málta	1,67	0,00	1,67	343%
Németország	2,00	0,00	2,00	38%
Olaszország	1,67	0,00	1,67	78%
Portugália	1,67	0,00	1,67	73%
Románia	2,00	0,00	2,00	8%
Spanyolország	8,33	4,67	3,67	124%
Svédország	6,33	2,33	4,00	114%
Szlovákia	1,67	0,00	1,67	28%
Szlovénia	2,00	0,00	2,00	105%
Átlag	3,10	0,73	2,37	1,17
Átlag eltérés	1,64	1,05	0,72	0,63
Iránya	0	0	0	0

3. ábra: Az OAM2 - mátrix nyers értékei

Forrás: Saját adatok, fragmentációs adatok (Wikipedia 2015/a) és saját szerkesztés

OAM3: Van-e közgyűjteményi honlapok nyelvei száma és az adott ország etnikai fragmentáció között kapcsolat? (4. ábra)

Attribútumok (továbbiakban: A):

1. *Közgyűjteményi honlapok nyelveinek átlaga (A1)*: Nemzeti múzeumok, levéltárak és könyvtárak honlapjain használt nyelvek (pl. hivatalos és más idegennyelvek) számainak átlaga az adott országban. Minél több nyelvet használ egy ország közgyűjteményi intézményrendszere, annál nyitottabb más kultúrák (nyelvek) iránt, vagyis pozitívan jellemzi az adott ország multikulturális helyzetét.
2. *Közgyűjteményi honlapok EU-ban nem hivatalos nyelveinek átlaga (A2)*: Nemzeti múzeumok, levéltárak és könyvtárak honlapjain használt nem hivatalos EU nyelvek (pl. hivatalos és más idegennyelvek) számainak átlaga az adott országban. Minél több nyelvet használ egy ország közgyűjteményi intézményrendszere a nem hivatalos EU nyelveken kívül, annál nyitottabb más kultúrák (nyelvek) iránt, vagyis pozitívan jellemzi az adott ország multikulturális helyzetét.

3. *Közgyűjteményi honlapok EU-ban hivatalos nyelveinek átlaga (A3)*: Nemzeti múzeumok, levéltárak és könyvtárak honlapjain használt hivatalos EU nyelvek (pl. hivatalos és más idegennyelvek) számainak átlaga az adott országban. Minél több nyelvet használ egy ország közgyűjteményi intézményrendszere a hivatalos EU nyelvek közül, annál nyitottabb más európai ország kultúrája (nyelve) iránt, vagyis pozitívan jellemzi az adott ország multikulturális helyzetét.
4. *Etnikai Fragmentáció (Y = A7)*: Az etnikai fragmentáció az Alesina és társai által létrehozott index (Wikipedia (2015/a), amely 0 és 1 között vesz fel értéket. Minél magasabb ez az érték, annál nagyobb az etnikai fragmentáció az országban, vagyis az ország magasabb etnikai vegyességgel rendelkezik és ezáltal a multikulturalitás helyzete is jobb.

Van-e közgyűjteményi honlapok nyelvei száma és az adott ország etnikai fragmentáció között kapcsolat?				
Objektum	A1	A2	A3	Y = A7
Ország	Közgyűjteményi honlapok nyelveinek átlaga (db)	Közgyűjteményi honlapok EU-ban nem hivatalos nyelveinek átlaga (db)	Közgyűjteményi honlapok EU-ban hivatalos nyelveinek átlaga (db)	Etnikai fragmentáció*
Ausztria	2,00	0,00	2,00	0,1068
Belgium	2,67	0,00	2,67	0,5554
Bulgária	2,00	0,00	2,00	0,4021
Ciprus	2,00	1,00	1,00	0,0939
Csehország	2,00	0,00	2,00	0,3222
Dánia	2,00	0,00	2,00	0,0819
Egyesült Királyság	11,00	6,67	4,33	0,1211
Észtország	2,00	0,00	2,00	0,5062
Finnország	3,67	0,33	3,33	0,1315
Franciaország	7,00	3,33	3,67	0,1032
Görögország	1,67	0,00	1,67	0,1576
Hollandia	4,67	1,00	3,67	0,1054
Horvátország	2,00	0,00	2,00	0,369
Írország	2,00	0,00	2,00	0,1206
Lengyelország	2,00	0,00	2,00	0,1183
Lettország	2,67	0,67	2,00	0,5867
Litvánia	2,33	0,33	2,00	0,3223
Luxemburg	2,00	0,00	2,00	0,5302
Magyarország	3,67	0,00	3,67	0,1522
Málta	1,67	0,00	1,67	0,0414
Németország	2,00	0,00	2,00	0,1682
Olaszország	1,67	0,00	1,67	0,1145
Portugália	1,67	0,00	1,67	0,0468
Románia	2,00	0,00	2,00	0,3069
Spanyolország	8,33	4,67	3,67	0,4165
Svédország	6,33	2,33	4,00	0,06
Szlovákia	1,67	0,00	1,67	0,2539
Szlovénia	2,00	0,00	2,00	0,2216
Átlag	3,10	0,73	2,37	0,23
Átlag eltérés	1,64	1,05	0,72	0,14
Iránya	0	0	0	0

* A7 objektum 0 és 1 között vesz fel értéket. Minél magasabb ez az érték, annál inkább tekinthető multikulturálisnak (kiettségűnek) az objektum.

4. ábra: OAM3 -mátrix nyers értékei

Forrás: Saját adatok, fragmentációs adatok (Wikipedia 2015/a) és saját szerkesztés

Eredmények

A közgyűjteményi intézmények oldalainak vizsgálata egyszerűen történt: a felkeresett honlapon megszámlálásra került, hány nyelven érhető el az intézményről elérhető/letölthető információ. Jellemzően négy kategóriába sorolható a nyelvi támogatás:

1. tükör honlap (teljes),
2. tükör honlap (részleges),
3. egy vagy több összefoglaló információ oldal,
4. letölthető dokumentumokból (pl. PDF).

Információs média típusai	Nemzeti Levéltár (db)	Nemzeti Könyvtár (db)	Nemzeti Múzeum (db)	Végösszeg (db)
Alapértelmezett portál	22	21	22	65
Egy oldalas	0	13	4	17
Nem működő	1	1	1	3
Letölthető PDF	0	20	7	27
Több oldalból álló	2	8	28	38
TükörPortál	32	28	35	95
TükörPortál (menük előkészítve)	0	5	0	5
TükörPortál (részleges)	4	1	5	10
Végösszeg	61	97	102	260

5. ábra: Eltérő nyelvű információs média típusai az EU28 közgyűjteményi honlapokon

Forrás: Saját adatok és szerkesztés

Az 5. ábra alapján az alapértelmezett portálok, az adott ország hivatalos nyelvű portálok mellett más nyelvet használó „tükörportálok” is megtalálhatóak nagy számban. Nyelvi megoszlásukat a 6. ábra mutatja be, amely az első kilenc leggyakoribb nyelvet sorolja fel.

Nyelv	Nemzeti Levéltár (db.)	Nemzeti Könyvtár (db.)	Nemzeti Múzeum (db.)	Össz. (db.)	Közgyűjteményi intézmények átlaga (db.)	Közgyűjteményi honlapokon támogatott %-os aránya
angol	22	22	26	70	23,33	83%
német	5	5	8	18	6,00	21%
francia	3	6	8	17	5,67	20%
orosz	2	3	6	11	3,67	13%
spanyol	1	4	5	10	3,33	12%
olasz	1	3	5	9	3,00	11%
japán	0	2	5	7	2,33	8%
kínai	0	2	5	7	2,33	8%
arab	0	3	3	6	2,00	7%
egyéb (39nyelv)	27	47	31	105	35,00	125%

6. ábra: A leggyakrabban használt nyelvek az EU28 közgyűjteményi honlapokon

Forrás: Saját adatok és szerkesztés

A teljes táblázatot és további adatokat a Melléklet 12. és 13. ábra tartalmazza.

A 2006-os Eurobarometer eredményéhez képest (European Commission, 2006) a 2012-es Eurobarometer öt legszélesebb körben beszélt nyelve nem változott: angol (38%), francia (12%), német (11%), spanyol (7%) és orosz (5%). A vizsgált honlapok (6. ábra) eredménye is az előbb említett öt nyelv használatát mérte, vagyis az EU28 nyelvei dominálnak. A további nyelvek (japán, kínai és arab) az idegenforgalmi hatásnak tudható be.

Az Európai Unió területén a legszélesebben beszélt anyanyelv a német (16%), amelyet az olasz (13%) és angol (13%) követ, majd a spanyol (8%) és lengyel (8%) (European Commission, 2012). Ergo, az EU28 etnikai nyelvei helyett a világnyelvek szerepe dominál a honlapokon, ezek közül is az angol nyelv (87%).

A 7. ábra azokat az országokat tartalmazza, ahol nem minden esetben volt megtalálható az összes hivatalos ország nyelv a honlapon. További eredmények a Melléklet 14. ábrán található.

Ország	Nemzeti Levéltár - hivatalos ország nyelv (db.)	Nemzeti Könyvtár - hivatalos ország nyelv (db.)	Nemzeti Múzeum - hivatalos ország nyelv (db.)	Hivatalos nyelvek száma az országban (db.)
Belgium	3	2	2	3
Luxemburg	2	1	2	3
Málta	2	2	1	2
Portugália	1	1	1	2

7. ábra: Hivatalos nyelvek hiánya a honlapokon

Forrás: Saját adatok és szerkesztés

Az OAM1 mátrix az országok multikulturalizmus helyzetének kérdését „feszégeti”. Az alábbi 8. és 9. ábra az egyes OAM1 attribútumok nyers adatok rangsorát mutatja, az utolsó oszlop az egyes attribútumok rangsorának átlagát (10 attribútum országokénti átlaga) és annak rangsorát tartalmazza. A „naív” átlag elemzés mellett a COCO Y0 elemzés is megtörtént, eredményeképpen előállt egy becsült érték, amely a tény adathoz képest magas pozitív korrelációs értéket ad (10. ábra).

OAM1 Nyers adatok rangsora						
Objektum	A1	A2	A3	A4	A5	A6
Ország	Közgyűjtemény i honlapok nyelveinek átlaga	Közgyűjtemény i honlapok EU-ban nem hivatalos nyelveinek átlaga	Közgyűjtemény i honlapok EU-ban hivatalos nyelveinek átlaga	Közgyűjtemény i honlapokon megtalálható hivatalos ország nyelveinek átlaga	Hivatalos nyelvek száma az országban	Hivatalos nyelvek %-os aránya az országban
Ausztria	11	10	9	7	8	16
Belgium	8	10	8	1	1	11
Bulgária	11	10	9	7	8	6
Ciprus	11	5	28	2	3	18
Csehország	11	10	9	7	8	18
Dánia	11	10	9	7	8	6
Egyesült Királyság	1	1	1	7	8	9
Észtország	11	10	9	7	8	2
Finnország	6	8	7	2	3	22
Franciaország	3	3	3	7	8	10
Görögország	24	10	23	7	8	22
Hollandia	5	5	3	7	8	16
Horvátország	11	10	9	7	8	18
Írország	11	10	9	2	3	28
Lengyelország	11	10	9	7	8	18
Lettország	8	7	9	7	8	4
Litvánia	10	8	9	7	8	1
Luxemburg	11	10	9	5	1	3
Magyarország	6	10	3	7	8	25
Málta	24	10	23	5	3	22
Németország	11	10	9	7	8	6
Olaszország	24	10	23	7	8	12
Portugália	24	10	23	7	3	25
Románia	11	10	9	7	8	12
Spanyolország	2	2	3	7	8	27
Svédország	4	4	2	7	8	12
Szlovákia	24	10	23	7	8	4
Szlovénia	11	10	9	7	8	12

8. ábra: OAM1- attribútumai, nyers adatok rangsorának átlaga és annak rangsora (táblázat 1. része)

Forrás: Saját adatok és szerkesztés

Objektum	A7	A8	A9	A10		
Ország	Etnikai fragmentáció	Nyelvi fragmentáció	Vallási fragmentáció	Külföldi / hazai népesség aránya	A 10 db attribútum rangsorainak átlaga	A 10 attribútum rangsorainak átlagának rangsora
Ausztria	21	16	12	4	11,40	16
Belgium	2	3	22	23	8,90	6
Bulgária	6	10	5	15	8,70	5
Ciprus	24	7	15	2	11,50	17
Csehország	9	8	3	14	9,70	10
Dánia	25	20	21	22	13,90	22
Egyesült Királyság	17	23	2	24	9,30	8
Észtország	4	5	9	5	7,00	1
Finnország	16	17	18	16	11,50	17
Franciaország	23	18	14	10	9,90	11
Görögország	14	26	25	8	16,70	27
Hollandia	22	4	1	20	9,10	7
Horvátország	7	22	11	3	10,60	12
Írország	18	25	24	9	13,90	22
Lengyelország	19	24	23	25	15,40	24
Lettország	1	2	7	19	7,20	2
Litvánia	8	9	13	21	9,40	9
Luxemburg	3	1	28	6	7,70	3
Magyarország	15	27	8	7	11,60	19
Málta	28	21	27	1	16,40	26
Németország	13	15	4	26	10,90	14
Olaszország	20	19	16	17	15,60	25
Portugália	27	28	26	18	19,10	28
Románia	10	14	19	28	12,80	20
Spanyolország	5	6	10	11	8,10	4
Svédország	26	13	20	12	10,80	13
Szlovákia	11	11	6	27	13,10	21
Szlovénia	12	12	17	13	11,10	15

9. ábra: OAM1- attribútumai, nyers adatok rangsorainak átlaga és annak rangsora (táblázat 2. része)

Forrás: Saját adatok és szerkesztés

Az OAM1 (multikulturalitás) esetén a COCO Y0 alapján az egyes országok naiv és optimalizált megítélése jelentősen eltérhet egymástól. Az OAM2 (turisztikai) és OAM3 (etnikai) a COCO sztandard modelljét használták. Az eredmények ingatagok, azaz komplex összefüggésekkel állunk szemben, ahol sokkal több input magyaráz egy-egy outputot.

Az OAM2 mátrix az országok idegenforgalma és honlapok nyelvi helyzetének kapcsolatát elemzi (10. ábra). A COCO std elemzésének eredményeképpen előállt egy becsült érték, amely a tény adathoz képest közepes negatív korrelációs értéket ad.

Az OAM3 mátrix az országok etnikai és honlapok nyelvi helyzetének kapcsolatát igyekszik értékelni (10. ábra). A COCO std elemzésének eredményeképpen előállt egy becsült érték, amely a tény adathoz képest közepes pozitív korrelációs értéket ad.

Ország	OAM1 Eredményei			OAM2 Eredményei		OAM3 Eredményei	
	A 10 attribútum rangsorainak átlagának rangsora	COCO YO Becslés rangsora	10 átlag rangsor és a COCO YO rangsor eltérése	Külföldi / hazai népesség aránya (fő/fő)	COCO STD általi becslés Külföldi / hazai népesség aránya (fő/fő)	Etnikai fragmentáció (fő/fő)	COCO STD általi becslés etnikai fragmentáció (fő/fő)
Ausztria	16	12	4	2,24	1,29	0,11	2,58
Belgium	6	1	5	0,56	1,43	0,56	2,69
Bulgária	5	5	0	0,90	1,29	0,40	2,58
Ciprus	17	16	1	3,04	1,15	0,09	0,67
Csehország	10	9	1	0,90	1,29	0,32	2,58
Dánia	22	24	2	0,59	1,29	0,08	2,58
Egyesült Királyság	8	6	2	0,46	1,43	0,12	3,10
Észtország	1	2	1	2,07	1,29	0,51	2,58
Finnország	17	3	14	0,78	1,43	0,13	2,69
Franciaország	11	13	2	1,26	1,43	0,10	3,02
Görögország	27	28	1	1,40	1,29	0,16	1,29
Hollandia	7	10	3	0,70	1,43	0,11	2,83
Horvátország	12	6	6	2,43	1,29	0,37	2,58
Írország	22	21	1	1,31	1,29	0,12	2,58
Lengyelország	24	27	3	0,39	1,29	0,12	2,58
Lettország	2	4	2	0,71	1,43	0,59	2,83
Litvánia	9	8	1	0,64	1,43	0,32	2,58
Luxemburg	3	16	13	1,69	1,29	0,53	2,58
Magyarország	19	11	8	1,50	1,43	0,15	2,69
Málta	26	16	10	3,43	1,29	0,04	1,29
Németország	14	20	6	0,38	1,29	0,17	2,58
Olaszország	25	25	0	0,78	1,29	0,12	1,29
Portugália	28	26	2	0,73	1,29	0,05	1,29
Románia	20	23	3	0,08	1,29	0,31	2,58
Spanyolország	4	16	12	1,24	1,43	0,42	3,10
Svédország	13	14	1	1,14	1,43	0,06	2,83
Szlovákia	21	22	1	0,28	1,29	0,25	1,29
Szlovénia	15	15	0	1,05	1,29	0,22	2,58
Korreláció	0,767548371			-0,374924687		0,328005697	

10. ábra: A rangsor átlagok rangsorai és COCO által eredmény rangsorai és korrelációi
 Forrás: Saját adatok és szerkesztés

Következtetések

Az EU28 közgyűteményi intézmények honlapjain az angol nyelv (78%) dominált a hivatalos nyelv mellett. Figyelemre méltó, hogy több hivatalos nyelvvel rendelkező országok nem minden esetben támogatták az összes hivatalos nyelvet a honlapokon. A honlapon legtöbb nyelvet használó országok (sorrendben): Egyesült Királyság, Spanyolország, Franciaország, Svédország és Hollandia. Magyarország az első harmadban található.

A honlapokon használt idegennyelvi számai alapján a turisztikai cél országok (pl. Málta, Ciprus, Horvátország) közgyűteményi intézmények honlapjai nem használják az idegen nyelv használatát oly arányban, amely alapján a turisztikailag indokolná (11. ábra OAM2 bal oszlop). Felülteljesít az átlag rangsor eredménye szerint a Spanyolország, Franciaország, Egyesült Királyság ezen a téren. A COCO std elemzés alapján (11. ábra OAM2 jobb oszlop) a már említett turisztikai „kis” országok előrébb vannak. Magyarország mindkét elemzésben az első harmadban foglalt helyet, köszönhetően a magas turizmus arányának is.

Etnikai fragmentáció terén (11. ábra OAM3 bal oszlop) Lettország, Belgium, Luxemburg, Észtország és Spanyolország dominál, de a legtöbb nyelvet használó („nagy”) országok (Egyesült Királyság, Spanyolország, Franciaország, Svédország), foglalják el a rangsor elejét, rámutatva arra, hogy az etnikai „változatosság” nem hat teljes mértékben a közgyűteményi

intézmények honlapjainak nyelvezetére. Magyarország a két elemzésben eltérő harmadban szerepel, mivel a „naiv” átlag elemzésnél jobban érvényesült a honlapok nyelveinek megfelelő szereplése (első harmad), míg az etnikai rangsorban középmezőnyben található, ezáltal a COCO std elemzésnél ez dominált.

Az OAM1 (multikulturalitás) mátrix jól mutatja, hogy a „naiv” átlag alapján minden „ország” más (11. ábra OAM1 bal oszlop), míg a COCO YO modell eredményei arra világítanak rá, hogy a vizsgált objektumok (országok) lehetnek egyformák, de másképp (11. ábra OAM1 jobb oszlop). A „naiv” átlag elemzés alapján Magyarország az utolsó harmad tetején szerepel. A COCO elemzés szerint a „kisországok” (pl. Belgium, Észtország) teljesítenek jobban, míg Görögország, Portugália mindkét elemzés alapján a rangsor végén található, mivel a nyelvi (honlapok eredményei, hivatalos nyelvek száma), etnikai vagy turisztikai szempontból minimum kettő esetben a rangsor utolsó harmadában találhatóak.

Ország rangsor pozíciója	OAM1 Eredményei		OAM2 Eredményei		OAM3 Eredményei	
	A 10 attribútum rangsorainak átlagának rangsora	COCO YO Becslés rangsora	Külföldi / hazai népesség arányának rangsora	COCO STD általi becslés Külföldi / hazai népesség arányának rangsora	Etnikai fragmentáció rangsora	COCO STD általi becslés etnikai fragmentáció rangsora
1	Észtország	Belgium	Málta	Belgium	Lettország	Spanyolország
2	Lettország	Észtország	Ciprus	Egyesült Királyság	Belgium	Egyesült Királyság
3	Luxemburg	Finnország	Horvátország	Finnország	Luxemburg	Franciaország
4	Spanyolország	Lettország	Ausztria	Franciaország	Észtország	Svédország
5	Bulgária	Bulgária	Észtország	Hollandia	Spanyolország	Lettország
6	Belgium	Egyesült Királyság	Luxemburg	Lettország	Bulgária	Hollandia
6	Hollandia	Horvátország	Magyarország	Litvánia	Horvátország	Magyarország
8	Egyesült Királyság	Litvánia	Görögország	Magyarország	Csehország	Finnország
9	Litvánia	Csehország	Írország	Spanyolország	Litvánia	Belgium
10	Csehország	Hollandia	Franciaország	Svédország	Románia	Horvátország
11	Franciaország	Magyarország	Spanyolország	Ausztria	Szlovákia	Ausztria
12	Horvátország	Ausztria	Svédország	Bulgária	Szlovénia	Észtország
13	Svédország	Franciaország	Szlovénia	Csehország	Németország	Luxemburg
14	Németország	Svédország	Csehország	Dánia	Görögország	Írország
15	Szlovénia	Szlovénia	Bulgária	Észtország	Magyarország	Szlovénia
16	Ausztria	Luxemburg	Finnország	Görögország	Finnország	Csehország
16	Ciprus	Spanyolország	Olaszország	Horvátország	Egyesült Királyság	Bulgária
16	Finnország	Ciprus	Portugália	Írország	Írország	Litvánia
16	Magyarország	Málta	Lettország	Lengyelország	Lengyelország	Dánia
20	Románia	Németország	Hollandia	Luxemburg	Olaszország	Lengyelország
21	Szlovákia	Írország	Litvánia	Málta	Ausztria	Németország
22	Dánia	Szlovákia	Dánia	Németország	Hollandia	Románia
23	Írország	Románia	Belgium	Olaszország	Franciaország	Málta
24	Lengyelország	Dánia	Egyesült Királyság	Portugália	Ciprus	Görögország
25	Olaszország	Olaszország	Lengyelország	Románia	Dánia	Olaszország
26	Málta	Portugália	Németország	Szlovákia	Svédország	Portugália
27	Görögország	Lengyelország	Szlovákia	Szlovénia	Portugália	Szlovákia
28	Portugália	Görögország	Románia	Ciprus	Málta	Ciprus

11. ábra: Az országok rangsorai és eredményei

Forrás: Saját adatok és szerkesztés

A tanulmány rámutat arra, hogy az elemzésekből olyan intézményi stratégiai kérdéseket és azon belül is olyan marketingstratégia kérdésköröket érint, amely alapján az online kommunikáció eszközök (jelen esetben intézményi honlapok), mely területén nyílik lehetőség az optimalizálásra a célcsoportok hatékony elérésében, nemzeti vagy EU tekintetében. A két módszertan (vö. naiv átlag és COCO) által generált egymástól független eredmények a gyakorlatban hasznosíthatóak vezetői döntések során, illetve a COCO automatizált folyamatként vezetői döntéstámogatói rendszerekbe integrálható.

Irodalomjegyzék

1. Bánkuti, G. - Pitlik, L. (2010): About the Method of Component-based Object Comparison for Objectivity. In R. Bhatia, A. Pal, G. Rangarajan, V. Srinivas & M. Vanninathan (Szerk.), Proceedings of the International Congress of Mathematicians. 19–27 August 2010, Hyderabad, India
2. Bereczky, L. – Geczényi, L – Gyüre, V. – Monok I. – Fejős, Z – Kovács, T. (2004): A közgyűjtemények a nemzeti kulturális örökség digitalizálásában. <http://magyarirodalom.elte.hu/biop/barbar/cikkek/20040601.htm> (Letöltve: 2015.04.29)
3. CIA (2013): The World Factbook 2013-14. Washington, DC: Central Intelligence Agency, (Online). <https://www.cia.gov/Library/publications/the-world-factbook/fields/2098.html> (Letöltve: 2015.04.28)
4. OECD (2012): OECD.StatExtracts. (Online). <http://stats.oecd.org/#>
5. OECD (2014): OECD Tourism Trends and Policies 2014, OECD Publishing. (Online). http://dx.doi.org/10.1787/tour_2014-en
(http://www.keepeek.com/Digital-Asset-Management/oecd/industry-and-services/oecd-tourism-trends-and-policies-2014_tour-2014-en)
6. European Commission (2006): Special Eurobarometer 286 – Europeans and their Languages. (Online). ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_243_en.pdf (Letöltve: 2015.04.28)
7. European Commission (2012): Special Eurobarometer 386 – Europeans and their Languages. (Online).http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_386_en.pdf
8. European Commission (2015): Official languages of the EU. (Online). http://ec.europa.eu/languages/policy/linguistic-diversity/official-languages-eu_en.htm
9. TourMIS (2015):(Online). <http://www.tourmis.info/> (Letöltve: 2015.04.28)
10. Nemzetgazdasági Minisztérium (2012) Nemzeti fejlesztés 2020 - Az Országos Fejlesztési Konceptió és az Országos Területfejlesztési Konceptió társadalmi egyeztetési változata. http://kecskemet.hu/foepitesz/nf2020_ofk.pdf
11. eduline.hu (2005): A kultúrákövetítés intézményrendszere. (Online). <http://eduline.hu/segedanyagtalalatok/letolt/4589> (Letöltve: 2015.04.28)
12. Pitlik L. (1993): Automated Generating of problem-specific Function for Forecasting and Decision Making orig.: Automatisierte Generierung problemspezifischer
13. Prognosefunktionen zur Entscheidungsunterstützung, Wissenschaftlicher Fachverlag, Giessen, Germany ISBN 3-928563-60-2, 1993.
14. Wikipedia (2015/a): List of countries ranked by ethnic and cultural diversity. (Online). level. http://en.wikipedia.org/wiki/List_of_countries_ranked_by_ethnic_and_cultural_diversity_level (Letöltve: 2015.04.28)
15. Wikipedia (2015/b): Európai Unió. (Online). http://hu.wikipedia.org/wiki/Eur%C3%B3pai_Uni%C3%B3
16. Wikipedia (2015/c): List of national and state libraries. (Online). http://en.wikipedia.org/wiki/List_of_national_and_state_libraries
17. Wikipedia (2015/d): List of official languages. (Online). http://en.wikipedia.org/wiki/List_of_official_languages
18. Wikipedia (2015/e): List of national museums. (Online).http://en.wikipedia.org/wiki/List_of_national_museums
19. The European Library (2015): National Libraries Websites. (Online). <http://www.theeuropeanlibrary.org/tel4/discover/contributors>
20. European Board of National Archivists (EBNA) (2015): National Libraries Websites. (Online). <http://ebna.eu/national-libraries-websites/>

21. Historical Archives of the European Union (2015): National Archives. (Online). <http://vlib.iue.it/hist-eur-integration/Archives.html>
22. One World Nations Online (2015): Languages of the World. (Online). <http://www.nationsonline.org/oneworld/languages.htm>

Jelmagyarázat:

A = Attribútum

A1 = Közgyűjteményi honlapok nyelveinek átlaga (db)

A2 = Közgyűjteményi honlapoknem hivatalos EU nyelveinek átlaga (db)

A3 = Közgyűjteményi honlapokhivatalos EU nyelveinek átlaga (db)

A4 = Közgyűjteményi honlapokon megtalálható hivatalos ország nyelveinek átlaga (db)

A5 = Hivatalos nyelvek száma az országban (db)

A6 = Hivatalos nyelvek % aránya az országban

A7 = Etnikai fragmentáció

A8 = Nyelvi fragmentáció

A9 = Vallási fragmentáció

A10 = Külföldi / hazai népesség aránya

OAM = objektum-attribútum-mátrix

OAM1 = objektum-attribútum-mátrix - multikulturalizmus aspektus

OAM2 = objektum-attribútum-mátrix - idegenforgalmi aspektus

OAM3 = objektum-attribútum-mátrix - etnikai aspektus

Y = célfüggvény

Melléklet**1. táblázat: A kijelölt EU28 közgyűjtemény intézményei**

Ország	Nemzeti Levéltár	Nemzeti Múzeum	Nemzeti Könyvtár
Ausztria	Österreichisches Staatsarchiv	Naturhistorisches Museum Wien	Österreichische Nationalbibliothek
Belgium	Archives de l'État en Belgique	De Koninklijke Musea voor Schone Kunsten van België	Koninklijke Bibliotheek België
Bulgária	Държавна агенция "Архиви"	National Historical Museum	Национална библиотека „Свети Свети Кирил и Методий SS. Cyril and Methodius National Library
Ciprus	Κρατικό Αρχείο	Cyprus Museum	Κυπριακή Βιβλιοθήκη (Cyprus Library)
Csehország	National Archives / Národní archiv	Národní muzeum	Národní knihovna České republiky
Dánia	Rigsarkivet	National Museum of Denmark	Det Kongelige Bibliotek (The Royal Library)
Egyesült Királyság	The National Archives	British Museum	British Library
Észtország	Rahvusarchiv	Eesti rahva muuseum	Eesti Rahvusraamatukogu
Finnország	Arkistolaitos	Kansallismuseo	Kansallis Kirjasto
Franciaország	Archives nationales	Musée du Louvre	Bibliothèque nationale de France
Görögország	Γενικά Αρχεία του Κράτους	Εθνικού Αρχαιολογικού Μουσείου	Εθνική Βιβλιοθήκη της Ελλάδος
Hollandia	Nationaal Archief	Rijksmuseum	Koninklijke Bibliotheek
Horvátország	Hrvatski državni arhiv	Arheološki muzej u Zagrebu	Nacionalna i sveučilišna knjižnica

Ország	Nemzeti Levéltár	Nemzeti Múzeum	Nemzeti Könyvtár
Írország	National Archives of Ireland	National Museum of Ireland	National Library of Ireland
Lengyelország	Narodowe Archiwum Cyfrowe	Muzeum Narodowe w Warszawie	National Library of Poland (Biblioteka Narodowa)
Lettország	Latvijas Nacionālais Arhīvs	Latvijas Nacionālais mākslas muzejs	Latvijas Nacionālā bibliotēka
Litvánia	Lietuvos Vyriausiojo Archyvaro Tarnyba	Lietuvos nacionalinio muziejaus	Martynas Mažvydas National Library of Lithuania
Luxemburg	Archives nationales de Luxembourg	Musée national d'histoire et d'art	Bibliothèque nationale de Luxembourg
Magyarország	Magyar Nemzeti Levéltár	Magyar Nemzeti Múzeum	Országos Széchényi Könyvtár
Málta	L-Arkivji Nazzjonali ta' Malta	Heritage Malta	National Library of Malta
Németország	German Federal Archives or Bundesarchiv (BArch)	Deutsches Museum	Staatsbibliothek zu Berlin
Olaszország	Direzione Generale per gli Archivi	National Roman Museum	Biblioteca Nazionale Centrale di Roma
Portugália	Instituto dos Arquivos Nacionais	Museu Nacional de Arte Antiga	Biblioteca Nacional de Portugal
Románia	Arhivele Naționale ale României	Muzeul Național de Artă al României	Biblioteca Națională a României
Spanyolország	Archivo	Museo del Prado	Biblioteca Nacional de España
Svédország	National Archives of Sweden	Nationalmuseum	National Library of Sweden (Kungliga biblioteket)
Szlovákia	Slovak National Archives	Slovenské národné múzeum	Slovenská národná knižnica
Szlovénia	Archiv Republike Slovenije	Narodni muzej Slovenije	Narodna in univerzitetna knjižnica

Forrás: Saját adatok és szerkesztés

Ország	Nyelvek a weboldalon												
	Nemzeti Levéltár (db.)	Nemzeti Könyvtár (db.)	Nemzeti Múzeum (db.)	Nemzeti Levéltár - Nem hivatalos EU nyelv (db.)	Nemzeti Levéltár - Hivatalos EU nyelv (db.)	Nemzeti Könyvtár - Nem hivatalos EU nyelv (db.)	Nemzeti Könyvtár - Hivatalos EU nyelv (db.)	Nemzeti Múzeum - Nem hivatalos EU nyelv (db.)	Nemzeti Múzeum - Hivatalos EU nyelv (db.)	Nemzeti Levéltár - Hivatalos ország nyelv (db.)	Nemzeti Könyvtár - Hivatalos ország nyelv (db.)	Nemzeti Múzeum - Hivatalos ország nyelv (db.)	Átlag hivatalos ország nyelv (db.)
Ausztria	2	2	2	0	2	0	2	0	2	1	1	1	1,00
Belgium	4	2	2	0	4	0	2	0	2	3	2	2	2,33
Bulgária	2	2	2	0	2	0	2	0	2	1	1	1	1,00
Ciprus	2	2	2	1	1	1	1	1	1	2	2	2	2,00
Csehország	2	2	2	0	2	0	2	0	2	1	1	1	1,00
Dánia	2	2	2	0	2	0	2	0	2	1	1	1	1,00
Egyesült Királyság	1	21	11	0	1	14	7	6	5	1	1	1	1,00
Észtország	2	2	2	0	2	0	2	0	2	1	1	1	1,00
Finnország	5	3	3	1	4	0	3	0	3	2	2	2	2,00
Franciaország	1	9	11	0	1	4	5	6	5	1	1	1	1,00
Görögország	2	1	2	0	2	0	1	0	2	1	1	1	1,00
Hollandia	2	2	10	0	2	0	2	3	7	1	1	1	1,00
Horvátország	2	2	2	0	2	0	2	0	2	1	1	1	1,00
Írország	2	2	2	0	2	0	2	0	2	2	2	2	2,00
Lengyelország	2	2	2	0	2	0	2	0	2	1	1	1	1,00
Lettország	3	2	3	1	2	0	2	1	2	1	1	1	1,00
Litvánia	2	2	3	0	2	0	2	1	2	1	1	1	1,00
Luxemburg	2	1	3	0	2	0	1	0	3	2	1	2	1,67
Magyarország	3	2	6	0	3	0	2	0	6	1	1	1	1,00
Málta	2	2	1	0	2	0	2	0	1	2	2	1	1,67
Németország	2	2	2	0	2	0	2	0	2	1	1	1	1,00
Olaszország	1	2	2	0	1	0	2	0	2	1	1	1	1,00
Portugália	1	2	2	0	1	0	2	0	2	1	1	1	1,00
Románia	2	1	3	0	2	0	1	0	3	1	1	1	1,00
Spanyolország	5	6	14	3	2	3	3	8	6	1	1	1	1,00
Svédország	2	15	2	0	2	7	8	0	2	1	1	1	1,00
Szlovákia	1	2	2	0	1	0	2	0	2	1	1	1	1,00
Szlovénia	2	2	2	0	2	0	2	0	2	1	1	1	1,00

12. ábra: Közgyűjteményi intézmények honlapjain talált nyelvek számai

Forrás: Saját adatok és szerkesztés

Nyelv	Honlapon támogatott nyelvek (db)					Honlap típusai (db)									Közgyűjteményi honlapon támogatott %-os aránya	Közgyűjteményi honlapon támogatott %-os aránya
	Nemzeti Levéltár	Nemzeti Könyvtár	Nemzeti Múzeum	Végösszeg	Átlag	alap portál	egy oldalas	nem működik	PDF	több oldalból álló	TükörPortál	TükörPortál (előkészítve)	TükörPortál (részleges)	Végösszeg		
angol	22	22	26	70	23,33	8	0	2	0	0	54	1	5	70	27%	83%
német	5	5	8	18	6,00	3	2	0	2	4	7	0	0	18	7%	21%
francia	3	6	8	17	5,67	6	2	1	1	3	3	1	0	17	7%	20%
oroszl	2	3	6	11	3,67	0	1	0	2	5	1	0	2	11	4%	13%
spanyol	1	4	5	10	3,33	3	2	0	2	3	0	0	0	10	4%	12%
olasz	1	3	5	9	3,00	3	1	0	1	4	0	0	0	9	3%	11%
japán	0	2	5	7	2,33	0	0	0	2	4	1	0	0	7	3%	8%
kinai	0	2	5	7	2,33	0	0	0	1	4	0	0	2	7	3%	8%
arab	0	3	3	6	2,00	0	1	0	2	2	0	0	1	6	2%	7%
görög	2	2	2	6	2,00	3	0	0	0	0	3	0	0	6	2%	7%
holland	2	2	2	6	2,00	3	0	0	0	0	3	0	0	6	2%	7%
portugál	1	2	3	6	2,00	3	0	0	0	3	0	0	0	6	2%	7%
svéd	2	2	2	6	2,00	3	0	0	0	0	3	0	0	6	2%	7%
horvát	1	3	1	5	1,67	3	1	0	1	0	0	0	0	5	2%	6%
lengyel	1	2	2	5	1,67	3	0	0	2	0	0	0	0	5	2%	6%
észtl	2	1	1	4	1,33	3	0	0	0	1	0	0	0	4	2%	5%
finn	1	2	1	4	1,33	3	1	0	0	0	0	0	0	4	2%	5%
román	1	2	1	4	1,33	3	1	0	0	0	0	0	0	4	2%	5%
baszk	1	1	1	3	1,00	0	0	0	0	1	1	1	0	3	1%	4%
bolgár	1	1	1	3	1,00	0	0	0	0	0	3	0	0	3	1%	4%
cseh	1	1	1	3	1,00	0	0	0	0	0	3	0	0	3	1%	4%
dán	1	1	1	3	1,00	0	0	0	0	0	3	0	0	3	1%	4%
galíciai	1	1	1	3	1,00	0	0	0	0	1	1	1	0	3	1%	4%
ír	1	1	1	3	1,00	0	0	0	0	0	3	0	0	3	1%	4%
katalán	1	1	1	3	1,00	0	0	0	0	1	1	1	0	3	1%	4%
lett	1	1	1	3	1,00	3	0	0	0	0	0	0	0	3	1%	4%
litván	1	1	1	3	1,00	3	0	0	0	0	0	0	0	3	1%	4%
magyar	1	1	1	3	1,00	3	0	0	0	0	0	0	0	3	1%	4%
szlovák	1	1	1	3	1,00	3	0	0	0	0	0	0	0	3	1%	4%
szlovén	1	1	1	3	1,00	3	0	0	0	0	0	0	0	3	1%	4%
török	1	1	1	3	1,00	0	0	0	0	0	3	0	0	3	1%	4%
koreai	0	0	2	2	0,67	0	0	0	1	1	0	0	0	2	1%	2%
máltai	1	1	0	2	0,67	0	0	0	0	0	2	0	0	2	1%	2%
szerb	0	2	0	2	0,67	0	1	0	1	0	0	0	0	2	1%	2%
albán	0	1	0	1	0,33	0	0	0	1	0	0	0	0	1	0%	1%
aráni	0	0	1	1	0,33	0	0	0	0	1	0	0	0	1	0%	1%
belaruszl	0	1	0	1	0,33	0	0	0	1	0	0	0	0	1	0%	1%
bengáli	0	1	0	1	0,33	0	0	0	1	0	0	0	0	1	0%	1%
gudzsaráti	0	1	0	1	0,33	0	0	0	1	0	0	0	0	1	0%	1%
hindi	0	1	0	1	0,33	0	0	0	1	0	0	0	0	1	0%	1%
jiddis	0	1	0	1	0,33	0	1	0	0	0	0	0	0	1	0%	1%
juruba	0	1	0	1	0,33	0	0	0	1	0	0	0	0	1	0%	1%
luleszámi	0	1	0	1	0,33	0	1	0	0	0	0	0	0	1	0%	1%
meänkieli	0	1	0	1	0,33	0	1	0	0	0	0	0	0	1	0%	1%
pandzsábi	0	1	0	1	0,33	0	0	0	1	0	0	0	0	1	0%	1%
perzsa	0	1	0	1	0,33	0	1	0	0	0	0	0	0	1	0%	1%
szomáli	0	1	0	1	0,33	0	0	0	1	0	0	0	0	1	0%	1%
urdu	0	1	0	1	0,33	0	0	0	1	0	0	0	0	1	0%	1%
Végösszeg	61	97	102	260		65	17	3	27	38	95	5	10	260		

13. ábra: Közgyűjteményi honlapon támogatott nyelvek és honlap jellegei

Forrás: Saját adatok és szerkesztés

Ország	OECD 2012				TourMIS DB 2012	OECD 2012 + TourMIS DB	Népesség (ezer fő)*	Külföldi / hazai népesség
	Total International arrivals overnight (ezer fő)	Total international Arrivals (ezer fő)	Overnight visitors (tourists) (ezer fő)	Same-day visitors (excursionist s) (ezer fő)	Arrivals: preferred definicion / Total foreign (ezer fő)	Külföldi idegenforgal om az adott országban (ezer fő)		
Ausztria	18 907	NA	NA	NA	24 150	18 907	8 452	224%
Belgium	6 198	NA	NA	NA	7 560	6 198	11 162	56%
Bulgária	6 541	8 867	NA	2 326	6 540	6 541	7 285	90%
Ciprus	NA	NA	NA	NA	2 634	2 634	866	304%
Csehország	9 451	24 041	NA	14 590	7 170	9 451	10 516	90%
Dánia	3 297	NA	NA	NA	NA	3 297	5 603	59%
Egyesült Királyság	29 282	31 084	NA	1 802	26 801	29 282	63 730	46%
Észtország	2 744	5 306	NA	2 562	NA	2 744	1 325	207%
Finnország	4 226	7 636	NA	3 410	NA	4 226	5 427	78%
Franciaország	83 013	198 370	NA	115 357	NA	83 013	65 633	126%
Görögország	NA	15 518	NA	NA	NA	15 518	11 063	140%
Hollandia	NA	11 680	NA	NA	NA	11 680	16 780	70%
Horvátország	10 369	NA	NA	NA	10 496	10 369	4 262	243%
Írország	6 035	NA	NA	NA	NA	6 035	4 591	131%
Lengyelország	14 840	67 390	NA	52 550	NA	14 840	38 533	39%
Lettország	1 435	5 569	NA	4 134	NA	1 435	2 024	71%
Litvánia	1 900	4 978	NA	3 079	1 125	1 900	2 972	64%
Luxemburg	905	NA	NA	NA	950	905	537	169%
Magyarország	14 878	21 149	NA	6 271	4 163	14 878	9 909	150%
Málta	NA	1 444	NA	NA	1 443	1 444	421	343%
Németország	30 410	NA	NA	NA	30 410	30 410	80 524	38%
Olaszország	46 360	76 293	NA	29 933	NA	46 360	59 685	78%
Portugália	7 685	67 390	NA	52 550	NA	7 685	10 487	73%
Románia	1 653	7 937	NA	NA	NA	1 653	20 058	8%
Spanyolország	57 701	99 195	NA	41 495	43 764	57 701	46 704	124%
Svédország	10 914	15 981	NA	5 067	NA	10 914	9 556	114%
Szlovákia	NA	8 272	1 528	6 744	NA	1 528	5 411	28%
Szlovénia	2 156	NA	NA	NA	NA	2 156	2 059	105%

* Forrás: hu.wikipedia.org/wiki/Európai_Inió

14. ábra: OECD és TourMIS idegenforgalmi adatai (2012)

Forrás: OECD (2012) és TourMIS 2012 adatok és saját szerkesztés

Ország	Nemzeti Levéltár (hivatalos ország nyelv)	Nemzeti Könyvtár (hivatalos ország nyelv)	Nemzeti Múzeum (hivatalos ország nyelv)	Átlag hivatalos ország nyelv	Hivatalos nyelvek % aránya az országban
Ausztria	100%	100%	100%	100%	96%
Belgium	100%	67%	67%	78%	94%
Bulgária	100%	100%	100%	100%	90%
Ciprus	100%	100%	100%	100%	98%
Csehország	100%	100%	100%	100%	98%
Dánia	100%	100%	100%	100%	90%
Egyesült Királyság	100%	100%	100%	100%	92%
Észtország	100%	100%	100%	100%	82%
Finnország	100%	100%	100%	100%	99%
Franciaország	100%	100%	100%	100%	93%
Görögország	100%	100%	100%	100%	99%
Hollandia	100%	100%	100%	100%	96%
Horvátország	100%	100%	100%	100%	98%
Írország	100%	100%	100%	100%	105%
Lengyelország	100%	100%	100%	100%	98%
Lettország	100%	100%	100%	100%	88%
Litvánia	100%	100%	100%	100%	73%
Luxemburg	67%	33%	67%	56%	87%
Magyarország	100%	100%	100%	100%	100%
Málta	100%	100%	50%	83%	99%
Németország	100%	100%	100%	100%	90%
Olaszország	100%	100%	100%	100%	95%
Portugália	50%	50%	50%	50%	100%
Románia	100%	100%	100%	100%	95%
Spanyolország	100%	100%	100%	100%	104%
Svédország	100%	100%	100%	100%	95%
Szlovákia	100%	100%	100%	100%	88%
Szlovénia	100%	100%	100%	100%	95%

15. ábra: Közgyűteményi intézmények honlapjain használt hivatalos nyelvek aránya
Forrás: Saját adatok és szerkesztés

LOCAL DEVELOPMENT INITIATIVES IN THE SPATIAL ECONOMY**Henrietta Nagy, PhD**

associate professor

Szent István University, Faculty of Economics and Social Sciences

E-mail: nagy.henrietta@gtk.szie.hu**Abstract**

This chapter is about the concept of local economic development with focus on some Hungarian examples. We know that local economic development should be realized bottom-up, but sometimes the local population and local businesses face various difficulties while they intend to encourage local developments even if they know the strengths and weaknesses of the settlement/region the best. However, this paper attempts to introduce some concrete examples for local economic development from the Hungarian rural micro-regions, especially from the field of local currencies/complementary money. Such cases may serve as samples for other Central-Eastern-European regions where the bottom-up approach also represents a new direction in economic development strategies and the local population is committed to the development of local economy and society.

Keywords: local economic development, internal strengths, micro-regions, local currency

JEL classification: R58

LCC code: HD2330

Introduction

Spatial development measures – from the regional resources point of view – can be planned in two different ways. Either the missing resources are provided from external sources, i.e. investors are attracted to the region, or local investments are supported by huge amount of money. In the latter case, we intend to discover the own resources and utilize them as efficiently as we can or enable the local people to do that. It is obvious that local businesses can be the perfect ones to meet the needs of the local population. The two abovementioned approaches may be combined in the spatial development. Moreover, the most efficient solution in practice is the optimal combination of the two.

Demand-, and supply-oriented strategies

In the spatial development strategy of Hungary, the *dependence on external resources* is the most common, which might not be the most suitable solution for the regional imbalances. Such strategies are called *supply-oriented development strategies*. By now, it is proven that lasting and sustainable results cannot be achieved with solely external resources because decisions on external resources and economic factors are mostly made without involving the local community, thus the interest of the local community might not be considered and such decisions may destroy the commitments of local population to the local aims. In many cases, the involvement of external financial sources results in fast and short-term boom and almost immediate decline, afterwards. Furthermore, the external resources usually target the more-developed regions, since the economically and socially handicapped regions do not have the sufficient infrastructure (physical, human etc.) to receive the operational capital. Therefore,

external resources themselves are not the expected solutions to prevent the break-off of such regions.

Considering the abovementioned, *internal (local) resources* are becoming more and more important, however, their *exploitation is sometimes overshadowed*. According to the demand-oriented strategy, the local strengths have to be in the focus and they need to be improved further. However, in the bottom-up approach it is sometimes difficult for the local population to list up the local strengths and potentials on which the developments can be built on. In many cases, the local population cannot even see the hidden values and potentials, so the expertise of external professionals is necessary to achieve success. We often forget the fact that if the goods are kept within the region and are given to local players, eventually they serve the best for the whole community. Internal resources may include human resources (labor force, knowledge, ambition and cohesion), as well as natural and economic resources. Such goods are gaining more and more importance nowadays (in the period of gradual urbanization) like clean environment, no stress, healthy food, environment-friendly energy sources, unused local minerals as well as forgotten traditions. Similar resources are e.g. cooperation, close link between local society and the economic players as well as the exchange of goods. All these can be observed in both urban and rural areas – even if to different extent. *Local economic development* may be an applicable tool in dynamizing economic resources even for such places where general, common economic development tools have not been successful (Czene – Ritz, 2010).

Spatial sustainability, spatial competitiveness

However, it is not only the disadvantaged regions where such methods can be applied. In order to achieve real success, a balance should be reached in using internal and external resources. It is aimed in the basic document of the spatial policy of Hungary, so called National Spatial Development Concept (NSDC) as well, which introduced the concept and aim of *spatial sustainability* to discover, protect and develop the local resources. Therefore, local development strategy, which focuses on internal resources, is favorable not only for the given region but outside of it as well, since it provides stability and development potentials. It also reduces the travel-, transportation- and emission needs that appear out of the region, moderating the environment- and social load.

According to some experts, *spatial sustainability and spatial competitiveness* are contrast, since the first is about strengthening the autonomy of the region and encouraging the circulation of information, energy, money, products and raw materials within the region as long as possible, while the latter one is usually emphasized rather in Western-Europe. However, the abovementioned contrast seems to be virtual, since the right-interpreted spatial competitiveness means that every region should find their own competitiveness factors. Autonomous local economy – based on internal resources – may play key role in such processes and may be an important competitiveness factor. Local economy in general is located in a settlement or a micro-region, which uses its own resources in a sustainable way, coordinates its activities according to its resources. However, local products and services may be sold on external markets, but the primary aim is to meet the *local (internal) demand*. In such cases, external market represents the location of the sales of internal surplus (Czene – Ritz, 2010).

Local economic development concept

The local economic development is a complex process and has various tools, so it is not surprising that there is no generally acknowledged concept or definition either in Europe or in the world. „Local economic development is a conscious interference by the local community into the economic processes to achieve sustainable local development” (Lengyel, 2010). Thus, local economic development is more than just the local allocation and distribution of central/state economic development funds.

It requires new methods and should define new focuses. One of the basic principles of local economic development is to know the various endowments, conditions and resources as well as economic and social structures of regions. In addition, the integration of economic, social, cultural and nature conservation activities plays much more important and more direct role. The expression “*local*” reflects the territorial unit of the measures taken. A primary objective for local economic development is to expand employment of local people on a permanent, long-term basis by helping them to create their own small businesses and by creating local markets for locally produced goods and services.

As a supplement or even a contrast of globalization, localization i.e. the evaluation of local conditions and values gets more importance. Due to the intensive involvement of the national economy in the world economy, the effects of globalization directly reach certain regions and settlements which may result in defenselessness in some cases. While focusing on local conditions, we must not forget that each and every settlement and community should survive and act competitively not only isolated local markets but on the global market as well.

It can be observed in rural areas at an increasing extent, while their economic power is being lost resulting in increasing spatial- and rural policy actions. *Defining and implementing the economic development directions adjusted to local endowments and resources* may gain important role in the creation of the economic basis in such areas. *As restructuring the local conditions*, encouraging entrepreneurship, cooperation between businesses, strengthening the consciousness of the population, supporting the direct links between farmers and consumers, as well as strengthening community actions can all be realized. Concrete aim is to allow the *results of economic activities be used locally* either in the form of products, services or jobs or income. It means that local economic development is not simply local, but *economic development with local interest*. It aims to support the local market through encouraging the local businesses and economic activities to meet the *interest of the local community*.

Therefore, its aim is not exclusively of economic feature, but definitely of community and social one, meaning that it aims to *improve the quality of life of local population and to increase profits by all means*. Thus, it can be called as local community economic development referring both to the methodological and theoretical point of views. In an ideal situation, it is carried out based on *local initiative*, but external expertise cannot be avoided especially at the beginning. It depends on the fact whether the area has ambitious and committed experts who as “engines” can generate the organization and launching of the process and whether the trust capital is available which is crucial for activating the local community.

Cooperation has a significant role in local economic development. One of its features is that in the framework of local economic development, *local (economic and social) players cooperate* to achieve more active local business activities matching the local conditions and meeting new demands. Joint thinking and actions of the business sphere, municipalities and the local population may enable the community to preserve their own values and potentials based on

special local conditions under ever-changing external and internal circumstances. It is also about their improved adjustability. It is always a *proactive adjustability*, which protects and maintains the local values, traditions and resources as well as meets the demand of local population and complies with the requirements of *environmental, social and economic sustainability* (Czene – Ritz, 2010).

Benefits, forms/fields of local economic development

Local economic development has numerous benefits that have spatial development and rural development significance as well:

- generates local business activity;
- has job-preservation and -creation role;
- activate the local community, expands the local cooperation network;
- leads to sustainable use of local resources;
- strengthens local identity and local patriotism;
- improves the population-keeping ability of the settlement as well as its livability;
- renews the urban-rural relations (Czene – Ritz, 2010).

Local economic development can be carried out in several ways and forms. However, most of the actions are related to local products, local businesses but in most cases the initiatives have to be started at changing the way of thinking of the population and encouraging change in their behavior and attitude towards the competitiveness potentials.

Usually it is not money issue whether a successful strategy can be realized or not, but the approach of local population to changes, improvements and new actions. Therefore, *communication* plays a very important role in local developments.

Figure 1. The tools of local economic development

Source: Czene-Ritz, 2010

In underdeveloped rural areas - facing social and economic difficulties - complex rural development activities need to be carried out which exceeds agricultural production and farming. The aim of the developments is to establish sustainable systems which uses the special local resources efficiently and maintains local value, therefore it promotes the *complex catching-up* of areas lagging behind. So gradual expansion of the functions of such areas and

involving new resources (e.g. tourism, alternative income-generating activities) are inevitable. Moreover, in many cases total shift in functions is necessary (e.g. establishing housing and touristic functions). In addition to the new functions, the renewal of traditional agricultural and food industry functions may provide perspectives in such regions (e.g. processing industry on local products).

One of the fundamental principles of economic and social catching-up is that the *rural areas* should be able to keep their population, especially the qualified people. Appropriate life- and working conditions are key factors as well as the infrastructural conditions and advanced *access to public services*.

Major challenges of different rural areas

It is important, however, that developments should be based on local identity, traditions, local values and last but not least on extended cooperation and partnership. Despite of the fact that there are several *rural areas in Hungary that are lagging behind with similar economic and social indicators, the way how they got to the same underdeveloped situation is not the same*. Therefore, researchers and experts need to focus on researches to find out the reasons for the recession of such rural areas. It is the only solution to find the appropriate development measures and actions. Despite of the common goals and principles, *rural areas are not homogenous* at all. Conditions are *area-specific*, so solutions have to be adjusted to the specifications.

For instance, in **tiny settlements**, the most serious threat is becoming uninhabited, which might cause the disappearance of institutions, businesses and public services; the natural and built landscape is demolished, the traditional land use (animal husbandry, horticulture, vineyards and orchards) loses scope. Problems addressed in such areas e.g. ageing population, unemployment, social and ethnic isolation. Thus the most important tasks of rural development are to improve accessibility, to promote remote-working and distance-education, to provide appropriate healthcare and education services. In addition, to promote traditional small-scale industry and handcrafting, small-scale ecological farming and processing as well as to develop the tourism-related infrastructure and services so that complex touristic packages could be offered.

Farmhouses on the Great Plain of Hungary have lost their functions related to traditional agricultural farming. The buildings are ruined, the infrastructure is underdeveloped and most of them face severe economic and social difficulties (subsistence difficulties, low standard of living, segregation and crime etc.). Their renewal can only be realized through establishing new functions for them (modern farming, holiday and housing functions, catering, tourism), while preserving the values which are represented by them (heritage, conventional farming, close to nature feature etc.).

Regions habited by mainly minorities should build on the common culture and strong community, allowing spatial- and settlement-development which is based on traditions and special endowments. In order to keep the population, the *national and cultural identity and the spatial coherence* have to be strengthened. In addition, the development of social life and the culture related to their mother tongue is inevitable.

The renewal of such areas should be based on minority traditions, individual cultural values in developing the demand for alternative heritage tourism.

In areas with **high share of Roma population**, segregation, the low level of qualification, the high unemployment rate, the health conditions of the population are the most serious problems. In the abovementioned settlements, complex development strategies are needed that deal with the challenges of employment. The self-organization of community, the preservation of culture, the Roma inclusion and the integration of Roma and non-Roma population should be addressed.

Areas with **rich natural landscape and cultural values**, represent increasingly important role due to the increasing demand for healthy living environment, recreation, keeping the traditions as well as demand for handcrafts, artworks with special local characters. In such settlements, the most important task seems to be to protect the values and avoid further damage (caused by industry, agriculture, urbanization, transport as well as intensive tourism sector).

Based on the abovementioned, we can see that there are no samples, single schemes which are suitable for addressing the various challenges experienced in the regions. Every time a local development strategy is prepared, the special local conditions need to be discovered and mapped that can serve as a good basis for strategy-making.

Legal background of the development of rural areas

The Act on Regional Development and Regional Planning in Hungary was passed in 1996. The goal of this law was to ensure that Hungarian regional policy is compatible with the EU system of goals and instrument for development. The law itself is quite general, and the details are being ironed out in practice and through implementing regulations.

Hungary's territorial breakdown by statistical micro-regions for regional development, consisting of 174 units, was disclosed in the Annex of Act CVII of 2004 on **multi-purpose micro-regional association of municipalities**, as amended in 2007.

Map 1: Statistic micro-regions in Hungary

Source: National Central Statistical Office, 2014

Based on Act CVII of 2004 the micro-regional territorial breakdown was revised between 1st October 2006 and 30th March 2007, as a result of which 174 statistical micro-regions for regional development were established on the initiative of municipalities and the number of micro-regions increased to 175.

Regarding the incentives for IMC we can separate **two periods**: the period **before 2010** and the **period after the approval of the new Constitution and the new act on local governments**. In the name of regionalization, an extremely dense organizational network was created both at subnational and micro-regional level. The aim was to enhance cooperation among different sectors and levels. For want of anything better, para-state institutions were made for the tasks of regional development, so-called development councils operated at four levels, i.e. national, regional, county and micro-regional level. One lesson to be learned was that the para-state development councils operating with the dominance of actors of public administration proved to be unsuitable for reaching the integration of the fragmented local and territorial actors. On the other hand, the cooperation willingness and ability was high among the public elite. After 12 years of strong state regional policy it was recognized that the vertical branch of multi-level governance did not work, despite the fact that local governments cooperated in a large number of cooperation organs (Józsa-Nagy, 2014).

The institutional structure of regional development has been often criticized, nevertheless, despite all its malfunctions, it had some positive features for the local governments. In the system with broad responsibilities, emphasizing the unquestionable primacy of the local level, the cooperation willingness of municipalities striving for sovereignty was rather weak. The spatial development councils operating at different levels inspired their member municipalities for cooperation and the articulation of their interests. The special scale of this interest articulation was the so-called statistical micro-regions (LAU1 level). LAU1 level was the spatial unit of integration as **statistical micro-regions** and the formulation of the **multi-purpose micro-regional associations (MMA)** responsible for the implementation of public services by the municipalities was managed on LAU 1 level too. Both the statistical micro-regions and the multi-purpose micro-regional associations formalized the cooperation of municipalities (in fact they consisted of the same municipalities). After a long time, a positive integration of municipal and spatial development organizations was brought about and the overlapping between the members of the two micro-regional councils remedied the problem of unnecessary organizational parallels (Józsa-Nagy, 2014).

Within a few years, MMAs covered the whole territory of Hungary and within their frameworks municipalities provided the majority of basic health, social, public education, children and family protection, educational and public collection (library) services. Seemingly it was the ideal state of cooperation among the municipalities: all municipalities were forced to cooperate as they were only eligible for central budgetary supports if they provided services jointly (Pfeil, 2014).

As regards the horizontal cooperation institutions of the local governments, they still follow bureaucratic governance methods and they do not need relationships to either the economic sector or the civil and other non-governmental organizations. In fact, in the organization of the public services the state gave municipalities less and less freedom every year (Pálné Kovács, 2009).

Regarding the mezzo-level, counties had broad competences before the changes in 2012, namely in the field of social, public education, public collection, youth protection, sport and public services with considerable financial sources allocated. It is also worth to mention that in public administration legal regulations only allowed local governments to participate in the associations formalizing the cooperation of municipalities.

The legislator has still not allowed the establishment of associations governed by public law for the cooperation of municipalities and county self-governments. The connection between the county and the municipalities was also missing in the form of the inter-communal associations. Before 2004, in the cooperation of actors at micro-regional and local level, the vertical relations were stronger than the horizontal ones.

Municipalities in Hungary

The Hungarian municipalities are relatively small, and they have a wide responsibility. In Europe there are two types of local government systems: the Northern European type with large local governments, but with wide range of responsibilities, and the South European-type with small local governments with narrow responsibilities. The local government system in Hungary is considered to be very fragmented, which causes a huge cost on the economy. Hungary established a system where local governments are no longer agents of the central governments. Hungarian local governments are not agents of the central politics, but the politics has always tried to intervene into the local issues. The centralist tendencies exist in government based on the view that "local governments have more freedom than is necessary". In the intergovernmental fiscal system, the grant allocation based on discretionary decisions gives room for political interventions (Józsa-Nagy, 2014).

Therefore, we need to see that municipalities, which are the motivators of local economic development in most cases, are not in an easy situation. Due to limited financial resources and several obligatory and optional tasks, especially in tiny settlements, municipalities might not be the most efficient activators of development. However, successful initiatives are usually generated by local farmers and small-scale businesses. One example for such good initiatives might be the introduction of local complementary currency.

Local complementary currencies

Money was created to fulfil two basic functions. On the one hand, it is a measure of value, therefore it aims to be able to express in a universal system the price of goods; on the other hand it is an efficient commerce tool – while in the case of barter we can only do business with partners who possess the goods or services which we need.

But by using money as an intermediate tool, the trade system becomes more flexible, and also, the movement of money and goods can be separated in time. Beside these roles, money can give the opportunity to accumulate and to speculate (VÁTI, 2010).

The creation of local money was primarily motivated by the fact that the global financial system is greatly uncertain, furthermore, that it does not support the local economies. But the operation structure of local money possesses those special characteristics which support the improvement of the local economies. Local money is an alternative currency which is used in a region limited by borders (it may be a settlement, a micro-region or a region), and which helps the spontaneous or artificial development of the local economy. It can usually be found in the form of printed banknotes, but some of them exist in an electronic form. Compared to most of the currencies it is different in some ways; for example, this kind of money is operated voluntarily (it is not obligatory to accept it, and the service providers can join freely to this system). And of course, as its name implies, it stays in local economy and vitalizes it. Its issuers can be self-governments, non-governmental organizations, civilians or a group of enterprises (Tóth, 2011).

Unlike official currencies which typically flows from less-developed to well-developed areas, local money creates that missing tool of commerce which can be spent at the local small-and medium sized enterprises and farmers by its local users, supporting their profitable operation and survival and local jobs. In the same time an opportunity is created for the improvement of the local economy by strengthening the cooperation between local enterprises (Jancsó, 2013).

One of the unique features of the local currency system is that it functions as a demurrage system. Holders of the papers issued within the currency system must face the depreciation of the currency, mainly determined by demurrage (Kennedy – Lietaer, 2004; Lietaer, 1999). The demurrage of currencies usually depends on the given currency. There are local currencies that have no demurrage (such as the Swiss WIR), therefore its holders can buy products or services at the same nominal value at any given time. The demurrage of the given instrument is in most cases determined on an annual basis, but quite frequently on a monthly basis as well (Lietaer, 1999). Loss in value is an essential characteristic of local complementary currencies, as this serves as the engine of economic blood circulation; demurrage prefers consumption over savings.

Another unique characteristic of the local currency system is that local currency always remains in the local economy; there is no capital export, therefore a significant part of the local economy's wealth remains protected. Goods procured from or exported to another domestic region or abroad cannot be offset with local currency as economic players outside the region do not accept it. Part of produced revenue, therefore, stays in the region, as opposed to being withdrawn through various financial transactions (Kennedy – Lietaer, 2004; Ziegler, 2009). Main features of local complementary currencies are linked to regional economy. The use of the currency outside the region is not possible or is limited according to determined principles.

Complements the national legal tender and is a secondary currency, which enterprises are not obligated to accept. Its use is not automatic and obligatory among local economic players or entities. A local currency is a type of currency that is used instead of other forms of payment, and is also in competition with them (with cash, deposit money, credit card, etc.).

The value of local currencies is fixed by a relevant statute. Usually one unit of a local currency equals a similar unit of the national currency, meaning that the exchange rate of the local currency is 1:1. Exchange rate may be modified in inflationary environments. Subsidiarity is a key basic principle of the system. The local currency system contributes to improving the social environment of people living in the agglomeration or greater catchment area of the settlement or town, and the increase of the social capital – primarily trust – of the community (Tóth, 2011).

Since the middle of 2008 the financial crisis – with all its antecedents and consequences – has undeniably had a great impact on our economy and economic activity. For many of us it is just now becoming clear how complex and opaque the world's financial systems are. Due to the crisis, the role and significance of money is once again a topic of increased interest, as the goal of each and every economic entity is to mitigate the consequences of the recession.

Since the beginning of the 21st century, turbulent globalization processes have necessitated the creation of well-thought out and diversified regional strategies. In such an environment, an appropriate strategy could be reliance on a local currency system, which might significantly contribute to minimizing unfavorable effects. The question arises whether Hungary can be pulled out of the trap of the financial crisis by applying the local currency method.

Increasingly often we hear about the budding initiative of the Sopron Kékfrank. Local economic players have high hopes regarding the project meant as a regional economic stimulator, though there are many who have voiced concerns. In the current economic situation, each initiative can be considered a forced path, but the introduction of a local currency can also mean the way out of the crisis for certain communities. However, the frequently mentioned economic stimulation actually stands for more than just the above; it is about the organization of the subsistence market and the possibility of becoming self-sustaining.

Observing the operation of local money in practice, it can be said that since it does not have positive interest, it is not worthwhile to accumulate. Therefore its turning rate is faster than of the official currency, which helps the revitalization of the local economy. Nonetheless, there are some difficulties related to local money as well. The primary problem is that even in the case of the most successful international models only a few people know about those currencies. It is indeed a problem to be taken into consideration, because this tool of economic development can only be successful if it is accepted at as many places as possible, and the variety of services and goods provided by the enterprises is as wide as possible, so the needs of the consumers can be satisfied. One of the main reasons behind people not knowing about this currency is the lack of trust. This obstacle is further strengthened by its difficult way of use (Tóth, 2011).

The first civilian users of the local money use it deliberately. These are the people who are willing to put other criteria before the price of the goods and services. It makes a lot of sense, because the locally produced good quality products may cost more – even considering their benefits – than the goods available in supermarkets, but in time, after the forming of a usual and permanent circle of consumers, prices can consolidate. Thus, on the long run it will become worthwhile for the consumers, even considering their prices. The source of awareness usually lies in environment-awareness or provincialism (Jancsó, 2013). Providing employee benefits and cafeteria in the form of local currencies would give the best opportunity for the expansion of this economic development method.

Hungarian examples for local complementary currencies

Kékfrank

The city of Sopron (Hungary) and its surrounding area has decided to boost its economy with the help of “Kékfrank”, a local currency. The HA-MI-ÖSSZEFOGUNK (IF-WE-UNITE) European cooperative society from Sopron was the first cooperative society that set out to stimulate the region as well as the region across the border through a local voucher system in 2009. This means that economic players have joined the initiative from across the Austrian border as well. The HA-MI cooperative society aims to help enterprises from the Sopron region by introducing a local currency, and therefore have created a fully secured medium of exchange that strengthens trust. According to the concept, the liquidity of enterprises and the satisfaction of needs and demands could all improve, capacities could be utilized at a higher level, and as a result more services and products can be exchanged (HA-MI, 2009a)

The organization was established with a 100 members, who needed to buy a share for 100 Euros. The establishers and joining participants pledge to accept and use the voucher in their enterprises. In Hungary you need to have the 100% of the released currency backed up by official currency. The organization invested the counter value of the “Kékfrank”. The “Kékfrank” works in the traditional paper form and electronically as well. If the new currency

could exchange just 15-20% of the official currency, it would mean billions of forints worth of boost for Sopron's economy.

From a legal standpoint, the Kékfrank is issued by the HA-MI cooperative, and members can purchase the vouchers in the savings cooperative designated by the issuing cooperative, which holds and pays interest on the Hungarian forint counter value of the Kékfrank amount. Interest revenues are divided among the cooperative and the members. The Kékfrank shall be launched both as a paper-based and an electronic currency.

As the Kékfrank itself does not bear interest, it is in no one's interest to accumulate it, and as a result it can circulate faster than national currency and could boost the local economy if users conduct exchanges among each other using the Kékfrank. If residents around the Sopron region can conduct their purchases with the Kékfrank, they will increase the turnover of enterprises in the region that are also cooperative society members, as they are also acceptors of the complementary currency (HA-MI, 2009a). As another option, the currency can also be used to provide bonuses to personnel and employees. In this case, the private person does not have to be a cooperative society member, as the person in question is a user, and not an acceptor of the complementary currency. All supporters share in the moral success of the cooperative society, however, only members, members of the acceptor system and users of the Kékfrank share in the profits (HA-MI, 2009b). The Kékfrank voucher is therefore a complementary currency that is used as a medium of exchange in addition to the Hungarian Forint, and that operates in accordance with Hungarian laws (HA-MI, 2009b).

Suskások

It's a swapping club, operating in Hungary, A club, where products and/or services can be exchanged. The foundation of the exchange is TRUST. The members trust in themselves and they trust each other. The purpose of the Suska Club is to use a special currency that circulates amongst its members, thus it raises creativity and encourages cultivating new abilities and talents. They acknowledge one's ability to create value for the community and for the individuals as well. The club stimulates doing activities and creating goods / services that gives pleasure to the individuals and thus to the others. It creates abundance within the local community, however, it enables the members to exchange things with other fellowships as well. It supports the booming of the local production and encourages creating fruitful personal relationships.

Suska is a tool for exchange. Suska is an inflation- and interest-free currency. It's a swapping instrument: one-hour long work equals 60 suska, but the participants of the exchange may agree on other price as well. The deal on exchange is always based upon the two participants' free will. Using the suska is an excellent tool to enhance your consciousness, to undertake your personal responsibility, and to unfold your creative abilities. Members themselves are the source of the suska. If they need it, they create it, and its backing is their work itself. There is no central accounting and there is no central settlement (<http://www.suska.info/?#>).

The community does not accept any support from external partners because they believe that external money is equal to external intention. The members are motivated by the passion for change and their belief saying that exchange based on trust creates wealth within the community. The aim of the group is to use a currency which stimulates creativity and encourage people to develop new competences. You can become a member if you create valuable products and services. The amount of suska available always depends on the necessary amount for transactions, thus the concept of interest (gaining money without work) loses its meaning. Suska

is not a printed “money toy”, rather a book where you record your purchases and sales. Prices are set by the sellers, the customers can decide whether they want the products/services or not. This may provide opportunity for bargaining between members.

Lendítsekk

This is an initiative which is introduced in Gödöllő, in the city of our university (approx.. 25 kms from the capital, Budapest). After successful examples, in my opinion, such example also need to be mentioned where - despite of the good idea regarding local development - the program has not brought the expected results.

LENDÍTSEKK program was launched in Gödöllő, in March 2011. The idea behind was that everyone who joins the program can benefit either as a customer or as a seller/retailer. Customers may get discounts, while retailers, shopkeepers may get new customers and it provides income for the settlement due to the increase in turnover. The program is run in an easy way, since those who buy the book of vouchers , can get 10% discount from the sum if it exceeds 5.000 HUF.

The initiators expected from the program to stimulate the economy of the city and its agglomeration and strengthen the link between the urban population, establishing local patriotism, to expand the potentials of buyers and traders. The owners of the book of vouchers may decide when and where they wish to use the possibility of reduced prices before the expiry date of the coupons. There is no maximum amount of purchase as using the voucher, however, it does not substitute official currency! Vouchers cannot be used while buying products at discount prices or on sale. The constant discount possibility may encourage faster transactions in the economy, more customers in the shops. There are more than 100 shops and businesses where you can use your voucher. Actual list of shops and coupons are regularly released in the Lendítsekk magazine printed in more than 12.500 copies.

It cannot be used for paying, it can only be used to realize the discount prices. You need to pay for the products purchased with cash. However, you can use it as many times a day as you wish. When using the coupons, the customer has to sign the coupon and give it to the retailer who signs it and stamps it, which proves that it is used in a proper way.

Products which cannot be purchased at discounted prices with the coupons (mainly national and exported products):

- ▶ motorway tickets,
- ▶ cigarettes, cigars,
- ▶ medicine,
- ▶ public transport tickets,
- ▶ cell phone cards,
- ▶ newspapers except if the shopkeeper agrees so.

Unfortunately, the Lendítsekk program has not achieved success in our city. In my opinion, it is because it was not generated by the local farmers and retailers, but an organization. The third party wished to “force” customers and businessmen to use this kind of coupon instead of using simply their money or credit cards. There are several elements in the system which make the purchase more difficult and complicated (which is not a motivating factor). In addition, the marketing and communication of the program was not adequate, since most of the local people, living in the city, did not have any information about this initiative. The communication could have been more visual and definite, more targeted. So this concrete program proves that even

if the idea seems to be mutually beneficiary for buyers and sellers in the local economy, it is far not enough. Such ideas need to be integrated in a complex strategy serving the real demand and based on the real local conditions.

Conclusions

One of the most effective means of ensuring long-term competitiveness and decelerating the outflow of local resources is to introduce and use a local currency. This phenomenon is quite new in Hungary and its legal background is inadequately developed, but several European experiences show that with adequate preparedness, and the active participation of the population and economic organizations it can offer a real alternative for local developments. The latest initiative was launched in the world-famous Tokaj region in last autumn to boost the local economy.

References

1. Czene Zsolt - Ricz Judit (2010): Területfejlesztési füzetek (2), Helyi gazdaságfejlesztés (Ötletadó megoldások, jó gyakorlatok), NFM, NGM, VÁTI Nonprofit Kft., Budapest 2010, ISBN 978-963-7380-21-1
2. HA-MI (2009a): "Gazdaságélénkítés helyi pénz segítségével" ["Boosting the Economy Using Local Currency"]. Online: <http://www.kekfrank.hu/irottdok.php>.
3. HA-MI (2009b): "Kékfrank társadalmpolitikai vetület" ["The Socio-Economic Projection of the Kékfrank"]. Online: <http://www.kekfrank.hu/irottdok.php>
4. Józsa V. - Nagy H. (2014): Inter-municipal cooperation, corresponding manual, National Institute for Economic Research-Inspiro Consulting LLC, Moldova
5. Káposzta J. (2014): Területi különbségek kialakulásának főbb összefüggései, GAZDÁLKODÁS 58:(5) pp. 399-412. ISSN 0046-5518
6. Kennedy, M. – Lietaer, B. A. (2004): *Regionalwährungen*, Riemann, München
7. Lengyel I. (2010): Regionális gazdaságfejlesztés. Versenyképesség, klaszterek és alulról szerveződő stratégiák. Akadémiai Kiadó, Budapest, p. 386
8. Lietaer, B. A. (1999): *Das Geld der Zukunft*, Riemann, München
9. Pálné Kovács I. ed (2009) A politikai új színtere a region (Regions as a new scene for politics) Budapest-Pécs: PTE Bölcsészettudományi Kar-Századvég Kiadó
10. Somlyódy P. (2014): The end of regionalism in Hungary? – An assessment of local governance before and after – The network of Institutes and Schools of Public Administration in CEE
11. Tóth István B. (2011): The Function of Local Currencies in Local Economic Development, Studies, <http://www.asz.hu/public-finance-quarterly-articles/2011/the-function-of-local-currencies-in-local-economic-development/a-67-78-tothb.pdfpp.67-78>
12. Ziegler, F. (2009): Konzept, Umsetzung und Akzeptanz einer Regionalwährung am Beispiel des „Chiemgauer“. Diplomarbeit, Universität Passau Philosophie Fakultät, Bernau am Chiemsee
13. <http://www.suska.info/>
14. <http://www.kekfrank.hu/>

MULTICULTURALISM AS A SOCIO-CULTURAL COMPONENT OF THE SUSTAINABLE DEVELOPMENT IN NIGERIA

Kehinde Olagunju⁽¹⁾, Davit Alaverdyan⁽²⁾

^{1,2}MSc students, Szent Istvan University, Faculty of Economics and Social Sciences, Gödöllő, Hungary
olagunjukehindeoluseyi@gmail.com; alaverdyandavid001@gmail.com

Abstract

The concept of sustainable development has no longer been defined from a strictly environmental perspective for quite a few years now. The scope of the problem has been enlarged to include its social dimensions, leading notably to a renewed focus on the topic of national social and cultural diversity. Social component of sustainability is focused on human rights, social inclusion, civic engagements and aimed at preserving the stability of social and cultural systems, which includes the reducing of tensions and conflicts between people, maintaining a peaceful coexistence and tolerance between different nations and ethnicity. In order to achieve those sustainable development aims, our modern society should establish a more efficient decision-making system taking into account cultural diversity and encourage pluralism. This study therefore argues that multiculturalism is an indispensable tool for national integration, sustainable cultural development and consequently influence all spheres of the state policy making in Nigeria.

Key words: Multiculturalism, socio-cultural, sustainable, development, Nigeria.

JEL code: Z13, Q55

LCC code: JQ1870-3981; HM621-656

Introduction

Multiculturalism, as a term, was first used in first the 1960s, in Canada. It became an alternative for „cultural pluralism," another term, which continues to be rather popular in some parts of the world. Multiculturalism refers to those societies that are characterized by ethnic or cultural heterogeneity. It is also used to refer to an ideal of equality and mutual respect among a population's ethnic or cultural groups. Sometimes it can become a political term as well. Multiculturalism is, in fact, the resume of an idea: living in cultural diversity means respecting our differences, as diversity is a common characteristic of many territories. The terms “multiculturalism” and “diversity” have been used interchangeably to include aspects of identity stemming from gender, sexual orientation, disability, socioeconomic status, or age. Multiculturalism, in an absolute sense, recognizes the broad scope of dimensions of race, ethnicity, language, 10 sexual orientation, gender, age, disability, class status, education, religious/spiritual orientation, and other cultural dimensions. All of these are critical aspects of an individual’s ethnic/racial and personal identity, and psychologists are encouraged to be cognizant of issues related to all of these dimensions of culture. In addition, each cultural dimension has unique issues and concerns. As noted by the Guidelines for Psychotherapy with Lesbian, Gay, and Bisexual Clients (APA, 2000), each individual belongs to/identifies with a number of identities and some of those identities interact with each other. Multiculturalism also is directly related to global shifts of power, population, and culture in the era of globalization

and "postcolonialism," as nations around the world establish independence in the wake of the decline of Western empires.

The concept of "multiculturalism" also has a history rooted in theories of human rights, democracy, human equality, and social justice. The concern to create a more "culturally diverse" curriculum owed much to the intellectual and social movements associated with the U.S. Civil Rights revolution of the 1960s.

Friedrich Heckmann distinguished seven different uses of the terms multiculturalism:

- First, "multiculturalism" or "multicultural society" are used as indicators of social change, referring to the changing ethnic composition of the population; an allegedly rather homogeneous population has become more heterogeneous. In this sense, "multicultural society" is a descriptive category.
- Secondly, the terms are used in what might be called a normative-cognitive way. This use could be circumscribed as follows: we should recognize the fact that we have become a country of immigration, that we need immigration, at present and in the future, and should accept the social and cultural consequences.
- A third use describes both an attitude and a norm: multiculturalism as tolerance toward others; as friendly and supportive behaviour toward immigrants; as a liberal and democratic attitude which is based (among other things) on learning from the errors and fatal consequences of nationalism, chauvinism, and ethnic intolerance.
- Fourthly, multiculturalism is an interpretation of the concept of culture: there are no "pure," original cultures. Each culture has incorporated elements of other cultures; cultures are the result of interaction with one another; culture is continuous process and change. In this sense, the cultures of immigrants are seen as opportunities for the enrichment of one's own culture.
- Fifth, on a more superficial level, multiculturalism is an attitude that looks upon some aspects of the immigrants' culture (folklore, food, for example) and sees these as possible enrichment of "our" culture. Very often, in a socio-romantic view, the immigrants are viewed as people with qualities that "we have lost" (emotions, stable social relations, spontaneity, etc.); we could learn from them. "The unifying and homogenizing effects of the nation-state are looked upon as an achievement that should not be easily given up."
- Multiculturalism as a political-constitutional principle is a sixth meaning in the discussion, referring to ethnic identities as a major basis for political and state organization, for the distribution of rights and resources; it means the reinforcing of ethnic pluralism, ethnic autonomy, and speaks out against acculturation or assimilation, against one "state language."
- It is regarded as a critical category, multiculturalism is regarded as a well-intended, but illusory concept which overlooks the necessity for a common culture, language, and identification to enable societal and state integration and stability. The unifying and homogenizing effects of the nation-state are looked upon as an achievement that should not be easily given up.

All around the world there are multicultural spaces, where people with different cultural and religious roots live and work in a continuous struggle for a better future, for themselves and their children. They share a geographical, historical and political space, giving it a new cultural perspective. The indication of a multicultural space is multilingualism, ethnicity and cultural diversity. Today's world is characterized by multiculturalism mainly due to the urban population flow. Major world commercial centres accommodate peoples of diverse culture.

Ironically, however, African states have the biggest share of this mix due to the fact that they are a product of an imperial enterprise. Nigeria has the highest mix of peoples and nations in Africa.

Sustainable development has been considered as one of the most significant issues in political discourse for the last few decades. It includes three key aspects such as, economic, environmental and social sustainability. The concept of sustainable development has no longer been defined from a strictly environmental perspective for quite a few years now. The scope of the problem has been enlarged to include its social dimensions, leading notably to a renewed focus on urban development, and more particularly, on the topic of cities' social and cultural diversity. Social sustainability is often ignored in the development plan whereas environmental and economic aspects are mostly focused. Social cohesion, cultural traditions, community cohesion, social interaction etc., are the significant factors for social sustainability (Dempsey, et al., 2009). Therefore, a socially cohesive society is one of the important prerequisites for the social sustainability, and thus for the sustainable development. The possible role of multiculturalism as a pillar for sustainable development has been attracting a lot of interest worldwide. Many countries, especially developing countries, such as Nigeria, are still grappling with the idea of sustainability. Worldwide, there is a growing demand for standards and policies to promote sustainable development. Cultural and cultural diversity have been identified as significant in sustainable development. Culture engenders economic growth, provides individuals and communities with increased life choices; it encourages adaptation to socio-economic, political and ecological change. Though in Nigeria cultural diversity is sometimes seen as a limitation to development, elsewhere, rich cultural diversity has provided people with varied inspirations which nurture human capacities. Since culture is dynamic, undergoing changes in time and space and can be created and recreated, its capacity for sustainable development is almost limitless.

Nigeria is a plural society in terms of its multi-ethnic and multi-religious nature. The country has more than 400 ethnic groups (Suberu, 1998) and two major religions (Islam and Christianity). Of all the federal democracies in the world, only India can match Nigeria's cultural complexity (Joseph, 2006). If well managed, this factor of unity in diversity would have been a major asset to the Nigerian state, but the contrary is the case. Nigeria's cultural diversity is politicized and exploited by the elite in such a way that retards the nation's growth and progress. The problem affects all aspects of Nigeria's national life – federal and even local resource allocation, management of public institutions (Ake, 1996), and youth development (Akinyele, 2001). The problem has fueled several bloody clashes between ethnic neighbours across the country (Oтите and Albert 1999), destabilized the country most especially at national level (Mustapha 2002, 2004) and even produced a civil war (1967 to 1970) (Nafziger 1983). The most threatening of the problems faced by the country is ethnicity. Mustapha 2002 defined the concept as “the employment or mobilization of ethnic identity and difference to gain advantage in situations of competition, conflict or cooperation”. Georgiou (1984) argues that for some “a truly multicultural society would make provision for the use of all languages in everyday affairs, including official's transactions”.

Further, it has become obvious to most Nigerians that the mere possession of abundant natural resources does not in itself guarantee development. Neither has the variety of economic blueprints attempted in Nigeria made a fundamental difference to the economic and social wellbeing of the average citizen. The paradox of mass poverty in the midst of abundant oil and other natural resources, and the inability to translate ambitions and well-crafted development plans into concrete reality have all driven home the centrality of the human factor in the progress

and development of nations. The significance of the human factor brings us squarely to the domain of the attitudes, the orientation, the cultural diversity, the motivations and the values underlying the behaviour and actions not only of the general population but particularly of the governing elite which steers the mantle of leadership in the society. This underlies the need to understand the role of multiculturalism particularly as it relates to sustainable development and nation-building.

The poser, therefore, is, if the feeling of national identity is being threatened by an increasing cultural diversity, what can a nation-state like Nigeria (which is a good example of a society in which cultural divisions appear especially implacable) do? The “national question” had dominated Nigerian politics since before independence in 1960. The vilification of ethnicity as the scapegoat of all vices associated with the Nigerian body polity has made the subject a dominant theme in the study of Nigerian political economy. How then has her leaders upheld the nation’s ideal of a “just and egalitarian society” by reducing inequalities in interpersonal incomes, promoting balanced development among various communities in different geographical areas of the country? How has Nigeria managed or how can it manage its ethnic and cultural diversity to attain national integration and sustainable development? These, amongst others, are what this article seeks to examine. It is in this regard that this study explored the potential of multiculturalism as a sociocultural component of sustainable development.

Methodology

The study relied on literature to describe the role of multiculturalism as a socio-cultural component of sustainable development in Nigeria and from this deductions, gaps were drawn. Also, the study employed secondary data from secondary sources such as National Information Centers, National Bureau of Statistics. A critical analysis, review and documentation of information gathered from these various sources were used for this study. The use of this data collection is quite efficient for collecting qualitative information as involved in the present research study.

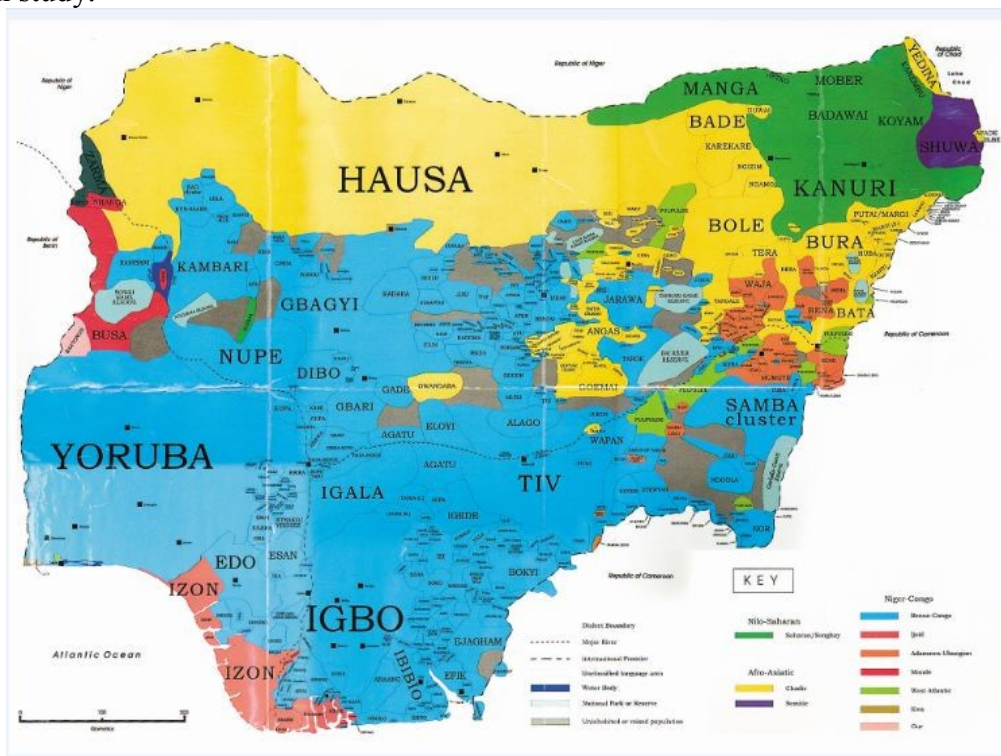

Figure 1. Map of Nigeria showing various ethnic group

Presentation of Findings

Multiculturalism and National Integration: The Nigeria Experience

The structure of Nigeria was forcefully assembled through the technological and economic superiority of the British government in 1914, by amalgamating the Northern and the Southern protectorate (Ekanola, 2006). This singular act brought together numerous linguistic, ethnic, cultural groups, communities, kingdoms, and caliphate, which respectively then had attained different levels of economic and political development. These entities which had different, many unrelated, cultural, traditional and historical backgrounds were foisted together to form a multi-cultural, multi-ethnic, multi-national society. This arrangement was purposed to satisfy imperialistic desires (Ifeanacho and Nwagwu, 2009). Ifeanacho and Nwagwu aver that the Nigeria structure did not, in any way, depict integration but a mere 'production plant' to meet the needs of the metropolitan economy.

Following this artificial creation of a resemblance of multiculturalism, the true nature of the conflagration of these multiplicities of culture carry with it attendant suspicion, intolerance, discrimination and hostility, making it difficult to have a true and successful national integration. Right after independence, ethnic and tribal practices that pervaded the political environment at colonial period, which was obviously reflected in the formation of political parties, began to tire the new state apart. In 1966, increased tension had enveloped the entire country, culminating in violence among the regions and ethnic groups, most especially between the East and the North. The quantum killing of the Northern and Eastern soldiers.

It is important to note that when the issue of multiculturalism is not treated it will continue to threaten the peaceful co-existence of the nation-state. This untreated or ill-treated issue of national integration has been most instrumental to the challenges of nationhood and the togetherness of these multi-nations which were hitherto separated. Ogbu (2001) defines the zoning system as "an equitable sharing of the key political posts taking the state of origin of the beneficiaries into consideration". Despite how attractive this principle of zoning or rotation may seem, there has been unclear explanation on how it would be implemented to reach the over three hundred ethnic groups in Nigeria to alleviate the cries of the minorities, owing to the fact that the principle only recognises the existence of six geopolitical zonal structure (Okwenna, 2011), which will always face the issue of domination by numerically stronger ethnic groups. The unattended issues of multiculturalism in Nigeria have continued to give impetus to a growing political consciousness and ethno-religious identity which always culminate in communal and societal conflicts. The fragile peace in Nigeria most often falls apart, resulting in horrible violence. This includes, among others, claim over land and scarce resources (Berom-Fulani crisis, Ijaw-Itsekiri crisis), power and chieftaincy (Ife-Modakeke crisis), Osu catse system (Umuleri-Aguleri crisis), settlers and indigenes (Jos crisis), Christian and Moslem (violence in Kano and Kaduna) and most recently, the Boko Haram menace (Adagba, Ugwu and Eme, 2012).

Insecurity has reached a record high in Nigeria due to the activities of the Boko Haram to Islamize a secular state such as Nigeria. The spade of bombing and quantum killing by the sect remains the most recent threat to the Nigeria project. This has, however, brought about a reawakening of the clamour for secession from the Nigeria state by Biafra, some others a call for national conference where the terms for co-existence would be discussed, while yet some others, a call for true federalism where all state will be independent of the centre. A sovereign national conference could initiate the process of understanding and appreciating our diversity, a people oriented and all inclusive constitutional overhaul will help us respect it.

Multicultural Education in Nigeria

Nigeria is also a multilingual and multicultural state therefore multilingual and multicultural education programs are a necessary element in today’s schools. According to Adagba, Ugwu and Eme, 2012, the ever increasing numbers of immigrants from all over the world require a continued demand for teachers with skills to work with limited English proficient students. The position of the Nigerian Government is made clear in the N.P.E (2004) 4th edition that the language of environment shall be taught as (Li) where it was orthography and literature. Where it does not have, it shall be taught with emphasis on orality as (L2). This is called indigenous language policy which attempts to give recognition to and actualize the multicultural approach for effective socialization.

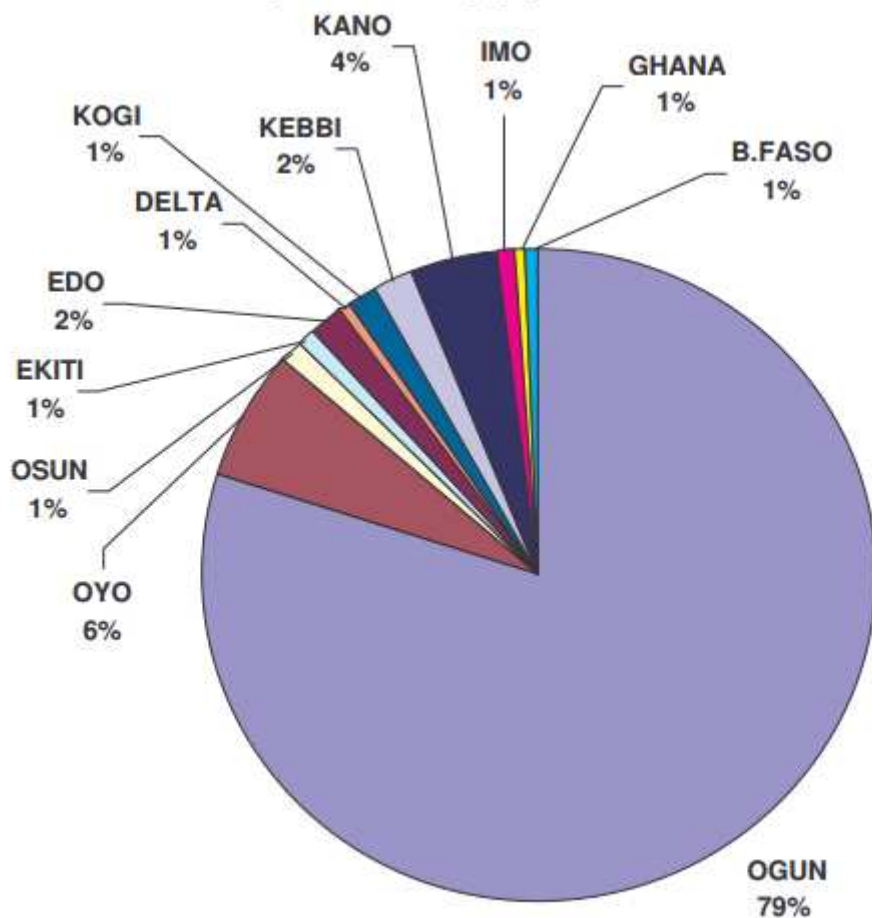

Figure 2: Cultural and Racial Diversity in Ogun State, Nigeria (Author’s own editing)

Multiculturalism plays a major role in education and nation building, de-ethnicizing the population with an aim of constructing a unitary conception of the nation. People in a heterogeneous society such as Nigeria are characterized by groups, class, beliefs, attitudes, values, interests and intentions. These diversities however have been positively harnessed for greatness by other nations of the world but the case is quite different in Nigeria due inadequate knowledge of multicultural education. This is despite the fact that our heroes past have long realized this as far back as the twilight of independence when they sang in our national anthem, thou tribes and tongues may differ in brotherhood we stand. Therefore, teaching with a multicultural perspective will encourage appreciation and understanding of other cultures as well as one’s own. Teaching with multicultural strategies promotes the child’s sense of uniqueness of his own culture as a positive characteristic and enables the child to accept the

uniqueness of the culture of others. It is noteworthy to state that if multicultural education is well harnessed in Nigeria, it has the potential of creating a safe, accepting and successful learning environment for all; increasing awareness of global issues; strengthening cultural consciousness; Strengthening intercultural awareness; teaching students that there are multiple historical perspectives; encouraging critical thinking in multicultural perspective; preventing prejudice and discrimination; creating the ability to work and live with a multicultural perspective and developing respect and appreciation for culturally different people.

Multiculturalism and Cultural Tourism Potential in Nigeria

Cultural tourism is based on cultural heritage. It calls for a journey back to our roots, for rediscovering who we are in the eyes of the others and it also helps us find and bring to light our own inner world. In the same time, multiculturalism brings us closer to each other. Living together in a town, a region, a country or a continent, means not only sharing material goods, but spiritual treasures as well. Cultural tourism represents the binding material between the cultural and the economical spheres. A cultural center is often an economical centre as well. Whether we recognize it or not, money sustains cultural events, by giving the artists the possibility and the freedom to be creative. On the other hand, cultural activities and objectives attract visitors, while local products attract their money. This is how the economy of a region and well-promoted cultural tourism form a towns' spiral of evolution, creating a constant and positive trend, leading to sustainable development.

Nigerian cultures are diverse in nature and like most other cultures in the world have been influenced by external factors within the context of globalization. In recent times, cultural regeneration has become a central theme in Nigeria among scholars, enlightened citizens and Non-Governmental Organizations (NGOs) with the understanding that to harness the cultural resources of Nigeria is the best bet to usher the country to the path of sustainable development. Nigeria have to preserve our cultural values, not just the ones belonging to a special ethnic group. That is why a multicultural space, more fragile and complex than a simple one, can be even more valuable than the first, from the point of view of cultural tourism. Cultural tourism if fully exploited will promote sustainable development and place Nigeria strategically in a position where exportation of culture to the global environment becomes a reality. Investment in sustainable tourism, including eco-tourism and cultural tourism, which may include creating small and medium sized enterprises will impact positively on the sustainable development of Nigeria. Facilitating access to finance, through micro-credit initiatives for the poor, indigenous peoples and Local communities in areas with high eco-tourism potential is also a worthy prerequisite for sustainable development. Every planning aimed at achieving sustainable development in Nigeria should recognize the Local cultural values, equal rights and cultural logic of the respective communities in policy planning and decision-making.

General Remarks on Implications of Multiculturalism for Sustainable Development in Nigeria

Multiculturalism enhances an appreciation of the value of diversity and differences in a democratic culture, thus helping to integrate diverse cultures into the larger society without cutting them off from their past. This in turn helps to reinforce the polity because citizens are willing to make sacrifices or compromises for those with whom they have common project or interest. The diffusion of commonly shared values promotes integration.

In addition, the balance which multiculturalism promotes between equality and protection of rights of persons will enhance effective democratization and the development of a sound political culture. As a policy of accommodation, tolerance and inclusiveness without prejudice, discrimination on the basis of origin, sex, religion and ethnic association would be minimized. This approach has been counter-productive in most cases for several reasons. Firstly, it amounts to replacing a primary discrimination with a tertiary one, thereby extending the bounds of discrimination and giving same an official stamp. Secondly, non-speakers of such elevated languages view this as an attempt to arrogantly impose on them values that are alien.

Thus, these efforts rather than engender integration and development has brought about suspicion, and distrust. Furthermore speakers of the “minor languages” have introduced these so called minor languages in educational curriculum at the local levels to check the flourishing of the national languages, and whatever cultural or value re-orientation it aimed to achieve. Such surreptitious elevation of some languages and consequently, some values and practices at the expense of others is bound to have social consequences, because local languages are the most veritable tool for social mobilization and the building blocks for learning. The point is that the affirmation and recognition of the importance of all languages and promotion of a cultural and political climate that encourages their flourishing should be a basic starting point in the search for a national language. This will ensure that when a national language emerges ultimately through the natural processes of adjustments, persuasion and mutual acceptability, a climate that fosters and encourages sustainable development would have been in place.

Multiculturalism provides the required background for appropriate modifications of the diversities in languages and other cultural attributes to enhance development. Directly linked to the language problem is the majority and minority problem in Nigeria. These problem manifests whenever the major or larger ethnic groups appeal directly or indirectly to its numerical strength to allot more than its fair share of social goods to itself. In other word when numerical strength is considered the sole or most important criterion in the distribution of social goods. The minor or small ethnic groups are thus conceived as no more than existential appendages. Such situations generate unnecessary tensions that slow down both integration and development (Gwunireama, 2008).

Lastly, poverty remains a very serious threat to democratization and development in Nigeria. As a multifaceted phenomenon, poverty finds expression in virtually all aspects or spheres of activity in Nigeria, hence, typically characterized with political, economic or cultural deprivations. A multicultural philosophy can shorten or prevent transient poverty from transforming to an absolute kind. In fact, the non-material dimensions of poverty can effectively be checked while a formidable base is provided for minimizing the material dimensions of poverty. For emphasis, reduction of the levels or dimensions of poverty is also one vital tool for the elimination of apathy in matters of governance, or political commitment by Nigerians; which in turn is a necessity, if corruption is to be tackled headlong.

‘Multiculturalism established that we all have needs and desires; we have likes and dislikes but there is nothing threatening in the differences. We are all seeking a better life for ourselves and future generations and there is no place for an ‘us and them’ (Government of South Australia(2015)’.

Recommendations and Conclusion

Multiculturalism is a fact of life in the sense that virtually every human culture is influenced by another in terms of lending and borrowing new ways of life, music, food, art and even knowledge. It is such interactions that make life meaningful in a sense. As a matter of fact, despite resistances against multicultural influences, most societies are already multicultural and characterized by cultural hybridity. This fact is what Jeremy Waldron (1990) emphasizes when he argues that: We live in a world formed by technology and trade; by economic, religious and political imperialism and their offspring; by mass migration and dispersion of cultural influences. A multicultural philosophy would promote unity and in turn can fast track development. This seems sure in view of the multicultural aim of promoting oneness of life among different cultures of society. Such unity in the midst of diversity is a fundamental cornerstone for Nigeria's integration. Finally, the need to enforce or maintain universal equality while at the same time protect individual or group rights will ensure a social balance that promotes the democratic culture of tolerance and accommodation required for a sustainable development.

Sustainable development in this sense will be all encompassing and not one dimensional, which often times, improvement in one sphere creates disequilibrium in several others. There would be quantitative progress (economic) but enhanced and provided for by efficient structural changes (qualitative changes) in attitudes, environmental care, intellectual depth and growth, as well as a general willingly and commitment to social progress.

References

1. Adagba, O., Ugwu, S. & Eme, O. (2012). Activities of Boko Haram and Insecurity Question in Nigeria. *Arabian Journal of Business and Management Review*. 1(9), 77-99.
2. Ake, C. (1996) "The political question", in: O. Oyediran (Ed.) *Governance and Development in Nigeria: Essays in Honour Billy Dudley*, Ibadan: Agbo Areo.
3. Akinyele, R.T. (2001) "Ethnic Militancy and National stability in Nigeria: A Case Study of the Oodua People's Congress", *African Affairs*, Vol.100: 623-640
4. Dempsey, et al (2009) 'The Social Dimension of Sustainable Development: Defining Urban Social Sustainability' *Sustainable Development*, pp. 289-300
5. Ekanola, A. (2006). National Integration and the Survival of Nigeria in the 21st Century. *The Journal of Social, Political and Economic Studies*. 31(3), 279-293.
6. Friedrich Heckmann(1993). Multiculturalism Defined Seven Ways. *The Social Contract*, p 245.
7. Georgious, P. (1984). "Speech on Multiculturalism" in: *Proceedings of the First National Congress, Sixth National Conference and Annual General Meeting of the Federation of Ethnic Communities Councils of Australia Inc*; 3-9 December.
8. Government of South Australia (2015). Definition of Multiculturalism and Culture. Available at: http://www.multicultural.sa.gov.au/_data/assets/pdf_file/0005/5594/what-does-multiculturalism-mean.pdf
9. Gwunireama, I. U. (2008). "Metaphysical of Minority Status as Mediating Structure" in: *Democracy: Ibom*
10. Ifeanacho, M. & Nwagwu, J. (2009). Democratization and National Integration in Nigeria. *Research Journal of International Studies*. Issue 9, January, 12-20.

11. Joseph, R. (2006), "Mis-governance and the African predicament: Can the code be broken", Faculty Distinguished Personality Lecture Series 1, Delivered 30 November, Faculty of the Social Sciences, University of Ibadan.
12. Mustapha, A. R. (2002) Ethnicity and democratization in Nigeria, in D. Eyoh, B. Berman & W. Kymlicka (eds) *Ethnicity and Democracy in Africa*, Oxford: James Currey.
13. Mustapha, A. R. (2004) "Nigeria: Ethnic Structure, Governance and Public Sector Reform", paper presented at UNRISD *Conference on Ethnic Structure, Governance and Public Sector Reform*, March 2004.
14. Nafziger, E. W. (1983) *The Economics of Political Instability: The Nigerian-Biafran War*, Boulder CO: Westview Press
15. Ogbu, S. (2001). Politics and the Struggle for Democracy in Nigeria: An Appraisal. *University of Jos Journal of Political Science*. 2(3), 14-25.
16. Okwenna, I. (2011). Zoning, Rotation and the Power Struggle in Nigeria. Retrieved on the 7th of September, 2012, from http://elombah.com/index.php?option=com_content&view=article&id=4836:zoning-rotation-and-the-power-struggle-in-nigeria&catid=25:politics&Itemid=92
17. Otite, O. and I. O. Albert (1999) *Community Conflicts in Nigeria: management, Resolution and Transformation*, Ibadan: Spectrum Books
18. Suberu, T.R. (1998), "States creation and the political economy of Nigerian federalism", in Kunle Amuwo et al (eds.), *Federalism and political restructuring in Nigeria*, Ibadan: Spectrum Books Limited.

**A MULTIKULTURALITÁS MATEMATIKÁJA, AVAGY A „SZÓMÁGIÁTÓL” A
ROBOT-SZAKÉRTŐKIG**
MATHEMATICS OF MULTICULTURALISM, OR FROM MAGIC OF WORDS
TOWARDS ROBOT-EXPERTS

Pitlik László PhD.

egyetemi docens

Szent István Egyetem, GTK, Társadalomtudományi és Tanárképző Intézet

E-mail: pitlik.laszlo@gtk.szie.hu

Kivonat

A multikulturalitás önmagában is olyan kifejezés/jelenség, mely közvetlenül nem mérhető. Csak az emberi elme találékonyságának köszönheti létét minden hasonló szó. Vélelmezhetően az emberi nyelv több szóval dolgozik, mint amennyit a fogalom-alkotó mesterséges intelligenciák ugyanazon valóságélmény leképezéséhez szükségeltetnek. A robotizált modellalkotás az emberi intuíció segítségével menti át az emberi intuíció termékeit forráskódba, s teszi mindezt az operacionalizálás, az objektiválás és az optimalizálás (OOO) elveinek egyidejű alkalmazása mellett. A tanulmány minden egyes szekció/előadás tervezett címe alapján példaszerűen is demonstrálni kívánja a matematika és a „szómagia” kapcsolati formáit, ezek konkrét és elvi lehetőségeit.

Keywords: artificial intelligence for term-creation, similarity analysis, tautology in modelling, unnecessary words, OOO (objectivity, operacionalism, optimizing)

Abstract: The multiculturalism is a word, what cannot be measured in a direct way. Each similar expression is just existent through the flexibility of the human brain. Probably, the human languages work with more words, than necessary (it means: artificial intelligence based algorithms would need fewer words to describe the same reality). The robotized model building tries to transform the results of human intuitions into source code based on other results of the human intuitions. These processes follow the parallel principles of OOO (objectivity, operacionalism, optimizing). The article demonstrates the theoretical and practical connections between the “magic of words” and the mathematics based on each section name and on the title of each article being involved into the sessions of the whole conference.

Kulcsszavak: fogalom-alkotó mesterséges intelligenciák, hasonlóságelemzés, tautologikus modellek, felesleges szavak, OOO (objektiválás – operacionalizálás-optimalizálás)

JEL besorolás: C02

LCC kód: HB131-147; HB135-147

Bevezetés

Az emberi agy (az emberi nyelvek szókincsét szűrőpróbaszerűen vizsgálva) évezredek óta képesnek tűnik olyan jelenségekről is szavakat/fogalmakat alkotni, melyek közvetlenül nem mérhetők, s talán sosem lesznek azok. Mérhetőnek véljük ebben az összefüggésben például a távolságot, a térfogatot, a hőmérsékletet, stb. De olyan szavakat is használunk, mint boldogság, szeretet, vagy éppen a multikulturalitás, melyek definiálásának megkísérlésekor ismét csak olyan szavakat használunk, melyeket ismét csak olyan szavakkal definiálunk, melyek ismét

csak definíciós problémák forrásai. Ezt a jelenséget nevezzük itt és most „szómágiának” – minden előjel és további értékítélet nélkül, egyszerűen csak a jelenség nevéként.

A spontán agyi folyamatok ezeket az komplex helyzeteket kezelni látszanak, hiszen a versek, prózák és egyéb írásművek léte ezt látszik „bizonyítani”. A bizonyítás pedig sajnos egy olyan szó a mágiaán belül, mely centrális szerepével ellentétben aligha felel meg az OOO (operacionalizálás, objektivizálás, optimalizálás) elveinek...

Potenciális kérdések: Hogyan lehet egy robot számára ezeket a fogalmakat (általában véve bármely más fogalmat) hozzáférhetővé tenni? Miért kell egy robot számára egyáltalán bármilyen fogalmat értelmezhetővé tenni?

Az utóbbi kérdésre a válasz lehetne egyszerűen az is, hogy „CSAK” – csak azért, mert a kérdés létező... Csak azért, hogy megtudjuk, lehet-e? S persze azért is, mert a robotok képesek az OOO-elviség megtestesítésére, vagyis támogatják az objektivizálást, az operacionalizálást és az optimalizálást – melyeknek csak látszólag ellentéte az emberi intuíció, ami nagyon is operacionalizált, mert van – évmilliók óta! Nagyon is objektív, mert a valóságnak vélt jelenségek történései az inputjai – mindig is! Nagyon is optimalizált, mert a megsejtett komplexitások és a felhasznált energiák aránya irracionális hatékonyságot sejtet a gépi intelligenciákkal összevetve.

Ráadásul mindenki számára kellően emberi, vagyis kényelmes, komfortos, otthonos – azaz természetes. Az emberi intuíciók egy része olyan felismerésekkel szolgál, mely más intuíciók robotok számára való átadását teszik lehetővé - akár tetszik, akár nem. A robotok számára pedig csak az értelmezhető, ami algoritmizálható. Ami még! nem, az majd előbb-utóbb azzá válik/válhat... mert ha ezen az úton megtörtént az első lépés (s már nem az elsónél tartunk), akkor ez egy egyre gyorsuló mértékben önkatalizáló folyamatá válhat...

Emellett a hogyanra vonatkozó (első) kérdésre a teljes cikk kíván majd válaszokat adni... (Töredelmes vallomás: szocializációs „betegségként” a szerző is alapvetően a „szómágia” eszközeivel kényszerül ezen „szómágia” tükröződéseiről beszélni, ha konszenzusra akar jutni más „szómágusokkal” – lévén más eszközünk egyelőre nem tűnik a tömegek számára elérhetőnek...)

„Felesleges” szavak?!

Apropó, „betegség”! Vajon miért létezik olyan kifejezés az emberi nyelvekben: mint betegség és egészség? Ez a két szó nem egyetlen egy komplex állapotleírást szolgál? Aki nem teljesen egészséges (s kérdés, van-e ilyen?), az valamilyen mértékig beteg, ill. fordítva? Aki végletesen beteg, az pedig tulajdonképpen már nincs is? Aki (még) van/létezik az nem végletesen egészséges, hiszen minden „betegséget” legyőzött (addig)? S ha egyszer véletlenül majd nem győz, akkor sem beteg, hanem már egyszerűen csak nem létező? Vajon egy más élőlényt és halált sosem látó magányos emberi egyed fejében megszületik-e az egészség, a betegség és a halál fogalma? Nem csak a közösségi tapasztalás hív létre bizonyos fogalmakat? A sok fogalommal nem úgy bánunk-e, mint a golyós puska helyett a sörétes fegyverrel: nem szórjuk-e csak a szavakat (vö. „általában-mindig”, ill. „de-viszont”), vagyis nem csak finom distinkciókat próbálunk-e tenni nagyon kevés intuitív energia-felhasználásával (vö. köz/önséges/ beszéd vs. vers)? Vajon olyan szavak, mint az asztal, a futás vagy éppen a betegség/egészség azonos komplexitásúak-e? Az asztal nem más-e, mint azon fizikai körülmény-együttállások, melyekben valami kisebb tárgy/testrész valami közel vízszintes, nem

túl nagy, az alapzattól karakteresen megkülönböztethető, akár el is mozdítható, emberméretű tárgyra való ráhelyezését sejtjük? A futás nem olyan elmozdulás-e, melyet valamilyen mozgásra „tervezett” rendszer végez valamilyen sebességgel, irányban és céllal (vö. ismét csak speciális konstellációk)?

Az ellentétes/rokon-értelmű szavak (most minden Olvasó tegye félre berzenkedését pl. a művészet védelmében egy pillanatra) nem „feleslegesek”-e ott, ahol egyetlen egy (vélelmezhetően számszerűsíthető, sőt folytonosnak tűnő, fuzzy-jellegű) skáláról beszélünk? Ahol a konstellációk idealitáshoz mért hasonlóságának mértéke a skála maga, s ahol a hasonlóság egy olyan skála, melynek nem alappontja, hanem középpontja van csak, nincs mértékegysége és nincs egysége sem – vagyis egy új mérési entitás az eddig ismert pl. nominális, rangsor-, intervallum és egyéb skálákhoz képest? Az emberi szavak (ellentétek, szinonimák) nem ezen skálákon igyekeznek-e a saját helyüket kikövetelni - minden felhasználó által több-kevesebb következetességgel gyúrva át minden más ember agyát a kommunikáció keretében az egyes szavak dinamikus értelmezhetőségét érintően?

Talán furcsa, hogy egy fejezet szinte csak kérdésekből áll, de a kérdés olyan „szómágikus” műfaj, mely a legkevesebb kárt képes vélelmezhetően okozni... A kérdés sejteti a válaszokat és a leginkább helyesnek vélt választ is, de nem deklarál! Diplomatikusan megnyit gondolati utakat és várakozik a minél konzisztensebb válaszokra... Ahol a válaszadó magát „minősíti” válasza holisztikus jellegén keresztül...

A szómágia és a matematika szakirodalmi együtt- említéséről

Jelen cikk két kulcskifejezését jelentő szavak, vagyis a *szómágia* és a *matematika* együttes említése 2520 esetben fordult elő a Google találati listák szerint, míg a *szómágia* és a *multikulturalitás* párhuzamos előfordulása csak 453 esetet jelentett. Ezzel szemben a *multikulturalitás* és a *matematika* közös kezelése 13700 objektumból álló halmazt adott. A szómágia, mint a legkevésbé kánon-közeli kifejezés vélelmezhetően azokban a dokumentumokban, melyekre vonatkozhatna (vö. multikulturalitás), önmagában azért nem fordul elő nagy gyakorisággal, mert magáról a szómágus nem kíván/szeret ilyet még csak jelezni sem (vö. 453 találat). Ezzel szemben a matematika és a multikulturalitás (vö. 13700 találat) azt jelzi, hogy az interdiszciplináris értelmezések kánon-jellegű feldolgozása létező tendencia (vö. pl. etnomatematika szócikk a wikipédiában). A szómágia és a matematika, mint diagnózis és gyógyszer együttemlítése a két előző találati érték között foglal helyet (kényszerűen) vélelmezhetően a szómágia kifejezés tudományos szalonképtelenséget súroló határvonalához való közelsége miatt.

A továbbiakban a szómágia+matematika találati halmazon belül mozogva megállapítható, hogy nem csak hétköznapi megnyilvánulások (pl. fórumok) formájában van jelen a két szó a weben - heterogén forrásokat feltárva, s időrendben visszafelé haladva:

Erre példa Böhm (2015) kríziskommunikációról szóló cikke, mely szerint „*A szómágiának nevezett eljárás egyértelműen a manipuláció – itt nem negatív kontextusban használatos – eszköztárába tartozik.*” Itt a szerző a szómágiát semleges szakkifejezésként pozicionálja jelen cikkhez hasonlóan. Böhm a szómágia kifejezés értelmezési terét 15 említésen keresztül járja körbe, így itt és most ennek további átvétele, kifejtése nem szükséges. Ki kell emelni azonban, hogy a matematika szó Böhm esetén nem, mint a szómágia ellenpontja, gyógyszere jelenik meg az egyetlen egy említéssel, hanem lényegében csak véletlenszerűen, kontextuson kívüli kifejezésként.

A Lovassy László Gimnázium 2013-as pedagógia programja a magyar nyelv és irodalom oktatás kapcsán, mint kulcsszó meri felemlíteni a szómágiát (immár értékítéletet alkotva) olyan szavak társaságában, mint „*Tévutak a vitázásban: csapda, manipuláció, hátsó szándék, érdekharc, szómágia, a tévedéshez való viszony (a győzelem/vereség kérdése).*” - matematikát ismét csak önálló értelmezési térbe helyezve.

Falus András (2011) szerint "*A szavakban bűvös varázslat van. A szómágia egy megfejtendő csoda, egy eddig nem megfejtett varázslat*". A költő önvallomása így szól ugyanott: "*Mindig nagyon izgatott a matematika, sokáig matematikus akartam lenni, végül a biológiánál kötöttem ki. A prímszámok olyan számok, amelyek a csak önmagukkal és eggyel oszthatók. A prímszó olyan, amely az én értelmezésemben nem helyettesíthető mással, csak azzal, hogy Isten.*" A szómágia itt pozitív értéktartalommal párosul, a matematika pedig ismét csak nem ellenpont, sokkal inkább a transzcendens része...

Csákány Béla (1977) matematikus a szómágia ősi alakzataként a „*költészetet*”, míg modern alakzataként a „*gondolatmágiát*” emeli ki. Csákány egy könyv kapcsán, mely alapvetően szépirodalom, már áthallásként felveti, hogy azt akár matematikának is lehetne tekinteni. Ebből a rövid áttekintésből is érzékletesen látszik, hogy a szómágia jelensége közismert, s a kifejezés nem feltétlenül érdemes a számúzésre. Emellett az is világossá válik, hogy a szómágia egy fajta eszköz, melyet önmagában és önmagáért érdemes vizsgálni. Jelen cikk arra tesz kísérletet mindezek alapján, hogy a szómágia eszközeivel/eszköztára mellé felsorakoztassa azon gondolkodás-módszertani lehetőségeket, melyek alapján a szómágikus (előjel nélküli) manipuláció mögötti valós (objektívizáló) tartalom a big data felé tartó világban megfelelő matematikai módszerekkel feltárható.

Szekciók és előadás címek

Az alábbiakban a fenti „filozófikus” gondolatok operatív lecsapódása a szekciók címén/önjellemezésén és az egyes előadascímeken keresztül kerül nagyító alá. Elsőként idézőjelben és dőlten szedve álljon itt szekciónként az önjellemezés, majd ezt kövessenek matematikai át/újra-értelmezése:

A szekciócímek matematikai aspektusai - Bevezetés

A multikulturalitással foglalkozó konferencia szekciócímei és önjellemezései az alábbiak voltak a szervezés eredményeként (forrás: Rudnák, 2015). Nem udvariatlanságból, hanem a ráhangolódás megkönnyítése érdekében álljon az első helyen a multikulturalitás matematikája szekció, s ezen szekció esetében nem csak a cím, az önbemutató, hanem azonnal maguk az előadások rövid értelmezései is:

„A multikulturalitás matematikája: A multikulturalitás matematikája szekció érdeklődéssel várja mindazok elemzéseit, akik úgy gondolják, hogy komplex jelenségekről nem csak a „szómágia” eszközeivel, hanem a matematikai modellek nyelvén is érdemes, sőt lehetséges beszélni. Így fel kell merni tenni a kérdést, hogy például: Ki tudja vajon megbecsülni pl. az OECD/EUROSTAT adatai alapján, melyik ország a leginkább multikulturális jellegű a többiekhez képest? Melyik országban hogyan változott a multikulturalitás foka az elmúlt évtizedekben a többiek fejlődési görbéihez képest? Hiszen a multikulturalitás nem egy fekete-fehér/igen-nem jelenség, ezért ennek van mértéke, mely modellezhető. Van dinamikája, mely leírható, előrejelezhető...”

- A matematikai közelítés itt és most annyit ígér és vár el, hogy rámutat arra, miszerint a big data már ma is tartalmazhat olyan adatvagyonokat, melyek alapján a multikulturalitás sokszínű jelensége a bevezető gondolatokban jelzett konstelláció-alapúság/tranzakció-orientáltság elvei mentén értelmezhetővé válik...
- A szekció nyitóelőadása ezen tanulmány rövid kivonata. Egy másik előadás címe: „*Integrálódik-e az EU?*” (forrás: Rudnák, 2015)Ebben a szerző szűrőpróbaszerű statisztikai adatvétellel azon szekcióelnöki megrendelésnek tesz eleget modellezési ujjgyakorlatéként, miszerint igaz-e, hogy az EU tagországai az elmúlt 30 évben évente mutatott szórásértékei (multikulturalitás-komponensei) alapján a kiválasztott mutatószámok tekintetében aggregáltan semmilyen közeledést, vagy távolodást nem mutattak? Vagyis igaz-e, hogy az elmúlt 30 évben minden év másként egyforma év svolt? Ha erre a kérdés lehetséges választ adni, akkor a fogalom-alkotó mesterséges intelligenciák és például az EU parlamenti/bizottsági hozzászólások között azonnali és stabil híd veretik. Ez a híd nem más, mint a data-driven policy making hídja, melyen járva már csak olyat állít egy szakértő, amit alá is tud támasztani, ill. bármit mondhat sejtésként, melyet előbb-utóbb valakinek alá kell támasztani...
- Egy másik (szintén a szekcióelnök által megrendelt) előadás címe: „*Európai Unióországok nemzeti közgyűjteményi intézmények honlapjai nyelvi támogatásának elemzése multikulturális aspektusból*”. (forrás: Rudnák, 2015)A kérdés ebben az esetben is triviális: lehet-e minden ország másként egyforma, azaz beszélhetünk-e a multikulturalitás földrajzi differenciálódásáról az előadás címében jelzett aspektusból? Amennyiben lehetséges és esetlegesen elvi szinten elvárható a homogenitás, a felismert szükségszerűség = boldogság (fenntarthatóság) logika mentén máris megmondható, kinek mit illik ennek érdekében tennie?
- Egy ismét csak bizonyos értelemben megrendelt előadás címe: „*Multikulturális kompetenciákra utaló magatartásminták mérési lehetőségei*”. (forrás: Rudnák, 2015)Emögött a cím mögött az a kérdés bújk meg, vajon a hétköznapi cselekedeteink digitális lábnyom-rétegei (tranzakciós szinten) adnak-e kellő muníciót ahhoz, hogy az egyes munkavállalókat/hallgatókat versengő módon minősíteni lehessen a multikulturalitás tetten érhetősége szempontjából mindennemű szubjektív emberi beavatkozás nélkül, akár a diploma mellékleteként?
- Az előadások között található „*A Merger-típusú cégösszeolvadások multikulturalitási kockázatokat érintő aspektusai*” (forrás: Rudnák, 2015)címet viselő, ismét csak egy fajta koprodukciónak jellegű előadás. Ennek központi kérdése, miként lehet a „szómágia” közismert áramlásából a modellezhető gondolati rétegeket beazonosítani: pl. az ismert/elképzelt cég-összeolvadási formák között lehet-e a multikulturalitás szempontjából kockázatosabb és kevésbé kockázatos alakzatokról beszélni? Ha egyes alakzatok kockázatosabbak, mint a jogilag kezelt egyéb alakzatok, akkor a jogi szabályozás egyenszilárdságát lehet ezt követően vizsgálni (s aktuálisan érdemes lehet a bróker-botránysorozatként közismertté vált történésekre és ezek szabályozási egyenszilárdságára, ezek hiányában társadalmi kockázataira gondolni)...
- S végül a „*Kulturális intelligencia*” (forrás: Rudnák, 2015)előadascím mögött megtudható lesz milyen faktorok hatnak ezen fogalom hátterében? De a faktorok (tényezők, szempontok, attribútumok) beazonosítása már önmagában is filozófiai jellegű alapkérdéseket vet fel: minek faktorok után nyomozni, ha minden mindennel összefügg? Bizonyítja-e egy összefüggés hiányát, ha adott adatminta és adott módszertan (vö. szignifikancia-vizsgálat) ezt éppen nem mutatja? Számít-e bármit is tudományos szempontból a kérdőívekkel és interjúk formájában feltárt alapadat, mint mérés-pótlék? Vagy mindenkor található olyan tranzakciós adatok, melyek pótolhatják az embert, mint „mérő”-eszközt? Ha pedig minden mindennel összefügg, akkor nem ott

kezdődik-e a tudományosság, hogy végre felmerjük tenni a kérdést magunknak: ugyanarra a problémára adott megoldási alternatívák közül melyik a bizonyíthatóan (leg)jobb? Vagy minden megoldás „csak” másként egyforma ott, ahol a doktori fokozatszerzést a társadalom, az innováció-politika szívesen összekapcsolná azzal, hogy az ifjú titánok az elődök vállára képesek állni?!

A szekciócímek matematikai aspektusai – A többi szekcióról

Ennyi ráhangolódás után következzen egyfajta élveboncolás olyan alanyokon, akik egyelőre a szekció neve mögött személytelenül és akarattalanul kell, hogy eltűnjék az át- és újraértelmezéseket:

„Elmélet és filozófia: Szekciónkba várjuk a multikulturalitás különböző teoretikus vizsgálatait bemutató előadásokat. Azt szeretnénk áttekinteni, hogy a jelenség által felvetett kérdésekre és problémákra milyen válaszokat tudnak adni a filozófiai diszciplínák, valamint a társadalom-, a politika- és a gazdaságelmélet, illetve, hogy milyen etikai értékelések lehetségesek ezekkel kapcsolatosan.”(forrás: Rudnák, 2015)

- Az eddigi fejtegetések alapján talán nem indokolatlan az a részkövetkeztetés, hogy minden, ami a multikulturalitás matematikájával kíván foglalkozni, egyben megfelelhetne éppenséggel az elmélet és filozófia szekció öndefiníciójának is.
- Ennek egyik ékes példája az a szekcióba sorolt előadás, mely szerzői a Gazdaságelemzési és Módszertani Intézethez kötődnek PhD-Hallgatókként (l. konkrét előadáscímek matematikai aspektusait vizsgáló önálló fejezet).

„Munkaerő-piaci sokszínűség: A társadalmi multikulturalizmus a munkaerőpiacon a sokszínűségben ölt testet. Értendő ez alatt a munkanélküliség és foglalkoztatás kérdéskörének munkaadói vagy munkavállalói szempontból való megközelítése épp úgy, mint a munkaerőpiac kínálati oldalán fellelhető különböző csoportok szemszögéből történő tájékoztatás. A szekció keretén belül olyan jó gyakorlatokat szeretnénk bemutatni, amelyek a vállalati diverzifikáció, a munkaerő-piaci sokszínűség, a munkahelyi esélyegyenlőség megteremtésének példái.”(forrás: Rudnák, 2015)

- A munkaerőpiac kapcsán komoly filozófiai és így egyszerre matematikai kérdés, vajon mikor, milyen bizonyítékgyártási módok, módszerek és módszertanok alapján lehet esélyegyenlőtlenségről beszélni? Valóban igaz-e, hogy a munkamegosztás évezredek tradíciói és alakzatai nem követnék az összes vallás esetében nyomatékosan és többszörösen kiemelt elvet: mindenkit képességei, adottságai szerint kell megítélni és díjazni? (Pitlik, 2014)
- Aktuálpolitikai kérdésként ide tartozik a minden állampolgárnak esetlegesen majd járó alaphív/jövedelem/juttatás filozófiai szükségességének matematikai bizonyíthatósága is... Vajon hogyan kezelendő a társadalmi szolidaritás szempontjából az önsors-rontás léte/kockázata? Van-e peches munkavállaló? Kik tartozzanak egy kockázatközösségbe? Milyen társadalmi érettség (konstelláció) esetén miként hatnak bizonyos munkaerő-piaci intézkedések (vö. „szómágia”-minimalizált hatástanulmányok kultúrája)? Vagyis melyik a legérettebb társadalom egy alapjövedelem bevezetésre? Milyen fenntarthatósági feltételekkel köthető meg egy alapjövedelmet garantáló társadalmi szerződés? S mi a teendő a szerződészegések egyes alakzatai esetében? Az önmegvalósításhoz lehetővé tett társadalmi erőterek fejében mennyi jövedelem kik felé és miként csoportosítható át?
- A feltett kérdések nem (csak) esszékre, hanem világos operacionalizált, optimalizált és objektivizált (OOO) válaszokra is várnak... Vagyis a „szómágia” és a matematikai

kényszerű fúziója tűnik az egyetlen útnak a komplex társadalmi jelenségek ideológia-mentes, azaz fenntarthatóság-központú vezérlését érintően?!

„A csoportközi érintkezés pszichológiája: Amikor különböző kultúrák találkoznak, óhatatlanul számolnunk kell a csoportközi érintkezés pszichológiai jelenségeivel. Nevezetesen a csoportközi konfliktusok megjelenésével, az előítéletek, a sztereotípiák kialakulásával vagy a diszkrimináció és az agresszió megjelenésével. A szekcióba várunk minden előadót, aki a csoportközi érintkezés pszichológiai témáiban kíván előadást tartani. Az előadás lehet új kutatási eredmény vagy elméleti összefoglaló, amely újszerűen mutatja be a kultúrák találkozásának pszichológiai problémáit, ill. várunk olyan előadókat, akik jó gyakorlatot tudnak bemutatni a kultúrák közötti konfliktusok kezelésének témájában, legyen az személyiség-, képesség- vagy készségfejlesztés.”(forrás: Rudnák, 2015)

- Minél inkább az ember kerül a vizsgálódás tárgyaként értelmezésre, annál inkább felvetődik a kérdés, vajon az ember, mint olyan miként alakítható át adattá? Nem vésze el ezáltal éppen az ember lényege? Amíg ugyanis nincs adat, addig a matematikai apparátus is korlátozott (jelen cikkben alapvetően a data-driven policy making elveit, vagyis az emberi képességek robotizálhatóságát szem előtt tartva).
- Másrészt azonban mindannyian tudjuk, hogy az ember létezése a XXI. század IT-orientált világában digitális nyomok sokaságát hagyja hátra, vagyis úm. hulladékadatként átláthatatlan mennyiségű jel állhat rendelkezésre bárkiről, ill. bármilyen ember által érintett eseményről/folyamatról. A csoportközi érintkezés kapcsán – legalább is a virtuális térben – a multikulturalitás matematikája szekcióban vizsgálendő „multikulturális magatartásminták” kérdésköre akár ezen szekcióban is megállhatná a helyét.
- Ezzel párhuzamosan utalni szükséges az egér-, billentyűzet-, telefon-, autó-használat tranzakciósintű adataiból feltárható stressz-jelenségek létezésére is. A stressz aggregált vizualizálni tudása után azonnal elvárásként fogalmazódik meg az okok mibenlétének levezetése: pl. vajon válhat-e a másság stresszorrá? Egy zárt rendszerű kommunikációs kísérletben, ahol minden tekintetben eltérő kultúrájú egyedek dolgoznak egymással (vö. pl. wiki-szócikk alkotása csoportmunka keretében), vajon kihat-e a tudott vagy megtapasztalt másság a másikkal való együttműködés dinamikájára, hangulatára, tartalmára, formájára?

„Vizuális művészet és tudomány: A vizuális művészetek terén – ahogy számos más diszciplínában is – paradigmaváltás történt az utóbbi évtizedekben. A hangsúlyok máshová helyeződtek, a kifejezési módok kiszélesedtek, új és még újabb határterületek jönnek létre. Mindez szinte törvényszerűen hozza magával, hogy a művészeti alkotófolyamat gyakorlatán, valamint a klasszikus művészettörténeti, ikonográfiai és szemiotikai értelmezéseken kívül a vonatkozó társtudományok – művészetesztétika, -filozófia, -pszichológia, -szociológia – és egyéb teoretikus elemzések szerepe nő. Ezzel együtt nem feledkezhetünk meg arról, hogy a fókuszban a mű és a művész áll, aki nem kerülhető meg, és nem veszhet el az analízis szerteágazó folyamatában. Szekciónk az említett jelenségeket sajátos aspektusból, az alkotó, vagy az alkotás valamely fázisában résztvevő ember szemszögéből vizsgálja.”(forrás: Rudnák, 2015)

- A művészek és a robotok kapcsán fel-felvetődik, hogy ők szintén egy skála két ellentétes végét jelentik-e? De vajon képessé tehető-e egy robot műalkotások kialakítására? Képessé tehető-e új irányzatok felismerésére, megteremtésére?
- Minden művészet mögött ott vannak masszív mesterségbeli tudásrétegek – ezek semmiben sem különböznek az ipari gyártórobotokba beírt szabályrendszerektől. A kérdés sokkal inkább tehát a robot-invenció létezetősége körül keresendő. S nem is

kell nagyon keresni: már ma is az önmaguknak operatív célt adni képes robotok korát éljük. A boldogság/fenntarthatóság = felismert szükségszerűség univerzális-közeli elve mentén a robotok képesek context free (azaz elvi szintű) egyensúlyvesztéseket feltárni és kompenzálni akarni. Ha tehát egy robot pl. a Google Trends keresési statisztikái alapján egy adott régióra azt valószínűsíti, hogy a társadalmi agresszió szintje norma feletti és ráadásul dinamikusan növekszik is, akkor a robotvers témája máris adott: a béke-pártiság – ill. a nagyon durva agresszió érzékeltetése nagyon kevés szóval! Az alkalmazandó szavak a békevers esetén pedig azok, melyek egyedileg és/vagy kombinációban a legnagyobb hipnotikus/nyugtató erővel bírnak ugyanezen statisztikák alapján közelítve/szűkítve a szavak mibenlétét. A nyelvtani elemek (személyes névmások, igeidők, mondatfajok, stb.) és ezek nyugalomgenerálással kapcsolatos erőterei szintén levezethetők az emberi nyelvhasználatok egymást követő történéseiből (vö. túsztárgyalók szakmai alapképzése) – s a költő sem tesz más biológiai heurisztikái mentén! Ha tehát egy robot számára immár adott a téma, a szavak, a nyelvtan, a stílus, s mesterségbeli tudásként a rím, a ritmus alaptudás (vö. anagramma-gyártás), akkor egy legalább átlagos költő átlagos versét a robotköltő meg tudja alkotni (ahol a vers ráadásul nagyon magas asszociációs szinteket enged meg) – s ez a Turing-teszttel bizonyítható is...

- A Turing teszt a bizonyíthatóság egy félreérthetetlen szintje: ha két jelenségről nem dönthető el, melyik kötődik tisztán emberi, s melyik gépi intelligenciához, akkor a mesterséges intelligencia máris kiállta a próbát – a gyakorlat próbáját, mely nem jelenti azt, hogy ez a mesterséges intelligencia tökéletes lenne, de azt már igen, hogy az ember által az emberről alkotott képnek képes volt megfelelni...
- A művészet az intuíciók tobzódása – de a modellezés maga is intuíció-generálás! Egy jól sikerült adat-vizualizáció (vö. képkalkotó eljárások eredménye) maga is műalkotás – különösen ennek első példánya esetében. Azt pedig nem lehet egy műalkotást létrehozni képes folyamat leminősítési szempontjaként értelmezni, hogy onnantól a robotizált tudás által termelni képes eredmények száma lényegében korlátlan. Ilyen alapon az iskolateremtő irányzatok első képviselőit követőket mind-mind teljesen értéktelennek illene tartani (vö. József Attila epigonok, Elvis imitátorok, stb.). S teszik is ezt sokan – noha a valódi kérdés az lenne, vajon sikerült-e az imitátornak meghaladni a művész teljesítményének minimumát, átlagát, sőt akár a maximumát is?

„Nyelv- és diszciplínaoktatás / idegen nyelvű képzések módszertani kérdései: A felsőoktatási intézményekben – így hazánkban is – már több éve folyik idegen nyelvű alap- vagy mesterszakképzés, amely nem kis kihívások elé állítja az intézményeket, illetve azok oktatóit. A szekció célja, hogy az idegen nyelvű képzések vezetői megosszák egymással tapasztalataikat, megvitassák a módszertani és szervezési kérdéseket. Reményeink szerint kialakítjuk a képzésre vonatkozó "best practice-t (legjobb gyakorlat) ". Tesszük mindezt kiselőadások és egy kerekasztal-beszélgetés formájában, amelynek összegzését megjelentetjük.” (forrás: Rudnák, 2015)

- A nyelvészet a helyesírás-ellenőrzés, a plágiumkeresés és még számos más számítógépekkel kezelt probléma kapcsán gyorsan konvergál az ún. reáلتudományokhoz – bár itt is le kell szögezni: semmi értelme a reál- és a humántudományokat egymástól akaratlagosan szétválasztani. Vélelmezhetően csak egyféle tudományosság létezik, mely egy skálát jelent, ahol lehetnek alacsonyabb és magasabb szintű megoldások (vö. Occam borotvája: Pitlik et al., 2014)...
- Az idegen nyelven való képzés modellezésének számos érdekes területét lehet elképzelni máris annak reményében, hogy valódi válaszok is születhetnek záros határidőn belül:

- Melyek azok a kiindulási nyelven rendelkezésre álló írásos tananyagrészek (szövegek), melyek esetén robotokkal is feltárhatók multikulturális kockázatok (pl. adott vallást érintő tanmesék, karikatúrák esetlegesen nem lehetnek része az érintett vallást gyakorlók képzésének – vö. Mohamed-karikatúrák alapján arab grafikus oktatása)?
- Melyek azok a forrásszövegek, mely tükörfordításra a leginkább vagy legkevésbé alkalmasak? Vagyis hol lehet akár robot-fordítót alkalmazni és hol kell műfordítót, szakfordítót bevonni – pl. e-learning anyagok fejlesztése érdekében?
- Két/több fordítás közül megítélhető-e melyik a jobb, ha triviális félrefordítások már kizárásra kerültek?

„A multikulturális oktatás és nevelés kihívásai: A globalizálódó világban az oktatási intézmények, a nevelés kérdései, az osztályok, csoportok összetétele alapvető változásokon megy keresztül. A „ki alkalmazkodik kihez” egyre inkább aktualitás. Asszimiláció, szegregáció, integráció – vajon melyik a helyes út az eredményes, színvonalas oktatás megtartásában? Szekciónk célja a közelmúlt tapasztalatainak, irányvonalainak, esetleges buktatóinak feltárása, megbeszélése, illetve a további generációk felkészítése a másság, a különbözőség elfogadására, az etnorelatív világgép kialakítására.” (forrás: Rudnák, 2015)

- Ha egy kérdés úgy hangzik, melyik a helyes út? vagy éppen ki alkalmazkodik kihez?, akkor a formális nyelvérzékünk egyetlen egy út után fog keresgélni, vagy éppen a kommunikációban érintett szereplők egyikét akarja kikiáltani (bűnbaknak)... A kérdés ilyen formában tehát még nem elég szofisztikáltak: a fuzzy, vagyis a nem fekete és nem fehér (minden lehet másként egyforma) megoldások világa vélelmezhetően adekvátabb, mint az igen/nem elvek világa minden emberi jelenségre...
- A szegregáció éppen annyira bűn és eszköz, mint pl. a tehetséggonдозás?! Az emergens rendszermozgások több perióduson keresztüli kölcsönhatásainak eredményeit (állapotait, állapot-változásait) kell tudni a rendszerideál szempontjából aggregáltan minősíteni ahhoz, hogy eljussunk ilyen komplex kérdések hatástanulmányainak valamit is érő szintjéhez...
- Aki a múltbeli és/vagy párhuzamos térbeli állapotok sorozatát nem képes legitim és racionális módon rangsorolni (vö. aranykor fogalma a művészetekben, a gazdaságban), az nem lehet képes neveléseméleti, oktatásdidaktikai, stb. komplexitásokat sem kellő szofisztikáltsággal kezelni...
- Amíg tehát nem tudjuk, Finnország vajon joggal akarja-e megszüntetni a tantárgyakat és valóban ott-e az oktatás színvonala a legjobb, vagy mit üzennek a Pisa-tanulmányok valójában, addig hermeneutikai kutatásokat kell folytatni: vagyis a matematikainak látszó folyamatokat vissza kell csatolni a „szómágia” alapvetéseibe.
- A minden(ki) másként egyforma elv mentén tömeges pozitív/negatív értékítéletek kapcsán kell tudni majd egyre többeknek belátni, hogy nincs értékválság. A modelltechnikailag nem értékelhető helyzetekben való masszívan minősítő kinyilatkoztatásokról már nem is beszélve...
- Az MTA szakmódszertani pályázata is arra mutatott rá 2014 telén, hogy végre itt lenne már az idő bizonyítani akarni és tudni, vajon milyen pedagógiai lépések milyen eredményre vezetnek általában és adott helyzetben? Ezek hiányában nem tudományos felismerések, hanem hittételek mentén folyik céltalan vita...

„Multikulturális környezetben tanulni-dolgozni: A szekcióülés témája a hallgatók beilleszkedése és tapasztalata a célországban. Résztvevőként várunk külföldi hallgatókat, akik Magyarországon tanulnak, illetve olyan magyarokat, akik tanulmányaik vagy munkájuk során

hosszabb időt töltöttek el külföldön. Főbb szempontok: a célország bemutatása és párhuzamba állítása saját országukkal, a beilleszkedési és befogadási kompetencia-elemek vizsgálata, a kulturális sokk, valamint a felmerülő kihívások és elért sikerek bemutatása.”(forrás: Rudnák, 2015)

- A kulturális sokk fogalmának párja az új környezetbe való beleszeretés első látásra! Vajon milyen élethelyzetből érkező milyen személyiségek milyen élethelyzetbe és személyiségek hatása alá kerülők milyen mértékű sokkot/”szerelmet” élnek át? Mennyi a személyiségek inkompatibilitásának hatása és mennyi az általában véve vett másság (a kultúra) hatása adott sokk/öröm-mennyiség elérése mögött?
- Milyen személyiségjegyekkel rendelkezők meddig tudnak szerepet játszani milyen jellegű terhelések mentén idegen környezetben (de akár a sajátjuknak vélt környezetben is)?
- Ha igaz, hogy nem a posztonként/munkakörönként legkiválóbbak alkotta csapat a legjobb, akkor talán az is igaz, hogy nem a homogén kultúrára törekvés teszi a rendszert a „legerősebbé”?
- A multikulturalitás matematikája szekció merger-jellegű cégösszeolvadásokról szóló témája a szervezet szintjén, míg ez a szekció az egyed szintjén vizsgálja ugyanazt: a másságok találkozását?!

Konklúziók

A cikk folyamatosan látszólagos szembenállást tart fenn a „szómágia” és a matematizálás között, noha ez a két jelenség (hasonlóan a betegség-egészség kifejezéspárhoz) egyazon skála kétféle leírását jelenti. Ezen a skálán a valóságot mérjük. A valóság leírható szavakkal, ill. számokkal és műveletekkel. Mindkét esetben az a lényeg, vajon a leírás adott alakzata bizonyíthatóan komplexebb-e, mint egy korábbi alakzat, ill. alakzatok? A bizonyítás fogalma (noha formálisan kellően matematikai jellegűnek tűnik) sajnos legalább annyira kiforratlan, mint az asztal, a futás vagy az egészség/betegség szavak jelentése.

Bizonyítani lehetne elvileg érveléstechnikai (logikai) szinten és lehetne komplex többrétegű modell-konzisztenciákon át. A modellek hermeneutikai megalapozása és lezárása a „szómágiában” gyökerezik és oda is hajlik vissza, így jelenleg csak az ideál kereséséről, közelítéséről beszélhetünk bármilyen eddig humánnak vélt terület át/újra-értelmezésekor. Egyet azonban nagy biztonsággal ki lehet jelenteni: csak a „szómágia” a big data és a mesterséges intelligenciák időszakában már nem lehet kellően komplex egyetlen egy jelenség értelmezni akarása kapcsán sem...

Összefoglalás

Nincs humán- és reál-tudomány, csak tudomány van. A tudomány célja képessé válni arra, hogy a jobb megoldást a kevésbé jótól minél nagyobb valószínűséggel meg lehessen különböztetni. A „szómágia” önmagában erre nem képes, ill. a matematizálás után a hermeneutikán keresztül ismét a „szómágiába” való visszaívelés okozhat olyan megtisztulási folyamatokat a „szómágia” matematizálást tagadó, nem praktizáló ágaihoz képest, mely miatt a „szómágia” legmegrögzöttebb híveinek is a matematika parazsán kell járniuk, s fordítva is: a matematika nem a képletekkel kezdődik és nem ott ér véget...

Irodalomjegyzék

1. Böhm K. (2015): SZÓ, SZÓ, SZÓ – DE A VELEJE? Szómágia használata a közbeszédben és a krízis kommunikációban, Jelkép (Kommunikáció, közvélemény, média), 2015/2, 11p, 11p, http://communicatio.hu/jelkep/2015/2/JelKep_2015_2_Bohm_Kornel.pdf
2. Csákány B (1977): Valóságos csodák, Tiszatáj, 31:12, 96-97p. <http://www.math.u-szeged.hu/~csakany/Pdffiles/ady.pdf> (1-2. bekezdés)
3. Falus A. (2011): MTA - Sajtószemle: Falus András második verseskötete, MTA, 1p, 1p, <http://mta.hu/sajtoszemle/falus-andras-masodik-verseskotete-128997?style=normal>
4. Lovassy L. G. (2013): Lovassy László Gimnázium - Pedagógiai program: Tanulásmódszertan és kommunikáció helyi tanterv, 24p, 14p, http://www.lovassy.hu/online/egyeb/e-dok/pp2013/Tanulasmodszertan_es_kommunikacio.pdf
5. Pitlik L.: (2014): My-X team, avagy egy innovatív ötlet istálló, Gödöllő, INNOREG, 28p, 12-14p, ISBN 978-963-12-0942-6, http://miau.gau.hu/miau/196/My-X%20Team_A5%20fuzet_HU_jav.pdf
6. Pitlik L. et.al. (2014): Occam borotvája – finomhangolás után, Gödöllő, Magyar Internetes Alkalmazott/Agrárinformatikai Újság, No.185, 5p, 1-5p, HU ISSN 1419-1652, http://miau.gau.hu/miau/185/occams_razor_finetuned.doc
7. Rudnák I.: (2015): A multikulturalitás konferencia meghívója és kivonatai (személyes közlés)

Melléklet

A mellékletekben az előadások címének forrása a konferencia-felhívás (Rudnák, 2015). Az egyes előadascímek mögött megbújó matematikai kihívások (zárójelben):

Plenáris ülés:

Tóth Tamás: A „soft-skillek” szerepe a kultúrák közötti kommunikáció európai folyamataiban (*Vajon a soft-skillek modellezhetőek a tranzakciós adatok szintjén a fogalomalkotó modellezés keretei között?*)

Borgulya Ágnes: A multikulturális szervezetek működésének nehezített gyakorlatai (*Vajon mely konstellációk minősíthetők egy n-dimenziós elemzés végén aggregáltan nehezítettnek a lehet-e minden másként egyforma elv mentén?*)

Csilla Gizinska: Magyaroknak lenni és dolgozni Lengyelországban (*Vajon lehet-e minősíteni mely országból mely országba áttelepedők milyen konfliktus-mennyiséget kell, hogy felvállaljanak, vagyis a potenciális célországok rangsora meghatározható-e?*)

Hidasi Judit: Identitás multikulturális kontextusban (*Hogyan alkotható meg az identitás fogalma tranzakciós szinten, ill. a multikulturális inputként figyelembe vehető hatások milyen mértékben hatnak más attribútumokhoz képest, ha van egyáltalán olyan attribútum, melynek nincs multikulturális értelmezhetősége?*)

Szekció: Elmélet és filozófia

Farkas Attila Megnyitó (*Vajon a filozófia miként látja a matematika szerepét saját eszköztárában?*)

Kollár Csaba A média veszélyes fegyver, és van, aki fegyvertelen (*Vajon meghatározható-e az egyes élethelyzetek média-szemponitú felfegyverzettségének mértéke, rangsora?*)

Kovács Zoltán A tolerancia kérdései(*Vajon milyen élethelyzetek minősülnek toleránsabbnak, mint mások?*)

Pásztor Márta Zsuzsanna – Popovics Attila Elektronikus közigazgatás az Európai Unióban: a multikulturalitás és a multilingualitás kihívásai(*Vajon mely országok mely időszakai voltak azok, amelyekre kimondható, hogy a keretfeltételek figyelembe vételével az elektronikus közigazgatás aggregált szintje legalább normaszzerű volt a többi ország és időszak tükrében?*)

Smrcz Ádám Magistra vitae? - avagy szolgálhatnak-e tanulással a természetjogi elméletek(*Vajon mi számít már tanulásnak?*)

Tóth János Mennyire multikulturálisak az eltérített folyóiratok? A publikációs kényszer piacélénkítő hatásának helyi kulturális sajátosságairól(*Avagy mennyire tudományosak még a publikációs kényszerek mentén működtetett folyóiratok?*)

Tőke Márton Nemzeti identitás(ok)? - Huntington multikulturalizmus-kritikája(*Vajon a kritika eredményeként egy bizonyíthatóan JOBB megoldás jött létre?*)

Vinárné Bellász Zsuzsanna Az üzleti etika filozófiai és társadalmi háttere(*Vajon levezethető-e tranzakciós szintű adatokból melyik üzleti konstrukció etikusabb egy másikkal?*)

Szekció: Munkaerő-piaci sokszínűség

Csapóné Riskó Tünde CSR: fókuszban a (leendő) alkalmazottak(*Vajon a CSR mely megvalósulási formái kapcsán lehet érdemi felelősségvállalásról beszélni és melyek kapcsán vezethető le a látszatintézkedés tetten érése?*)

Mikáczó Andrea Minőségi felsőoktatás vs. Minőségi diploma, avagy a humántőkébe való képzési befektetés hasznosulása munkaerő-piaci aspektusból(*Vajon kimondható-e létező felsőoktatási állapotokról, hogy az egyik minőségibb, mint a másik?*)

Czeglédi Csilla - Juhász Tímea Mit várunk el a pályakezdőktől? Vélemények és szempontok a cégek oldaláról(*Avagy mi is a normaérték a pályakezdők teljesítmény-mutatói kapcsán? Kik tekinthetők ennek fényében ideálisnak és kik alulteljesítőnek? Önsors-rontás-e az alulteljesítés vagy rendszertulajdonság?*)

Stranzski Tímea Esélyegyenlőség a munkaerőpiacon a lakhely és a családi háttér szempontjából(*Mi is az esélyegyenlőség matematikai értelmezések szerint?*)

Kurai Marianna - Suhajda Csilla Judit Együtt vagy egymás mellett a munkaerőpiacon: generációs különbségek a munka világában(*Mi az ideális csoport?*)

Visztenvelt Andrea A Társadalmi Megújulás Operatív Program, mint a hátrányos helyzetűek nyílt munkaerő-piaci elhelyezkedését támogató rendszer(*Mi a hátrányos helyzet valódi jelentése az önsors-rontás és a pech erőterei mentén?*)

Csehné Dr. Papp Imola A kreatív munkaerő-piaci magatartásformák fejlesztésének szükségessége(*Mi számít kreatívnek matematikai értelemben?*)

Magura Ildikó Magyarország leaderek vezetési stílusának jellemzői(*Ki számít leadernek egyáltalán? Lehet-e a leader jellegről nem deklaratív szabályok szerint nyilatkozni?*)

Szekció: A csoportközi érintkezés pszichológiája

Hegedűs Mihály Utánunk a vízözön(*Mikor ildomos az utánunk az özönvíz szőfordulatot használni élethelyzetek minősítésére és mikor nem?*)

Gálová Zsóka - Harmatiné Olajos Tímea Az értelmi fogyatékoságon alapuló diszkrimináció(*Mi a diszkrimináció és mi az erőterek kölcsönhatásainak tudomásul vétele?*)

Balogh Adrienn - Juhász Klér Andrea A munkakörnyezettel szembeni eltérő elvárások - kultúrák találkozása az óceánjáró hajókon(*Milyen eséllyel lesz „balhé” a személyzet és/vagy az utasok között egy adott előélettel rendelkező csoport esetében egy hajón?*)

Czellér Mária - Tar Ildikó Mikro-arckifejezések szerepe az interkulturális kommunikációban(*Robotizálható-e a hazudj, ha tudsz filmsorozat által sugall tudás-anyag?*)

Forrás-Bíró Aletta Előítélet-csökkentés videó-interjúkkal a közoktatásban(*Mi az előítélet matematikai értelemben? Ki előítéletesebb kinél tranzakció szintű megfigyelések alapján?*)

Hajdu Zita - Wiwczaroskiné Domonyi Renáta - Nagyné Bodnár Klára Agrártudományi hallgatók felkészítése a multikulturális munkakörnyezet elvárásaira, sajátosságaira(*Milyen felkészítési program jobb, mint egy másik? Kinek a számára milyen program jobb, mint egy másik?*)

Suhajda Csilla Judit (M)Értékkel élünk: a munkához kapcsolódó értékfeltárás lehetőségei multikulturális környezetben(*Mi számít értéknek? Milyen konstellációk számítanak értékesebbnek, mint mások?*)

Budavári-Takács Ildikó - Mészáros Aranka A reflektív kompetencia fejlesztésének lehetőségei Magyarországon működő multinacionális vállalatnál(*Mely fejlesztési program jobb, mint egy másik?*)

Szekció: Vizuális művészet és tudomány

F. Orosz Sára Megnyitó(*Mi számít műalkotásnak matematikai értelemben?*)

Barkóczi Janka Zöldsárkány és rókatündér (Az "idegen" ábrázolása a magyar filmművészetben az ezredforduló után)(*Mi számít idegennek matematikai értelemben?*)

Herendi Márton A művész új ruhája: új képkorszak "A megértés határai"-n túl(*Mi számít megértettnek matematikai értelemben?*)

Hutvágner Éva Lehetőségek bábbal(*Milyen fizikai változások a báb esetében milyen hatást váltanak ki a közönségben modellezhetően?*)

Oláh Mátyás László A köztér és művészet - a polisz terei(*Mikor jobb egy köztér, mint egy másik?*)

Sípos László Új jelenségek a XXI. Századi aukciós piacon(*Előrejelezhető-e egy aukció várható eredménye?*)

Szekció: A multikulturális oktatás és nevelés kihívásai

Bogárdi Tünde A jövő generáció problémakezelési és jövőorientációs dilemmái egy hátrányos helyzetű térségben(*Mely személyek, közösségek jövő-orientációja jobb, mint másokéi?*)

Borsos Eszter A magyarországi duális képzés sajátosságai - szakirodalmi feldolgozás alapján(*Van-e nem duális képzés egyáltalán? Azaz melyik az ideális duális képzés?*)

Györi Tamás Zsolt Menni vagy Maradni - külföldi munka motivációja(*Mások spontán döntéseikhez képest egy adott döntés mennyire norma-szerű, ill. mennyire téves?*)

Horváth Ádám A hátrányos helyzetű diákok tanulási motivációi(*Ki mennyire számít hátrányos helyzetű diáknak? Például egy zseni egy hétköznapi iskolában hátrányosabb helyzetben van-e, mint pl. egy látássérült?*)

Kiss Ádám Gergő Tanulási motivációk vizsgálata a Szent István Egyetem hallgatóinak körében(*Mi is a motiváció fogalma matematikai értelemben? A kérdőívek és interjúk inputjainak értelmezése milyen kockázatokkal terhelt?*)

Molnár Nikolett Szakképzés multikulturális környezetben: a duális képzés kihívásai(*Van-e nem duális képzés egyáltalán? Azaz melyik az ideális duális képzés?*)

Mucsics F. László MOOC vagy MUK - avagy a felsőoktatás egy lehetséges jövőképe(*Bizonyítható-e, hogy a MOOC-alapú jövőkép jobb-e, mint egy másik?*)

Pápai Balázs Erasmus diákok munkaerő-piaci helyzete(*Milyen következményváltó modellezésében milyen hatásmechanizmusok és mértékek vélelmezhetők az erasmus-kötődés ténye és mértékei kapcsán?*)

**A ZÖLD- ÉS MEGÚJULÓ ENERGIA KIHASZNÁLÁSÁNAK LEHETŐSÉGEI AZ
ONLINE TÉRBEN PRIMER KUTATÁS SEGÍTSÉGÉVEL**
THE GREEN- AND RENEWABLE ENERGY EXPLOITATION POSSIBILITIES ON THE
ON-LINE SPACE BY THE HELP OF PRIMARY RESEARCH

Szeberényi András

PhD hallgató

Szent István Egyetem, Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar, Enyedi György Regionális
Tudományok Doktori Iskola

E-mail: andras.szeberenyi@gmail.com

Összefoglalás

Az általam választott és feldolgozott téma aktualitását indokolja, hogy a marketingeszközök a piacgazdaság kialakulásával robbanásszerű változáson mentek keresztül, napjaink vívmányaként a világháló megjelenése a megváltozott információáramlás, az elektronikus marketing egyre nagyobb teret nyer a gazdaságban és a társadalomban egyaránt.

Kutatásom célja, hogy megvizsgáljam, és értékeljem a "Zöld energiával a zöld Magyarorszáért" weboldalt, amely fő témája és kutatási területe a zöld- és megújuló energia felhasználásának lehetőségei, alkalmazási módszerei. A weboldalt egy kérdőíves primer kutatás segítségével értékeltem, amely nagyban hozzájárult ahhoz, hogy egy összetettebb képet kaphassak az online tér felhasználhatósága és a fejlesztések kihasználhatóságára a zöld- és megújuló energiák tekintetében.

Abstract

My choice and processed topic is justified by the fact that the marketing tools of the market economy in the formation of explosive change went through today an achievement the World Wide Web release of the changed flow of information, electronic marketing increasingly gaining ground in the economy and in society.

My research aims to examine and evaluate the "Green Energy for Green Hungary" website, which is the main theme and research opportunities in the area of green and renewable energy use and methods of application. The website evaluated by the help of primary research using questionnaires, which greatly contributed to a more complex picture to be obtained in the online space and usability enhancements can be exploited of green and renewable energy.

Kulcsszavak: zöldenergia, megújuló energia, technológiai fejlődés, weboldal elemzés, online marketing

Keywords: green energy, renewable energy, technological development, web analysis, online marketing

JEL besorolás / JEL classification: M3, O3

LOC kód / LOC code: TD1-1066

Bevezetés

A zöldenergia napjainkban egyre fontosabb szerepet tölt be életünkben, mind világszerte, mind hazánkban egyre többször hallani az energia, az alternatív energiaforrások, a környezetvédelem témaköréről.

A környezettudatosság, és a megújuló energiaforrások fontossága, mint fogalom már a legtöbb ember számára érthető és útmutatások segítségével a legtöbben tudjuk is, hogy mit kellene vagy lehetne tennünk azért, hogy vigyázzunk a Földünkre. Enyedi, (2000) szerint, ez a fajta környezettudat az egyének és a társadalom környezeti értékrendje, melyet a környezetről alkotott tudás és morális meggyőződés alakít ki. Képes arra, hogy integrálja az emberkörnyezet interakció megértéséhez szükséges ismereteket és azt a szemléletmódot, amellyel a körvonalazható a környezetünk – benne az emberi élet – gazdasági, társadalmi, ökológiai fenntarthatósága.

A környezettudatosság tehát a konkrét cselekvések által túlmutat a környezeti tudaton, mert arra törekszik, hogy a társadalom és annak tagjai számára legmegfelelőbb, hosszú távú környezeti érdekeket céltudatosan ötvöző, tudományosan megalapozott gondolkodás és az azon alapuló magatartásforma harmóniáját megteremtse, melynek a leggyakoribb célja az „ember-környezet viszony”. Ez az a terület, ahol a fenntartható fejlődés és a megújuló energiaforrások megjelennek.

A fenntarthatóság kifejezés a 80-as évek elején jelent meg a nemzetközi szakirodalomban, amely általános ismertségét Lester R. Brown a fenntartható társadalom kialakításával foglalkozó műve váltotta ki. Az ENSZ Bizottság 1987-ben „Közös jövőnk” címmel kiadott jelentésében a fenntartható fejlődést így fogalmazta meg: „a fenntartható fejlődés olyan fejlődés, amely kielégíti a jelen szükségleteit, anélkül, hogy veszélyeztetné a jövő nemzedékek esélyét arra, hogy ők is kielégíthessék szükségleteiket.” (<http://www.ff3.hu/fejlodes.html>)

A megújuló energiaforrások fajtái

„Megújuló energiának tekinthetünk minden olyan energiaféleséget, mely folyamatosan és nagy mennyiségben jelen van, vagy emberi léptékkal nézve viszonylag rövid idő alatt (órák, hetek, hónapok, évek) képes újra termelődni olyan mértékben, amely lehetővé teszi a folyamatos vagy időszakos felhasználást” (Hahnel, 2010).

Legkedvezőbbnek az tekinthető, amikor a fent említett folyamat emberi beavatkozás nélkül valósul meg. „Megújuló energiaforrások közös jellemzői, hogy hasznosításuk során nem csökken a forrásuk, későbbiekben ugyanolyan módon termelhető belőlük energia. A megújuló energiák közös forrása a Nap, melynek energiája gyakorlatilag kifogyhatatlan. A számítások szerint a Nap tömege 10 milliárd év alatt 1 ezrelékkal csökken a kisugárzás következtében.” (http://www.energiacentrum.com/news/megujulo_energiaforrasok_jellemzoirol_es_fajtairol.html)

A megújuló energiák közül a szakirodalom legtöbb esetben kiemeli a napenergiát, hiszen ennek forrása, a Nap, mely egyrészt évmilliók óta táplálja energiával a Földet, másrészt több energifajta is van, amely közvetlen, vagy közvetett kapcsolatba hozható a Nappal.

A fosszilis energia készletek (kőolaj, földgáz, tőzeg, kőszén, stb.) a Nap energiáját felhalmozott növények maradványai, de éppúgy a biomassza energiának, mint a szélenergiának is elsődleges forrása a napenergia (Véghely, 2004).

A „Zöld energiával a zöld Magyarorszáért” projekt is egyre több hangsúlyt fektet a megújuló energiaforrások felhasználásának területeire és annak alkalmazhatósági technológiáira, a táblázatban látható energia fajták közül is leginkább a biomassza felhasználásra. Gyöngyös városát tekintve a környezeti és geológiai szempontokat figyelembe véve leginkább hegységek találhatóak, valamint a Visontai Erőmű is viszonylag közel helyezkedik el a városhoz, ezért ez a legésszerűbb választás.

MacKay, (2011) szerint a megújuló energiaforrások két nagy csoportja különböztethető meg: a feltétel nélkül és a feltételesen megújulók.

Feltétel nélkül megújuló energiaforrások:

- Napenergia
- Vízenergia
- Geotermikus energia
- Szél energia

Feltételesen megújuló energiaforrások:

Mezőgazdasági energiák:

- Mezőgazdasági hulladék (biomassza)
- Energiacélú ültetvények:
 - Energiaerdő
 - Energiafű
 - Biodízel
 - Bioethanol
- Biogáz

Hulladék energia:

- Hulladékégetés
- Depóniagáz

Kovács, (2010) szerint, az energiaforrások a következőképpen is csoportosíthatók:

1. Folytonos:

- változatlan,
- károsítható.

2. Meg nem újítható, illetve

3. Megújítható energiaforrások (<http://www.trecentoparole.it/limportanza-dellenergia-pulita-per-il-presente-ed-il-futuro/>)

A folytonos természeti erőforrások közé tartozik a:

- Közvetlen napsugárzás, melynek energiája és időtartama van. Ez összefüggést mutat az üvegházhatással és különféle légköri jelenségekkel.
- Szél, mely a szélesebséggel, a széliránnyal illetve a szélerősséggel írható le.
- Mozgó víz. Ezt az erőforrást a nehézségi erő, a gravitáció, a lamináris áramlás és a turbulens áramlás jellemzi, és a vízerőművekben, valamint a vízimalmokban alkalmazható.

Megújuló energiaforrások:

- Napenergia
- Szélenergia
- Vízenergia

- Geotermikus energia
- Biomassza

A megújuló energiaforrások helyzete Magyarországon

Magyarországon 1999-ben dolgoztatta ki a kormány 2010-ig az energiatakarékossági és energiahatékonyság-növelési stratégiát és cselekvési programot. Ennek elsődleges célja a megújuló energiaforrások népszerűsítése volt, köztük a szélenergia hasznosítás, mely iránt az 1990-es évek végén megnőtt az érdeklődés és a program szerves részét képezte.

Hazai viszonylatban az összes megújuló energiafelhasználás 72,5%-át a tűzifa képezi. A geotermikus 10,3%-ot, a vízenergia 1,9%-ot, a növényi és egyéb szilárd hulladékok 10,9%-ot, a hasznosított napenergia 0,15%-ot tesz ki. A magyar villamosenergia-rendszer működését jelenleg szénhidrogén-fűtésű erőművekkel biztosítják, amelyek a rendszer óránkénti eltéréseit legfeljebb 20 megawatt erejéig képesek szabályozni. Emellett azonban az ország fogyasztása 110-120 ezer megawatt óránként (<http://zoldtech.hu/cikkek/20050921mavir>).

Magyarország lehetőségei a megújuló energiaforrások terén jónak mondhatók, mivel az ország adottságai megfelelőek a geotermikus energia kiaknázására, a szél energiájának hasznosítása is gazdaságos, és jelentős mennyiségű biomassza áll rendelkezésünkre. Ezt is megerősíti az, hogy 2020-ig elérhetjük a 14,65 százalékos megújuló energia részarányt, amiből kiderül, hogy Magyarország teljesítménye az üvegházhatású gázok kibocsátás-csökkentésében nemzetközi és uniós viszonylatban is kiemelkedő (<http://www.energiacentrum.com/zoldenergia/elerhetjuk-a-1465-szazalekos-megujulo-energia-reszaranyt-2020-ig/>).

A **szélenergia** hasznosításának lehetőségét korlátozza az a tény, hogy hazánkra a kis szélesség (másodpercenként 2-6 méteres) jellemző. Szélerőmű-láncolat – több szélmotoros egység – építésére legfeljebb néhány vízparti, tóparti lejtő volna alkalmas, de nagyobb erőmű szinte sehol sem lenne gazdaságos.

(<http://www.nyf.hu/others/html/kornyezettud/megujulo/SzelEnergia/Windenergy.html>)

A **víz energiájának** kiaknázása terén is vannak perspektivikus lehetőségeink. A víz feltételelesen megújuló energiaforrás (minőségi víz nem áll korlátlan mennyiségben rendelkezésre), ugyanakkor jelentős potenciállal kecsegtet, elsősorban törpe vízierőművek révén. Becslések szerint 2012-től Magyarországon 30 %-kal bővíthető a közeljövőben a vízenergián alapuló áramtermelés, még annak ellenére is, hogy a vízrendszer jellegéből adódóan Magyarországon hihetetlenül alacsony a folyók esése és világ legalacsonyabb esésű folyói kategóriájába sorolhatóak (Sembery – Tóth, 2004).

A **nap energiájának** hasznosítása szempontjából Magyarország a közepes adottságú országok közé tartozik. A napenergia közvetlen alkalmazása (hőenergiaként ill. elektromos energia előállításával) lehet passzív és aktív. A passzív alkalmazáshoz nincs szükség külön berendezésekre, napkollektorokra stb., elegendő az épületek megfelelő tájolása, a nagyméretű üvegfelületek alkalmazása, megfelelő árnyékolással kombinálva. (www.dafka.hu/meguj_energia/fajtak)

A **biomassza** hasznosítási lehetőségei Magyarországon keletkező nagy mennyiségű melléktermékek képezik azon részét, melyre a talajerő-visszapótlásban, az állattartásban, valamint az ipari felhasználásban nincs szükség, és ezeket maradék nélkül célszerű lenne energiatermelésre felhasználni, ugyanis a nagy tömegben keletkező maradványok potenciálisan környezetszennyező anyagok is egyben, a főtermék termelésének technológiáját is

akadályozhatják esetenként. 2009-től kezdve a biomassza felhasználhatósága folyamatosan növekszik Magyarországon, amelynek eddigi értékeit tekintve a keletkezett mennyiség 10 %-át sem használják tüzelési célra. Ahhoz, hogy ez a hasznosítás nagyobb arányú illetve hatékonyságú legyen, megfelelő ökológiai, gazdasági és műszaki feltételeknek kell rendelkezésre állniuk.

Magyarország *geotermikus* energiavagyonát a felszín alatti kőzeteknek a geológiai korok idején kialakult hőtartalma adja. Hazánk a kedvező geotermikus adottságokkal rendelkező országok csoportjába tartozik. Itt a hasznosítás fő területe a mezőgazdaság, ahol több millió m² alapterületű kertészeti növényházat és fóliatelepet üzemeltetnek a geotermikus energia segítségével (<http://www.zmva.hu/cikk/aktualis/1000>).

A megújuló energiaforrások felhasználása lakossági szinten

A lakosság is egyre nyitottabbnak és érdeklődőbbnek tűnik a megújuló energiaforrások iránt. Ennek oka feltételezhetően az utóbbi időszak energiaválsága, mely kapcsán a lakosság érdeklődésének homlokterébe kerültek az alternatív energiaforrások. Hazánkat jelenleg a fosszilis energiahordozók felhasználásának jelentős túlsúlya jellemzi, amelybe beletartozik a biomassza is, mint az egyik legfőbb megújuló energiaforrás.

Ez nem csupán a környezettudatossági szempontok miatt kedvezőtlen, hanem különféle makrogazdasági hatások miatt is, így a fosszilis energiahordozóktól való erős függés negatív következményeit a lakosság is megérezhette az elmúlt évtizedben. Ezek a problémák áthatották az emberek hétköznapjait, jelentősen formálták, alakították a lakosság érdeklődését és ezzel egyidejűleg felértékelődött az alternatív energiahordozók szerepe, nagyobb figyelem hárult ezekre a forrásokra. (Dinya – Domán – Fodor – Tamus, 2006)

A megújuló energiaforrások során - épületléptékben - az előállított energiát fűtésre, hűtésre, használati meleg víztermelésre, illetve elektromos árammal működő berendezések üzemeltetésére lehet hasznosítani. A megújuló energiák lakóépületekben történő hasznosításával kapcsolatosan megállapítható, hogy megtérülési idejük a viszonylag magas beruházási költségek miatt hosszú. A költségek azonban támogatásokkal kompenzálhatók, valamint hosszú távú alkalmazásuk az üzemeltetés során költségkímélőbb bármely fosszilis energiahordozóé, mindemellett pedig környezetkímélő, újratermelő.

Anyag és Módszertan

A kutatás célja

Primer kutatásom célja a „Zöld energiával a zöld Magyarorszáért” projekt weboldaláról alkotott vélemények megismerése. Célul tűztem ki, hogy vizsgáljam a honlap felhasználhatóságát, tartalmát, megjelenését, grafikai megoldásait és információkereséssel kapcsolatos álláspontokat.

A kutatás kérdőíve

A kérdőív szerkesztése során szemantikus differenciál skálát használtam, amelyet az alábbi tényezők szerint szerkesztettem meg:

- Releváns jellemzők meghatározása a 7C alapján
- Ellentétpárok alkalmazása

- A skálán 1-5 közötti értékeket adtam meg, ahol a válaszadónak a véleményéhez legközelebb álló értéket kellett bejelölnie

A negatív ellentétpárok csak a bal oldali oszlopba, a pozitív ellentétpárok pedig csak a jobb oldali oszlopba kerültek.

A kérdőív elemzése, értékelése

A kérdőíves megkérdezéseknél kapott válaszokat 2 szemantikus differenciál skálán ábrázoltam.

- 1.) Az első vizsgálat során a **1. táblázat** feldolgozott adatait mutatom be, ahol nemek szerint, a férfiak és nők véleménye alapján készítettem el az **1. ábrát**.
- 2.) A második vizsgálat keretében 60 főiskolai hallgató és 40 fő lakossági vélemény kérdőívét összesítettem, ezekből átlagot számoltam, melynek eredményét a **2. táblázatban** és a **2. ábrán** szemléltetem.

Eredmények

1. táblázat: A „Zöld energiával a zöld Magyarorszáért” weboldalra vonatkozó kérdőíves megkérdezés összesített eredményei, valamint férfiak versus nők véleménye

A „Zöld energia a zöld Magyarorszáért” weboldalra vonatkozó jellemzők	„Zöld energia a zöld Magyarorszáért” weboldal megítélése	„Zöld energia a zöld Magyarorszáért” 87 férfi véleménye alapján	„Zöld energia a zöld Magyarorszáért” 61 nő véleménye alapján
A honlap tartalma, témái megfelelőek	4,36	4,42	4,3
Szakmai tartalom színvonalas	4,42	4,56	4,28
Felhasználóbarát környezet	4,18	4,38	3,98
A honlapon könnyű tájékozódni	4,18	4,3	4,06
Adatok frissítésének gyakorisága megfelelő	4,3	4,35	4,25
A honlap könnyen fellelhető	3,88	4,02	3,74
A honlap megjelenése figyelemfelkeltő	3,82	3,6	4,04
Ismeretek bővülését teszi lehetővé	4,32	4,38	4,26
További információkeresésre sarkall	4,02	4,36	3,68
Színek és tartalom harmóniája	4,2	3,95	4,45
Logó üzenete	4,18	4,3	4,06
Figyelemfelkeltő grafikai megoldásokat alkalmaz	3,88	3,74	4,02
Flash animációk tartalma	4,06	4,05	4,07
Fotók minősége, tartalma	4,36	4,3	4,42
Mindösszesen:	4,15	4,19	4,12

Forrás: saját készítésű táblázat a kérdőív eredményei alapján, 2015.

n=147

férfi n=87, nő n=61

Összességében a maximálisan elérhető 5,00 értékkel szemben a honlap 4,15 értékelést kapott. Az imázs szerkezetét, az egyes jellemzőket vizsgálva, megállapítható, hogy a legmagasabb értéket 4,42-vel a „Színvonalas szakmai tartalom” szempont érte el, míg a legalacsonyabb értéket a „Honlap megjelenésének figyelemfelkeltése” kapta 3,82 átlagértékkel. Az 1. táblázatban külön összesítettem és átlagot számoltam a 87 megkérdezett férfi és 61 nő véleménye alapján, amelynek érdekesen alakult eredményeit a 2. ábrán ábrázoltam az imázs-profil segítségével.

Férfiak összesített véleménye:
 Nők összesített véleménye:

1 2 3 4 5

Honlap tartalma, témái nem megfelelőek							Honlap tartalma, témái megfelelőek
Szakmai tartalom nem színvonalas							Szakmai tartalom színvonalas
Nem felhasználóbarát a környezet							Felhasználóbarát a környezet
Honlapon nem könnyű tájékozódni							Honlapon könnyű tájékozódni
Adatok frissítésének gyakorisága nem megfelelő							Adatok frissítésének gyakorisága megfelelő
A honlap nehezen fellelhető							A honlap könnyen fellelhető
A honlap megjelenése nem figyelemfelkeltő							A honlap megjelenése figyelemfelkeltő
Ismeretek bővülését nem teszi lehetővé							Ismeretek bővülését teszi lehetővé
További információkeresésre nem sarkall							További információkeresésre sarkall
Színek és tartalom harmóniája nem megfelelő							Színek és tartalom harmóniája megfelelő
Logó üzenete nem megfelelő							Logó üzenete megfelelő
Figyelemfelkeltő grafikai megoldásokat nem tartalmaz							Figyelemfelkeltő grafikai megoldásokat tartalmaz
Flash animációk tartalma nem megfelelő							Flash animációk tartalma megfelelő
Fotók minősége, tartalma nem megfelelő							Fotók minősége, tartalma megfelelő
Mindösszesen, átlag							Mindösszesen, átlag

1. ábra: A „Zöld energiával a zöld Magyarországért” weboldal összesített imázs-
elemzése a kérdőívet kitöltő férfiak és nők csoportosítása szerint

Forrás: Saját készítésű ábra a kérdőíves lekérdezés alapján, 2015.

Megfigyelhető 4 jelentősebb véleménykülönbség a két nem között. Az első a „Honlap fellelhetősége”, amelyből kiderül, hogy a férfiak könnyebben találtak rá a weboldalra, például, mert többféle keresőprogramot használnak, vagy egyszerű, de pontos kifejezésekre kerestek rá, amely alapján könnyebben megtalálták az oldalt. A nők esetében a 3,74-es érték tükrözi, hogy számukra már nem volt egyértelmű a honlap fellelhetősége, még akkor sem ha több helyen is rátalálhatunk a keresők segítségével, nem mindig volt egyértelmű számukra, hogy pontosan melyik oldal után kellene kutatni.

A következő szempont a „Figyelemfelkeltő oldal” volt, ahol pont az ellenkező vélemény figyelhető meg, az előző szemponthoz képest. Itt a férfiak 3,6-os értéke elég alacsonynak mondható az átlag 4,2~ értékhez képest, amely szerint a weboldal a férfiak számára nem elég figyelemfelkeltő. Véleményei alapján ennek oka, hogy a weboldal nem használ élénk színeket illetve könnyű elsiklani a fontos információk fölött, ha nem mélyed bele valaki az oldal kutatásába. A 7C elemzése során én is kitértem rá a szakirodalmi források segítségével, hogyan lehetne még interaktívabbá és kicsit élettél telibbé tenni az oldalt, hogy jobban lekösse a figyelmet. A nők esetében a 4,04 átlagérték már kedvezőbbnek ítéltető, de még közöttük is voltak olyanok, akik szerint az oldal a legtöbb helyen nem eléggé figyelemfelkeltő, de nekik jobban tetszett a nyugodtabb, pasztellszínű színvilág használata, mint a férfiaknak.

A „További információkeresésre sarkall” szempontjában elég drasztikus volt a véleménykülönbség. Míg a férfiak szerint az oldal a legtöbb helyen tartalmaz hasznos információkat, és vannak elérhető médiatartalmak is a weboldalon, aminek segítségével további információszerezésre van lehetőség, ezt jól mutatja az általuk adott 4,36-os átlag is. A nők többsége éppen ellenkezőleg látta a weboldal információkeresési motívumait, mert szerintük az oldal nem tartalmaz elég információt a megújuló energiaforrások felhasználásáról és háztartásbeli lehetőségeiről, és ezt megerősíti a 3,68-as érték is, amelyre értékelték ezt a két állítást.

A negyedik értékelési szempont, ahol a különbség remekül megnyilvánul a két nem véleménye között a „Színek és tartalom harmóniája”. A nők ezt a szempontot nagyon pozitívan értékelték (4,45), mert szerintük a weboldal témája és a hozzátartozó színek nagyon jól harmonizálnak egymással. Különösen tetszett nekik, hogy a „megújuló energia” szó hallatán a legtöbb esetben a zöld szín jutott eszükbe, ezért a weboldal szerintük nagyon jól erősíti ezt az érzést. A férfiak esetében már ez nem annyira mondható el, mert az általuk adott 3,95 átlagérték, és véleményük alapján a weboldal nem elég figyelemfelkeltő és helyenként unalmas. A legtöbb helyen ugyanazt a színekombinációt használja a weboldal és nem változatos.

Pozitívként említették a JCEGI menüpontban elérhető Journal of Central European Green Innovation weboldalát, amely már kicsit változatosabb és élénkebb színekombinációt használ.

Volt olyan szempont is, mint például a „Flash animációk tartalma”, ahol a férfiak és nők véleménye szinte teljesen megegyezett, az általuk adott 4,05 és 4,07 átlagértékek ezt jól tükrözik. Esetenként hiányosnak tartották az animációk tartalmát, de a legtöbb esetben egyértelmű volt az animációk mondanivalója.

A szempontok összesítését tekintve a férfiak 4,19 és a nők 4,12 átlagpontoszámai tükrözi azt, hogy a weboldal alapvetően jó értékelést kapott, helyenként kisebb-nagyobb hiányosságokkal, amelyeket javítva, tovább fejlesztve még színvonalasabbá tehető, hogy mind a két nem számára sokkal informatívabb, harmonikusabb és érdekfeszítőbb legyen.

**2. táblázatok: A „Zöld energiával a zöld Magyarországért” weboldal megítélése
főiskolai hallgatók versus lakosság véleménye felosztásban**

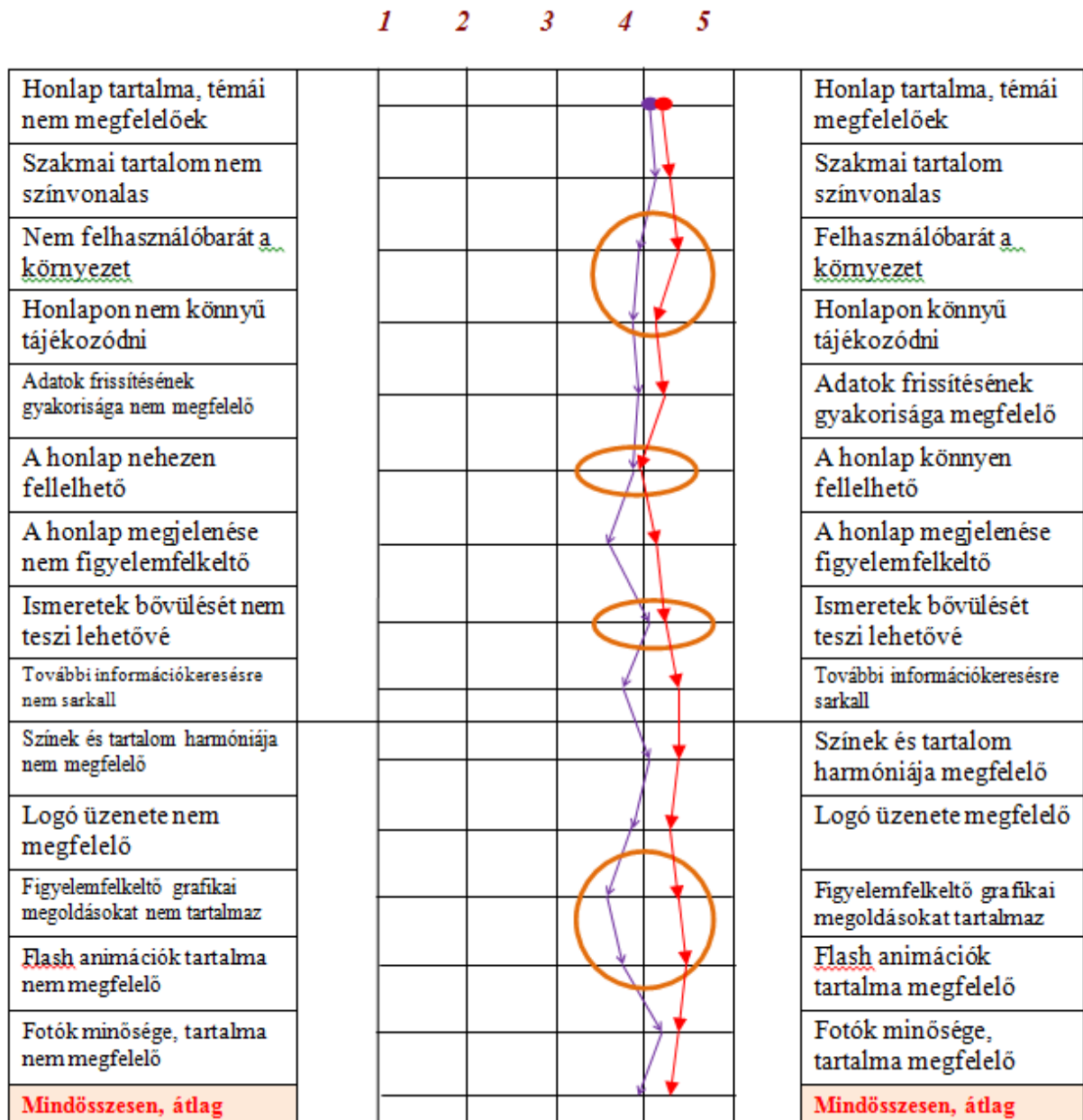
Zöld energia a zöld Magyarországért kutatási weboldalra vonatkozó jellemzők	A Zöld e. z. Mo.-ért weboldalra vonatkozó értékek főiskolai hallgatók szerint	A Zöld e. z. Mo.-ért weboldalra vonatkozó értékek lakosság szerint
A honlap tartalma, témái megfelelőek	4,13	4,2
Szakmai tartalom színvonalas	4,2	4,32
Felhasználóbarát környezet	3,97	4,5
A honlapon könnyű tájékozódni	3,82	4,15
Adatok frissítésének gyakorisága megfelelő	3,95	4,25
A honlap könnyen fellelhető	3,87	3,9
A honlap megjelenése figyelemfelkeltő	3,6	4,15
Ismeretek bővülését teszi lehetővé	4,05	4,22
További információkeresésre sarkall	3,77	4,4
Színek és tartalom harmóniája	4,07	4,38
Logó üzenete	3,85	4,32
Figyelemfelkeltő grafikai megoldásokat alkalmaz	3,5	4,35
Flash animációk tartalma	3,7	4,5
Fotók minősége, tartalma	4,13	4,43
Mindösszesen:	3,89	4,32

Forrás: saját készítésű táblázat a kérdőív eredményei alapján, 2015.

*főiskolai hallgató n = 60
lakosság n = 40*

A kérdőíves megkérdezések (self-imázs) eredményeinek feldolgozása a 2. táblázatban és a 2. ábrán látható, amely a főiskola hallgatói, és a lakosság válaszait foglalja magában. A hallgatók és lakosság véleményét tekintve jelentős eredménybeli eltéréseket sárga karikával jelöltem a 2. ábra esetén.

Főiskolai Hallgatók:
 Lakosság:

2. ábra: A „Zöld energiával a zöld Magyarországért” weboldal imázs-elemzése főiskolai hallgatók versus lakosság véleménye

Forrás: Saját készítésű ábra a kérdőíves lekérdezés alapján, 2015.

A 2. ábrán látható, hogy a hallgatók és a lakosság véleménye szinte teljesen különbözik majdnem minden értéknél. Míg a hallgatók sok esetben inkább a 3,8 és 4,1 között értékelték a weboldalt (az 5 jelenti a teljes mértékben elégedett szintet) a külsős érintett személyek valamelyest pozitívabb visszajelzéseket adtak a weboldal értékelése során, amely a legtöbb esetben a 4,1 és 4,5 közötti eredményeket mutat.

Jól látható különbség a legtöbb szempontnál megfigyelhető, de leginkább megemlíthető a „Felhasználóbarát környezet”, ahol a hallgatók véleményének átlagát számolva 3,97 pontszám megfigyelhető, míg a lakosság esetében ugyanez 4,5 volt. Hasonló értékkülönbség megfigyelhető a „Honlapon való tájékozódás” és az „Ismeretek bővülését teszi lehetővé” állításoknál. A tájékozódást illetően a hallgatók 3,82 értéket adtak átlagosan, míg a lakossági személyek esetében ez 4,15 volt, amely jelentős értékbeli különbségnek tekinthető.

A „Honlap fellelhetőségét” illetően ez az egyetlen olyan szempont, amelyben mind a hallgatók, mint pedig a lakosság véleménye majdnem pontosan megegyezett, 3,87 és 3,9 értékeivel, amely teljesen elhanyagolható különbséget fejez ki. Mivel ezen érték a 4-es értékhez esik közel, vagyis, hogy viszonylag könnyen megtalálható az oldal, azt sugallja, hogy még mindig nem egyértelmű a weboldalhoz vezető út. A vélemények alapján egyértelmű linket/információt kell kommunikálni, hogy a weboldalra még egyszerűbb legyen eljutni.

A weboldal design-jára vonatkozó szempontoknál is a hallgatók és lakosság véleménye több különbséget mutat, főleg a „Figyelemfelkeltő grafikai megoldások” és a „Flash animációk tartalmát” illetően. A 7C elemzése során már kifejtésre került, hogy az oldal flash animációi tartalmasak ugyan, és elég sokrétűek is, de nem minden esetben egyszerűen hozzáférhetőek vagy egyes esetekben letölthetőek. Saját álláspontomat figyelmen kívül hagyva, a hallgatók is úgy gondolják, hogy ez a két szempont még fejleszthető lehetne, és sok kiaknázatlan területet lehetne hozzátenni, ezért csak 3,5 és 4,1 értékeket jelölték meg átlagosan.

Ezzel szemben a külsős személyek úgy gondolják, hogy ez a két szempont teljesen rendben van, és alig hagy kívánni valót maga után. Ezt az értékek átlagaiból is láthatjuk, amely 4,3 és 4,5 volt, ami reálisan (vagy másik szempontból tekintve talán irreálisan) nagy, hisz ezen értékek szerint nem szorulna fejlesztésre ez a két releváns tényező.

A weboldal design szempontjainál az értékek közötti eltérések kisebbek ugyan, de itt is jól látható, hogy a főiskola diákjai 0,4 és 0,7 közötti értékekkel rosszabbra értékelték mindent, ami összességében is jól megmutatja, hogy ők kicsit kritikusabban látják ezt a weboldalt és annak felépítését, mint a lakosság.

A teljes összesítés értékeit tekintve pedig, amely a hallgatók esetében 3,89, a lakosság esetében pedig 4,32 jól tükrözi az elemzés lényegét és értékeit. Egy teljesen más szempontból tekintve jelentős különbség látható, amely nem kevesebb, mint 0,43. A diákok szerint a weboldalnak még szüksége van további grafikai, mechanikai és tartalmi fejlesztésekre, de összességében meg voltak elégedve vele. Ezzel szemben a lakosság szerint teljesen rendben van az oldal felépítése és tartalmilag, grafikailag is elég informatív, hogy elegendő információt tudjunk meg a Zöld energia projektről és a zöld energiáról.

Következtetések

Kutatásom célja, hogy a marketing eszközszerét alkalmazva a „Zöld energiával a zöld Magyarorszáért” weboldalt elemezzem, melynek eredményeit a vizsgált honlap is tudja hasznosítani a jövőben. Számos következtetést és javaslatot fogalmaztam meg primer kutatásaim eredményei alapján, hogy melyek lehetnek még azok a területek, ahol a „Zöld energiával a zöld Magyarorszáért” weboldalt fejlesztéseknek vethetnék alá.

- A „Zöld energiával a zöld Magyarorszáért” weboldal esetében is indokolt opció lehet az SSL tanúsítvány technológia alkalmazása. Elsősorban azért, mert a weboldal tartalma

sokkal nagyobb biztonságban lenne, és a hozzáértő weboldalszerkesztőknek, információhalászoknak, vagy hackereknek felettébb megnehezíti a dolgát, amennyiben adatlopás vagy szándékos weboldal leállítás a céljuk. A hozzáértő felhasználók is jóval nagyobb bizalommal vannak ezen tanúsítvánnyal rendelkező weboldalak iránt, mert tudják, hogy böngészési adataik, és számítógépük is biztonságban van.

- A tartalmat illetően a projekt céljáról és jövőbeni terveiről hiányoznak még információk, de a média tartalom, mint a videók, képek, események rendben vannak. A primer kutatás eredményeiben néhányan kiemelték a designváltást és a több kép feltöltését is. A weboldalon található fent sok képet, sok féle eseményről, de hiányoltam, a főiskoláról egy képet a főoldalon, amely érzékelteti, hogy milyen színvonalas intézményről van szó. Az eseményekről készült meghívók, és dokumentumok PDF fájlformátumban vannak az oldalon tárolva, amihez jól társulna egy külön letöltési opció a könnyebb hozzáférhetőség érdekében, ami inkább az egyszerűbb internet felhasználóknak lenne nagy segítség. A tartalmi résznél a „keresési opció” hiánya nagyon érezhető. Az oldalon sok információ és tartalom található, és azok számára, akik ritkábban látogatják az oldalt, sokkal több időt vesz igénybe, hogy célirányosan megtalálják a keresett kifejezések vagy tartalmat, ezért érdemes átgondolni a kereső funkció beépítését az oldal főmenüjébe vagy akár külön funkcióként is.
- Mindent egybevéve a megkérdezettek többsége a „Zöld energiával a zöld Magyarorszáért” honlapot egy színvonalas és jól megszerkesztett weboldalnak ítélte. A főiskolán dolgozók, a lakosság és a vállalati képviselők számára egyértelműen egy jól megszerkesztett és informatív oldalként nyilvánul meg. Az értékek a legtöbb esetben a 4-es érték alatt voltak, sőt szerintük a grafikai megoldások alkalmazása volt a leggyengébb jellemző, amely (3,57) valóban azt mutatja, hogy szükség lehet további fejlesztésekre. További szempontok alapján is a főiskolai hallgatók tizedes értékekkel alacsonyabb átlaggal értékelték a honlapot, főleg a „Felhasználóbarát környezet, a Honlapon való tájékozódás és az Adatok frissítésének gyakorisága” esetében. A jövőbeni eseményekre való tekintettel nagyobb hangsúlyt kell fektetni a hallgatók véleményére, hogy ők is frekvencián látogassák az oldalt, vagy a projekt keretein belül őket is be lehetne vonni a kutatásokba, amely mind növeli az értékét a weboldalnak.
- Olyan linkek és témák keresése, amelyek szoros kapcsolatban vannak a zöld energiával, vagy hasonló jellegű kutatásokkal. A weboldal egyértelműen a „Zöld energiával a zöld Magyarorszáért” tevékenységeire összpontosít, de más területek eredményei is bemutatásra kerülhetnének legalább érintőlegesen, vagy régió szerinti felosztásban olyan munkák, amelyek elősegítik a zöld energia elterjedését, hiszen a cél az, hogy megóvjuk a környezetünket és a földünket.
- Primer kutatásom során több tényezőt is hiányoltak a megkérdezettek. Többen érintették, hogy lehetne több érdekes kép, és videó az eseményekről. A honlap ismeret-sége még kezdetleges állapotban van, és ennek tovább javítására a válaszadók több mint fele (83 fő) jelölte meg a facebook-ot, mint közösségi portált, ahol még jobban lehetne hangsúlyozni a „Zöld energiával a zöld Magyarorszáért” weboldalt.

Irodalomjegyzék

Szakirodalom

1. Dinya L. – Domán Sz. – Fodor M. – Tamus A-né (2006): Az alternatív energiaforrások lakossági megítélése, Marketing és Menedzsment XL. Évf. 2006/4 INDEX 25545 HU ISSN 1219-03-49, 49-55 p.

2. Enyedi D. (2000): Magyarország településkörnyezete, Magyar Tudományos Akadémia Kiadó, Budapest, pp. 466.
3. Hahnel, R. (2010): Green Economics: Confronting the Ecological Crisis. New York: M. E. Sharpe, pp. 280, ISBN:0765627965
4. Kovács R. (2010): Megújuló energia kézikönyv, Poppy Seed Kiadó, pp. 134., ISBN: 9772061954516
5. MacKay, D.J.C. (2011): Fenntartható energia mellébeszélés nélkül, Typotex Kiadó, pp. 414., ISBN:9789632795751
6. Sembery P. – Tóth L. (2004): Hagyományos és megújuló energiák, Szaktudás Kiadó Kft., pp. 536, ISBN:9639553158
7. Véghely T. (2004): Megújuló energiaforrások, ÖKO gazdaság, pp. 2-8.

Internetes források

8. <http://www.ff3.hu/fejlodes.html>, Letöltés: 2015. november 10.
9. http://www.energiacentrum.com/news/megujulo_energiaforrasok_jellemzoirol_es_fajtairol.html, Letöltés: 2015. november 4.
10. <http://www.trecentoparole.it/limportanza-dellenergia-pulita-per-il-presente-ed-il-futuro/>, Letöltés: 2015. október 22.
11. <http://www.nyf.hu/others/html/kornyezettud/megujulo/SzelEnergia/Windenerg.html>, Letöltés: 2015. október 5.
12. <http://www.energiacentrum.com/zoldenergia/elerhetjuk-a-1465-szazalekos-megujulo-energia-reszaranyt-2020-ig/>, Letöltés: 2015. november 15.
13. <http://zoldtech.hu/cikkek/20050921mavir>, Letöltés: 2015. november 24.
14. www.dafka.hu/meguj_energia/fajtak, Letöltés: 2015. november 15.
15. <http://www.zmva.hu/cikk/aktualis/1000>, Letöltés: 2015. október 3.

AZ INTERREG PÁLYÁZATOK, MINT ÁTVEZETŐ HIDAK A 2020 UTÁNI IDŐSZAKRA?

INTERREG GRANTS AS BRIDGES TO THE PERIOD AFTER 2020?

Szilágyi Anna

PhD hallgató

Enyedi György Regionális Tudományok Doktori Iskola, Szent István Egyetem

E-mail: szilagyi_anna@hotmail.hu

Összefoglalás

A 2014-2020-as programozási időszakot követően a Strukturális és Beruházási Alapokból megszerezhető források mértéke jelentősen csökken majd, így a helyi önkormányzatok számára is a nemzetközi együttműködésben megvalósuló projektek kerülhetnek inkább előtérbe. Ezek tervezése és megvalósítása azonban más szemléletet és stratégiai szövetségeseket igényel. Minderre a mostani ciklusban, 2020-ig kell az önkormányzatoknak felkészülniük, amire az Interreg programok kínálnak kézenfekvő lehetőséget.

Abstract

After the 2014-2020 programming period, the available grants from the ESIF will reduce drastically in Hungary, therefore local governments will feel the urge to look for international project opportunities. However, this needs a different approach in planning and implementation, as well as strategic allies. The local governments have to acquire these approach and partners in the current period, until 2020, and Interreg Programmes seem to provide good opportunities for achieving these goals.

Kulcsszavak: stratégiai tervezés, EU-támogatások, partnerség

JEL besorolás: R58

LCC: HJ9103-9695

Bevezetés

A 2014-2020-as programozási időszak lassan feléhez közeledve megállapíthatjuk, hogy az új, az Európai Strukturális és Beruházási Alapok forrásait felhasználó pályázati konstrukciók meghirdetése igazából csak 2016 elején kezdődött el. A késlekedésnek több oka is van: a ciklusra vonatkozó operatív programok többségét az Európai Bizottság is csak 2015 februárjában fogadta el, a Vidékfejlesztési Program pedig csak 2015 augusztusában véglegesedett. A 2007-2013-as időszak zárásával mind a kedvezményezettek, mint a támogató intézményrendszer 2015 decemberéig nagymértékben le volt terhelve, a hazai pályázói közeg így 2016-ban kezd ismerkedni annak az új programozási időszaknak a szabályaival és korlátaival, melyet az utolsó „hét bő esztendőnek” lehet tekinteni a források rendelkezésre állása tekintetében.

A kevésbé fejlett régiók települési és megyei önkormányzatai jelenleg minden erőfeszítésüket a könnyebben elérhető, itthon meghirdetett európai uniós források megszerzésére fókuszálják, miközben a pályázati forrástérkép többi részén fehér foltként jelennek meg a transznacionális, interregionális programok, vagy a közvetlen brüsszeli források kínálta lehetőségek.

Anyag és módszertan

Tanulmányom elkészítése során elsősorban a tárgyalt pályázati rendszereket szabályozó jogszabályokat, stratégiákat, operatív programokat, kézikönyveket, útmutatókat tekintettem át. Cikkemben azonban hangsúlyosan nem a konkrét pályázati kiírásokat szeretném összefoglalni, sokkal inkább az egyes programok, rendszerek mögötti „gondolkodási logikát”, támogatói szándékot kívánom ismertetni, azért, mert meglátásom szerint ennek átlátása szükséges ahhoz, hogy a településfejlesztéssel foglalkozó szakemberek világosan tervezhessék, milyen fejlesztéseket milyen források bevonásával, mely támogatási lehetőségek kombinációjával valósítsanak meg. Mindenképpen szükségesnek tartom érzékeltetni azokat az elemeket, amik a sikeres nemzetközi pályázati tevékenységhez szükségesek, s amelyek kapcsán a hazai települések többsége nem rendelkezik megfelelő know-how-val.

Esettanulmányként bemutatok egy olyan, 2012-2015 között megvalósult, a Közép-Európa Operatív Program által támogatott pályázatot is, mely meglátásom szerint jól tükrözi azt a szemléletmódot, amelyet a hazai szereplőknek is el kell sajátítaniuk, ha sikeres versenyzők akarnak lenni nemzetközi pályázati közegben is.

Eredmények

Direkt és indirekt uniós támogatások

Az uniós támogatási forrásokat különböző szempontok szerint lehet osztályozni és rendszerezni. Csoportosíthatók aszerint, hogy milyen szakpolitikai célt szolgálnak, kik a jellemző kedvezményezettek, milyen jellegű támogatást adnak, tervezésük és lebonyolításuk során milyen mértékben vesznek részt a nemzetállamok, vagy szubnacionális szereplők.

A fenti szempontok eredőjét figyelembe véve az elérhető forrásokat általában két nagyobb csoportra szokás osztani: direkt, azaz közvetlen és indirekt, azaz közvetett EU-támogatásokra. A két csoport közötti elsődleges differenciáló tényező az, hogy a támogatás célja az EU makroszintű versenyképességének növelése a globális versenyben, vagy az EU belső területi kohéziójának megteremtése és a felzárkóztatás.

Ami a **közvetlen forrásokat** illeti, ezek elsődleges célja tehát az, hogy az Európai Unió, mint globális versenyző szerepét megerősítsék a világgazdaságban, megőrizzék és javítsák az EU lakosainak életszínvonalát. Ennek megfelelően a támogatások jellemzője, hogy az EU teljes területén valamennyi kedvezményezett számára elérhetőek, azaz a legerősebb, legversenyképesebb, legjobb forrásabszorpciós képességgel rendelkező szereplők ugyanolyan jogosultsággal pályázhatnak ezekre a támogatásokra, mint a gyengébb versenyzők. Az EU teljes területe támogatott, az értékelési szempontok pedig elsősorban a kiválóságra és az elért hatásra fókuszálnak. A projektek többsége nemzetközi együttműködésben kell, hogy megvalósuljon, amelynek során uniós tagállamok szereplőivel, a szomszédságpolitika szempontjából fontos országokkal, vagy a programhoz bilaterális megállapodások alapján csatlakozott partnerországok pályázóival kell/lehet együttműködni. A támogatások kiírója jellemzően a Bizottság, vagy annak valamely szerve, végrehajtó ügynöksége, az értékelés, illetve a projektmenedzsment is a Bizottság által irányított. A nemzetállamok a programok megtervezésében korlátozott szerepet játszanak, a támogató intézményrendszernek ugyan jellemzően van hazai „lába”, de az a Bizottság által auditált és a Bizottságnak alárendelten működik. A köznyelvben általában „brüsszeli pénzeknek” titulált uniós támogatások megszerzése tehát uniós szintű versenyben történik, melynek kapcsán a hazai szereplők csak

nagyon magas minőségű, stratégiai jelentőségű, nemzetközi szinten hatást kiváltó projektek révén juthatnak fejlesztési forrásokhoz. Ilyen direkt pályázati programoknak számít a Horizont 2020, a COSME, a LIFE+, az ERASMUS+, a Kreatív Európa vagy a HEALTH program.

Ezzel szemben a **közvetett uniós források** jellemzően a kohéziós, regionális és városi, illetve vidékfejlesztési politikához köthetőek. Részben emiatt tervezésükben nagymértékben kell, hogy érvényesüljenek a területi szereplők szempontjai, sajátos szükségletei, prioritásai. A közvetett uniós források elosztása területi szempontok szerint történik, azaz itt eltérés mutatkozik az Unió különböző országaiban, régióiban működő, a fejlesztést potenciálisan megvalósító szereplők számára elérhető források mennyiségében. A források célja a társadalmi-gazdasági-területi kohézió elérése, tehát felzárkóztatási szempontok érvényesülnek a döntéshozatal során is. A tervezés mellett a végrehajtásban is nemzeti, regionális szereplők kapnak szerepet a támogatásokkal foglalkozó intézményrendszer oldalán.

Ami a közvetett uniós forrásokat illeti, a 2014-2020 között elérhető támogatások Magyarországon jelentős részben a Partnerségi Szerződés által meghatározottak. A Szerződés jelöli ki az ágazati operatív programokat, a halászati és vidékfejlesztési programot, továbbá a - 2014-től ismét egyetlen - területi operatív programot.

A Partnerségi Szerződés fő célja „a fenntartható, magas hozzáadott értékű termelésre és a foglalkoztatás bővítésére épülő gazdasági növekedés.” (Miniszterelnökség, 2014). A Partnerségi Szerződéshez 2014-2020 között az alábbi Operatív Programok tartoznak:

1. Emberi Erőforrás Fejlesztési Operatív Program (EFOP)
2. Gazdaságfejlesztési és Innovációs Operatív Program (GINOP)
3. Integrált Közlekedésfejlesztési Operatív Program (IKOP)
4. Környezeti és Energiahatékonysági Operatív Program (KEHOP)
5. Közigazgatás- és Közszolgáltatás- Fejlesztési Operatív Program (KÖFOP)
6. Terület- és Településfejlesztési Operatív Program (TOP)
7. Versenyképes Közép-Magyarország Operatív Program (VEKOP)
8. Rászoruló Személyeket Támogató Operatív Program (RSZTOP)
9. Magyar Halászati Operatív Program (MAHOP)
10. Vidékfejlesztési Program (VP)

A 2014-2020-as időszakban várhatóan a korábbi évekhez hasonlóan továbbra is a közvetett, a Partnerségi Szerződés Operatív Programjain keresztül lehívott támogatások jelentik majd a fő fejlesztési forrást az Önkormányzatok számára. De már most, ebben a ciklusban számolni kell releváns csökkenéssel, a korábbi tervezési időszakhoz képest. Ennek oka, hogy a hatályos támogatási szabályok szerint a források legalább 60%-át közvetlen gazdaságfejlesztésre kell fordítani, így a gazdasági élet szereplői, elsősorban a KKV-k számára bővültek a forrásszerzési lehetőségek. Különösen a közép-magyarországi régió települései számára válik létfontosságúvá, hogy a „biztonságosan megszerezhető” és vissza nem térítendő hazai regionális támogatásoktól minél hamarabb elmozduljanak a nemzetközi források irányába, és elkezdjék azt a több évig tartó tanulási folyamatot, amelynek révén 2020 után eséllyel indulhatnak a nemzetközi megmérettetéseken is.

A sikeres nemzetközi pályázatokhoz és projektekhez ugyanis más szervezeti kultúra, továbbá stratégiai szemlélet és megbízható, „kipróbált” szövetségesek szükségesek. Ezek megszerzése pedig időigényes, hiszen a nemzetközi projektek esetén számolni kell azzal, hogy az élelmebb verseny és a tapasztalatlanság miatt az első időszakokban a pályázati sikerráta alacsonyabb lesz,

s még a nyertes projektek kapcsán is elmondható, hogy ezek átfutási ideje a beadástól a projekt lezárásáig jellemzően több időt vesz igénybe, mint a hazai fejlesztéseknél.

Hol és hogyan kezdhetik el a legkönnyebben az önkormányzatok ezt a tanulási folyamatot? Természetesen a direkt uniós pályázatok között is vannak egyszerűbben megpályázható konstrukciók (például a testvérvárosi programokat támogató Európa a polgárokért program felhívásai), de a korábban emlegetett „stratégiai szemléletváltásra” egy ezeknél komplexebb projektben való részvétel ad lehetőséget.

Érdemes tehát kihasználni azokat a pályázati forrásokat, melyek még a részben ismert, de már nemzetközi keretek között zajlanak: a határon átnyúló együttműködési programokat illetve a transznacionális programokat.

A **határon átnyúló együttműködési programok**, mint azt nevük is mutatja, olyan fejlesztéseket támogatnak, melyek az elmaradott határtérségek felzárkóztatását, összekötését szolgálják.

A 2014-2020-as időszakban a programterületen található magyarországi települések számára az alábbi határ menti együttműködési programok elérhetőek:

- „Magyarország és Szlovákia között megvalósuló határon átnyúló együttműködés;
- Magyarország és Románia között megvalósuló határon átnyúló együttműködés;
- Magyarország és Horvátország között megvalósuló határon átnyúló együttműködés;
- Magyarország és Szerbia között megvalósuló IPA határon átnyúló együttműködés;
- Magyarország, Szlovákia, Románia és Ukrajna között megvalósuló ENI határon átnyúló együttműködés;
- Ausztria és Magyarország között megvalósuló határon átnyúló együttműködés;
- Szlovénia és Magyarország között megvalósuló határon átnyúló együttműködés.”
(Külgazdasági és Külügyminisztérium, 2014.)

A határon átnyúló együttműködési programok területileg meghatározott NUTS3-as régiókat támogatnak az adott szomszédos országok határai mellett. Miután ezen területek történelmileg, kulturálisan, társadalmilag és gazdaságilag is hasonlóak, könnyű „gyakorlóterepet” biztosítani az önkormányzatok számára, hogy nemzetközi projekt tapasztalatokat szerezzenek.

A másik típusú, eggyel bonyolultabb együttműködési formát a transznacionális együttműködési programok jelentik.

Fontos különbség a két együttműködési forma között, hogy míg:

„(5)A határokon átnyúló együttműködés célja, hogy leküzdje a határ menti régiókban együttesen azonosított közös kihívásokat (például rossz megközelíthetőség – különösen az információs és kommunikációs technológiai (IKT) kapcsolódással és a közlekedési infrastruktúrával kapcsolatban –, a hanyatló helyi iparágak, nem megfelelő üzleti környezet, a helyi és regionális hatóságok közötti hálózatok hiánya, a kutatás és innováció, valamint az IKT alkalmazásának alacsony szintje, környezetszennyezés, kockázat-megelőzés, a szomszédos országok állampolgáraival szembeni negatív viszonyulás), valamint célja, hogy kiaknázza a határ menti terület még feltáratlan növekedési lehetőségeit (határokon átnyúló kutatási és innovációs rendszerek és klaszterek kialakítása, határokon átnyúló munkaerő-piaci integráció, az oktatási szolgáltatók, beleértve az egyetemeket is, illetve egészségügyi központok közötti együttműködés), egyúttal erősítve az

együttműködés folyamatát az Unió átfogó harmonikus fejlődése érdekében.” (Európai Parlament és Tanács, 2013)

addig

„(6)A transznacionális együttműködés az Unió kohéziós szakpolitikai prioritásaihoz kapcsolódó integrált területfejlesztési intézkedések révén az együttműködés erősítését célozza, és ki kell terjednie a határokon átnyúló együttműködési programok által le nem fedett területeken a tengeri határokon átnyúló együttműködésre is.” (Európai Parlament és Tanács, 2013)

A transznacionális együttműködések terén megmutatkozó integrált szemlélet, tehát a teljes makrorégió egységként történő kezelése azért is fontos, mert - ahogyan azt Dr. Káposzta József és Dr. Nagy Henrietta kapcsolódó tanulmányukban kimutatták – „A visegrádi országok gazdasági helyzete jelentős eltérést mutatott EU-csatlakozásuk idején, amelyet még tovább fokozott az EU Strukturális Alapjaiból származó támogatások felhasználása. Az országok közötti eltérések részben az Operatív Programokban szereplő, az alapokhoz kapcsolt eltérő támogatási intenzitásból, az önrész eltérő mértékéből, a fejlesztési célokhoz rendelt különböző prioritásokból származtak.” (Káposzta-Nagy, 2015)

Ezt a töredezettséget a transznacionális stratégiák azzal hidalják át, hogy – a tagállamonként eltérő intenzitási ráták és önrész mértéket leszámítva – egységes szabályozási, fejlesztési keretet teremtenek az érintett makrorégió számára.

Meglátásom és tapasztalataim szerint a transznacionális együttműködések képezik az átmenetet a hazai indirekt és uniós versenyben kiírt direkt pályázatok között, és az itt megszerzett tapasztalatokat, szemléletet tudja egy pályázó sikeresen továbbvinni a későbbi nemzetközi projektekbe. Ezért a továbbiakban azt a két transznacionális együttműködést mutatom be, melyek 2014-2020 között a hazai szereplők számára nyitottak.

A Közép-Európa Operatív Program

A 2014 decemberében elfogadott Közép-Európa Operatív Program a korábbi, 2007-13 között futó OP folytatása, mely makrorégiós szinten támogat projekteket. Az Operatív Programban 9 európai ország vesz részt, egyes országok teljes területükkel, mások csak bizonyos régióikkal. A programterület a következő:

1. Ausztria
2. Horvátország
3. Cseh Köztársaság
4. Magyarország
5. Lengyelország
6. Szlovákia
7. Szlovénia
8. Németország alábbi tartományai: Baden-Württemberg, Bayern, Berlin, Brandenburg, Mecklenburg-Vorpommern, Sachsen, Sachsen-Anhalt, Thüringen
9. Olaszország alábbi régiói: Emilia-Romagna, Friuli Venezia Giulia, Liguria, Lombardia, Piemonte, Provincia Autonoma Bolzano, Provincia Autonoma Trento, Valle d'Aosta, Veneto

Az Operatív Program átfogó célja, hogy a régiók életszínvonalának növelését eredményező átfogó fejlesztéseket valósítson meg. A transznacionális együttműködésnek hozzá kell

járulniuk, hogy a regionális kihívásokra okos megoldások szülessenek az innováció, az energiahatékony gazdaság, a környezet, kultúra és közlekedés terén. A program bottom-up megközelítés révén járul hozzá a regionális kapacitásépítéshez.

A támogatott tevékenységek fókuszát a szakpolitikai fejlesztések, megvalósítás-orientált megközelítések jelentik.

Az Operatív Program négy prioritási tengelyt támogat az alábbiak szerint:

- Innovációs együttműködések a közép-európai régió jobb versenyképessége érdekében;
- Együttműködés a közép-európai „low-carbon” stratégia terén;
- Természeti és kulturális erőforrások terén történő kooperáció Közép-Európa fenntartható növekedése terén;
- A közlekedés fejlesztése Közép-Európa jobb elérhetősége érdekében. (Interreg CENTRAL EUROPE Cooperation Programme, 2014)

A Közép-Európa OP évente jelentet meg pályázati felhívásokat, melyek kétfordulósak: az első fordulóban projektötlettel szükséges pályázni, melyet a második fordulóra fejlesztenek tovább. Ez az eljárásrend lehetővé teszi, hogy csak a legjobb, leginnovatívabb projektötletek kapjanak támogatást. A programot lebonyolító szervezet kétszintű: a Közös Technikai Titkárság (Joint Technical Secretary) Bécsben működik, a nemzeti, első szintű ellenőrző szerv (First Level Controller) a Széchenyi Programiroda keretében. A támogatási intenzitások országonként változóak: 80% Ausztria, Németország, Olaszország esetén, 85% Horvátország, Csehország, Szlovákia, Szlovénia, Lengyelország és Magyarország esetén. (Citizens summary..., 2014). Itt kell megjegyezni, hogy a 2007-13-as időszakban további 10%-nyi nemzeti támogatás (állami kiegészítés) automatikusan járt a nyertes pályázók számára, melyre külön támogatási szerződést kellett kötni.

Támogatásban az alábbi szervezetek részesülhetnek:

- Közigazgatási szervezetek, hatóságok, önkormányzatok;
- Regionális fejlesztési és innovációs ügynökségek;
- Vállalkozások (KKV-k);
- Kereskedelmi és iparkamarák, illetve szövetségek;
- Civil szervezetek;
- Pénzügyi közvetítő intézmények;
- Technológia transzfer intézmények, felsőoktatási és kutatóintézmények;
- Energiaellátással foglalkozó és menedzsment szervezetek;
- Környezeti ügynökségek, hatóságok;
- Oktatással, felnőttképzéssel foglalkozó szervezetek;
- Közlekedési létesítmények, vállalatok működtetői.

A projektek beadásához legalább 3 partner szükséges legalább 3 tagállamból.

A Közép-Európa OP mellett a Duna Transznacionális Együttműködési Program jelenti a másik, hazánkban is futó Interreg programot. E transznacionális program mögött a Duna-régió makroregionális stratégia (EUSDR) áll, melynek főbb sajátosságait a következő fejezetben ismertetem.

A Duna-régió makroregionális stratégia (EUSDR)

A Duna Stratégia egy 115 milliós lakossággal rendelkező területet lefedő makro-regionális stratégia, melynek tagállamai a következők.

A tagállamok közül:

- 1) Németország
- 2) Ausztria
- 3) Magyarország
- 4) Cseh Köztársaság
- 5) Slovák Köztársaság
- 6) Szlovénia
- 7) Bulgária
- 8) Bulgária
- 9) Románia
- 10) Horvátország

Csatlakozásra váró országok közül:

- Szerbia
- Bosznia-Hercegovina
- Montenegró

Szomszédosági programban érintett országok:

- Moldova
- Ukrajna

Ami a program célrendszerét illeti, az Európai Bizottság által kiadott kommunikáció szerint „a legfontosabb kérdések négy pillér köré csoportosíthatók. Mindegyik pillérben vannak kiemelt kérdések, amelyek megkülönböztetett jelentőséggel bíró cselekvési területek. Ezek a következők:

- (1) A Duna régió összekapcsolása a többi régióval az alábbiak érdekében:
 - a mobilitás és az intermodalitás fejlesztése,
 - belvízi hajóutak
 - közúti, vasúti és légi összeköttetés
 - a fenntartható energia használatának ösztönzése
 - a kultúra és az idegenforgalom, valamint az emberek egymással való kapcsolat-teremtésének előmozdítása.
- (2) A Duna régióban a környezet védelme az alábbiak érdekében:
 - a vizek minőségének helyreállítása és megőrzése,
 - környezeti kockázatok kezelése,
 - a biodiverzitás, a táj, valamint a levegő- és talajminőség megőrzése.
- (3) Jólét teremtése a Duna régióban az alábbiak érdekében:
 - tudásalapú társadalom kialakítása a kutatás, oktatás és az információs technológiák segítségével,
 - a vállalkozások versenyképességének, beleértve a vállalkozások közötti regionális együttműködések (klaszterek) fejlesztésének támogatása,
 - az emberi erőforrásba és képességekbe való befektetés.
- (4) A Duna régió megerősítése az alábbiak érdekében:
 - intézményrendszer kibővítése és az intézményi együttműködés megerősítése
 - a biztonság javítása, a súlyos bűncselekmények és a szervezett bűnözés jelentette kihívásokkal való megküzdés közös munkával.” (European Commission, 2010)

A fenti bizottsági kommunikáció mellett akcióterv határozza meg azt, milyen módon kerül a stratégia végrehajtásra.

A Duna Stratégia végrehajtását egy, a Közép-Európa OP-hez hasonló Interreg-program szolgálja, biztosítva az ERFA, ENPI eszközöket a program megvalósításához.

A Duna Transznacionális Program 4 fő célkitűzése az alábbi:

1. Innovatív és társadalmilag felelős Duna régió;
2. Környezet- és kultúratudatos Duna régió;
3. Jobban összekapcsolt és energiahatékony Duna régió;
4. Jól-kormányzott Duna régió.

A program alapvető célja, hogy hozzájáruljon a tagok szakpolitikáinak integrációjához, és „policy driverként” tudjon funkcionálni. Ennek értelmében valamennyi pilot projektnek, amit támogatnak, kézzelfogható eredményeket kell hoznia a szakpolitikai keretek, eszközök és szolgáltatások fejlesztése és gyakorlati megvalósítása kapcsán.

Területi hatálya (a projektek megvalósításának helyszíne) megegyezik a Duna Stratégia által lefedett területtel. A támogatási intenzitás szintén magas, és hasonlóan a Közép-Európa programhoz, a Duna-stratégia pályázatainál is további (Magyarország esetén 15%-os) nemzeti önerő-kiegészítés jár. (Interreg Danube, 2016)

A projektek beadásához itt is legalább 3 partner szükséges legalább 3 tagállamból, a pályázatban pedig érvényesülnie kell a következő szempontoknak:

- transznacionális téma
- nemzetközi kihívásokra reflektáló projektterv
- nemzetközi partnerség
- integrált területi megközelítés
- eredményorientált megközelítés
- fenntarthatóság és esélyegyenlőség, mint horizontális szempontok
- a projekt eredmények fenntarthatósága és transzferabilitása. (Danube Transnational Cooperation Programme, 2014)

A fentiek alapján a hazai önkormányzatok mind a Közép-Európa, mind a Duna Interreg program révén részesei lehetnek nemzetközi pályázati projekteknek, és megalapozhatják azt a kapcsolati hálót, valamint know-howt, ami 2020 után a közvetlen uniós források megszerzéséhez elengedhetetlenül szükséges lesz.

Fontos azonban áttekinteni, hogy melyek azok a szempontok, amiket a projekttervezés és projektmenedzsment során figyelembe szükséges venni ahhoz, hogy a projekt támogatásban részesülhessen, megvalósulhasson, és – ami legalább ennyire fontos – a lezárultát követően tartós együttműködések és fenntartható eredmények szülessenek. A következőkben egy olyan esettanulmányt ismertetek, melynek kapcsán feltárhatóak ezek a tényezők.

Az i.e. SMART pályázat bemutatása

Az i.e. SMART projekt a Közép-Európa Operatív Program keretében valósult meg 2012 júniusa és 2015 márciusa között. A projekt célja az volt, hogy a közép-európai régióban hozzájáruljon a vállalkozói képességek fejlesztéséhez, támogassa és ösztönözze a fiatalok

vállalkozóvá válását, új start-up cégek létrejöttét elsősorban a kreatív iparágak, IT és zöldgazdaság területén.

A projektben résztvevő partnerek a következők voltak:

- 1) A bécsi Iskolatanács Európai Irodája (projektvezető)
- 2) Bécsi Egyetem
- 3) Veneto Régió Önkormányzata
- 4) Modena Formazione (tréningcég)
- 5) Stuttgart Város Önkormányzata
- 6) Stuttgarti Médiaegyetem
- 7) Pozsony Város Önkormányzata
- 8) I-Európa Kft.
- 9) Budapesti Vállalkozásfejlesztési Ügynökség
- 10) Budapesti Kommunikációs és Üzleti Főiskola
- 11) Prága Város 14. kerület Önkormányzata
- 12) Cseh Technológiai Egyetem, Prága

A projekttervezés során 4 tematikus munkacsomagot határoztak meg, melyek a következők voltak:

- 1) Előkészítő szakasz
Ennek a munkacsomagnak a célja a regionális ügynevezett SMART Pontok (vállalkozókat, vállalkozó kedvű fiatalokat segítő központok) felállításához kapcsolódó koncepció, valamint az ezeket a központokat összekötő SMART Network koncepciójának megalapozása volt.
- 2) Fejlesztési szakasz:
Ebben a munkacsomagban fejlesztették ki és valósították meg az ügynevezett SMART tréninget, azaz a trénerképzést.
- 3) Megvalósítási szakasz:
Ebben a szakaszban a felkészült trénerek segítségével a projektbe bevont fiatalok vállalkozói készségfejlesztő tréningeken, előadásokon vehettek részt, továbbá a projekt keretében meghirdetett versenyen indulhattak saját vállalkozási ötletükkel. A helyi fordulót követően a legjobbnak ítélt vállalkozási ötletet továbbjuttatták a nemzetközi SMART Campusra, egy többnapos pozsonyi táborba, ahol a végleges üzleti tervek kialakultak. A Campus lezárásaként a fiataloknak prezentálniuk kellett üzleti ötleteiket egy befektetőkből és üzleti szakértőkből álló zsűri előtt, illetve kihírdették a nemzetközi verseny nyertesét is.
- 4) Intézményesítés szakasza:
A projekt tapasztalatainak, eszköztárának, módszereinek összefoglalása ügynevezett SMART Koncepcióba, egy döntéshozók számára készült javaslati anyagba, melynek célja az volt, hogy átadja és továbbvigye a projekt során kidolgozott módszertant.

A projekt 2,13 millió EUR forrásból valósult meg. (Europa Büro des Stadtschulrats für Wien, 2016)

Sikertényezők az i.e. SMART pályázatban

A fentiekben bemutatott projekt részletes elemzése során számos olyan tényező azonosítható, mely hozzájárult első körben a pályázat, majd később a megvalósítás sikeréhez, és amely pontokat érdemes figyelembe venni hasonló projektervek készítése során. Ezek a sikertényezők a következők:

1) Interdiszciplináris téma, húzóágazatok

A pályázati téma, célrendszer meghatározása során a projektgazda kifejezetten figyelt arra, hogy az általános uniós stratégiákhoz, trendekhez jól illeszkedő célt válasszon (vállalkozásfejlesztés, start-upok, innovatív KKV-k), de a projekt témáját körül is határolja. Ennek megfelelően egyrészt már a pályázatban jelezte, hogy melyik az a három kiemelt iparág, amelyre a projekt hangsúlyosan irányul majd (zöldgazdaság, kreatív ipar, IT), másrészt módszertanilag is új elemet mutatott be. A vállalkozásfejlesztés során ugyanis az úgynevezett „transzformatív üzleti megközelítést alkalmazták. Ennek lényege, hogy „a vállalkozó személyiségét fejlesztve, annak legmarkánsabb jegyein építkezve teszi az üzleti ötletet, vagy a már meglévő vállalkozást különlegessé és vásárlói, ügyfelei számára attraktívvá.” (Budapesti Vállalkozásfejlesztési Közalapítvány, 2016) Ennek az újfajta megközelítésnek a beemelésével egy egyébként hagyományos témában is újat tudtak mutatni a bírálók, értékelők számára, miközben a projekt egyértelműen illeszkedett nemcsak a Közép-Európa Operatív Program célrendszerébe, de valamennyi résztvevő partner vonatkozó ágazati vagy területi fejlesztéspolitikai céljaihoz, stratégiai dokumentumaihoz is.

2) A konzorcium összetétele

A konzorciumvezető Bécsi Iskolatanács (Stadtschulrat für Wien) tapasztalt pályázónak számított a Közép-Európa Operatív Programban, hiszen korábban már megvalósították az ET-Struct című, hasonló finanszírozású projektet. Korábbi pályázati partnereik közül azonban csak azokat hívták meg az i.e. SMART projektbe, akik munkájával, teljesítményével elégedettek voltak. Az i.e. SMART konzorciumának tervezésekor tehát nem az a szempont érvényesült, hogy „akit ismerünk, aki jelentkezik, az lehet partner”, hanem nagyon tudatos szelektálás. A konzorcium összeállításakor minden országból csak 2 szervezet juthatott be a végső partneri körbe. Egy önkormányzati szereplő és egy úgynevezett szakértő partner. Ez utóbbiak többségében felsőoktatási intézmények, kisebb részben cégek voltak. Ez szintén tudatos döntés eredménye volt, ahogyan az is, hogy mely országokat, városokat vonták be a konzorciumba. Látható, hogy egy adott ország résztvevői jellemzően egyazon városból érkeztek, ráadásul jellemzően az adott ország/tartomány fővárosában működő szervezetekről van szó. Ez nagymértékben megkönnyítette a kommunikációt az adott országból származó közszféra és szakértő partner között, akik jellemzően ugyanabban a munkacsomagban kaptak releváns szerepet.

A szakértő partnerek kiválasztásakor továbbá fontos szempont volt a pályázati területen szerzett korábbi tapasztalat, illetve a megcélzott téma (KKV-fejlesztés, vállalkozói készségek, kreatív iparágak, IT, zöldgazdaság) terén szerzett jártasság.

3) Kiegyenlített projektköltségvetés

A partnerség kiegyenlített jellege a projektköltségvetésben is megmutatkozott. Nagyon tudatos döntéssel a konzorciumvezető a közszféra partnerekhez telepítette a költségvetés nagyobb részét, ezek mellett kisebb (a közszféra partner költségvetésének kb. 15-30%-át kitevő) forrásokkal gazdálkodhattak a szakértő partnerek. Ez a költségvetési arány, amely tehát minden országban ugyanúgy jelent meg, egyrészt egyértelműsítette, hogy a SMART Pontok felállításának infrastrukturális költségei minden esetben a közszféra partnernél jelentkeznek, s ő lesz ezen létesítményeknek a fenntartója is, másrészt jól tükrözte az Operatív Program nonprofit, közérdekű céljait is.

4) Tudatos lobbitevékenység és kapcsolatépítés

A pályázat benyújtását követően a projektgazda minden partner figyelmét külön felhívta arra, hogy a saját törvényes lehetőségeikkel élve lobbizzanak a projekt érdekében. A projekt sikere szempontjából azonban még fontosabbnak tekinthető a projektgazda jó kapcsolata a Közös Technikai Titkársággal (JTS), melyet a korábbi projektje kapcsán alakított ki és tudatosan ápolt az i.e. SMART megvalósítása alatt is. Bár a Közös Titkárság a projektről születő döntést érdemben nem befolyásolta, a lebonyolítás során nagyon sokat számított az, hogy a felmerülő kérdések, elszámolási problémák, információ-hiány esetén a JTS munkatársaihoz közvetlenül, és nem csak az első szintű ellenőrzést végző hatóságokon keresztül tudtak fordulni. Ebben nyilvánvalóan további segítséget jelentett az a tény is, hogy a JTS Bécsben működött.

5) Vezetői elkötelezettség

A projekt megvalósítása során egyértelművé vált, hogy azon partnerek érnek el látványos eredményeket, ahol a vezetés magáénak érezte a projekt céljait és támogatta a megvalósítást. A legjobb példa erre Pozsony városa, ahol alpolgármesteri szinten foglalkoztak az i.e. SMART kínálta lehetőségekkel és beillesztették azt a város start-up programjába, biztosítva ezzel hosszú távú fenntarthatóságát. A másik jó példa erre Budapest, ahol szintén akkor kezdődött az érdemi munka a SMART Pontok felállítása kapcsán, amikor sikerült biztosítani a megfelelő vezetői támogatást a Budapesti Vállalkozásfejlesztési Közalapítványnál.

6) Partnerség

A projektben kezdettől fogva széleskörű partnerségre törekedtek. Ennek megfelelően minden fejlesztési fázis eredményét megosztották helyi érdekelttel, regionális stakeholder workshopok keretében. Cél volt a helyi szinten kreatív iparral, zöldgazdasággal, IT-vel foglalkozó gazdasági és civil szereplők bevonása a projektbe, támogatásuk megnyerése.

7) Fenntarthatóság

A projekt sikerének egyik kulcstényezője a létrehozott eredmények fenntarthatósága, továbbfejleszthetősége. Az i.e. SMART esetén erről úgy gondoskodtak, hogy az infrastrukturális létesítmények fenntartásával járó kötelezettségeket elsősorban a nagyobb tőkeerővel rendelkező közszféra partnerek, önkormányzati szereplők kapták. Több helyszínen a start-up program részeként kezelték az i.e. SMART tevékenységeit. Fontos tényező az eredmények továbbélése szempontjából, hogy a SMART Pontokat nem elszigetelten, hanem hálózatba szervezve kívánták megvalósítani, amely révén többlétszolgáltatásokat tudtak biztosítani az ügyfeleknek (pl. a budapesti SMART Pont információkat tudott biztosítani a szlovák, cseh, osztrák stb. szabályozókról, piaci helyzetről). Szintén a fenntartáshoz, továbbfejlesztéshez kapcsolódik, hogy 2014 decemberében, a projekt végéhez közeledve a konzorciumvezető projektgazda már tudatosan készült a 2015-ben várható új pályázati fordulóra mind a Közép-Európa, mind a Duna Transznacionális Program keretében. Sikerült az is elérniük, hogy az i.e. SMART a Duna stratégia egyik kiemelt zászlóshajó projektjeként jelenhetett meg, és használhatta a stratégia logóját.

Ennek a nagyfokú tudatosságnak az eredménye, hogy némileg módosult partneri összetétellel, de 2015-ben a Bécsi Iskolatanács benyújtotta az i.e. Smart-ra épülő új projektjének első és második körös tervét a Közép-Európa Operatív Program pályázati felhívására, melyet a bíráló bizottság támogatott, így a CERIcon projekt keretében folytatódik a fejlesztés.

A fenti elemeken végigtekintve azonnal megállapítható, hogy a sikeres nemzetközi projekt feltételei érdemben nem különböznek a sikeres hazai projekt kulcstényezőitől. Mégis: a hazai pályázatok terén sikeres számos szereplő találja szembe magát azzal a helyzettel, hogy a

nemzetközi konstrukciókban a fenti szempontok nem megfelelő kidolgozottsága, tervezettség miatt nem tud eredményeket elérni. Míg ugyanis egy tevékenységeit és költségvetését tekintve megfelelően tervezett TOP, EFOP vagy GINOP projekt akár látszatpartnerségekkel, látszat-konzorciumokkal, a hatás tekintetében elnagyolt tervezéssel is megnyerhető és végrehajtható, a nemzetközi projektek esetén a bírálókat alapvetően ezekre a fent említett szempontokra koncentrálnak.

Következtetések

A 2014-2020-as időszak késleltetett indítása a pályázati tervezés és megvalósítás terén oda vezetett, hogy a hazai pályázati szereplők minden kapacitását jelenleg ezen – végre megnyíló – pályázati források lekötése és felhasználása köti le. A viszonylag rövid idő alatt kiírt, nagy keretösszegekkel meghirdetett pályázatok a forrásbőség tévképzését keltik, a jelenlegi centralizáltabb tervezési és értékelési rendszer mellett pedig elérhető, megszerezhető támogatásként jelennek meg.

Nyilvánvaló, hogy a kockázatminimalizálás és a minél nagyobb forrásbevonás érdekében a Partnerségi Szerződés/Széchenyi 2020 Program keretében meghirdetett pályázatokon való indulás „kötelező”, és az itthon érzékelt forrásbőség mellett a nemzetközi források nem tűnnek vonzóknak. Ezért a pályázói kör kevés szereplője áldoz a jelenlegi helyzetben erőforrást arra, hogy nemzetközi területen is kipróbálja magát.

Ezt azonban úgy is megfogalmazhatjuk, hogy jelenleg a pályázói kör kevés szereplője érzékeli annak a kockázatát, hogy ha a 2014-2020-as időszak elteltével sem rendelkezik a nemzetközi pályázati tevékenységhez megfelelő tapasztalatokkal, stabil pályázati partnerekkel, referenciákkal, akkor 2020-at követően komoly versenyhátrányba fog kerülni a közvetlen uniós források megszerzése terén. Ennek elkerüléséhez pedig tudatos, a tanulási folyamatot szükségszerűen kísérő kudarcot is vállaló, hosszú távú szemléletet képviselő építkezésre van szükség stratégiaalkotás, partnerkeresés, nemzetközi tapasztalatszerzés terén.

Irodalomjegyzék

1. Budapesti Vállalkozásfejlesztési Közalapítvány (2016)
Letöltés helye: <http://iesmarthungary.net/vallalkozoitudastar/tematikus-cikkek/kreativitas-es-innovacio-az-uzleti-tervezesben>
Letöltés ideje: 2016.04.21.
2. Citizens' Summary of Interreg CENTRAL EUROPE Cooperation Programme (2014),
6. p.
Letöltés helye: http://www.interreg-central.eu/Content.Node/apply/Document_Overview.html
Letöltés ideje: 2016.04.21.
3. Danube Transnational Cooperation Programme (2014) p.6. és Executive Summary
Cooperation Programme (2014) p.6.
Letöltés helye: <http://www.danube-region.eu/about/key-documents>
Letöltés ideje: 2016.03.14.
4. Europa Büro des Stadtschulrats für Wien (2016): Az i.e. SMART projekt hivatalos honlapja
Letöltés helye: <http://www.ie-smart.eu/>
Letöltés ideje: 2016.04.21.

5. Európai Parlament és Tanács (2013): Az Európai Parlament és a Tanács 1299/2013/EU rendelete az Európai Regionális Fejlesztési Alap által az európai területi együttműködési célkitűzésnek nyújtott támogatásra vonatkozó egyedi rendelkezésekről (2013. december 17.), (6) és (7) bekezdés
Letöltés helye: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/HTML/?uri=CELEX:32013R1299&from=EN>
Letöltés ideje: 2016.04.18.
6. European Commission (2010): Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions - European Union Strategy for Danube Region Brussels, 08/12/20010
COM(2010) 715, 6.p.
Letöltés helye: <http://www.danube-region.eu/component/edocman/communication-of-the-commission-eusdr-pdf>
Letöltés ideje: 2016.04.15.
7. Interreg CENTRAL EUROPE Cooperation Programme (2014), 11.p
Letöltés helye: http://www.interreg-central.eu/Content.Node/apply/Document_Overview.html
Letöltés ideje: 2016.04.21.
8. Interreg Danube (2016): Interreg Danube Operational Programme – Information on the national co-financing systems, 25.p
Letöltés helye: <http://www.interreg-danube.eu/uploads/media/default/0001/01/ef4487698373aea31030b817fb09420c9fa32d1f.pdf>
Letöltés ideje: 2016.05.01.
9. Káposzta J, Nagy H (2015): Status Report about the Progress of the Visegrad Countries in Relation to Europe 2020 Targets, EUROPEAN SPATIAL RESEARCH AND POLICY 22:(1) pp. 81-99. ISSN (Online) 1896-1525, DOI: [10.1515/esrp-2015-0018](https://doi.org/10.1515/esrp-2015-0018)
10. Külgazdasági és Külügyminisztérium (2014): Európai Területi Együttműködés
Letöltés helye: <http://egtc.kormany.hu/europai-teruleti-egyuttmukodes-2014-2020>
Letöltés ideje: 2016.03.02.
11. Miniszterelnökség - Nemzetgazdasági Minisztérium - Nemzetgazdasági Tervezési Hivatal (2014): Magyarország Partnerségi Megállapodása a 2014–2020-as fejlesztési időszakra. Budapest, 10. p
Letöltés helye: https://www.palyazat.gov.hu/szechenyi_2020
Letöltés ideje: 2016.04.21.

HÁROM TELEPÜLÉS MARKETINGTEVÉKENYSÉGÉNEK VIZSGÁLATA **EXAMINATION OF THREE SETTLEMENTS' MARKETING ACTIVITIES**

Urbánné Treutz Ágnes

PhD hallgató

Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar, Szent István Egyetem

E-mail: tr.agnes@gmail.com

Összefoglalás

Elemzésem témája három, a dél-alföldi régióban, Csongrád megyében elhelyezkedő település: Domaszék, Csongrád és Szeged. A szekunder kutatásra épülő tanulmány célja a településmarketing szemszögéből megvizsgálni a három települést a marketing 4P eszközrendszerére támaszkodva, ezáltal felmérni a települések által alkalmazott marketingpolitikákat, és az egyes célcsoportok kitörési lehetőségeit az egyes településeken.

Abstract

The theme of my analysis is three settlements situated in the Southern Great Plain Region in Csongrád County: Domaszék, Csongrád and Szeged. Based on secondary research my aim is to examine the three settlements with the help of 4Ps toolkit from the point of view of place marketing, thereby assess the marketing policies which they use. Finally I determine the target groups' outbreak opportunities in these settlements.

Kulcsszavak: településmarketing, marketing-mix

JEL besorolás: M310

LCC: HF5410-5417.5, HT321-325

Bevezetés

Elemzésem témája három, dél-alföldi régióban, Csongrád megyében elhelyezkedő település. Három olyan település, melyek eltérő méretűek, jogállásúak. A legkisebb, Domaszék község, a második, Csongrád város, a harmadik, Szeged megyei jogú város jogállású. A három település kiválasztása során szempont volt, hogy a vizsgálatba kerüljön egy megyeszékhely, egy, a megyeszékhelytől távolabb eső város és egy kisebb méretű község. Vizsgálatom tárgya a három település marketingtevékenységének helyzetelemzés szintű vizsgálata, összehasonlítása. A három települést sok esetben nem célszerű összehasonlítani mérete, jogállása, funkcióját tekintve, ugyanakkor településmarketing vizsgálat szempontjából nem mehetünk el azon kérdés mellett, hogy mindhárom méretű, jogállású és funkciójú településnek ugyanazon célja van, mégpedig a megfelelő életminőség biztosítása a helyi lakosok, a turisták és a betelepülő vállalkozások számára, akik egyben a településmarketing három fő célcsoportját alkotják. Ezáltal célom feltérképezni jelen tanulmánnyal szekunder információk alapján, hogy milyen módon érik el ezt, a településmarketing elsődleges célját, és ez milyen stratégiában való gondolkodást mutat.

Anyag és Módszertan

A marketingtevékenység alapvető vizsgálata során a klasszikus, fizikai termékek estén értelmezett marketing-mix (4P) (Product – termék, Price – ár, Place – hely, Promotion – promóció) rendszerét alkalmazzák elemzések során leggyakrabban az üzleti marketingben. (Horváth, 2008; Kozma, 2002) Ez települések esetében is elvégezhető, ugyanakkor települések esetében egy igen speciális termékről van szó, ezáltal a 4P is speciális jellemvonásokkal bír. A legalapvetőbb különbség az eladandó termék esetében tűnik fel, mivel egy területi egység értékesítése során a termékek és szolgáltatások komplex jelenléte mellett az élmények, a fizikai létesítmények összessége is jelen van. A különböző célcsoportok különböző termékeket, szolgáltatásokat „fogyasztanak” egy településen. Egy település esetén hiányzik az a fajta rugalmasság, amely a termékek, szolgáltatások rendelkezésére áll, vagyis egy nagyobb mértékű változtatás huzamosabb ideig eltarthat, mely nagy költségeket emészt fel, továbbá nehezebben lehet az egyes célcsoportok igényeinek megfelelően kialakítani a kívánt változtatást. (Kozma, 2002) Mindezek figyelembe vételével vizsgálom a következőkben a három település marketing-mixét.

Eredmények

Product – termék

A termék maga a település, az általa kínált szolgáltatásokkal. Egyfelől ide kell értenünk azokat az értékeket, funkciókat, adottságokat, melyek az adott település nyújt, másfelől pedig maga a település imázsa fontos tényezője a sikerességének meghatározásában. A helytermék igen összetett, mivel több célcsoport igényeinek kielégítésére kínálja az áruk és szolgáltatások összességét. (Szabó – Komáromi-Gergely, 2011) Mindhárom vizsgált település esetén elmondható, hogy az alapvető funkcióját ellátja, vagyis rendelkezik alapvető infrastruktúrával (közművesítés (vezetékes víz, gáz, villany és szennyvízhálózat), intézmények jelenléte, közlekedés, tömegközlekedés elérhetősége, főutak közelsége).

Az egyéni értékeket vizsgálva, Domaszék számára a tanyás térsége, a háztáji zöldség- és gyümölcsstermesztés, illetve a helyi mezőgazdasági vállalkozások képezik az értéket. A helyi lakosok szempontjából fontos tényező, hogy fiatalos a lakosság, alacsony öregedési index-szel, továbbá számos társadalmi szervezet van jelen, amely mutatja a helyiek összefogásra való hajlandóságát. Ezen tényezők vonzóak lehetnek a potenciális, betelepülni kívánó helyi lakosok számára. A turisták számára vonzó lehet a természetközeli, ökológiai értékek jelenléte, a vállalkozások számára pedig vonzó tényező lehet a könnyű elérhetőség (főút, autópálya), továbbá Szeged közelsége.

Csongrád esetén már negatívabb a kép abból a szempontból, hogy elöregedő a lakosság és csökkenő a lakosság létszáma. Ugyanakkor vonzó lehet a potenciális betelepülők számára, hogy magas a civil szervezetek száma, van lehetőség bekapcsolódni helyi szervezetek életébe. Csongrád város Települési Értéktár Bizottsággal rendelkezik, amely felvette a következő települési értékeket listára: Csongrádi Szent Rókus templom, kubikos tevékenység, Körös-torok, Csongrádi Kadarka, Serházzugi Holt-Tisza, Csongrádi halászházak, Csongrádi Ellésparti monostor, Csongrádi-fahíd, csíramálé, Tiszavirágzás. (<http://www.csongrad.hu/>) A turisták számára vonzó lehet az aktív turizmus széles skálájának palettája, a Csongrádi borvidék elérhetősége. A vállalkozások számára kecsegtető lehet az Ipari Park és a K+F szektor jelenléte, továbbá az egyes városok közelsége (Szeged, Kecskemét, Hódmezővásárhely).

Szeged, mint nagyváros, továbbá a számos munka- és kikapcsolódási lehetőség lehet vonzó tényező a betelepülni vágyók számára. A turisták esetében számos látnivaló, aktív kikapcsolódási lehetőség (sport, kultúra, szórakozás), és a vendéglátóegységek széles választéka elégítheti ki a pihenni vágyók igényeit. A vállalkozások számára vonzó tényező lehet a K+F szektor, és egyben a Szegedi Tudományegyetem jelenléte. Emellett fontos tényező a közúti, vasúti, légi megközelíthetőség. Utóbbit tekintve egy kisebb reptérrel is rendelkezik a város. Fontos szempont lehet a vállalkozások számára a szerb, román határ közelsége.

Price – ár

Egy település esetén az ár azt takarja, hogy milyen költségekkel tudja kielégíteni a település célcsoportjainak igényeit. Ide tartoznak többek között az ingatlanárak, helyi adók mértéke, az árszínvonal, a munkabérek, a szolgáltatások árai. (Szabó – Komáromi-Gergely, 2011)

2015-től bármely település kivethet települési adót, amelyet a helyi önkormányzat rendeleti úton vezethet be az illetékes területen. Kizárólag olyan adótárgyra vethető ki a települési adó, amely közteher nincs törvényileg szabályozva. Az adó alanya nem lehet önkormányzat, állam, vállalkozó, szervezet. (<http://ado.hu>) Ugyan a közteher, amely a települési adóból folyik be, az önkormányzat bevétele, ennek ellenére sem Domaszék, sem Csongrád, sem Szeged nem alkalmazza. A kommunális adó mértékét differenciáltan határozza meg a helyi adórendelet településenként a lakás (lakásbérlemény) kiegészítő helyiségek nélküli hasznos alapterülete alapján. (<http://2.kerulet.ittlakunk.hu>)

A vizsgált három településen bevezetett adókat szemlélteti a következő táblázat:

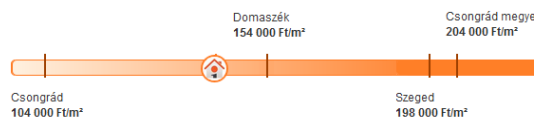
1. táblázat: A helyi adók mértéke a három településen

	Kommunális adó	Helyi iparüzési adó	Telek-adó	Építményadó	Idegen-forgalmi adó
Domaszék	-belterületen: 5000 Ft - külterületen: 2500 Ft - belterületen beépítetlen építési telek 10.000 Ft	- állandó tevékenység esetén: a törvény szerint számított adóalap 2%-a - ideiglenes tevékenység esetén: 5000 Ft/nap	nincs	nincs	0 Ft
Csongrád	- 6000 Ft/adótárgy/év - Kivétel: a) az alsóvárosban és a külterületen lévő lakás és nem lakás célú építmény: 3000 Ft/adótárgy/év b) a külterületi nem lakáshoz tartozó építmény után, ha a tényleges alapterület a 25 m ² -t meghaladja: 7200 Ft/adótárgy/év	- állandó tevékenység esetén: a törvény szerint számított adóalap 2%-a - ideiglenes tevékenység esetén: 2000 Ft/nap - egyéb tevékenység esetén: 900 Ft/nap	nincs	- az önkormányzat területén lévő építmények után: 200 Ft/ m ² /év - Körös-toroki üdülőtérületen pedig azon épületek, melyek nem lakásnak minősülnek: 500 Ft/m ² /év	200 Ft
Szeged	nincs	- állandó tevékenység esetén: a törvény szerint számított adóalap 2%-a - ideiglenes tevékenység esetén: 1000 Ft/nap	nincs	- általános mérték: 1395 Ft/m ² /év - ha 20 m ² -t nem haladja meg az építmény hasznos alapterülete, vagy strandfürdő megnevezéssel üzemel: 0 Ft/m ² /év - Szociális intézmények esetén: 500 Ft/m ² /év - pénzügyi vállalkozás céljára szolgáló építmény, a 2000 m ² hasznos alapterületet meghaladó kereskedelmi üzlet esetén: 1722 Ft/m ² /év	450 Ft

Forrás: Saját szerkesztés <http://www.domaszek.hu>, www.csongrad.hu, <https://eservices.szeged.eu>, <http://rendeletek.szegedvaros.hu>, <http://ado.hu> alapján, 2015

Az ingatlanárakat vizsgálva, az alapterület átlagára Domaszéken 154.000 Ft/m², amely a Csongrád megyei átlagár alatt van (204.000 Ft/m²). (1. ábra) A telekterület átlagára is jóval a megyei átlag alatt marad: 14.000 Ft/m² (megyei átlagár: 115.000 Ft/m²). Csongrádon az ingatlan alapterületének átlagára 104.000 Ft/m², amely mind a domaszéki, mind a megyei átlagon aluli. A telekterület átlagára valamennyivel magasabb, mint a domaszéki átlag, de még

így is a megyei átlag alatt marad: 19.000 Ft/ m². Ami nem meglepő, hogy a vizsgált három település közül Szegeden a legmagasabb az alapterület átlagára, mely 10-14-szerese az előbb említett településekének: 198.000 Ft/m², ami még így is a csongrád megyei átlag alatt marad. A telekterület átlagára viszont magasan a megyei átlag fölött helyezkedik el: 167.000 Ft/m². (<http://ingatlan.com>)

1. ábra: Ingatlanok alapterületeinek átlagára

Forrás: Saját szerkesztés <http://ingatlan.com> alapján, 2015

Ezen szempontokat vizsgálva megállapítható, hogy egy potenciálisan betelepülő számára Szeged a legkevésbé vonzó a magas ingatlanárak miatt. A helyi adókat tekintve Szeged vonzó célpont lehet, ugyanakkor figyelembe kell venni, hogy az önkormányzat a közeljövőben készül szigorítani a helyi adók rendszerét. Csongrád nehezebb helyzetét tükrözi a domaszékinél és a megyeinél alacsonyabb ingatlan-alapterületi átlagár. Az ár mutatja, hogy nincs verseny a városi ingatlanpiacon, a helyiek körében nem bővül a vásárlási szándék, mely visszavezethető az elöregedő és elvándorló népességre.

Place – hely

A hely vagy értékesítési csatorna a termékek esetén viszonylag egyszerűen meghatározható, hiszen követhető a termék útja a termelőtől a fogyasztóig az egyes csatornaszintek segítségével. Települések esetén nehezebb a helyzet, mivel a fogyasztókat a különböző kommunikációs eszközök segítségével lehet tájékoztatni a település adottságiról, értékeiről, vagy pedig a fogyasztót kell a településre mozgatni. Mivel földrajzilag meghatározott a település elhelyezkedése, ezért fontos foglalkozni azzal, hogy milyen lehetőségek rejlenek a térségben, mely földrajzi, természeti tényezők hathatnak pozitívan a település fejlődésére. (Szabó – Komáromi-Gergely, 2011; Kozma, 2002) Mivel Domaszék és Szeged közel helyezkednek el az országhatárhoz (röszkei határátkelő), így esetükben lényeges kérdés lehet a külföldi turisták/befektetők vonzása is. Csongrád erőssége, hogy hármaskörös megyehatár közelében fekszik (Csongrád, Bács-Kiskun, Jász-Nagykun-Szolnok), ami megkönnyítheti a gazdasági kapcsolatok kialakítását, fejlesztését, vállalkozások bevonását a városba, hiszen a munkahelyteremtés az egyik alapfeltétele, hogy a fiatal tanult réteg ne hagyja el a várost, munkahelyet keresve más, nagyobb településen. Mindhárom vizsgált település főút mellett helyezkedik el, továbbá, könnyen megközelíthető az M5 autópálya.

Promotion – promóció

A promóciós vagy kommunikációs mix magába foglalja a település által alkalmazott kommunikációs eszközöket, amellyel felkelhető a különböző potenciális fogyasztók érdeklődése. A promóciós mix elemei közé tartozik a reklám, az értékesítésösztönzés, a PR, a személyes eladás, a direkt marketing. (Szabó – Komáromi-Gergely, 2011) Ezen elemekhez különféle kommunikációs eszközöket alkalmazhatunk (pl.: kiadvány, brosúra, rádió, TV, hírlevél, plakát, internet, stb.). A következőkben a három település által alkalmazott kommunikációs eszközöket vizsgálom.

Kiadványok, broszúrák

A kiadványok, broszúrák a települések által szívesen alkalmazott kommunikációs eszközök. Megkülönböztetjük a hosszabb, tájékoztató jellegű anyagokat, a színes broszúrákat és az adatlapokat. (Kozma, 2002)

A Magyar Turizmus Zrt. két kiadványt adott ki 2015-ben a Dél-Alföld régióról. (<http://itthon.hu>) A szervezet által készített kiadványok népszerűsítik Csongrádot és Szegedet is. (2. ábra) Csongrád vonatkozásában a népi építészet és a borút, Szeged esetében az aktív turizmus, a kultúra, a paraszti kultúra népszerűsítésére kerül sor. A 2015-ben kiadott kiadvány jól megjeleníti a térség értékeit, erősíti a kialakítani kívánt pozitív imázsát ezen településeknek. Domaszék hiánya a kiadványból egyrészt annak tudható be, hogy a kiadvány viszonylag rövid terjedelmű, 28 oldalas, másrészt pedig a kis községnek nincs egy olyan, kifelé kommunikált sajátossága, amit el szeretnének „adni” a helyiek a turisták számára.

2. ábra: Dél-Alföld Régiós Kiadvány

Forrás: Saját szerkesztés <http://itthon.hu> alapján, 2015

A másik kiadvány rövidebb terjedelmű (12 oldal), és főként képekkel illusztrált, a képi megjelenésen van a fő hangsúly.

Domaszék által kiadott kiadványok között említhető meg a Domaszéki Kereszt Túra, 12 oldalas kiadvány, mely a település szakrális értékeit, keresztjeit ismerteti a látogatóval, végigvezetve őt egy túraútvonalon. A község önkormányzata 2001-ben kiadott egy könyvet Doma homokján címmel, mely a település történelméről ír. Egy igen átfogó írás a település múltjáról. Ezt folytatva megjelent 2004-ben egy újabb kötet, Oltárkő a katedrán címmel. Hagyományokról, a helyi intézményekről és a település lakóiról nyújt betekintést az egykori lakók életébe. Ezen helytörténeti kiadványok két szempontból is fontosak. Egyrészt megismerteti a helyiekkel és a kívülállókkal a település történetét, másrészt pedig – ami a legfontosabb – a helyiekben erősítheti a községhez tartozás érzését azáltal, hogy jobban megismerhetik a hely történelmét elbeszélések és képek alapján.

További Domaszék által kiadott kiadványok: Tanuk az út mentén – Domaszék szakrális kisemlékeiről; „ÉTELED AZ ÉLETED - Domaszék és Pécska határon átnyúló együttműködése a gasztronómia jegyében” című projekt keretében készült (a Magyarország-Románia Határon Átnyúló Együttműködési Program támogatásával). (<http://www.domaszek.hu>)

Plakát

A különböző helyi rendezvények esetén használják a vizsgált települések a plakátot mint tömegkommunikációs eszközt. A plakát megjelenésének helye változó. Vannak plakátok, melyeket közterületre helyeznek ki (ilyen pl.: Szegedi Szabadtéri Játékok), de megjelennek interneten is (pl.: Domaszéki Böllérnap).

Újság

A helyi szereplők számára lehet fontos, hogy folyamatosan, friss információkkal lássák el őket a településsel kapcsolatosan. Domaszéken kéthetente megjelenő hirdetőújság van jelen, melyet Ásotthalom, Domaszék, Mórahalom, Rösztke, Ruzsa, Zákányszék területén terjesztenek: Homokháti Újság (<http://falusi-hirdeto.atw.hu/>). Szegeden a Szegedi Napilap (<http://www.szegedinapilap.hu/>) jelenik meg minden nap friss hírekkel. A város közérdekű információs lapja a Szegedi Tükör, a város folyóirata pedig a Szeged című folyóirat. Mindkét médium ingyenes. (<http://www.szegedvaros.hu>) Csongrádon online újság van jelen (<http://www.csongradiujsg.hu/>).

Televízió

Televízióban nem futnak reklámok a településekről, viszont nagyobb volumenű rendezvények esetén hírként megjelenhetnek (pl.: Szegedi Szabadtéri Játékok). Domaszéken, Csongrádon és Szegeden is van helyi kábeltelevízió (Domaszék TV, Csongrád TV, Szeged TV). A három település közül Domaszéken csupán a kábeltévé hálózat képűjságot sugároz, mégis elismerhető egy kisebb település számára egy helyi média jelenléte. Ez a típusú helyi média a helyi lakosok számára fontos, folyamatosan frissülő információforrás lehet, mely az otthonukból is elérhető.

Internet

A honlap-megjelenést vizsgálva megállapítható, hogy mindhárom település rendelkezik saját honlappal. Szeged esetében több honlapról is beszélhetünk, mivel két honlapja van a városnak, melyeket a Szeged Megyei Jogú Város Polgármesteri Hivatala üzemeltet (<http://szeged.hu>; <http://www.szegedvaros.hu>), és egy, amely Szeged város hivatalos turisztikai honlapjaként üzemel (<http://www.szegedtourism.hu>). A két hivatalos honlappal kapcsolatosan fellep az a lehetőség, hogy megtévesztő lehet a külső célcsoportok számára, ezért csökkenteni szükséges a megosztottság lehetőségét, és egy honlapot kommunikálni a célközönség felé. Ezen a honlapokon szereplő információk főként a helyben lakóknak, helyben vállalkozóknak szólnak. A turisztikai honlap a településre látogatók számára szól, igényesen megszerkesztett, számos információval ellátva. Egyedi ötlet a legördülő menük egyedi elnevezése, egyben figyelemfelkeltő jellegű.

Domaszék honlapját vizsgálva a látogatóknak lehetőségük nyílik kiválasztani a nyitóoldalon, hogy az önkormányzattal kapcsolatos vagy a településsel kapcsolatos információkhoz, hírekhez szeretnének hozzájutni. Ezáltal két külön oldalra navigál el a honlap.

Csongrád honlapja általános megjelenésű, minden célcsoport külön legördülő menüsorban találja a maga számára hasznos információkat.

A honlapok elemzésekor megvizsgáltam a weboldalra történő hivatkozáshoz kapcsolódó értékelést is. Az egyik ilyen módszer a Google által bevezetett értékelés, a PageRank. Fontos

lehet egy weboldal megnyitása során, hogy melyik weboldal tartalmazta a hivatkozást, amely az adott oldalra mutatott. A Google a hivatkozást tartalmazó oldal PageRank értékét méri. Ez egy olyan számérték, amelyet a hyperlink-hálózatban betöltött szerepe alapján rendel minden egyes meglátogatott oldalhoz. Ez az érték egész szám 0-10-ig terjedő skálán, ahol a 0 azon honlapok értéke, melyet a Google „nem ismer”, 10-es értéket pedig ritka esetben kap egy honlap, többnyire a legsikeresebbek tartoznak ebbe a kategóriába. A honlapok többsége 3 és 7 érték közti értéket kapnak. Ez az érték azért fontos, mert a keresőoptimalizálás során annál jobb eséllyel kerülnek előrébb a google találati listán, minél nagyobb a honlap PageRank értéke. (Bányai – Novák, 2011; <http://www.klikkmarketing.hu>)

Ezek alapján elmondható, hogy a legrosszabb helyen Szeged turisztikai honlapja áll (0 érték), a legmagasabb értéket pedig Szeged egyik honlapja (<http://www.szegedvaros.hu>) kapta (7 érték). Csongrád honlapja viszonylag alacsony értéket képvisel (2), melytől Domaszék honlapja csak egy értékkel kapott magasabb kategóriát (3). (2. táblázat)

2. táblázat: A vizsgált városok honlapjainak értékrangsora

Honlap	PageRank értékelés
http://domaszek.hu/	3/10
http://www.csongrad.hu/page/	2/10
http://szeged.hu/	6/10
http://www.szegedvaros.hu/	7/10
http://szegedtourism.hu/	0/10

Forrás: <http://www.patronet.hu> adatai alapján saját szerkesztés, 2015

PR (Public Relations)

PR tevékenységet a települések önkormányzatai is alkalmazhatnak. Éppúgy, ahogy a vállalatok esetében, külső és belső PR tevékenységről beszélhetünk. Belső PR tevékenység az önkormányzat dolgozóira, a külső PR az egyes célcsoportokra irányul. Külső PR tevékenység közé sorolandó a nemzetközi kapcsolatok, az egyes testvérvárosi együttműködések. (Kozma, 2002) Domaszék a következő testvértelépülésekkel ápol kapcsolatot: Királyhalom (Szerbia), Lővéte (Románia) és Wolbrom (Lengyelország). (<http://domaszek.hu/>) Csongrádnak három testvértelépülése van: Raisio (Franciaország), Becej (Óbecse) (Szerbia), Belchatów (Lengyelország). (<http://www.csongrad.hu>) Szeged város több külföldi kapcsolatot is kiépített: Cambridge (Egyesült Királyság), Darmstadt (Németország), Kotor (Montenegró), Larnaka (Ciprus), Liége (Belgium), Marosvásárhely (Románia), Nizza (Franciaország), Odessza (Ukrajna), Parma (Olaszország), Pula (Horvátország), Szabadka (Szerbia), Temesvár (Románia), Toledo (Ohio, USA), Turku (Finnország), Weinan (Shaanxi Tartomány, Kína), Łódź (Lengyelország), Rahó (Ukrajna). (<http://szegedtourism.hu>)

A kommunikáció során alkalmazandó stratégia során figyelembe kell venni az aktuális célcsoportot és annak helyét a vásárlási folyamatban. A helyi lakosok esetén a speciális jellemvonásokat, az információközlést kell alkalmazni a stratégia során, hiszen őket már nem szükséges meggyőzni. (3. táblázat) Esetükben választhatjuk a személyes és nem személyes kommunikációs elemeket. Személyes kommunikációs módszer lehet, amelynek során a helyi polgárok közvetlen kapcsolatba léphetnek az önkormányzat dolgozóival (pl.: nyitott városháza program, képviselők fogadóórái). Nem személyes kommunikációs eszköz a már említett helyi újság, a helyi kábeltelevízió és az internet. Ezen eszközöket mindhárom település alkalmazza. A helyi ünnepek, megemlékezések is lehetőséget biztosítanak a helyi lakosokkal való

kommunikálásnak. Egyrészt új ismereteket juttat el számukra, másfelől pedig a településhez tartozás tudatosságát erősíti bennük. (Kozma, 2002)

Domaszék esetén a turisták és vállalkozók vonzására a figyelemfelhívás lenne az alkalmazandó stratégia, tehát a színes broszúrák terjesztése, külső PR tevékenység (pl.: kiállításokon, vásárokon való megjelenés). Csongrád esetén a turisták tekintetében a figyelemfelhívás, a vállalkozások esetén pedig az információközlés lenne a követendő stratégia. Szeged, melyet a fogyasztók többsége ismer, a meggyőzés lenne a fő stratégia, tehát az információközlés és a speciális jellemvonások ismertetése.

3. táblázat: A fogyasztónak a vásárlási folyamatban elfoglalt helye és az alkalmazandó stratégia, illetve kommunikációs eszközök közötti összefüggés

A vásárló helye a vásárlási folyamatban	Az alkalmazandó stratégia	Az alkalmazandó kommunikációs stratégia
A probléma érzékelése	általános jellemvonások, meggyőzés stratégia, erős stratégia	hirdetések, direkt marketing, színes kiadványok, PR tevékenység
Információgyűjtés	speciális jellemvonások, információközlés stratégia, gyenge stratégia	részletes kiadványok
Alternatívák összehasonlítása		személyes látogatás (bizonyos esetekben)
Vásárlói döntés		
Vásárlás utáni magatartás		

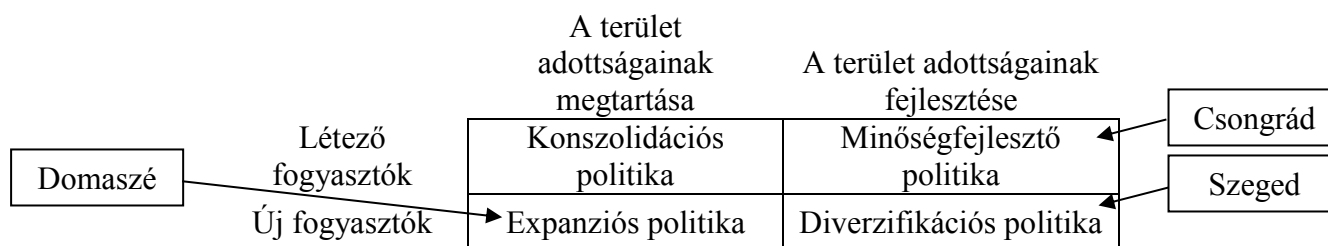
Forrás: Kozma, 2002, 131. o.

A települések által követett stratégiák

Az önkormányzatok négy típusú marketingpolitika közül választhatnak. (3. ábra)

Domaszék expanziós politikát folytat, vagyis a már meglévő adottságok számára új fogyasztókat szeretne megnyerni. Viszonylag kevés látogatóval rendelkező község, mely fejlesztésére főként a turizmusból szeretne kiindulni (természeti, kulturális). (Szabó – Komáromi-Gergely, 2011; Domaszék Község Turisztikai Koncepciója 2014 – 2020) Továbbá a település vonzó a betelepülő fiatalok számára, így új fogyasztók megnyerésére is lehetőség van (Szeged közelsége vonzó, ugyanakkor mégsem városi környezet). A dezurbanizációs folyamat eredményeként „divatba” jött a vidéki életforma, a városból vidékre történő kiköltözés, amelyet kihasználhat Domaszék. Csongrád minőségfejlesztő politikát folytat, melynek során jelentős beruházásokat hajt végre a létező fogyasztók megtartására. (Szabó – Komáromi-Gergely, 2011) A közterületek felújítása, a meglévő értékeinek minél jobb kihasználása révén követi ezt a típusú politikát a város. Elsődleges feladata a népesség megtartása a városban.

Szeged diverzifikációs politikát folytat, mivel folyamatosan törekszik az új fogyasztók vonzására a meglévő adottságok fejlesztése mellett. (Kotler – Keller, 2006; Szabó – Komáromi-Gergely, 2011) A számos program mellett próbálja fejleszteni meglévő adottságait (pl.: fürdőváros-imázsának erősítése).

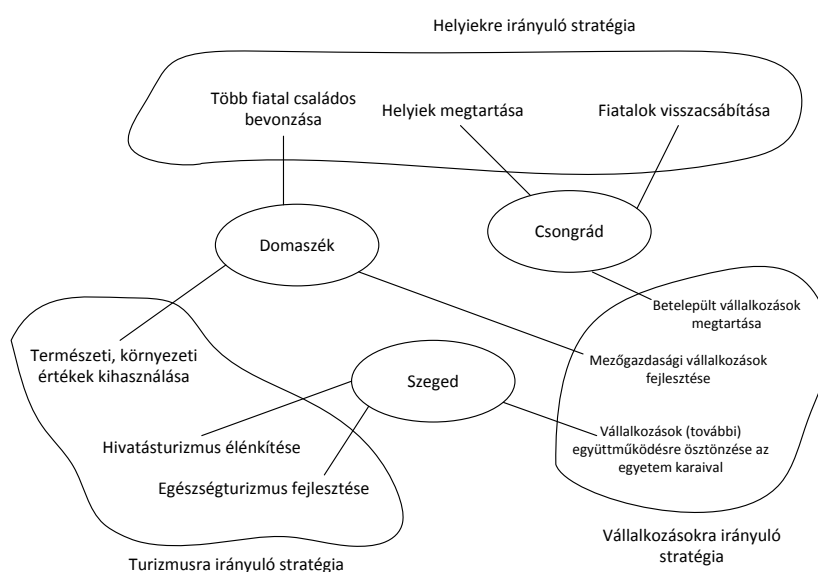

3. ábra: Az önkormányzatok marketingpolitikájának négy típusa

Forrás: Saját szerkesztés Kozma, 2002 alapján, 2015

Következtetések

Mindhárom településben van piaci potenciál, melyikben több, melyikben kevesebb, amely függ a település nagyságától, és a rendelkezésre álló költségektől. Domaszéknek érdemes lenne a mezőgazdaságra és az aktív turizmusra koncentrálni vonzani a turistákat, míg Csongrádnak a fiatalok elköltözését megakadályozó, őket visszacsalogató és a településen működő vállalatok megtartására törekvő programot kialakítania. Alapvető feladat lenne a város számára, hogy már kiskorban kiépítsék a gyerekekben a lokálpatriotizmust, amely erősítésével „megnyerhető” lennének a fiatalok hosszú távon a város számára. Szeged számára pedig a többretű specializálódás javasolt, koncentrálni egy-egy célcsoport igényeire (pl. az egészségturizmus, hivatásturizmus fejlesztésére). (4. ábra)

4. ábra: Javasolt stratégiák a vizsgált települések esetén az egyes célcsoportok esetén
 Forrás: Sajtóelemzés, 2015

Irodalomjegyzék

1. Bányai E. – Novák P. (szerk.) (2011): Online üzlet és marketing. Akadémiai Kiadó, Budapest. 190-191. p., ISBN 978 963 05 8986 4, ISSN 1787-3703
2. Domaszék Község Turisztikai Konceptiója 2014 – 2020. 12 p.
3. Horváth Á. (2008): Marketing. – Egyetemi jegyzet. Szent István Egyetem, Gödöllő. 203 p.
4. Kotler, P. – Keller, K. L. (2006): Marketingmenedzsment. Akadémiai Kiadó, Budapest. 985 p., ISBN 963 05 8345 3, ISSN 1787-3703
5. Kozma G. (2002): Terület- és településmarketing: geográfus és földrajz tanár szakos hallgatók számára. – Egyetemi jegyzet, Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen, 155 p.
6. Szabó Z. – Komáromi-Gergely A. (2011): Turisztikai és vendéglátó marketing – Esettanulmány Budavári Borfesztivál. Szent István Egyetemi Kiadó, Gödöllő. 180 p., ISBN 978-963-269-245-6

Internetes források

1. <http://2.kerulet.ittlakunk.hu/onkormanyzat/131123/epitmenyado-telekado-es-kommunalis-ado-mennyit-kell-fizetni-az-egy-es-0> Letöltés ideje: 2015.11.29.
2. <http://ado.hu/rovatok/ado/helyi-adok-2015-hol-mennyi> Letöltés ideje: 2015.11.28.

3. www.csongrad.hu/hun/onkormanyzat/rendeletek/2014/18-2014.docx+&cd=3&hl=en&ct=clnk&gl=hu&client=ubuntu Letöltés ideje: 2015.11.29.
4. <http://www.csongrad.hu/page/gazdasag/altalanos-informaciok> Letöltés ideje: 2015.11.27.
5. <http://www.csongrad.hu/page/varos/telepuelesi-ertektar> Letöltés ideje: 2015.11.30.
6. <http://www.csongradiusag.hu/> Letöltés ideje: 2015.11.30.
7. http://www.domaszek.hu/info/images/Nyomtatvanyok/Ado/NYOMTATV%C3%81NY_kommun%C3%A1lis_ad%C3%B3.pdf Letöltés ideje: 2015.11.29.
8. <http://www.domaszek.hu/online/index.php/telepules/kiadv%C3%A1nyok> Letöltés ideje: 2015.11.28.
9. http://www.domaszek.hu/info/index.php?option=com_content&view=article&id=55&Itemid=174 Letöltés ideje: 2015.11.29.
10. <https://eservices.szeged.eu/eku/letoltes.php%3FdokumentumID%3D304860%26testuletnev%3D+&cd=4&hl=en&ct=clnk&gl=hu&client=ubuntu> Letöltés ideje: 2015.11.29.
11. <http://falusi-hirdeto.atw.hu/> Letöltés ideje: 2015.11.30.
12. <http://ingatlan.com/domaszek/elado+haz/csaladi-haz/csongrad+megye+domaszek/20994079> Letöltés ideje: 2015.11.29.
13. <http://ingatlan.com/csongrad/elado+haz/csaladi-haz/csongrad+megye+csongrad+grof+andrassy+gyula+utca+42/21443797> Letöltés ideje: 2015.11.29.
14. <http://ingatlan.com/szeged/elado+haz/csaladi-haz/csongrad+megye+szeged+fo+fasor/21472485> Letöltés ideje: 2015.11.29.
15. <http://itthon.hu/kiadvanyok#delalfold> Letöltés ideje: 2015.11.28.
16. <http://www.klikkmarketing.hu/blog/google-pagerank-keresooptimalizalas> Letöltés ideje: 2015.11.30.
17. <http://www.patronet.hu/pagerank> Letöltés ideje: 2015.11.30.
18. http://rendeletek.szegedvaros.hu/admin/docs/rendeletek/37_2012.pdf Letöltés ideje: 2015.11.29.
19. http://rendeletek.szegedvaros.hu/admin/docs/rendeletek/38_2012.pdf Letöltés ideje: 2015.11.29.
20. <http://www.szegedinapilap.hu/> Letöltés ideje: 2015.11.30.
21. <http://www.szegedvaros.hu/onkkozerdeku/7827.html> Letöltés ideje: 2015.11.30.
22. http://www.szegedtourism.hu/parkok_terek_kertek_folyok Letöltés ideje: 2015.11.28.
23. <http://szegedtourism.hu/testvervarosok> Letöltés ideje: 2015.11.30.

THE REASSESSMENT OF PERSONAL COMPETENCIES IN HUMAN RESOURCES MANAGEMENT AND IN BUSINESS-ORIENTED HIGHER EDUCATION

Erika Varga PhD⁽¹⁾, Helga Boda⁽²⁾, Kinga Ilona Bárdos⁽³⁾

¹senior lecturer, ²teacher assistant, ³PhD student
Szent István University, Faculty of Economics and Social Sciences
E-mail: varga.erika@gtk.szie.hu

Abstract

The timeliness of our topic is proved by the fact that nowadays human resources play an indispensable part in the resource system of economic organizations. Our paper examines the personal competencies that play a vital role in corporate efficiency, competitiveness and success. Moreover, we also illustrate how this role has been changing in time. One of the objectives was to create and test a competency structure tailored to the Hungarian labour market situation.

Key words: (personal) competencies, labour market, higher education.

JEL code: J24

LCC code: LC65-67.68

Introduction

The aspects of human psychology, motivation, performance, incentives, money and labour force are significant in economics. Lifelong learning, andragogy, further training and personality development training are stressed in retaining corporate competitiveness as well as in the paradigm of economics. In order to manage work and career successfully it is essential to possess the proper resources and competencies (ULRICH et al., 2009).

Sometimes far less money is spent on the conscious development of human resources that should be necessary although from the point of view of cost-profit ratio, investment in the human factor is always profitable and improving competencies can provide the company with competitive advantages. Adaptation to the constantly changing conditions can only be achieved by developing human resources (CADIN et al., 2012).

However, there is no unified definition for competencies yet. It always depends on the context or situation what we actually mean by this term. Moreover, competencies are job-related. Job competencies are such knowledge, skill and ability parts that play a central part in career management and which can be influenced by the individual (AKKERMANS et al., 2013).

BELLIER (1998) writes in his work that the first reference to competencies had been made in France and Spain between 1980 and 1990 in HR and vocational training. The Competent Manager by BOYATZIS (1982) is still a great treasury for competency profiles and examples in which the manager has a key role. According to Boyatzis job competency is an underlying characteristic of a person that leads to or causes superior or effective performance. Another useful resource is the book written by SPENCER – SPENCER (1993) 10 years later in which more than 1500 competency models can be found. As a result, competency profiles were born

for certain positions, which could be quickly reviewed. The well-spread definition for competencies by Spencer and Spencer is the following: ‘Competencies are underlying characteristic of an individual that is causally related to criterion referenced effective and/or superior performance in a job or situation’ (SPENCER – SPENCER, 1993 9. p.).

In late 1997, the DeSeCo Project (the acronym of Definition and Selection of Competencies: Theoretical and Conceptual Foundations) was launched by the OECD with the aim of providing a sound conceptual framework to inform the identification of key competencies, to strengthen international assessments, and to help to define overarching goals for education systems and lifelong learning.

However, not all the authors supported competency models or the idea itself. Who were against it noted that it is difficult, expensive and time-consuming to use (HERZBERG, 2003). DALTON (1997) argues that competency models are a waste. He proposes that the two main flaws with current competency methods are the lack of future orientation and the means by which one could acquire these requisite future skills.

Higher education has a key role in transferring the competencies (CSISZÁRIK-KOCSIR – MEDVE, 2009). Along these lines LAZÁNYI (2012) uses the notion of competences as a starting point of future development, and something that is unchangeable throughout time. She endeavours to measure besides the expected level of competencies the perceived level of the very same set of skills among students in tertiary education (LAZÁNYI,2013), what is more, she emphasises the role of Higher Educational Institutions (HEI) in transferring and developing skills and competencies to their students (LAZÁNYI,2015).

Due to the volume and content limitations as well as the high number of competencies in our primary research we have selected one of the segments of personal competencies and the eight key competencies defined by one of the EU committees in 2006.

The role of the competencies has increased after the crisis, due to the change in the workplace safety (CSISZÁRIK-KOCSIR ET AL, 2012). Among others, we wish to highlight what key business competencies (can) enhance the success of employees and their competitiveness in the labour market and also what personality traits have a powerful impact on decision making mechanisms. An answer is also sought to the question of how competencies have been transformed, how their role was appreciated and re-evaluated and what skills and abilities are no longer necessary for success in the labour market vs. the ones that were not required previously but have become indispensable these days. One of the objectives was to create and test a competency structure tailored to the Hungarian labour market situation and specialties on the basis of the professional literature.

The present analysis contains mainly the correlation between corporate size/ownership/profile and (personal) competencies.

Material and method

We have chosen interviews as a method of primary research and standardized questionnaires were designed as an instrument. While processing questionnaires, a factor analysis as one of the bi-and multivariate methods was applied together with crosstab analysis, T-and F-trial and also variance analysis and Chi-square trial were used to explore the correlations statistically.

Before the quantitative phase in 2014, qualitative research was also conducted as one of the objectives was to compile and validate an independent competency structure tailored to the situation and the special features of the Hungarian labour market based on the opinion of the members in the sample. A focus group examination was conducted on the basis of a semi structured interview guide where interviews took place in heterogeneous groups based on company size.

In the second phase while processing the quantitative data this pre-tested and finalized competency structure was analysed and their relations were explored by means of a factor analysis. When compiling the standardized questionnaire we strived to adjust questions to every level of measurement (nominal, ordinal, interval and ratio scale), which were open or closed questions. Altogether 1291 were returned of which 1264 could be assessed. The number of elements in the sample was 1264 (of which 519 employers, 435 full time students and 310 correspondent students), 389 were sent back electronically and 875 were paper-based.

Results

Evaluation of the questionnaire of full-time students

The socio-demographic characteristics of the sample

Based on the highest qualification students who graduated from secondary technical schools and grammar school or who finished a two-year specialist course in higher education dominate the sample. Most respondents study agriculture followed by students of Arts and Sciences, commerce, marketing and economics.

According to the 435 full-time students *good communication skills, IT and foreign language skills are necessary in most cases for a successful career*. ICT is followed by negotiation techniques closely attached to it and concentrating on speaking as well as self-knowledge as the only one personal competency. Interestingly, this is the only personal competency that appears in the list of key competencies, and immediately it went to the top.

The labour force of the future sees *the collateral of a successful career in being able to make use of the knowledge gained*. At present there is a need for adequate knowledge tailored to labour market requirements which can be used in practice, too. *The improvement of basic skills and competencies was also marked as a very important objective and requirement in a message to (higher) education institutions* as developing personality traits and personal competencies were stressed in the ranking. This justifies the fact that higher education institutions have a key role in imparting the best and updated knowledge to their students tailored to market challenges, trends and requirements in addition to adapting to professional concepts and scientific standards.

Students thought that *gaining new knowledge is also essential for success*. This also highlights the viability of concepts such as lifelong learning and lifewide learning (LLL and LWL).

We also wanted to know what students thought about the characteristics of an *ideal workplace*. According to the results the most important factors for future employees are good colleagues, team work, good atmosphere and opportunities for self-improvement. All this reflects a change in attitudes, i.e. instead of material incentives satisfying individual, personal needs and requirements are becoming more important.

We were also curious to know the students' opinion about *shifts in stress within the domain of competencies*. In their opinion technical, economic and entrepreneurial skills, learning from mistakes and discretion are the competencies that were appreciated to the greatest extent in the last 5 years. Table 1 presents the results.

**Table 1 Evaluation of competencies (skills and abilities) in the last 5 years
(in percentage)**

competency	appreciated	no change	depreciated
cooperation	30	33	37
persistence	38	27	35
learning from mistakes	60	12	28
reliability	40	30	30
motivation	35	28	37
preciseness	48	20	32
problem solving	35	14	51
self-improvement	26	14	60
flexibility	32	14	54
coping with stress	22	20	58
initiative	49	16	35
persuasion	50	8	42
loyalty	45	26	29
independence	35	19	46
sense of responsibility	42	22	36
taking risks	35	21	44
self-discipline	53	25	22
preciseness	44	25	31
organizational skills	45	12	43
hard working	49	25	26
endurance	21	15	64
patience	32	45	24
decision making	44	19	37
discretion	55	22	23
ability to learn	47	12	41
communication in a foreign language	20	8	72
IT skills	16	1	83
entrepreneurial skills	50	10	40
communication skills	33	5	62
EU basics	49	9	42
technical skills	57	8	35
economic skills	60	6	34
social awareness, empathy	41	41	18

Source: research in 2014, N= 435

According to the results above students stated that the skills and abilities inevitable to become a successful entrepreneur (flexibility, decision making, discretion, taking risks and endurance) should be developed predominantly by higher education. Reliability can be regarded as a little bit distinct from the group above emphasizing its special nature as trust and discretion are of vital importance for employers and employees alike.

During their current studies students mentioned that the development of *practical and theoretical competencies* still favoured the latter ones by 65% to 35%. In our opinion this should be changed as there is a need and call for implementing theoretical knowledge in the labour market.

The *three competencies that should urgently be developed* are communication (46%), foreign language (36%) and mathematics/IT (9%). At the same time, interestingly they state that they are *the best at* communication and social skills. Because language as one of the means of communication is always being transformed even lexically in our mind the seemingly paradox statement above can be solved. According to the respondents in some cases it is of vital importance if the necessary competencies are improved by the higher education institution. This result obviously stresses the fact that the majority of the students suggest that the formal, institutional 'classical' form of studying is not necessary at all times as competencies can also be improved informally and not by a higher education institution. In parallel, respondents also named *individual project tasks* as the best way of developing the necessary competencies.

Evaluation of the questionnaire of correspondent students

The socio-demographic characteristics of the sample

For most members of the sample the purpose of current studies is self-improvement (37), promotion (30%) and 20 percent said they study in this area with the prospect of getting a job.

Most respondents had a college degree or a certificate in a profession. According to the branches of science of their highest qualification most students were engaged in technical-IT (20%) followed by economics (15%) and social sciences (10%).

Twenty-five percent were male and 75% female.

Regarding age most respondents were aged between 30 and 39.

On the basis of the current position 37% work as an office worker and 24% are intellectual workers.

The members work full time for the following company types: state-owned/local government (42%), foreign company (multinational) (19%), Hungarian private company (38%) and companies owned by the Church (1.5%).

Most of them work in education and pedagogy (20%) as well as commerce and marketing (12%).

Their companies have been present on the Hungarian market for fewer than 5 years (14%), 5-10 years (13%), more than 10 years (19%) or more than 20 years (55%).

Forty-nine percent live in cities, 19% in villages and 32% in the capital.

We also asked the correspondent students which competencies of the structure compiled *have the most important role in making a successful career*. According to the results of the sample of 310 members, communication skills and IT skills are the most decisive and also foreign languages, negotiation skills and self-knowledge were placed at the top.

As a separate question we were also curious to know their opinion about *the role certain competencies played when they were selected for their present job*. The most important skills mentioned were reliability, sense of responsibility, self-discipline and marked them as a reason for hiring. The result also reflects the reassessment of personal competencies which corresponds

with the responses of full-time students and also with the ones of the employers later. Table 2 presents the results.

Table 2 Opinion about the role of competencies in hiring for the present position (mean, where 1=not important at all, 5=the most important)

competency	definition	mean
cooperation	works together with others to achieve a common goal	4.1
persistency	loyal and able to concentrate on the task for long	4.2
learning from mistakes	makes efforts to correct the mistakes	3.7
reliability	acts as instructed	4.7
motivation	enthusiastic, positive attitude to tasks	4.0
preciseness	performs quality work by deadline	4.5
problem solving	points out problems and tackles them	4.3
self-development	aware of strengths and weaknesses, consciously improves skills	3.6
flexibility	able to adapt to changing conditions	4.1
coping with stress	able to work under pressure	4.1
initiative	projects thoughts and ideas without asking	3.5
persuasion	introduces ideas and thoughts with logical arguments	4.1
loyalty	inspired by work, relates to organizational objectives and values	4.2
independence	able to work on their own	3.7
sense of responsibility	puts up with the consequences	4.7
taking risks	able to act with uncertainty	4.0
self-discipline	able to control feelings under stress	4.5
preciseness	able to work almost without any faults	4.3
organizational skills	able to coordinate working tasks	3.6
hard working	looks for new and extra challenges	4.1
endurance	makes and keeps up the required efforts	4.1
patience	able to manage certain situations calmly	3.5
decision making	evaluates and assesses different points of view unbiased	3.9
discretion	cautious	3.8
ability to learn	able and willing to do self-improvement	4.0

Source: research in 2014, N=310 standard deviation: 0.8-1.0

According to the correspondent students the collateral of a successful career lies in *implementing the knowledge gained and using the basic competencies*.

Students said it was typical of their present job and position that *they are required to gain new knowledge*, which stresses the importance of keeping up with the new and novel technologies and innovations in almost all positions nowadays.

A similar result was gained when prioritizing these competencies. Students were asked *which competencies they use predominantly at work*. The results are shown by Figure 1.

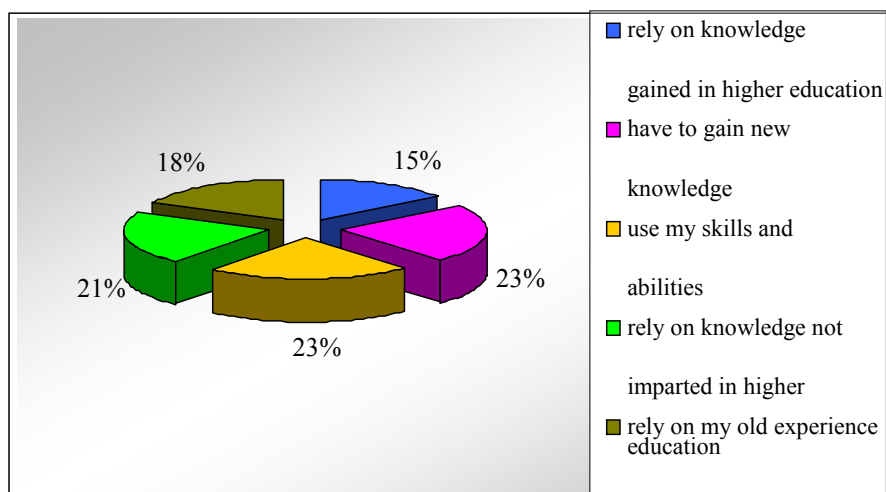

Figure 1 The share of competencies used in work experience (average)

Source: research in 2014. N=310 standard deviation: 0.7-1.0

We also asked the respondents *how a good workplace can be characterized*. Results reflect that mostly good colleagues and encouraging personal improvement are the most important factors that make a workplace attractive.

In terms of the *competency structure* it turned out that IT skills, self-development, coping with stress and communication are the skills that have been appreciated lately according to the members of the sample.

Results are presented by Table 3.

Table 3 Assessing the importance of competencies (% relative frequency, more than one answer)

competency	appreciated	no change	depreciated
cooperation	43	36	21
persistence	49	35	16
learning from mistakes	35	57	9
reliability	36	48	16
motivation	38	36	26
preciseness	33	55	12
problem solving	56	39	5
self-improvement	60	32	8
flexibility	56	34	10
coping with stress	66	21	13
initiative	30	54	16
persuasion	31	57	12
loyalty	24	46	30
independence	47	42	11
sense of responsibility	34	50	16
taking risks	33	45	22
self-discipline	31	54	15
preciseness	30	57	13
organizational skills	43	50	7
hard working	26	54	20
endurance	76	19	5
patience	28	47	25
decision making	40	50	10

discretion	22	70	8
ability to learn	52	38	10
communication in a foreign language	67	28	5
IT skills	77	23	0
entrepreneurial skills	38	40	22
communication skills	60	34	6
EU basics	27	62	11
technical skills	26	62	18
economic skills	31	61	8
social awareness, empathy	24	33	43

Source: research in 2014. N=310

In addition to technical, economic and EU basics self-improvement and ability to study are the competencies developed by higher education. Labour market, however, requires coping with stress, cooperation and endurance.

A little gap between labour market requirement and competency development by higher education was also present here, which can be utilized in rethinking competency development at schools to show the shift in proportions and also the skills that have to be stressed in developing to meet the demands of the labour market.

In their present jobs the respondents mostly use communication and IT competencies. It is interesting to note that they were the strongest skills and the areas to be developed together with interpersonal, intercultural, social skills and foreign languages. Seemingly, it does not matter how strong these competencies are, they are in need of constant development.

The students make use of 31% of their theoretical knowledge gained in their latest field of study in their present job.

Thirty-six percent of the respondents think it is an asset in all cases while 34% think it is an asset in some cases if competencies are developed with the help of the present higher education institution.

The most efficient way of competency development was project work and professional practice, too (Figure 2).

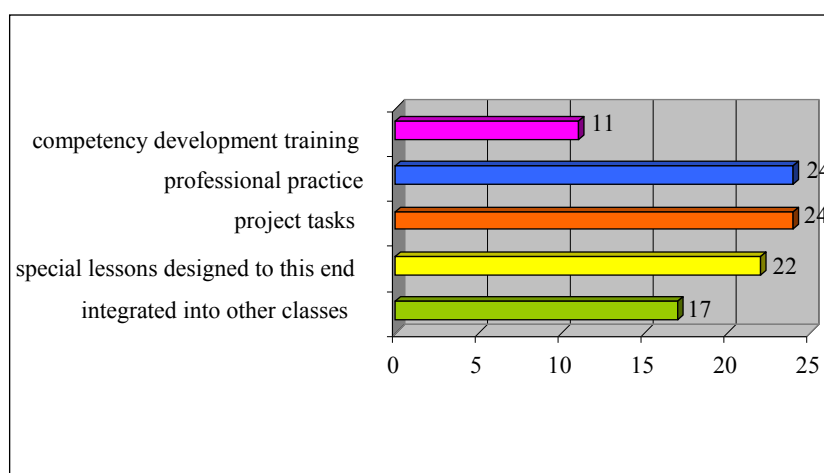

Figure 2 Ideas in connection with competency development (% relative frequency, more than one answer)

Source: research in 2014. N=310

Evaluation of the questionnaire of employers

The socio-demographic characteristics of the sample

Most companies in the sample have been operating for 5-10 years and companies working for more than 20 years represented the smallest portion. On the basis of industries most respondents were engaged in commerce and marketing. Forty-one percent of the companies were headquartered in Budapest or Pest county and with respect to the number of employees they had fewer than 10 staff.

Based on ownership Hungarian private companies made up the biggest portion as well as state-owned ones and those belonging to local governments. Companies in foreign hands had the smallest proportion (2%) and only one employer from the Church filled in the questionnaire.

One of the important objectives of our research was to examine the opinion of employers about *the role that single competencies play in a successful career*. The analysis was carried out on a 519-member sample. The results reflect that employers marked foreign language, good communication skills and IT skills are the most important. The significance of negotiation techniques and self-knowledge as the only one personal competency should not be neglected, either. They are followed by such key competencies as social and economic basics.

We were also interested to know how the significance of competencies has changed during the last 5 years. Responses are reflected by Table 4.

Table 4 Changes in the significance of competencies during the last 5 years (percentage)

competency	appreciated	no change	depreciated
cooperation	44	43	13
persistency	50	34	17
learning from mistakes	40	53	7
reliability	43	39	18
motivation	43	38	18
preciseness	38	46	15
problem solving	50	39	9
self-improvement	51	37	11
flexibility	51	40	9
coping with stress	48	28	23
initiative	32	49	19
persuasion	42	45	13
loyalty	30	47	23
independence	45	38	17
sense of responsibility	30	50	20
taking risks	30	44	26
self-discipline	22	57	21
preciseness	36	50	13
organizational skills	45	46	9
hard working	42	42	16
endurance	58	26	16
patience	22	51	26
decision making	30	47	22
discretion	34	53	13
ability to learn	52	32	16
communication in a foreign language	71	20	9
IT skills	69	28	3
entrepreneurial skills	42	48	10

communication skills	50	45	5
EU basics	33	56	11
technical skills	33	49	18
economic skills	36	53	11
social awareness, empathy	23	42	35

Source: research in 2014. N= 519

According to the members of the sample endurance, flexibility, problem solving and self-improvement are the competencies that have been most appreciated. We also examined *what competencies are mostly developed* by employers. Results reflect that they are the so-called standard requirements, i.e. self-improvement, reliability, sense of responsibility and loyalty. They all belong to the group of personal competencies.

We also examined *the most important skills and abilities*. They were cooperation, reliability and technical skills. It is also supported by labour market requirement where nowadays we experience a great demand for engineers and employees with a technical background. Employers stress the necessity of working in a group, co-operating and working in a reliable way.

In addition to the prioritized competencies we also wanted to know what competencies and skills are regarded *not so important* by employers. In a very close competition EU basics were nominated together with IT skills under which, in our opinion, they mean programming skills at a more advanced level as nowadays informatics is a must. Social awareness and empathy is the tail ender, which is surprising as in our opinion this social competency is also of vital importance in our current multicultural background based on team work. The same was also stated by employers.

We also analysed the experts' opinion about *the role of competencies at work* (Figure 3) and also if *this role appreciates, does not change or depreciates in the future* (Figure 4). The majority stated that this role would appreciate in the future.

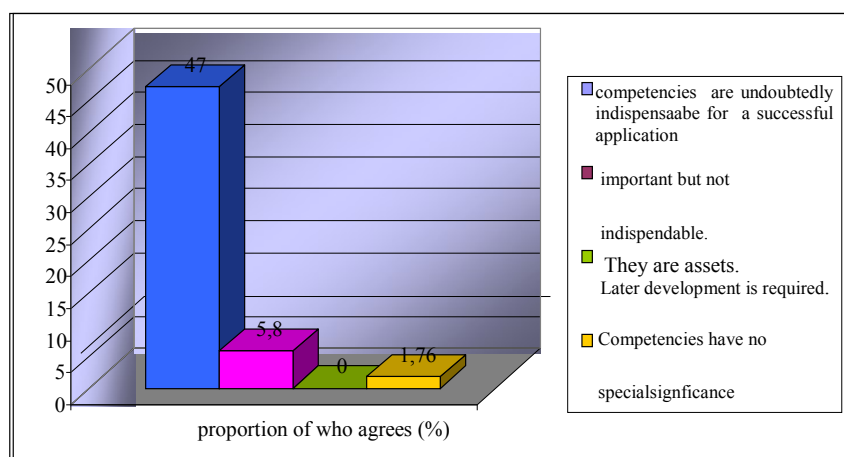

Figure 3 The importance of competencies for a successful application

Source: research in 2014. N= 519

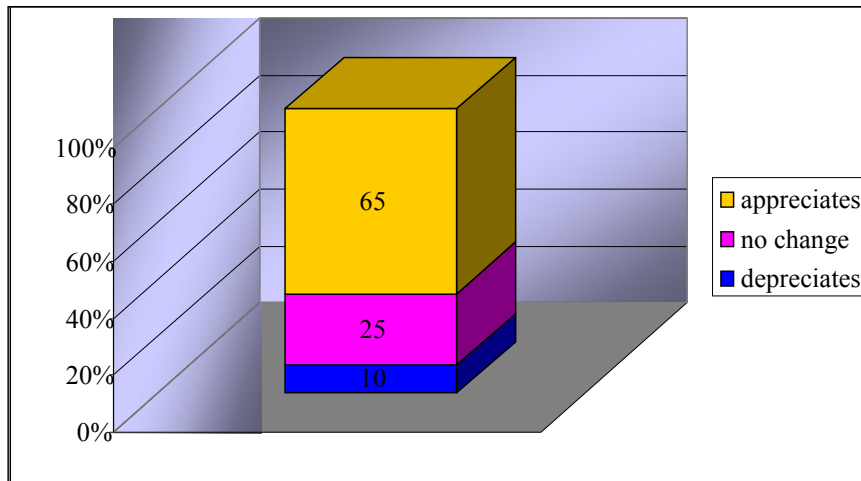
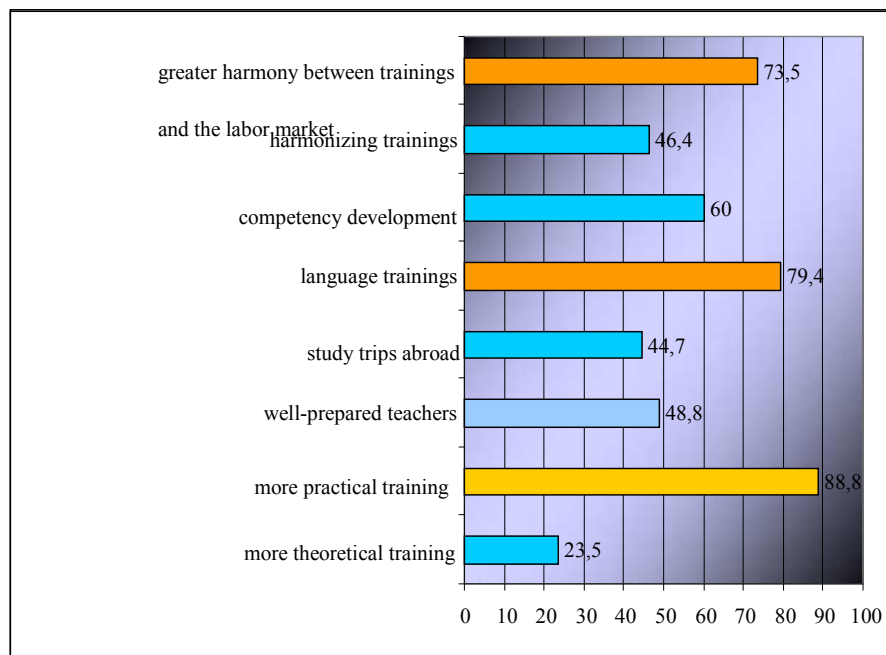

Figure 4 Evaluation of the future role of competencies (%)

Source: research in 2014. N= 519

We had another important objective, i.e. to get to know *which competencies employers think education should develop and what changes would be required*. Practical training and language competencies should be developed the most. A greater harmony between labour market requirements and knowledge imparted should also be considered. Figure 5 and 6 presents the results.

Source: research in 2014. N= 519

Employers say these changes require more practical trainings, competency development trainings and special classes.

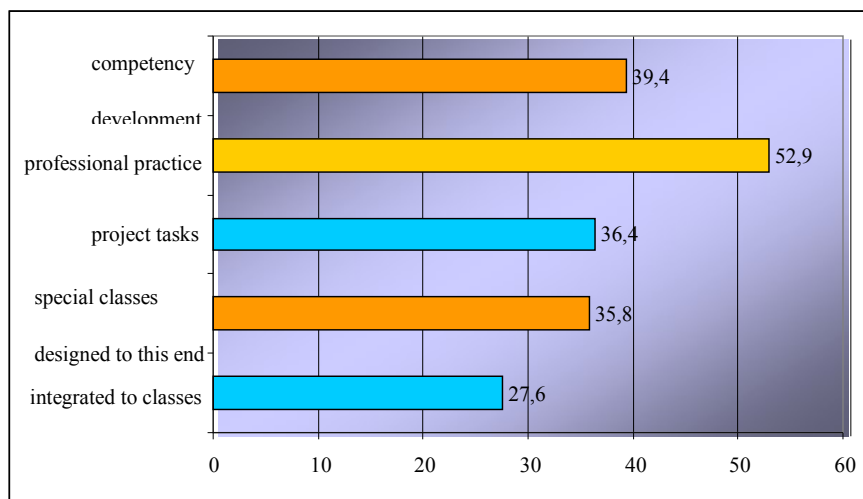

Figure 6 Evaluation of different forms of competency development
(in percentage, relative frequency, more than one answer)

Source: research in 2014. N= 519

Correlation examinations

Correlation examinations with corporate characteristics

We also analysed how differently certain competencies are evaluated with regards to the *ownership structure of the company*. Statistically proven correlation was not detected between the two variables examined in variance analysis (the level of significance was above 0.005).

The results of the correlation examination between the evaluation of competencies in career and *the number of employees* did not support a statistical correlation, either. The same result was gained when analysing the correlation between the *profile (industry)* of companies and the role of competencies in a career.

However, we supposed it would be worth examining the differences from a professional point of view. Endurance, for example, is highly recommended by foreign companies while problem solving and flexibility were preferred by local governments. In contrast, we can see that foreign languages are not preferred by them.

It seems generalists are welcome who are able to perform several tasks as local governments are not able to employ a specialist by every area in contrast with multinationals. As typically domestic relationships dominate, not surprisingly, language knowledge is not preferred so much.

Correlation examination with the socio-demographic characteristics of students

The following examinations were carried out between competencies and the characteristics of students (gender, age, form of program, type of training): crosstab analysis, T and F trial, correlation, significance and ANOVA examination.

ANOVA examination with Tukey trial was applied to assess the correlation between the 11 competencies necessary for a successful career and gender in the case of correspondent students

where significance level is 0.05 as the sample was not representative. The highest significance level can be found between gender and self-knowledge. Technical skills and negotiation techniques are nearly on the same level. A correlation can also be seen between communication and IT skills but it is of low intensity. In the case of full-time students EU basics correlates with gender. Of the 11 competencies five have low results so we can conclude that the correlation between gender and competencies in the case of full-time students cannot be regarded decisive.

The correlation between age and competencies brought different results by significance level in the case of correspondent students. We can conclude that it is only in the case of economic knowledge that correlation exists. In the case of full-time students the relationship between competencies and age shows a greater difference than in the case of gender. The weakest correlation was found in terms of IT skills. Cultural skills and foreign language had strong correlation and so did economic skills and social awareness.

An examination was also carried out to analyse the correlation between type of trainings and competencies. Correspondent students could select more than one area in the questionnaire so data was recorded in several steps. ANOVA analysis could no longer be applied so, instead, multivariate analysis was carried out to assess data. Strong significance was detected between social skills, technical skills, negotiation skills and current studies. The weakest correlation was found in the case of communication competency and social awareness. To sum up, expressed strong correlation exists between competencies and the type of trainings in the case of correspondent students. Regarding full-time students also the correlation was strong between competencies and studies in most cases. The strongest correlation existed in social awareness, which almost reached 1.00. Correlation was also significant between communication and social skills and the type of trainings.

Grouping competencies: a factor analysis

In order to know what competencies are arranged in a group by the respondents, a factor analysis was carried out. The results of the different factor trials are illustrated by Table 5, 6 and 7.

We experienced that certain factors (competencies) moved together regardless the factor weight. It means that there is a strong cohesion between them so they are tightly linked by the employers. However, there were also some competencies that were grouped differently in diverse cases. They are rather instable not belonging to any of the groups tightly. Table 5 presents the rotated factor matrix of the three-factor trial.

Table 5 The rotated factor matrix of the three-factor trial

	Factor 1	Factor 2	Factor 3
negotiation techniques	0.798	-0.017	-0.085
communication skills	0.777	0.038	0.041
foreign language	0.569	0.253	0.207
self-knowledge	0.433	0.281	0.096
EU basics	0.413	0.280	0.315
technical skills	-0.213	0.858	-0.007
cultural skills	0.356	0.721	0.026
social basics	0.101	0.220	0.059
social awareness	-0.149	-0.026	0.842
IT skills	0.464	0.167	0.519
economic skills	0.463	0.125	0.479

Source: research in 2014. N=-519. Varimax method KMO=0.737; total variance=49.9%

The table above shows that the first factor group, i.e. negotiation techniques, communication, foreign language and EU basics move together as multicultural attributes as all of them stress cultural curiosity and the importance of communication. Interestingly, self-knowledge is also part of this group. In our mind self-knowledge can be regarded as one of the cornerstones of communication and self-expression.

The second factor group consisted of technical, cultural and social skills as part of the eight key competencies of an EU committee stressing the important role of knowledge, skills and abilities.

The third factor group included social awareness, IT and economic skills of which the first two were not regarded so important by the employers. Similarly to IT skills, economic ones also have to be brushed up every day. At the same time, basic economic and IT skills are inevitable nowadays.

Table 6 provides information about the rotated factor matrix of the four-factor trial.

Table 6 The rotated factor matrix of the four-factor trial

	Factor 1	Factor 2	Factor 3	Factor 4
negotiation techniques	0.788	-0.081	-0.136	0.060
communication skills	0.769	-0.038	-0.011	0.122
foreign language	0.619	0.222	0.178	-0.012
IT skills	0.523	0.136	0.493	-0.003
EU basics	0.476	0.263	0.296	-0.031
economic skills	0.450	0.022	0.438	0.326
technical skills	-0.122	0.892	0.022	-0.008
cultural skills	0.400	0.671	0.008	0.196
social awareness	-0.098	-0.029	0.849	0.013
social basics	-0.051	0.021	0.013	0.897
self-knowledge	0.390	0.166	0.055	0.419

Source: research in 2014. N=519. Varimax method; KMO=0.737; total variance=59.0%

During the four-factor trial the previous result was gained, i.e. negotiation techniques, communication skills, foreign language and EU basics moved together. Surprisingly, technical skills were grouped to a factor with cultural skills although in our opinion cultural skills (sensitivity) can rather be part of social awareness, which was in a separate sector. Social skills and self-knowledge moved together partly because individuals are integrated into society and while socializing one ‘melts’ in society and also retains their identity.

Table 7 presents the results of the five-factor trial.

Table 7 Rotated factor matrix of the five-factor trial

	Factor 1	Factor 2	Factor 3	Factor 4	Factor 5
negotiation techniques	0.719	0.312	-0.111	-0.170	-0.104
communication skills	0.706	0.345	-0.069	-0.047	-0.044
self-knowledge	0.633	-0.047	0.229	0.181	0.186
economic skills	0.511	0.234	0.032	0.459	0.159
foreign language	0.217	0.756	0.085	-0.078	0.049
IT skills	0.175	0.714	0.021	0.275	0.029
EU basics	0.098	0.705	0.137	0.056	0.042
technical skills	-0.162	0.122	0.877	-0.018	0.011
cultural skills	0.493	0.142	0.691	0.050	0.010
social awareness	-0.046	0.073	0.000	0.890	-0.060
social basics	0.042	0.087	0.011	-0.025	0.974

Source: research in 2014. N=519- Varimax method; KMO=0.737, total variance=67.8%

During the five-factor trial negotiation techniques and communication were grouped together with economic skills and self-knowledge, which serves as a way of communication and expressing oneself.

EU basics partly require foreign language knowledge while IT skills also help us orienteer in the world and become culturally open. The unique combination of technical and cultural skills was also present together with the separation of social awareness.

The fifth separated factor is that of social skills that correlated with technical and cultural skills as well as self-knowledge during the three-and four-factor trials, respectively.

In our opinion social skills would rather be treated with economic skills as an integrated unit and they can also have something to do with self-knowledge due to the indistinct individual and social roles in the process of socialization.

Conclusions and recommendations

In the following section we will summarize in short the most important conclusions and recommendations based on the primary and secondary research.

As there is no unified definition for competencies either in national or international literature we would recommend **working out a definition for each branch of science**.

The importance of the so-called modern entrepreneurial competencies (ICT: communication, foreign language, IT) has been revealed, which is in perfect harmony with the requirements of the business sector. We would suggest developing these competencies more intensively either under institutionalized circumstances (at schools) or non-formal education.

Of course, the explanation for the differences regarding the relevance or development of a competency lies in the fact that competencies are position and job-related but in our research we also made note of *certain shifts in stress* (and diverse special competencies) depending on company size and profile.

As competency development was regarded important both by (would-be) employees and employers we would recommend the contribution of a supporting organizational culture to certain personal competencies (such as self-improvement).

However, it must be noted when talking about the role of personal competencies that updating them and putting a proper stress on them is of vital importance in the content of the training, which could promote (better) harmonization between the labour market and education. This is the essential aspect which we integrated in the new model based on personal competencies and made some suggestions for the business sector and education regarding the process of selection and training, respectively.

As a result, we have proved the further appreciation of competencies in the future based on the opinion of the respondents.

In addition, we have also concluded that it is necessary to improve the practical side of education and developing professional and general skills and abilities. It is one of the points where the dialogue between the labour market and education could be improved.

In our opinion the paper helps highlight what key business competencies are that can increase and increase the competitiveness and success of employees. Among others, we were striving to find an answer how competencies are re-evaluated and what are the skills and abilities that are no longer necessary for success in the labour market and also the ones that were not necessary before but now they have become indispensable. As set by one of the research objectives, an integrated, personal competency based model was also created that draws attention to the reassessment and updating personal competencies with special regards to selection and person-job fit as well as the problem of flexibility in education and also makes relevant recommendations for the selection specialists of the future.

References

1. Akkermans, J.- Schaufeli, W. B.-Brenninkmeier, V.- Blonk, R. W. B. (2013): The role of career competencies in the Job Demands-Resources Model. *Journal of Vocational Behaviour*, 83(2013) 356-366. p.
2. Bellier, Jean-P. (1998): Kompetenciák, képzés és alkalmazhatóság. *Szakképzési Szemle*, 14 (2) 12-20. p.
3. Boyatzis, R. E. (1982): *The Competent Manager: A model for effective performance*. New York: Wiley. 328 p.
4. Cadin, L.-Guérin, F.-Pigeyre, F. (2012) *Gestion des ressources humaines. Pratique et éléments de théorie*. 3ème édition.Paris: Dunord. 726 p.
5. Csiszárík-Kocsir, Á. – Medve, A. (2009): Beszédesszámok – avagy a hazai közoktatás finanszírozási és hatékonysági jellemzői a nemzetközi eredmények tükrében, *Humánpolitikai Szemle*, 5. szám 45.-58. old.,
6. Csiszárík-Kocsir, Á. – Fodor, M. – Medve, A. (2012): The Effect of the Sub-Prime Crises on Workplace Safety in Hungary Based on a Primary Research, *International Journal of Social Sciences and Humanity Studies*, Vol 4. No. 2., 11-25 pp.
7. Dalton, M. (1997): Are competency models a waste? *Training and Development*, October 1997. 46-49. p.
8. *Defining and Selecting Key Competencies (DeSeCo)*. Edited By Dominique Simone Rychen, Laura Hersch Salganik, 2001.
9. Herzberg, F. (2003): One more time: How do you motivate employees. *Harvard Business Review*, 81 (1), 3-11. p.
10. Lazányi, K. (2012): Study for nothing? Literature overview of labour market opportunities for individuals with tertiary education. In: Michelberger, P. (szerk.) *FIKUSZ 2012 : Symposium for young researchers*: Budapest, Óbudai Egyetem.
11. Lazányi, K. (2013): Mi áll a munkaerő-piaci kereslet és kínálat kiegyensúlyozatlanságának hátterében?: A közgazdászok helyzetének bemutatása. *Munkaügyi Szemle* 57:(3) pp. 50-62.
12. Lazányi, K. (2015): What is the Role of Higher Educational Institutions in Managing their Students' Competencies? *Science Journal of Business and Management* 3:(1-1) pp. 46-52.
13. McClelland, D.C. (1973): Testing for competence rather than for „intelligence”. *American Psychologist*, 28, 1-14. p.
14. Spencer, L.M. - Spencer, S. M. Jr. (1993): *Competence at Work: Models for Superior Performance*. Boston: Wiley. 384 p.
15. Ulrich, D. - Allen, J.-Brockbank, W.-Younger, J.-Nyman, M. (2009): *HR transformation. Building Human Resources from the Outside In*. New York: McGraw-Hill. 256 p.

RISK MANAGEMENT IN THE SYSTEM OF INTERNAL QUALITY ASSURANCE OF HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS

Mariusz Maciejczak, Ph.D.

assistant professor

Faculty of Economic Sciences, Warsaw University of Life Sciences – SGGW

E-mail: mariusz_maciejczak@sggw.pl

Abstract

The concept of risk management is present in quality assurance of higher education institutions in different scope and scale, seeking the rationality of its use in effectiveness and innovation in internal quality assurance systems. The paper argues that the risk management in internal quality assurance could be introduced in different ways, including: top down and bottom up approaches. Based on the case study from Warsaw University of Life Sciences-SGGW it also explains how risk management could be implemented as the innovative tool.

Key words: risk, risk management, quality assurance, higher education institution, WULS-SGGW

JEL classification: O31, P36, I20

LCC code: HD 61

Introduction

Higher Education Institutions (HEI) like organizations from other sectors constantly are challenging to adjust to growing competitive market [Mok and Wei, 2008; Michelsen, 2010]. There are many factors that strengthen the competition: demography, new generations' attitudes, technologies, labor market requirements, just to mention the most demanding [Stimac and Katic, 2015, Harvey and Williams, 2010]. Thus, HEI in order to develop are continuously changing their strategies to adjust to turbulent conditions [Celinska and Swazo, 2015]. From this point of view the assurance of the highest quality of academic services has been recognized and used as one of the most important sources of a competitive power [Filippakou and Tapper 2010]. And although the quality assurance is driving the academic tradition, the nowadays understanding what is should be to fulfill the market requirements is requiring other approach. The shift needs to be made from informal academic habits to formal institutions, from unwritten norms to written standards, from corporate customs to formal management systems. The challenge is all the greater that these changes should preserve academic freedom, to still associate the academy as a free community of thought, not make it a bureaucratic corporation of do's and don'ts highly ranked in a worldwide rankings.

The later assessment of the changes of the HEI quality assurance is often expressed once new and more complex standards and guidelines are released, regardless the country or region worldwide [Cross and Naidoo, 2011; Serrano-Valarde and Stensaker, 2010; Mulvey et al., 2011]. These top down changes should be seen however as a support to bottom up approaches of the educational market actors on their road to rationalization. HEI in order to succeed, need to use opportunities and interpret the rules of the market game at times by innovating their traditional frameworks. They as rational and strategically skilled market actors, should be

capable of exploiting opportunities and limit threats coming from their competitive environment.

In this respect HEI sector in global perspective is following the progress steps that other sectors already made in developing both regulatory framework and institutional practices for quality assurance, i.e. food as more traditional and ICT as more contemporary. This is observed by the development, copying or adapting of standards and practices in order to increase the maturity of the quality management and the maturity of the quality culture of HEI. There are different types of innovations developed and one can observe significant differences in diffusion of these innovations under the umbrella of quality assurance. In the more quality matured sectors the quality assurance is directly transmitted into the market position. In this respect one need to remember that the condition of each change is its acceptance and use in a rational way by the market actors. Thus the changes imposed by law a lot harder undergo the processes of diffusion. Although the law is to follow, its effectiveness, or is a facade, either directly is small or non-existent. On this ground, Kis [2005] in her review of the situation in the OECD countries explained and argued, that in most cases especially external reviews carry the situation of 'game playing' and 'impression management'. One of the disadvantages reported by the opponents of external reviews is that it promotes 'game playing' and compliance instead of quality improvement. It is pointed out, which in most European HEI is truth, that one of the dangers of over-elaborate bureaucratic systems of external monitoring is that they can lead to a 'compliance culture' to the detriment of real quality improvement.

Thus, under the growing expectations for quality assurance the changes are also required with respect to risk management. HEI have for a long time managed risk successfully. The effective strategy to risk management was based on conservative approach to changes. Today's approach should be more pro-active and as such needs to consider risk as a managed element of the quality of HEI, not only with respect to strategic level, but also to operational level of internal quality assurance (IQA) systems. As such, risk management should be considered as an organizational and process innovation in IQA, but so far is not conscious or not effective yet in many HEI.

Objectives, Materials and Methods

The paper main objective is to present the approach to risk in the development of IQA in HEI. The specific objectives are threefold. Firstly it aims to present the principles and approaches to risk used in other then HEI sectors, by the critical review, from the perspective of HEI, of the International Organisation for Standardisation (ISO) guidelines for risk management. Secondly to present the state of the art of the approaches to risk in HEI on the selected examples. And finally to present the example of Warsaw University of Life Sciences - SGGW in which IQA's the risk is recognized and treated in a process way. The critical review of selected standards and practices as well as case study methods will form as the basis of the analysis.

The business concept of risk and risk management

Every individual and every organization in a competitive environment are exposed to a situation that poses a level of threat, defined often as a hazard, which probability and magnitude is different. They vulnerability to this hazards is also different, therefore there is a rational requirement to analyze the impact of the hazard and take appropriate measures. HEI like other organizations are not excluded from this approach, and apply it either as involuntary element

of self-preservation or as a conscious action. The more activities are organized, the processes associated with risk are more mature and better risk-managed.

There are many definitions of risk and risk management. The definition set out in ISO Guide 73 is that risk is the “effect of uncertainty on objectives”. It is stressed that an effect may be positive, negative or a deviation from the expected, and that risk is often described by an event, a change in circumstances or a consequence. The consequences of a risk materializing may be negative (hazard risks), positive (opportunity risks) or may result in greater uncertainty. Risk perception can be quantitative, semi-quantitative or qualitative in terms of the likelihood of occurrence and the possible consequences or impact.

As explained by Hopkin [2010] organizations face a very wide range of risks that can impact the outcome of their operations. The desired overall aim may be stated as a mission or a set of corporate objectives. The events that can impact an organization may inhibit what it is seeking to achieve (hazard risks), enhance that aim (opportunity risks), or create uncertainty about the outcomes (control risks). Therefore risk management needs to offer an integrated approach to the evaluation, control and monitoring of these three types of risk. The risk management process is well established, although it is presented in a number of different ways and often uses differing terminologies. Nonetheless of semantics the risk management process cannot take place in isolation. It needs to be supported by a framework within the organization. The key components of a successful risk management framework are the communications and reporting structure (architecture), the overall risk management strategy that is set by the organization (strategy) and the set of guidelines and procedures (protocols) that have been established.

The combination of risk management processes, together with a description of the framework in place for supporting the process, constitutes a risk management standard. There are several risk management standards in existence, including the IRM Standard and the recently published British Standard BS 31100. There is also the American COSO ERM framework. The latest addition to the available risk management standards is the international standard, ISO 31000 “Risk management – Principles and guidelines”, published in 2009. The well-established and respected Australian Standard AS 4360 (2004) was withdrawn in 2009 in favor of ISO 31000. AS 4360 was first published in 1995 and ISO 31000 includes many of the features and offers a similar approach to that previously described in AS 4360.

In the ISO 31000 the risk management is a described as a process that is underpinned by a set of principles. It is stressed that it needs to be supported by a structure that is appropriate to the organisation and its external environment or context. A successful risk management initiative should be proportionate to the level of risk in the organisation (as related to the size, nature and complexity of the organisation), aligned with other corporate activities, comprehensive in its scope, embedded into routine activities and dynamic by being responsive to changing circumstances. Additionally the ISO 31000 emphasizes that risk management should be a continuous process that supports the development and implementation of the strategy of an organisation. It should be the process in which organisations methodically address the risks attached to their activities. It should focus of two principal synergic activities, namely: the assessment of significant risks and the implementation of suitable risk responses. The objective of both is to achieve maximum sustainable value from all the activities of the organisation.

On other hand, the risk management enhances the understanding of the potential upside and downside of the factors that can affect an organisation. In all types of activities and processes, there is the potential for events that constitute opportunities for benefit (upside) and threats to

success (downside). Thus, the risk management increases the probability of success and reduces both the probability of failure and the level of uncertainty associated with achieving the objectives of the organisation.

Risk management is an increasingly important business driver and not only organizations but also its stakeholders have become much more concerned about risk. Risk may be a driver of strategic decisions or it may be included in the activities of the organisation. An enterprise-wide approach to risk management enables an organisation to consider the potential impact of all types of risks on all processes, activities, stakeholders, products and services. The necessary condition is to understand the risks being taken when seeking to achieve organization objectives. Further it is important to recognize and prioritize significant risks and identify the weakest critical controls. The outputs from successful risk management include compliance, assurance and enhanced decision-making [AIRMIC 2010].

The above principles of risk management set for business organization, although not expressed in direct way, forms also a basis for understanding and practice for quality assurance in HEI. In this year revised and approved in Yerevan the European Standards and Guidelines in part 1 there are set principles that are in line with ISO 31000 whereas defining the conditions of quality management: policy and objectives, structure, processes and resources finally monitoring and corrective and developing actions. Thus an approach to risk is somehow included in this standards, and accordingly the business principles of risk management could be used as complementary set of principles that strengthen the achievements of HEIs objectives.

Approaches to risk in systems of HEIs quality assurance

There could be identified two primary approaches to risk management within the nowadays higher education systems: top down – when risk management is a part of sector regulatory regime; and bottom up – when the institutions develop risk management framework and voluntarily incorporate it into IQA and through supports the compliance with the regulations.

Within the top down frameworks there could be identified two different approaches: rigid and flexible. The first one is a case for Australia, where rigid framework was introduced in 2012 [TEQSA 2016]. The Tertiary Education Quality and Standards Agency (TEQSA), which is Australia's independent national regulator of the higher education sector has attempted a risk-based approach to quality assurance in HEI. Its initial approach was to assess the risk by casting an expert judgment on a set of strict 46 quantitative and qualitative indicators collected by HEI annually and afterwards externally awarding a 'traffic light' risk score. Overall judgement was made concerning the risk to students, risk of HEI collapse and risk to sector reputation. All HEI would still receive cyclical reviews, the intensity of these however would be dictated by risk as would the need for any mid-cycle intervention. The indicators were designed to detect current and future risks. However strong complaints from the sector led to a review after one year of implemented risk assessment framework and its overall effectiveness. In March 2014 TEQSA published a simplified and more robust regulatory risk framework. The annual review is holistically rated red, amber or green using professional judgement having reviewed the prescribed set of indicators, the thresholds for which are not published and are determined subjectively. The indicators continue to be a mix of input and output measure but have now been reduced to 20 and HEI has got the chance to undertake the dialogue for their interpretation and assessment. TEQSA focuses on four key areas in risk assessments to support the overall evaluation: regulatory history and standing; students (load, experience and outcomes);

academic staff profile; and financial viability and sustainability. The Australian approach is in line with the scheme type 6 of the ISO 17067 Conformity assessment standard, in which there is undertaken initial and periodic assessment of service or process plus initial assessment and periodic auditing of management system.

More flexible approach within the top down framework is represented by the case of the United Kingdom regulation. It is also in line with the scheme type 6 of the ISO 17067. In 2000, the Higher Education Funding Council of England (HEFCE) required all universities to implement risk management as a governance tool since it expected an increase in efficiency in decision making. Risk based regulation has been promoted as an economically rational decision making instrument for managing the difficult trade-offs between competing priorities that are inherent in any regulatory activity. In 2001 HEFCE published the document "Risk management: a guide to good practice". This guide provides practical guidance in a form of quality standards to higher education institutions at all stages of planning and implementing risk management. Its primary audience was the institution's project manager who has been appointed to plan, launch and manage the risk management program. The guide has been written with the benefit of a firsthand knowledge of risk management in both the public and private sectors. It was assumed that there is no single correct approach. HEFCE however where possible have provided examples of best practices coming mostly from the findings of a 1999 risk management survey of 91 HEI.

In the above presented examples the risk management become the requirement for HEI. Undoubtedly the implementation of this obligation was associated with the negative feedback, as any change in status quo prompts an opposing reaction in the responding system, hence recognizing universities as a conservative organizations. In order to meet the requirements HEI for their internal use have identified and understood the risk in different ways not always conscious and rationale, and through have not increased the maturity of the quality assurance internal processes driven by the risk management. The interest, knowledge capacity and structural particularities of universities, just point a few reasons mentioned in the literature [see: Huber 2011, Raban 2011, Rothstein 2011], provided the foundation for the development of framework that fulfils regulations but not brings required change.

From the other hand it is quite difficult to find detailed descriptions of the bottom up approach to risk management in HEIs internal quality management systems [Liu 2015]. Thus is due to the fact that those solutions are developed internally and serve as an option, a kind of alternative way to management according to external requirements. This kind of management practices mature together with the concept of quality management in HEI, not for external audits, but as a real tool for assurance and development of quality. In a time, due to the diffusion process, they become an element of the quality culture. In a formal way they might be introduced in the official documentation of the quality assurance systems, but this takes place mostly, when the organization processes reach higher levels of their maturity [see Maciejczak 2014].

Bottom up approach to risk in quality assurance in WULS-SGGW – a case study

Internal Quality assurance in Polish HEI As reviewed by Kwiatkowska-Sujka and Socha [2015] before central regulations came into force in 2007 some Polish HEIs had developed IQAs on their own initiatives. In accordance with the regulation of the Minister of Science and Higher Education of 12 July 2007 on education standards [Regulation ... 2007], HEIs have been obliged to ensure high quality education and to introduce internal quality assurance systems. After the amendment in 2011 of the Law on Higher Education [Law ... 2005], the obligation to

have internal quality assurance systems in place has been stipulated in the Regulation on the conditions for the provision of degree programmes in a specific field and at a specific level of study, which stipulates that "An academic unit may provide first-cycle programmes or second-cycle programmes, if it has implemented an internal quality assurance system, including actions aimed at the enhancement of the teaching programme in the field of study provided". Some elements of the system, such as student opinion questionnaires and periodical academic staff evaluations or monitoring the careers of graduates, have been defined as indispensable preconditions in the Law on Higher Education. Moreover, particular elements of the system have been identified in the implementing regulations of Minister of Science and Higher Education as well as the Polish Accreditation Committee's institutional evaluation criteria, which stipulate that academic units under evaluation should have efficient internal education quality assurance systems in place. HEIs develop their own quality assurance systems which take into account the individual characteristics of a HEI, its mission statement, education profile, population of students, staff, academic tradition and external conditions.

According to results of the survey conducted in 2015 among Polish HEI done in frames of the EIQAS project [Kwiatkowska-Sujka and Socha 2015] out of 116 responding for the questionnaire in 2015 Polish HEIs (representing over 66% university-type HEIs) out of 84.3% confirmed that their IQA systems have reached the stage of formal implementation. The remaining 9.7% declare that they have a number of unrelated procedures which do not yet form a system and 4.9% have only a single procedure (e.g. a programme review) or tool (e.g. student evaluation survey). The "other" answers showed that implementation of IQAs or their procedure is in progress. In most of the cases (56.3%) IQAs were established between 2006 and 2011 and were prompted by national requirements which came into force in 2007.

On basis of survey results one can also observe the further intensive development (29%) of formal IQA systems between 2012 and 2014, which was mainly caused by legislative changes at the same time. Besides, the Polish Accreditation Committee began to assess its internal quality assurance system within the institutional evaluation framework. In 97.8% of cases the IQA systems cover teaching and learning activity while research and governance is covered only in 40.7% and 44 % of responses. A great number of HEIs (25) also decided to skip the question. It showed the common practice among HEIs that research and governance are not usually included in the IQA systems. More than half of responding HEIs confirmed that internal quality assurance system covers all units (faculties, departments etc.). At the same time 37% of respondents declared that the progress varies to some extent among different units only in 3 cases it varies considerably. In open-end question 1 HEI pointed out that difference among 24 HEIs skipped the question which might indicate that awareness on the stage of implementation of internal quality assurance systems is rather low or difficult to interpret. The majority of the HEIs (40%) use the current version of ESG as broad guidelines for selected elements of the internal quality assurance system. The rest of the HEIs use the ESG as an indicative checklist to ensure broad compliance with the ESG (23,5%), or they have integrated the ESG into their own standards and guidelines (12,9%).

At present, the majority of HEIs declare that they operate internal quality assurance systems. The development of those systems and their effectiveness is monitored on an ongoing basis and evaluated by the Polish Accreditation Committee - the sole legal body responsible for quality assurance in higher education. The Polish Accreditation Committee performs its mission by conducting obligatory programme and institutional evaluations of education quality and by giving opinions on applications submitted by higher education institutions for the authorisation to provide degree programmes. The Committee strives to ensure that its opinions and

evaluations leave ample room for autonomous initiatives promoting innovativeness in the teaching process and education quality culture.

A great deal of experience in aspects of risk management already exists within many HEI. Such expertise are however not always evidenced and spread. The bottom up approach to risk management has been applied to the IQA of Warsaw University of Life Sciences (WULS-SGGW) accordingly with the development of the system in 2013 [Maciejczak et al. 2013].

This is the oldest agricultural university in Poland and its history dates back to 1816. Mission of the University is to provide society with knowledge and education characterized by multidisciplinary and internationality in the wide area of environmentally oriented sustainable development. The University offers wide-ranging programs of study - from biological and technical, through medical, economics and humanities. WULS enrolls over 27,000 full time students. WULS-SGGW offers 38 study programmes and wide range of specializations within them. The teaching staff is over 1,100 academics, including 250 full professors. Research and education is carried out at 13 faculties, one MBA program in agribusiness management and several experiment stations through Poland. Academic programs are offered at the bachelor, master and doctoral levels, what contributes to improving comparability of studies and transparency at the international level too. The university has been recognized among others as "Start-ups Friendly University", "The most innovative and creative university in Poland" and "Friendly university for students." The WULS-SGGW implemented process based and effects (results) oriented internal quality assurance system (see Figure 1) which is positively assessed and accredited by Polish Accreditation Committee and other sectoral accreditation agencies, i.e. The European Association of Establishments for Veterinary Education.

Today the system is working on two levels, first is the university and second, assumed as a main level, is the faculty. The university level is focusing on constituting the general framework, equal for all faculties. Its main procedure names 25 basic processes, that should be in details described by the systems of particular faculties. This is due to the fact that Warsaw University of Life Sciences – SGGW consists of 13 faculties in broad range of life sciences, from biotechnology, through animal sciences, plant sciences, forestry and wood technology, to social sciences. Such diversity of fields as well as particular requirements concerning the education constituted the need for elasticity. The system should be accordingly comprehensive. Thus, at the faculty's level these 25 basic processes is in details described according to the specific of each faculty. Each faculty designs also the mechanisms of monitoring and development. The results of those mechanisms are taken into consideration by the university's monitoring and development activities.

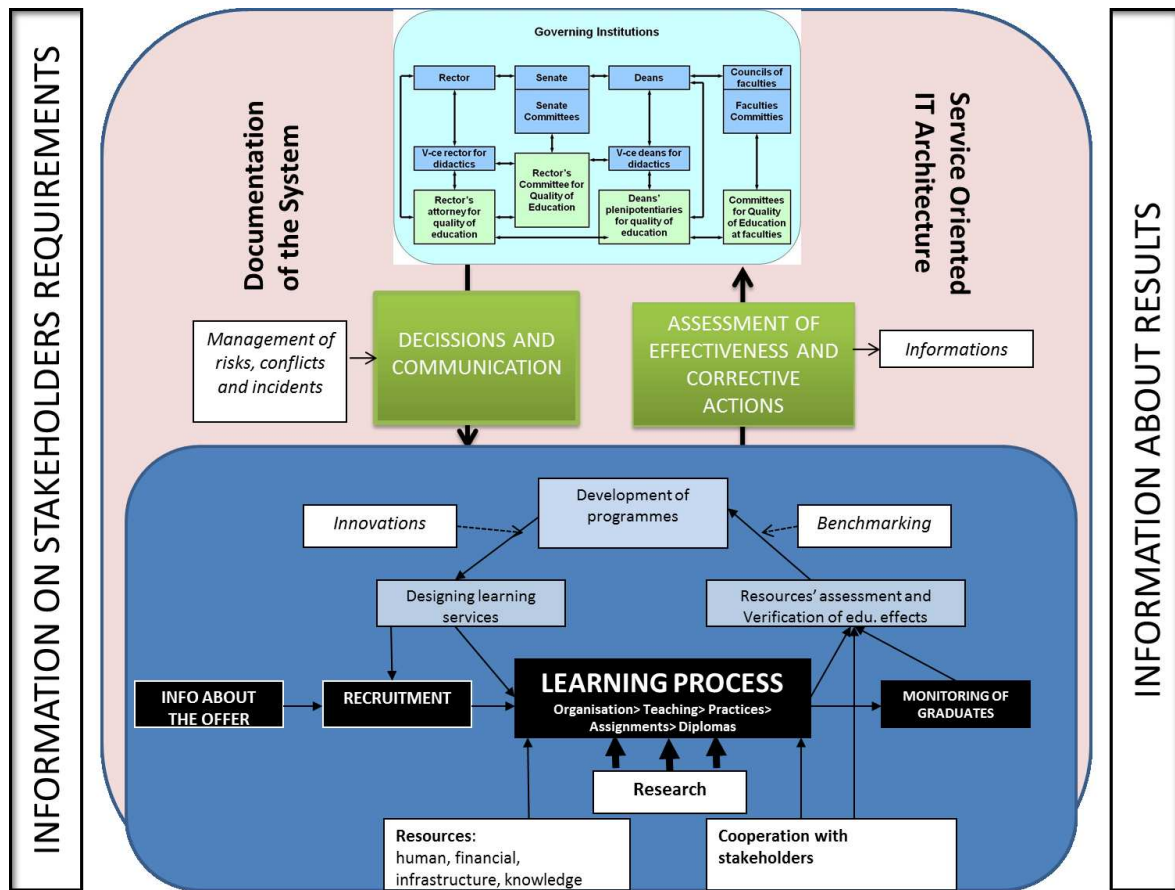

Figure 1. System of Ensuring and Development of Quality of Education in WULS-SGGW.

Source: Resolution of the Senate no. 1-2013/2014 on the System of Assurance and Development of Quality of Education in WULS-SGGW.

Having in mind that the diffusion of innovation such risk management requires time, in which the stakeholders will develop appropriate knowledge and skills and will be able to successfully and effectively utilize the change, the project of implementation the risk approach into IQA was spread over the years 2013-2016. The plan aims firstly to develop knowledge, skills and tools that secondly will enable the stakeholders to manage the risk associated with the quality assurance of the university. In the academic year 2013/2014 the staff trainings took place and the tool for risk analysis was selected from the set of methods used in other sectors.

The stakeholders decided to use of the Hazard And Operability Study (HAZOP) method modified according to the needs of the university. HAZOP is a structured and systematic examination of a planned or existing process or operation in order to identify and evaluate problems that may represent risks to different areas and levels of the organization. HAZOP is used as part of a quantitative risk assessment. It investigates how the system deviates from the design intent and create risk for personnel and equipment and operability problems. If, in the process of identifying problems during a HAZOP study, a solution becomes apparent, it is recorded as part of the HAZOP result. However, it is advised that care must be taken to avoid trying to find solutions which are not so apparent, because the prime objective for the HAZOP is problem identification. HAZOP is based on the principle that several experts with different backgrounds can interact and identify more problems when working together than when working separately and combining their results [Crawley and Tyler 2015].

Table 1. Risk assessment for IQA of WULS-SGGW in the academic year 2014/2015

Faculty	Programs	Modules	Learning effects	Cooperation with stakeholders	Graduates professional career tracking	Internationalization	Transfer and recognition	Personnel policy	Teaching Staff	Scientific excellence	Material resources	Students support	Information system	Access to information	Ethical standards	Self-improvement
FofFS																
FofSS																
FofES																
FofHBLA																
FofAB																
FofWT																
FofAS																
FofPE																
FofHNCS																
FofF																
FofVM																
FofCEE																
FofAIM																
WULS																

 High risk
  Medium risk
  Low risk

Sources: own elaboration

The table 1 presents the risk assessment for SGGW - WULS quality assurance. For WULS there were selected 16 horizontal areas in which quantitative and qualitative assessment should be made. In the academic year 2014/2015 the first risk analysis was performed at the faculties level and as result at the university level. The results show that overallly the risk has been identified as high in 2,5% of activities, 44% as medium and 53,5 as low. The academic year 2015/2016 is devoted to learn the lessons how to use the generated knowledge in an effective way, the appropriate corrective actions, if necessary, will be also taken. It aims also to focus on effective communication.

The applied model of risk management within IQA of WULS bases on the process, which is formed of a set of co-ordinated, and standard in many methodologies for risk management, activities:

1. Define goals,
2. Recognize risks,
3. Evaluate of risks,
4. Respond to significant risks by:
 - a. Tolerate
 - b. Treat
 - c. Transfer
 - d. Terminate
 - e. Control resource
 - f. Reaction planning
5. Communication,

6. Report and monitor risk performance,
7. Review risk management.

The applied method of introducing risk management in IQA of WULS resulted in two main benefits. First benefit is associated with the resistance to change. On the wave of significant structural changes of IQA the introduction of risk management has not been rejected as another bureaucratic fiction, but accepted as “something that might be useful”. The second benefit is associated with the applied method, which was selected, modified and tested by the conscious stakeholders, through the trust to used method has been assured. As the implementation process is not finalized, and the full cycle of the innovation has not been maintained yet, it is impossible to assess how much the bottom up approach in case of WULS IQS’ risk management will be successful in being the driving force to develop the university’s quality culture. However the preliminary results are promising.

Conclusions

It should be stressed out that a wide range of experiences in different aspects of risk management already exist in the higher education sector. HEI have a different objectives and governance standards other to the commercial companies, however they might follow the risk management approaches based on identified business practices and through increase the maturity of their IQA processes. It is argued that the more the approach to risk is IQA of HEI is bottom up based the more benefits of introduced innovation could be reached. The top down approach of introduction of risk management through the regulatory regime to HEI practices requires the transitional period in which the diffusion of innovations will take place passing of the stages of communication and implementation such as awareness, interest, evaluation, trial and adaptation. In general the most important message coming from the analysis is that a core issue in HEI management is to identify risk management as an important measure for development with the appropriate awareness of the university’s community, and not as next bureaucratic senseless activity. Also the research agendas should take into account this issue, especially in order to show effectiveness and usefulness of this concept as well as costs associated with its implementation and diffusion.

References

1. AIRMIC - The Association of Insurance and Risk Managers (2010): A structured approach to Enterprise Risk Management (ERM) and the requirements of ISO 31000. www.airmic.com
2. Celinska D., Swazo R. (2015): Intensive Faculty-led International Multicultural Courses: Understanding the Perceptions from Students and Improving the Quality of Course Delivery by Faculty. *Journal of Education and Training Studies*, Vol. 3, No. 4; July 2015, p. 127-136, ISSN 2324-8068
3. Cross M., Naidoo D. (2011): Peer Review and the Dilemmas of Quality Control in Programme Accreditation in South African Higher Education: Challenges and Possibilities, *Higher Education Policy* 24: 517–534, DOI: 10.1057/hep.2011.13
4. Crawley F., Tyler B. (2015): HAZOP: Guide to Best Practice, 3rd Edition. Elsevier
5. Filippakou O., Tapper T. (2010): The State and the Quality Agenda: A Theoretical Approach, *Higher Education Policy* 23: 475–491, doi:10.1057/hep.2010.19
6. Harvey L., Williams J., (2010): Fifteen years of quality in higher education. *Quality in Higher Education*, Volume 16, Issue 1, DOI: 10.1080/13538321003679457

7. Hopkin P. (2010): *Fundamentals of risk management : understanding, evaluating, and implementing effective risk management*. Kogan Page, London, ISBN 978-0-7494-5942-0
8. Huber M. (2011): *The risk university: Risk identification at higher education institutions in England*. CARR Discussion Papers, DP 69. Centre for Analysis of Risk and Regulation, London School of Economics and Political Science, London, UK. ISBN 9780853284345
9. Law on Higher Education from 27.07.2005, *Journal of Laws of the Republic of Poland of 2005*, no. 164, issue 1365, with later amendments
10. Kwiatkowska-Sujka I., Socha M.W. (2015): *Findings from the survey on Part I of The European Standards And Guidelines For Quality Assurance And Internal Quality Assurance Systems, Country Report: Poland, EIQAS Project, Polish Accreditation Committee, Warsaw*
11. Kis V. (2005): *Quality Assurance in Tertiary Education: Current Practices in OECD Countries and a Literature Review on Potential Effects*. OECD Thematic Review of Tertiary Education. OECD Paris
12. Liu S. (2015): *Higher Education Quality Assessment in China: An Impact Study*, *Higher Education Policy* 28: 175–195, doi:10.5539/hes.v4n2p5
13. Maciejczak M. (2014): *Process maturity of short food supply chains*. *Journal of Central European Green Innovation*, vol. 2, issue 4, Károly Róbert College Publ. (Hungary), p. 87-102
14. Maciejczak M., Klepacki B., Szyndel M.S., (2013): *Stakeholders participation in revolutionary development of the system of quality assurance – case study of WULS-SGGW in Poland*, *Proceedings of 8th European Quality Assurance Forum, Univ. Gothenburg, Sweden, 21-32 Nov. 2013*. Abstr.IVb.7
15. Michelsen S. (2010): *Humboldt Meets Bologna” Higher Education Policy* 23: 151–172, DOI: 10.1057/hep.2010.8
16. Mok K.H., Wei I.P. (2008): *Contested Concepts, Similar Practices: The Quest for the Global University*, *Higher Education Policy* 21: 429 – 438. doi:10.1057/hep.2008.23.
17. Mulvey B., Winskowski Ch., Comer K. (2011): *University Accreditation Developments in Japan: Matching or Moving Beyond the US Process?*, *Higher Education Policy* 24: 535–553, doi:10.1057/hep.2011.12
18. Raban C. (2011): *Talking about quality risk and regulation*, *The Quality Assurance Agency for Higher Education, London, ISBN 978 1 84979 406 0*
19. Rothstein H. (2011): *Talking about quality: comments on Colin Raban's paper Risk and regulation*, *The Quality Assurance Agency for Higher Education, London*
20. *Regulation of the Minister of Science and Higher Education of 12 July 2007 on education standards*. *Journal of Laws of the Republic of Poland of 2007*, no. 164, issue. 1166, with later amendments
21. *Resolution of the Senate no. 1-2013/2014 on the System of Assurance and Development of Quality of Education in Warsaw University of Life Sciences - SGGW*
22. Serrano-Velarde K., Stensaker B. (2010): *Bologna — Realising Old or New Ideals of Quality?*, *Higher Education Policy* 23: 213–226, doi:10.1057/hep.2010.1.
23. Stimac, H., Katic, S. (2015): *Quality Assurance In Higher Education, Interdisciplinary Management Research* vol. 11: 581-591
24. TEQSA, *Tertiary Education Quality and Standards Agency (2016): TEQSA’s Risk Assessment Framework, version 2.1*